

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

**SOSYAL HİZMET BAKIŞ AÇISIYLA TEK EBEVEYNLİ AİLELERİN
GEREKİNİMLERİ VE SOSYAL POLİTİKA UYGULAMA SÜRECİ ÜZERİNE
BİR DEĞERLENDİRME**

Barış DEMİREL

Doktora Tezi

Ankara, 2021

SOSYAL HİZMET BAKIŞ AÇISIYLA TEK EBEVEYNLİ AİLELERİN
GEREKSİNİMLERİ VE SOSYAL POLİTİKA UYGULAMA SÜRECİ ÜZERİNE BİR
DEĞERLENDİRME

Barış DEMİREL

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

Doktora Tezi

Ankara, 2021

TEŞEKKÜR

Doktora eğitim süreci benim için oldukça yorucu geçti. Ama bu yorgunluğu yoğun bir şekilde hissetmedim. Çünkü bu yolculukta yükümü hafifleten, bana destek olan ve yol gösteren birçok destekçim oldu. Tabi en önemlisi, ben bu süreçten keyif aldım.

İlk olarak araştırma sürecine katılarak samimi bir şekilde benimle bilgi paylaşımında bulunan tek ebeveyn bireylere ve mesleki deneyimleriyle tezime katkı sağlayan değerli profesyonellere,

Henüz yeterlilik aşamasına dahi gelmeden kapısını çalıp birlikte çalışma isteğimi belirttiğimde beni kırmayarak danışmanım olmayı kabul eden, tezimin her aşamasında yanımda olduğunu hissettiğim, çalışma disiplini örnek aldığım ve akademik bakış açıma çok büyük katkılarda bulunan kıymetli hocam Prof. Dr. Sema BUZ' a, tez izleme komitesi üyesi olarak süreçte rol alan ve tezime katkılar veren değerli hocalarım Prof. Dr. Cengiz ÖZBESLER ve Doç. Dr. Ercüment ERBAY' a ayrıca tez savunma jürisinde yer alarak geliştirici önerilerde bulunan sayın hocalarım Doç. Dr. Hüsamettin ÇETİN ve Doç. Dr. Aslıhan AYKARA' ya,

Görev yaptığım Kırıkkale Üniversitesi Delice Meslek Yüksekokulu Müdürlüğü, MYO Müdürü Dr. Öğr. Üyesi Bora ÖZARSLAN nezdinde bana sosyal destekte bulunan çalışma arkadaşlarıma, arkadaşlarım Dr. Ali Osman ÖZPOLAT, Dr. Atilla ALTUN ve sınıf arkadaşım-dostum Öğr. Gör. Mustafa AKGÜN' e,

Bana olan desteğini ve güvenini her zaman hissettiğim canım annem Nuray DEMİREL' e, sosyal hizmet mesleğiyle beni çocukluk yıllarında tanıştıran, bu alanda lisans eğitimi almam konusunda beni yönlendiren ve bana her zaman yol gösteren canım babam Bekir DEMİREL' e,

Geniş ailem içindeki koca çınarlarım; babaannem, büyükbabam ve anneanneme,

Hayattayken aydın bakış açısı ve ender sohbetleriyle bana katkı veren, 2016 yılında aramızdan ayrılan dedeme,

Ve de lisans öğrencisi iken tanışıp hayatımı birleştirdiğim, varlığıyla daha güçlü hissettiğim, her zaman açık bir şekilde desteğini aldığım, kıymetlim-eşim Elif Nur DEMİREL' e teşekkür ederim.

Son olarak baba deyişiyile, bana her türlü mutluluktan daha çoğunu yaşatan canım oğlum İbrahim Mete DEMİREL' e teşekkür ediyorum ve bu yoğun süreçte birlikte geçiremediğimiz tüm zamanların telafisini yapacağıma dair söz veriyorum.

ÖZET

DEMİREL, Barış. *Sosyal Hizmet Bakış Açısıyla Tek Ebeveynli Ailelerin Gereksinimleri ve Sosyal Politika Uygulama Süreci Üzerine Bir Değerlendirme*, Doktora Tezi, Ankara, 2021.

Bu çalışma kapsamında tek ebeveyn anneler, tek ebeveyn babalar ve tek ebeveynli ailelere yönelik mesleki çalışmaları yürüten profesyoneller (meslek elemanları) ile sürecin derinlemesine incelenmesi; elde edilen veriler doğrultusunda da tek ebeveynli ailelerin gereksinimlerine odaklanan yeni politika ve uygulama önerilerinin ortaya konması hedeflenmiştir. Bu doğrultuda Kırıkkale ilinde ikamet eden 29 tek ebeveyn birey ve Kırıkkale Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü bünyesinde görev yapan 11 profesyonelden veriler toplanmıştır. Nitel araştırma yönteminin uygulandığı bu çalışmada, veriler derinlemesine görüşmeler aracılığıyla elde edilmiştir. Tek ebeveyn bireylerin ses kaydı alınmış olup profesyonellerin görüşmelerinde araştırmacı tarafından notlar alınarak veriler toplanmıştır. Derinlemesine görüşmelerde, tek ebeveynli aile literatürü temel alınarak hazırlanmış olan yarı-yapılandırılmış görüşme formları kullanılmıştır. Analiz, araştırmacı tarafından nitel bir veri analiz programı kullanılmaksızın yapılmıştır. Kategoriler, ana temalar ve alt temalar aracılığıyla elde edilen bulgular paylaşılmıştır. Tek ebeveynli ailelerin ekonomik ve psikolojik alanlarda güçlüklerinin ve gereksinimlerinin daha fazla olduğu anlaşılırken sosyal destek yoksunluğu, yalnızlaşma, istihdama girme, çalışma yaşamı ve çocuk bakımı gibi konularda da dezavantajlı oldukları sonuçlarına ulaşılmıştır. Ayrıca tek ebeveynli hanelerdeki çocukların, tek ebeveynleriyle birlikte bu güçlüklerle maruz kaldıkları, akademik başarıda gerileme ve ebeveyn yoksunluğu konularında risk altında oldukları belirlenmiştir.

Mevcut durumda Türkiye’de tek ebeveynli ailelerin gereksinimlerine odaklanan özel politikalar ve uygulamalar bulunmamaktadır. Ayrıca mevcut sosyal hizmet uygulamalarından sosyal ve ekonomik destek hizmeti ile ücretsiz kreş ve gündüz bakımevi hizmetlerinin potansiyel yararlanıcılarının tek ebeveynli aileler olduğu belirlenmiştir. Ancak bu uygulamaların iyileştirmeye ihtiyacı olduğu, araştırma sonucunda anlaşılmıştır. Araştırmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda; koruyucu-

önleyici hizmetler, tek ebeveynli hanelerdeki bireyler, grup, aile ve yerel toplum ile politika, kurumsal destekler ve uygulamalar odağında önerilere yer verilerek araştırma tamamlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Sosyal hizmet, sosyal politikalar, tek ebeveynli aileler, tek ebeveynli ailelerin güçlükleri, tek ebeveynli ailelere yönelik politikalar.

ABSTRACT

DEMİREL, Barış. *An Assessment on The Needs of Single Parent Families and The Social Policy Implementation Process from Social Work Perspective*, Ph.D. Dissertation, Ankara, 2021.

Within the scope of this study, an in-depth examination of the process with single-parent mothers, single-parent fathers and professionals (professional staff) who carry out professional studies for single-parent families; In line with the data obtained, it is aimed to reveal new policy and practices proposals focusing on the needs of single-parent families. In this direction, data were collected from 29 single-parent individuals residing in Kırıkkale and 11 professionals working within the Kırıkkale Provincial Directorate of Family and Social Services. In this study, in which the qualitative research method was applied, the data were obtained through in-depth interviews. Voice recordings of single-parent individuals were taken, and data were collected by taking notes by the researcher in the interviews of the professionals. In the in-depth interviews, semi-structured interview forms prepared based on the single-parent family literature were used. The analysis was made by the researcher without using a qualitative data analysis program. The findings obtained through categories, main themes and sub-themes were shared. While it is understood that single-parent families have more economic and psychological difficulties and needs, it has been concluded that they are disadvantaged in terms of lack of social support, loneliness, employment, working life and child care. In addition, it has been determined that children in single-parent households are exposed to these problems with their single parents, and are at risk for regression in academic achievement and parental deprivation.

Currently, there are no specific policies and practices focusing on the needs of single-parent families in Turkey. In addition, it has been determined that the potential beneficiaries of social and economic support services and free nursery and day care services from existing social work practices are single-parent families. However, it has been understood as a result of the research that these applications need improvement. In line with the results obtained from the research; the research was completed by including

suggestions on preventive-preventive services, individuals in single-parent households, group, family and local society, and policy, institutional supports and practices.

Keywords: Social work, social policies, single-parent families, difficulties of single-parent families, policies for single-parent families.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	ii
ETİK BEYAN	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET	vi
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER	x
KISALTMALAR DİZİNİ	xvi
TABLolar DİZİNİ	xviii
ŞEKİLLER DİZİNİ	xix
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN GENEL BİLGİLER	5
1.1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ	5
1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI	6
1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	7
1.4. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI	7
2. BÖLÜM: KURAMSAL ÇERÇEVE	8
2.1. TOPLUMSAL DEĞİŞME	8
2.1.1. Toplumsal Değişme Sürecinde Etkili Olan Küresel Olaylar	10
2.1.2. Toplumsal Değişmenin Dinamikleri.....	11
2.2. AİLE KURUMUNA YÖNELİK BİLGİLER	13
2.2.1. Ailenin Değişimi.....	14
2.2.2. Aile Türlerinin Değişimi Sonrasında Aile içi Rol ve Sorumlulukların Sürdürülmesi	21
2.2.3. Aileye Yönelik Kuramsal Yaklaşımlar.....	23

2.2.3.1. Genelci Sosyal Hizmet Yaklaşımı	23
2.2.3.2. Güçlendirme Yaklaşımı	24
2.2.3.3. Ekolojik-Sistem Yaklaşımı	26
2.2.4. Sosyal Politika Açısından Aileye Bakış	27
2.2.5. Ailelere Yönelik Sosyal Hizmetler	31
2.2.5.1. Aile Danışmanlığı ve Psikolojik Destek	34
2.2.5.2. Ücretsiz Kreş ve Gündüz Bakımevi.....	35
2.2.5.3. Aile Eğitimleri	35
2.2.5.3.1. Evlilik Öncesi Eğitim Programı	35
2.2.5.3.2. Aile Eğitim Programı	36
2.2.5.3.3. Ebeveyn Okulu.....	37
2.2.6. Ailelere Yönelik Sosyal Yardımlar	37
2.2.6.1. Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlükleri Tarafından Sağlanan Bazı Aile Yardımları.....	38
2.2.6.1.1. Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmeti.....	39
2.2.6.1.2. Doğum Yardımı	39
2.3. TEK EBEVEYNLİ AİLELER	39
2.3.1. Tek Ebeveynli Aileye Dönüşüm Süreci	40
2.3.2. Tek Ebeveynli Ailelerdeki Güçlükler ve Gereksinimler	43
2.3.2.1. Çocuklar Açısından Güçlükler ve Gereksinimler	44
2.3.2.2. Tek Ebeveyn Bireyler Açısından Güçlükler ve Gereksinimler	47
2.3.2.2.1. Sosyal Destek Yoksunluğu.....	48
2.3.2.2.2. Ekonomik Güçlükler	49
2.3.2.2.3. Psikolojik Güçlükler.....	50
2.3.2.2.4. Hukuksal Güçlükler.....	52
2.3.3. Refah Rejimleri Sınıflandırmasına Göre Tek Ebeveynli Aile Politikaları ..	53

2.3.3.1. Liberal Refah Rejiminde Tek Ebeveynli Aile Politikaları: İngiltere Örneği	55
2.3.3.2. Muhafazakar/Korporatist Refah Rejiminde Tek Ebeveynli Aile Politikaları: Almanya Örneği.....	58
2.3.3.3. Sosyal Demokrat Refah Rejiminde Tek Ebeveynli Aile Politikaları: İsveç Örneği.....	62
2.3.3.4. Güney Avrupa Refah Rejiminde Tek Ebeveynli Aile Politikaları: İspanya Örneği.....	64
2.3.4. Tek Ebeveynli Aile Odaklı Temel Veriler.....	66
3. BÖLÜM: YÖNTEM	70
3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ	70
3.2. ARAŞTIRMANIN ÇALIŞMA GRUBU.....	71
3.3. VERİ TOPLAMA TEKNİKLERİ.....	73
3.3.1. Katılımcıların Özellikleri.....	74
3.3.1.1. Katılımcılar: Tek Ebeveyn Bireylerin Özellikleri.....	74
3.3.1.2. Katılımcılar: Profesyonellerin Özellikleri.....	77
3.4. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI	78
3.5. VERİLERİN İŞLENMESİ VE ANALİZİ	80
3.6. SÜRE VE OLANAKLAR.....	81
4. BÖLÜM: BULGULAR VE YORUM.....	82
4.1. TEK EBEVEYNLİ AİLELERİN GENEL SÜRECİ	84
4.1.1. Tek Ebeveynli Aile Olma Süreci.....	84
4.1.1.1. Boşanma Nedeniyle Tek Ebeveynlik.....	84
4.1.1.1.1. Aldatılma.....	84
4.1.1.1.2. Kök Aile Sorunları	85
4.1.1.1.3. Şiddet Görme.....	87
4.1.1.2. Eşin Ölümü Nedeniyle Tek Ebeveynlik	90
4.1.1.3. Eşin Cezaevinde Olması Nedeniyle Tek Ebeveynlik	92

4.1.2. Tek Ebeveynli Ailelerin Güçlükleri ve Gereksinimlerindeki Değişim	93
4.1.2.1. Çocuğa Dair Güçlükler ve Gereksinimler.....	94
4.1.2.1.1. Çocuğun Psiko-Sosyal Durumu	94
4.1.2.1.2. Çocuğun Ekonomik Gereksinimleri.....	97
4.1.2.2. Tek Ebeveyn Bireylere Dair Güçlükler ve Gereksinimler.....	98
4.1.2.2.1. Psikolojik Güçlükler.....	99
4.1.2.2.2. Ekonomik Güçlükler	101
4.1.2.2.3. Yalnızlaşma ve Sosyal Destek Yoksunluğu.....	106
4.1.2.2.4. Güçlükler Olsa da “Şimdi daha iyiyim”	107
4.1.3. Tek Ebeveynli Ailelerin Sorumluluklarındaki Değişim.....	109
4.1.3.1. Sorumluluk Artışı: “Eşim olsaydı yanımda, bunların hiçbirini yaşamazdım ki”	109
4.1.3.2. Sorumlulukların Değişmemesi: “Sorumluluklar eşim varken de bendeydi, şimdi de bende...”	113
4.1.4. Tek Ebeveynli Ailelere Yönelik Toplumsal Bakış.....	114
4.1.4.1. Toplumsal Yargılama: “Sanki haydutmuşuz gibi bakıyorlar”	115
4.1.4.2. Olumsuz Toplumsal Bakışa Yönelik Tek Ebeveyn Bireylerin Nasıl Davrandıkları	118
4.1.4.3. Yargılamanın Aksine Destek: “Yirmi sene nasıl çektiğimi herkes biliyordu”	119
4.1.5. Tek Ebeveynli Ailelerin Destek Mekanizmaları	121
4.1.5.1. Geleneksel Destek Mekanizmaları	121
4.1.5.2. Profesyonel Destek Mekanizmaları	124
4.1.5.3. Herhangi Bir Destek Beklememe: “Yapamayacağım bir şey olduğunda param ile hallediyorum”	125
4.1.6. Tek Ebeveyn Bireylerin Gelecek Planları	126
4.1.6.1. Çocuklarına Yönelik Gelecek Planları.....	127
4.1.6.2. Tek Ebeveyn Bireylerin Kişisel Gelecek Planları	129

4.1.7. Tek Ebeveyn Bireylerin Benzer Özellikteki Birey ve Ailelere Önerileri..	133
4.2. TEK EBEVEYNLİ AİLELERE YÖNELİK POLİTİKA VE UYGULAMALAR	134
4.2.1. Tek Ebeveynli Ailelerin Kamusal Hizmetlerden Haberdar Olma ve Yararlanma Durumu	134
4.2.2. Tek Ebeveynli Ailelere Yönelik Mevcut Politika ve Uygulamaların Etkililiği.....	136
4.2.2.1. Mevcut Uygulamalar	136
4.2.2.2. Mevcut Uygulamaların Etkililiği	139
4.2.3. Tek Ebeveynli Ailelerin Politika ve Uygulama Beklentileri.....	142
4.2.3.1. Ekonomik Beklentileri	142
4.2.3.2. İstihdam ve Gelir Elde Etme Beklentileri.....	144
4.2.3.3. Çocuk Bakımı Konusunda Beklentileri	145
4.2.3.4. Konut Yardımı Konusunda Beklentileri	146
4.2.3.5. Pozitif Ayrımcılık Beklentileri	146
4.2.3.6. Aile Eğitimi ve Takibi Konusunda Beklentileri	147
4.2.4. Profesyonellerin Politika ve Uygulamalara İlişkin Önerileri	148
4.2.4.1. Ekonomik Yardımlar ve İyileştirmeye Yönelik Öneriler	149
4.2.4.2. İstihdam ve Gelir Elde Etmeye Yönelik Öneriler.....	150
4.2.4.3. Çocuk Bakımına Yönelik Öneriler	152
4.2.4.4. Konut Yardımına Yönelik Öneriler	153
4.2.4.5. Eğitim, Danışmalık ve Ailelerin Takibine Yönelik Öneriler.....	154
4.2.4.6. Hizmetlerin Tanınırlığını Artırmaya Yönelik Öneriler.....	155
4.2.4.7. Sürece Yönelik Bütüncül Öneriler.....	156
5. BÖLÜM: SONUÇ VE ÖNERİLER	158
5.1. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	158
5.2. ÖNERİLER.....	164

5.2.1. Koruyucu-Önleyici Boyutta Öneriler	164
5.2.2. Tek Ebeveynli Hanelerdeki Bireyler Odağında Öneriler	166
5.2.3. Grup, Aile ve Yerel Toplum Odağında Öneriler	169
5.2.4. Politika, Kurumsal Destekler ve Uygulamalar Odağında Öneriler	170
KAYNAKLAR	175
EK 1. BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAM FORMU	192
EK 2. VERİ TOPLAMA FORMU (PROFESYONEL).....	193
EK 3. VERİ TOPLAMA FORMU (TEK EBEVEYN).....	194
EK 4. AİLE VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI ARAŞTIRMA İZİNİ	195
EK 5. ETİK KURUL İZİNİ.....	196
EK 6. ORJİNALLİK RAPORU	197
ÖZGEÇMİŞ.....	199

KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltma	Açıklama
ADNKS	: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
AEP	: Aile Eğitim Programı
ASAGEM	: Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (MÜLGA)
ASDEP	: Aile Sosyal Destek Programı
ASHB	: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
BM	: Birleşmiş Milletler
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı (MÜLGA)
EÖEP	: Evlilik Öncesi Eğitim Programı
EUROSTAT	: Avrupa Birliği İstatistik Ofisi
INE	: İspanya İstatistik Kurumu
İŞKUR	: Türkiye İş Kurumu
LGBT	: Lezbiyen, Gay, Biseksüel, Transseksüel
NDLP	: New Deal for Lone Parents
OECD	: İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı
ONS	: Office for National Statics (UK)
PRO	: Profesyonel
SED	: Sosyal ve Ekonomik Destek
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
SHÇEK	: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (MÜLGA)
SHM	: Sosyal Hizmet Merkezi
ŞÖNİM	: Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi
TAYA	: Türkiye Aile Yapısı Araştırması
TEB	: Tek Ebeveyn Birey

TMK	: Türk Medeni Kanunu
TOKİ	: Toplu Konut İdaresi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TYP	: Toplum Yararına Programlar

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1. 1960-2020 Yılları Arası Türkiye, AB-28 ve Dünya Kentsel Nüfus Oranları	2
Tablo 2. İlk Evlenme Yaşları Erkek-Kadın (Seçilmiş Bazı Ülkeler 2000-2019).....	16
Tablo 3. AB-27 Ülkesinde Kaba Evlilik ve Boşanma Oranları (1965-2017)	18
Tablo 4. Türkiye’de Kaba Evlilik ve Boşanma Oranları (2001-2019).....	18
Tablo 5. Refah Rejimlerinin Belirgin Özellikleri.....	54
Tablo 6. İngiltere’de Tek Ebeveynli Aile Sayıları ve Oranlarının Yıllara Göre Değişimi (Milyon/Kişi).....	58
Tablo 7. Almanya’da Tek Ebeveynli Aile Sayıları ve Oranlarının Yıllara Göre Değişimi (Milyon/Kişi).....	59
Tablo 8. İsveç’te Tek Ebeveynli Aile Oranlarının Yıllara Göre Değişimi.....	62
Tablo 9. Tek Ebeveynli Aile Yardımları ve OECD Ülkelerinin Durumu.....	67

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Kategoriler ve Ana temalar.....	83
Şekil 2. Tek Ebeveynli Ailelere Yönelik Uygulama Önerileri Şeması	174

GİRİŞ

Tek ebeveynli ailelerin çoğalması ve buna bağlı olarak gereksinimlerinin giderek artması, bu araştırmanın temellendirilmesinde ana belirleyici olmuştur. Değişen aile türleri, aile yapıları ve aile içi rol ve sorumluluklardaki farklılaşma özellikle tek ebeveynli ailelerin gereksinimlerine odaklanan politikaların inşa edilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Tek ebeveynli aile sistemi yaygınlık açısından yeni olan, tarihsel açıdan öncelikli olarak eşin ölümü ile ortaya çıkan bir aile örgütlenmesidir. Günümüzde ise değişen dünya ve yaşam koşulları “tek ebeveynli aile” olgusunu daha fazla karşılaştığımız bir aile örgütlenmesi haline getirmiştir.

Aile, eğitim, ekonomi, sağlık, sosyal ilişkiler, kültür, din vb., toplumsal yapının unsurlarıdır. Toplumsal kurumlar olarak nitelendirilen bu unsurlar arasında sürekli ve kalıcı bir etkileşim söz konusudur. Etkileşim sürecinde herhangi bir toplumsal kurumda ortaya çıkan değişimler diğer toplumsal kurumları da etkileyerek toplumsal değişme sürecini sürdürmektedir. Yani toplumsal kurumların birbirinden etkilendiği ve herhangi birinde meydana gelen değişimin diğer unsurları da etkilediği gerçeği ön plana çıkmaktadır. Özellikle fiziksel çevre koşullarının değişimi, kültürel yapıdaki değişim, teknolojidaki ilerlemeler ve demografik yapıdaki değişimlerin toplumsal kurumlar üzerinde etkisi olduğunu ifade edebiliriz (Karaoğlan, 2020, s. 6).

Toplumsal değişim süreci çok yönlü olup yerleşim yerlerindeki nüfus yoğunluğunun farklılaşması; kırdan kente gerçekleşen göç hareketlerinin artış göstermesi, ekonomik üretim faaliyetlerinin tarıma ve hayvancılığa dayalı olmaktan uzaklaşarak sanayi ve hizmet sektörüne geçişi, sosyal yaşam ve istihdamda kadınların daha fazla yer almaya başlaması gibi durumlar, gerçekleşen ve devam eden toplumsal değişimin birer göstergesi niteliğindedir (Karabıyık, 2012, s. 231-260). Bu doğrultuda toplumsal değişim sürecini yaşayan kurumların başında aile kurumunun geldiğini söylemek mümkündür. Ailenin yapısal değişimi; evlilik yapma kararında evlenecek bireylerin daha etkin olabilmesi, sosyal medya uygulamaları aracılığıyla evliliklerin yaygınlaşması, ailelerdeki çocuk sayısının azalması, tek ebeveynli aileler, çocuksuz aileler ve LGBT aileler gibi yeni aile formlarının ortaya çıkmasıyla belirginleşmiştir.

Aile yapısında yaşanan değişimle birlikte kırsal aile yapısı yerini kentsel aile yapısına bırakmakta; geniş aile örgütlenmesi ise çekirdek aile örgütlenmesine dönüşmektedir. Kırsal aileden kentsel aileye ve geniş aileden çekirdek aileye dönüşümde belirgin bir şekilde aile içi ilişkiler, eğitime katılım durumu, ilk evlenme yaşı, akrabalık ilişkileri, çocuk sahibi olmaya atfedilen anlamların da değişim gösterdiği görülmektedir.

Kırsal ailelerde genellikle daha ataerkil ve geleneklerin hakim olduğu bir yapı söz konusu iken (Kağıtçıbaşı ve Cemalcılar, 2014, s. 327); kentsel aileler, genellikle çekirdek aile örüntüsüne sahip, daha demokratik ve eşitlikçi ilişkiler sürdürebilen aileler olarak nitelendirilmektedir (Bayer, 2013, s. 116). Yakın geçmiş dikkate alındığında çekirdek aile örgütlenmesinin kent yaşamına özgü olmadığı aynı zamanda kırsal bölgelerde de bu tür aile örgütlenmesinin yaygınlaştığını belirten akademik çalışmalar bulunmaktadır (Timur, 1972, s. 31; Kırday, 1982, s. 152; Duben, 2002, s. 14-15). Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi verilerine göre Türkiye’de kırsal nüfus oranı %7 iken kentsel nüfus oranı % 93 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2021a). Geniş aile örüntüsüne sahip ailelerin oranı % 15 olup çekirdek ailelerin oranı ise % 85 civarındadır (TÜİK, 2020a).

Buradan hareketle Avrupa Birliği (AB-28) ülkeleri, Türkiye ve Dünya kentsel nüfus oranları incelendiğinde kentsel nüfus oranının Dünya’da, AB-28’de ve Türkiye’de her geçen yıl biraz daha yükseldiği görülmektedir.

Tablo 1. 1960-2020 Yılları Arası Türkiye, AB-28 ve Dünya Kentsel Nüfus Oranları

Yıllar	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2015	2020
Türkiye	31,51	38,23	43,78	59,20	64,74	70,82	73,61	76,10
AB-28	58,68	64,02	67,59	69,37	70,83	72,97	73,90	74,96
Dünya	33,62	36,56	39,35	43,03	46,69	51,64	53,91	56,15

Kaynak: Dünya Bankası Göstergeleri (1960-2020), BM Nüfus Bölümü Dünya Kentleşme Beklentileri: 2018 Revizyonu, <https://data.worldbank.org/indicator/SP.URB.TOTL.IN.ZS?contextual=default>, internet adresinden derlenmiştir.

Tablo 1’deki verilerden, kentsel nüfus oranının giderek arttığı anlaşılmaktadır. Bu kapsamda Türkiye için 1960 yılında kentsel nüfus oranı % 31,51 iken 2020 yılına gelindiğinde % 44,59 oranında bir artış ile % 76,10’ a ulaştığı görülmektedir. AB-28 ülkesinde ise 1960 yılından 2020 yılına kentsel nüfus oranı % 58,68’den % 74,96’ya

ulaşarak toplamda % 16,28 oranında bir artış gerçekleşmiştir. Dünya geneli için de benzer bir artış olduğunu söylemek mümkündür. 1960 yılında % 33,62 olarak açıklanan kentsel nüfus oranı % 22,53 oranlık artışla 2020 yılında % 56,15 seviyesine ulaşmıştır.

Türkiye özelinde TÜİK tarafından her yıl yayınlanan “İstatistiklerle Aile” başlıklı bültenlerde aile türlerinin dağılımına yer verilmektedir. Buna göre Türkiye’deki çekirdek aile oranı 2014 yılı için % 83,3 olarak açıklanmışken; 2019 yılında % 85’e, 2020 yılında ise % 86’ya yükselmiştir (TÜİK, 2020a; TÜİK, 2021b). Bu bağlamda Türkiye için çekirdek aile oranındaki artışın devam ettiğini ifade etmek mümkündür.

Çekirdek ailenin geleneksel tanımı anne-baba ve çocukları kapsar niteliktedir (Bengtson, 2001, s. 1). Ancak 21. yüzyıl koşulları ve yaşam biçimleri dikkate alındığında çekirdek aile örgütlenmesinin çocuksuz, sadece eşlerin var olduğu türü ile tek ebeveyn birey ve çocuğunun/çocuklarının yaşamını birlikte sürdürdüğü türünün de yaygınlaşmaya başladığı görülmektedir. Türkiye Aile Yapısı Araştırması sonuçlarına göre çocuksuz çekirdek aile oranında bir artış söz konusu olup bu oran % 16 olarak gerçekleşmiştir (TAYA, 2016, s. 13).

2017 tarihli TÜİK’in “İstatistiklerle Aile” başlıklı bülteninin verileri ile Türkiye’de tüm aile türleri içinde tek ebeveynli ailelerin oranı % 8,5; Türkiye’de çekirdek ailelerin içindeki tek ebeveyn aile oranı ise % 16 olarak ortaya konmuştur (TÜİK, 2018). Avrupa’da tek ebeveynli ailelerin oranı % 15 olarak belirlenmiştir (EUROSTAT, 2017). 2018 yılında Türkiye’deki tek ebeveynli aile oranının % 0,4 artış göstererek % 8,9’a ulaştığı belirtilmiştir (TÜİK, 2019a). 2019 yılında ise tek ebeveynli aile oranının % 0,3’lük artışla toplamda % 9,2’ye yükseldiği ortaya konmuştur (TÜİK, 2020a). 2020 yılında bu artış % 0,5 olarak gerçekleşmiş ve oran % 9,7 olarak açıklanmıştır (TÜİK, 2021b).

Dünya genelinde ve Türkiye’de özellikle tek ebeveynli ailelerin oransal artışı; bu hanelerdeki tek ebeveyn birey ve çocukların olası sosyal hizmet gereksinimlerini değerlendirme gerekliliğini ortaya koymaktadır. Ek olarak ailelerle sosyal hizmet uygulaması kapsamında tek ebeveynli ailelerin gereksinimlerine odaklanan sosyal politikaların ve sosyal hizmetlerin geliştirilmesi gerekliliği doğmuştur.

Bu nedenlerle bu çalışma kapsamında tek ebeveyn anne, tek ebeveyn baba ve sahada ailelere yönelik mesleki uygulama yapan, tek ebeveynli ailelere yönelik sosyal politikaları yürüten profesyoneller¹ aracılığıyla sürecin derinlemesine incelenmesi hedeflenmiştir. Kavramsal çerçevede öncelikle toplumsal değişme sürecinin işleyişi ve sürecin bazı temel belirleyicileri, ailenin geçirdiği değişim süreci, farklı aile formları, ailelere yönelik uygulamalarda temel alınan sosyal hizmet yaklaşımları, ailelerin refahına dönük sosyal politika, sosyal hizmet ve sosyal yardım uygulamalarına yer verilmiştir. Ardından tek ebeveynli ailelerin gereksinimleri, tek ebeveynli aile politikaları ve Esping Andersen'in refah rejimleri sınıflandırması kapsamında seçilmiş örnek ülkelerden ve Türkiye'den güncel verilerle tek ebeveynli ailelere yönelik uygulamalar yer almıştır. Araştırmanın yöntem kısmında, nitel araştırma yöntemine dayalı olarak 29 tek ebeveyn birey ve Kırıkkale Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü çatısı altında görev yapan 11 profesyonel ile yapılan saha araştırması sürecine yer verilmiştir. Bulgular ve tartışma bölümünde tek ebeveynli ailelerin güçlükleri, gereksinimleri, sorumluluklarındaki değişimler, destek mekanizmaları, gelecek planları ve tek ebeveynli ailelere yönelik toplumsal bakış tartışılmış, ayrıca profesyonellerin mevcut tek ebeveynli aile politikaları ve uygulamalarına ilişkin değerlendirmeleri yer almıştır. Araştırmanın sonuçları çerçevesinde sosyal politikalar ve sosyal hizmetlere ilişkin mikro-mezzo ve makro boyutları kapsayacak şekilde önerilere ise son bölümde yer verilmiştir.

¹ Profesyoneller: Sosyal Çalışmacı, Psikolog, Sosyolog ve Çocuk Gelişimcisi olarak görev yapan meslek elemanlarını ifade etmektedir.

1. BÖLÜM: ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN GENEL BİLGİLER

1.1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Tek ebeveynli ailelerin sayısındaki artış, tek ebeveynli ailelerin gereksinimlerinin ve güçlüklerinin çeşitlenmesi ve sürece yönelik özel politikalara duyulan ihtiyacın daha önce yapılan akademik çalışmalarda belirlenmiş olması, bu çalışmanın yapılması yönünde bir gereksinimi doğurmuştur.

Tek ebeveynli ailelerin tek ebeveyn baba, tek ebeveyn anne ve tek ebeveyni ile yaşayan çocuk için yoksulluk, işsizlik, psikolojik problemler, sosyal destek eksikliği, hukuksal problemler, çocukların akademik başarısında düşüş riski gibi çeşitli zorlukları içinde barındırdığı; bu süreci yaşayan bireylerin asgari bir gelir, istihdam, çocuk bakımı, sosyal ve psikolojik destek gereksinimlerinin olduğu bilinmektedir (https://www.coe.int/t/dg3/health/Reportsingleparents_en.asp).

Ayrıca LGBT tek ebeveyn bireyler için de bu sürecin toplumsal cinsiyet temelinde güçlükler oluşturduğu düşünülmektedir. LGBTlerin genel anlamda ekonomik, kültürel, politik ve mekansal boyutlarda sosyal dışlanma odaklı sorunlar yaşadıkları; ötekileştirmeye maruz kalarak şiddet ve nefret suçları ile karşı karşıya kalma risklerinin olduğu belirtilmiştir (Zengin Taş, 2019, s. 9-19). Bu gerekçelerle sürecin içinde yer alan tek ebeveyn LGBTler ve çocuk/çocukların güçlükleri, beklentileri ve sosyal politika gereksinimlerinin de ortaya konması son derece önemlidir.

Yaşanan güçlüklerin çözüme kavuşması için birey odaklı mesleki bakışı temel almaktan ziyade bireyin etkisinin bulunmadığı sosyo-politik süreçlerde değişimin sağlanması, sağlıklı ve etkili politikaların uygulamaya konulması halinde kalıcı bir değişimin daha mümkün olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Uygulamalar ve mesleki çalışmalar açısından kalıcı ve etkin bir değişimin sağlanabilmesi için etkili sosyal politikalara duyulan ihtiyaç ön plana çıkarılmalıdır. Makro düzeyde çözüm önerileri geliştirilmelidir. Tek ebeveynli ailelerin refahının daha iyi bir noktaya taşınması için atılması gereken adımların belirlenmesi bu araştırmanın temel çıkış noktasını oluşturmuştur.

Özetle bu araştırmanın problemi; tek ebeveynli ailelerin gereksinimlerinin ve güçlüklerinin belirlenmesi, süreci yaşayan bireyler tarafından nasıl algılandığının ortaya konulması ve sosyal politika bağlamında tek ebeveynli ailelerin iyilik hallerini artıracak beklentilerin tespit edilmesine duyulan gereksinimdir. Bu kapsamda tek ebeveynli ailelerin gereksinimlerine odaklanan özel politikaların bulunmayışı ve tek ebeveynli ailelerin politika üretim ve uygulama sürecinde öne çıkarıl(a)maması temel bir problem olarak değerlendirilmektedir.

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmanın genel amacı:

Tek ebeveyn olarak yaşamını sürdüren bireylerin gereksinimlerinin belirlenerek mevcut sosyal politika uygulamalarının ortaya konulması ve bu politikaların uygulayıcısı durumundaki profesyoneller tarafından sürecin değerlendirilmesi yoluyla sosyal hizmet mesleği odağında tek ebeveynli hanelere yönelik neler yapılabileceğine ilişkin bilgi üretmektir. Bu genel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevaplar aranmıştır:

1. Türkiye’de uygulanan aile politikaları nelerdir? Bu politikaların etkililiği politika uygulayıcılar ve hizmet alanlar tarafından nasıl değerlendirilmektedir?
2. Mevcut tek ebeveynli aile politikaları ve uygulamaları nelerdir? Nasıl iyileştirilebilir?
3. Seçilmiş bazı ülkeler ve Türkiye’nin tek ebeveynli ailelere yönelik politikaları nasıldır?
4. Tek ebeveyn olarak yaşamını sürdüren bireylerin (anne ya da babanın) güçlükleriyle baş edebilmek ve gereksinimlerini gidermek adına sosyal politikalar bağlamındaki beklentileri nelerdir?
5. Tek ebeveyn bireylerin sorumlulukları, destek mekanizmaları, geleceğe dair planları nasıl bir değişim göstermekte ve tek ebeveyn bireylere yönelik toplumsal bakış bu bireyler tarafından nasıl değerlendirilmektedir?

6. Profesyoneller ve tek ebeveyn bireylere göre tek ebeveynli hanede yaşamını sürdüren çocuğun güçlükleri, gereksinimleri ve sosyal politikalar bağlamındaki beklentileri nelerdir?
7. Profesyonellerin mevcut uygulamaların etkililiğine ilişkin değerlendirmeleri nasıldır? Ayrıca profesyonellere göre tek ebeveynli ailelerin refahının artırılması için hangi politika ve uygulamalara gereksinim vardır?

1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Tek ebeveynli ailelerin oransal artışına karşın bu ailelerin görünürlüğünün az olması ve gereksinimlerinin giderilememesi önemli bir problemdir. Ayrıca nüfus projeksiyonları açısından toplumsal yapı içinde daha fazla görünür hale gelecek bu ailelere ilişkin özel politika ve uygulamalara çok daha fazla gereksinim duyulacağı ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye’de sosyal hizmet odaklı olarak tek ebeveynli ailelere yönelik çalışmaların azlığı, bu nüfus grubunun gereksinimlerinin net bir şekilde ortaya konulması ihtiyacı, politika uygulayıcısı durumundaki profesyonellerin mevcut durumu betimleyerek yeni politika önerilerinde bulunmaları son derece önemli görülmektedir.

Ayrıca tek ebeveynli ailelerin gereksinimlerine odaklanan özel politikaların hayata geçirilmesi, tek ebeveynli ailelerin refahının artması ve tek ebeveynli aile politikalarının iyileştirilmesi adına atılabilecek adımların ortaya konması açısından bu araştırma oldukça önemlidir.

1.4. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Tek ebeveynli aile örgütlenmesine götüren yapay dölleme, evlilik bağı olmaksızın çocuk sahibi olma, taşıyıcı annelik, koruyucu ailelik ve evlat edinme gibi deneyimlere yer verilmek istenmesine karşın Kırıkkale ilinde bu gruplardan katılımcılara ulaşılamaması bir sınırlılık olarak ortaya çıkmıştır.

2. BÖLÜM: KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. TOPLUMSAL DEĞİŞME

Toplumsal değişme sürecinin en önemli göstergesi insan ilişkileri, aile örüntüleri ve günlük yaşamda ortaya çıkan farklılaşmalardır. Bu bağlamda tek ebeveynli aile örüntüsünün toplumsal değişimin bir sonucu olduğunu ifade etmek mümkündür. Tek ebeveynli aileye dönüşümün daha iyi ve net bir şekilde anlaşılabilmesi için toplumsal değişme sürecine, kuramsal çerçeve içinde kapsamlı olarak yer verilmektedir.

Değişim, toplumun yeni ortaya çıkan gereksinimlere uyumu, yeni işlevlerin ortaya çıkması ve toplumun, bireylerin yeni koşullarına ve durumuna uygun yeni eylemler, davranış biçimleri ve amaçlar geliştirmeleri olarak tanımlanır (Kalaycıoğlu, 2013, s. 8). Bir toplumun yasalarında, normlarında, değerlerinde ve kurumsal düzenlemelerinde zaman içinde ortaya çıkan değişimler toplumsal değişmeyi ifade eder (Barker, 1999, s. 448). Toplumun yaşadığı doğal ve sosyal çevre ve teknolojik değişimler toplumsal değişme sürecinde etkili olan temel faktörlerdir (Kalaycıoğlu, 2013, s. 7).

Toplumsal değişme süreci, toplum kavramından ayrı düşünülemez. Karataş (2001, s. 90)'a göre toplumsal değişme, toplumsal yapı içinde yer alan alt ve üst yapı arasındaki etkileşimin bir sonucudur. Ayrıca kültürel inanışlar ve semboller, sosyal örgütlenmeler ve değer sistemindeki değişimler sonucunda toplumsal yapı dinamiklerinin farklılaşması da toplumsal değişme olarak tarif edilebilir.

Toplumsal yapıda görünen değişimler tek bir ülke ya da tek bir topluma özgü değildir (Duyan, 2010, s. 2). Toplumların günlük yaşayışı ve işleyişi belli noktalarda farklılıklar gösterse dahi toplumsal değişme süreci dışında kalabilen bir toplum örgütlenmesi olmadığı ifade edilebilir. Yani herhangi bir toplumda meydana gelen değişimin diğer toplumları da etkilediği ve o toplumlarda da değişime neden olduğu söylenebilir. Çünkü toplum sistemi; aile, din, hukuk, sanat, ekonomi, üretim ve teknoloji gibi öğelerden oluşmakta ve bu öğelerden birinin değişimi diğer öğeleri de etkileyeceğinden, öğeler arasındaki ilişki ve etkileşimlerin zincirleme bir süreç içerisinde toplumsal değişimlere

neden olduğu görülmektedir (Örnek, 2016, s. 1). Bu bağlamda toplumsal değişme sürecinin dinamik olduğu ve kapsamlı etkiler yarattığını söylemek mümkündür.

Toplumsal değişme sürecinin önemli bir göstergesi de insanların tarihsel süreçte geçirdiği toplumsal yapı, yaşam alanı ve yaşam koşullarındaki değişimlerdir. İnsan toplumları bu doğrultuda sırası ile avcı-toplayıcı toplum, tarım toplumu, kırsal toplum ve sanayileşmemiş uygarlık şeklinde yaşamını sürdürmüştür. Günümüzde ise dünya toplumlarının büyük bir çoğunluğu sanayi toplumu içinde yaşamını sürdürmektedir. Avcı-toplayıcı toplumdan sanayi toplumuna kadar devam eden bu değişimin temel belirleyicileri ise; ekonomik üretim faaliyetlerinin değişimi, kentsel yaşamın daha çok tercih edilmesi, teknoloji kullanımının artması ve demografik hareketlilikler çerçevesinde nüfus yapılarının farklılık göstermesidir. (Dinisman vd., 2017, s. 106).

Toplumsal değişimin aile odağında yeni aile formlarının ortaya çıkması, aile yapılarının benzeşmesi ve yaygın aile türünün farklılaşması yer almaktadır. Toplumsal değişme sürecinde, ölüm nedeniyle tek ebeveynli aile örgütlenmesinin sürekli var olduğunu ifade etmekle birlikte; modern toplum yapısı içinde boşanma, evlilik bağı olmaksızın çocuk sahibi olma, yapay dölleme ve taşıyıcı annelik gibi yollarla tek ebeveynli ailelerin yaygınlaşması gibi durumlar gelişmiştir (Aslantürk ve Koç, 2019, s. 816). Günümüzde kentsel yaşamın hakim olduğu sanayi toplumlarının çok daha yaygın olması dikkate alınarak, bu toplum türü üzerinde özel olarak durmakta fayda görülmektedir. Sanayi toplumu teknolojik gelişmişliğin ve endüstriyel üretimin ileri düzeyde olduğu, toplum nüfusunun büyük çoğunluğunun kentlerde ikamet ettiği, istihdam açısından hizmet sektörü ve sanayi sektörünün ön plana çıktığı, kadınların iş ve sosyal yaşam içinde daha aktif yer aldığı toplumlardır. Sanayi ve teknolojiye dayalı gelişmişlik ileri düzeyde olmasına karşın insanlar arasındaki ayrımın ve sosyal adaletsizliğin yüksek seviyelerde olduğunu söylemek mümkündür. Kapitalist ekonomik işleyişe sahip olunması ve küresel rekabet süreçleri doğrultusunda insanların iyilik halinin daha geri planda kaldığı bir toplum örgütlenmesi olarak da nitelendirilebilir. Bununla birlikte günümüz toplumlarında aile içi şiddetin yaygınlaştığı, LGBT birlikteliklerin/evliliklerin çoğaldığı, resmi evlilik olmaksızın birlikteliklerin kurulduğu ve tek ebeveynli ailelerin artmasının hız kazandığı durumlar kendini göstermektedir (Çavlin, 2014, s. 20).

2.1.1. Toplumsal Değişme Sürecinde Etkili Olan Küresel Olaylar

Farklı bölgeler veya ülkelerde gerçekleşmesine rağmen tüm dünyayı etkisi altına alan; sanayileşme, teknolojinin gelişimi ve sosyal sorunların çeşitlenmesi gibi küresel sonuçlar doğuran olaylar yaşanmıştır. Fransız İhtilali ve Sanayi Devrimi, sonuçları bakımından tüm dünyanın sosyal ve ekonomik yaşantısı üzerinde etkileri olan önemli olaylar olarak karşımıza çıkmaktadır (Samadova, 2020, s. 72).

Fransız ihtilali ve Sanayi Devrimi gibi küresel olaylar, sonuçları itibariyle sanayi toplumuna doğru ilerleyişi hızlandırırken sosyalizm ve liberalizm gibi ideolojik akım ve ekonomik modelleri ortaya çıkarmıştır (Alıcı, 2017, s. 161-162). İnsanların yaşayışı ve toplumsal yapı üzerindeki etkileri bakımından 1789 yılında Fransa’da gerçekleşen Fransız İhtilali’nin, büyük bir toplumsal değişime neden olduğu ifade edilebilir. En temel sonucu milliyetçilik akımının yaygınlaşması ve çok uluslu devletlerin dönüşerek ulus devlet yapısına bürünmesi şeklinde olmuştur. Bu dönüşüm insanların sosyal yaşantısında belirgin değişimlere neden olmuştur. Çok uluslu ve çok kültürlü devlet yapılarının dönüşümü ile oluşan ulus devlet yapılanmasında milliyete dayalı bir göç süreci başlamıştır. Bu durum, hiç şüphesiz toplumsal değişme sürecine etki eden bir faktör olmuştur. Ayrıca laik toplum düzeninin inşası, temel hak ve özgürlük beklentilerinin yaygınlaşması ve bu beklentilerin evrensel boyutlara ulaşması toplumsal değişme sürecinin yaşandığı boyutları ifade etmektedir (Sucu, 2019, s. 39-41).

Sanayi Devrimi ise İngiltere’de başlamış olup 18. yüzyılın sonları ile 19. yüzyılın başlarında ortaya çıkmıştır. Sanayi devrimi, toplumun yapısını ekonomik ve sosyal boyutlarda etkilemiş olan küresel bir olaydır. En temel sonucu, buharlı makinelerin icadı olan ve sanayide makineleşmeyi getiren sanayi devrimi sonrasında, sanayide istihdam süreci başlamış ve işçi sınıfı ortaya çıkmıştır. Fabrikalaşma ve sanayileşme faaliyetlerinin yaygınlaşmasıyla işçi sınıfına dahil olan bireyler ve aileleri kırdan kentlere; sanayi bölgelerine doğru bir göç gerçekleştirmiştir (Şahin, 2020, s. 359). Bu durum, toplumsal yapıda bir değişim yaratmış, kadın ve çocukların da sanayi devrimiyle birlikte istihdam yaşamına girdikleri görülmüştür.

Toplum üzerindeki etkisi ve neden olduğu değişimler dikkate alındığında sanayi devriminin, sosyal sorunların çeşitlenmesine ve artmasına neden olduğu ifade edilebilir. Özellikle sosyal sorunların artışı ve çeşitlenmesi gibi belirgin sonuçlar sonrasında sosyal hizmet disiplini gibi insan odaklı olan ve insanların sorunlarını çözmeyi hedefleyen akademik disiplinlere duyulan gereksinim ön plana çıkmıştır.

2.1.2. Toplumsal Değişmenin Dinamikleri

Toplumsal değişmenin öne çıkan belirleyici unsurları; demografi, teknoloji, ekonomi, ideolojiler, değerler, bireyler arası ilişkiler ve rekabet durumlarıdır (Doğan, 2002, s. 226). Bununla birlikte toplumsal değişmenin demografik, teknolojik, kültürel ve fiziki çevreye bağlı değişimleri kapsadığı ve küreselleşmenin etkileriyle gerçekleştiği ifade edilmektedir (Zencirkıran, 2017). Bu doğrultuda toplumsal değişmenin dinamikleri şeklinde ifade edilebilen bu faktörlere aşığıda değinilmektedir.

Demografik faktörler, nüfus hareketliliklerini kapsamaktadır. Bu hareketlilikler, beraberinde toplumsal değişim sürecini getirmektedir. Doğum oranlarındaki azalma, yaşı nüfustaki artış, boşanma oranlarında artış, bağımlı nüfus oranındaki yükseliş, ilk evlenme yaşının yükselmesi ve göç hareketlerinin yoğunlaşması demografik faktörler olarak ifade edilmektedir. OECD ülkeleri açısından kaba evlilik oranı 1970'li yıllarda binde 7-9 arasında gerçekleşirken, 2014 yılında binde 4,6'ya gerilemiştir. Avrupa Birliği (AB-28) ülkelerinde ise 1965 yılında binde 7,8 olan kaba evlilik oranı 2013 yılında binde 4,1'e gerilemiştir. OECD ülkelerinde ilk evlenme yaşı 1990 yılında kadınlar için 25,3 erkekler içinse 27,8 olarak belirlenmişken; 2014 yılında ilk evlenme yaşı kadınlarda 30,3'e erkeklerde ise 32,6'ya yükselmiştir. AB'de boşanma oranları 1965 yılı için binde 0,8 iken, 2013 yılında binde 1,9'a yükselmiştir. Boşanmalar artarken evlilik yapma eğiliminin azaldığı, ayrıca çocuksuz evliliklerin sayısında artış olduğu belirtilmiştir (EUROSTAT, 2017; OECD, 2018). Türkiye açısından ilk evlenme yaşının yükselmesi ve boşanmaların yıllara göre artış göstermesine dair veriler de mevcut olup çalışmanın devamında ilgili bilgiler paylaşılmaktadır.

Bir kadının doğurgan olduğu 15-49 yaş aralığında, doğurabileceği ortalama çocuk sayısı toplam doğurganlık hızını ifade etmektedir. Türkiye'nin bu kapsamda yaşadığı değişim

verilerle desteklenmektedir. 2001 yılında 2,38 çocuk olarak belirlenen toplam doğurganlık hızı, 2019 yılında 1,88 çocuk olarak gerçekleşmiştir. Buna göre doğurganlığın, nüfusun yenilenme düzeyi olan 2,10'un altında kaldığı ortaya çıkmakta ve doğurganlığın azaldığı anlaşılmaktadır (TÜİK, 2020b). OECD ülkelerinde ise 2001 yılı için 1,6 çocuk olan toplam doğurganlık hızı 2018 yılında yine 1,6 çocuk olarak gerçekleşmiştir (OECD, 2021a).

Yaşlı nüfus oranları açısından ortaya çıkan demografik farklılık doğrultusunda OECD ülkeleri için 1970 yılında % 9,44 olarak gerçekleşen yaşlı nüfus oranı; 2000 yılında %13,08'e, 2018 yılında ise % 17,20'ye yükselmiştir. Türkiye açısından yaşlı nüfusun değişimi 1970 yılında % 4,42 olarak belirlenmişken; 2000 yılında % 6,74'e, 2018 yılında ise % 8,65' e yükselmiştir (OECD, 2021b).

Göç hareketlilikleri bağlamında Türkiye'nin günümüzde aktif göç alan ve veren bir ülke olduğu ifade edilebilir. Yurt dışından Türkiye'ye göç edenlerin sayısı 2018 yılına kıyasla 2019 yılında %17,2 artış göstererek 677 bin 42 kişi olarak belirlenmiş; Türkiye'den yurt dışına göçe dahil olan kişi sayısı ise 2018 yılına kıyasla 2019'da % 2 artış göstererek 330 bin 289 olmuştur (TÜİK, 2020b).

Teknolojik faktörler çerçevesinde, teknolojinin gelişimi ve kullanımının yaygınlaşması hiç şüphesiz bir önceki yüzyıldan daha ileri bir noktaya taşınmıştır. Bilgisayar başta olmak üzere teknolojik cihazların gelişimi ve internet kullanımı beraberinde sosyal medyanın yaygınlaşmasını getirmiştir (Güzel, 2020, s. 94). Bu durum toplumsal değişim sürecinde bir faktör olarak değerlendirilirken bireylerin ve toplumsal ilişkilerin kurgulanması ve yürütülmesinde değişikliklere neden olabilmektedir. Sosyal ilişkilerin kurulmasında ve insanların sosyalleşmesinde yüz yüze etkileşim oldukça yaygın bir durumken teknolojiye bağlı olarak kitle iletişim araçları ve internet kullanımının yaygınlaşması, sosyal medya kullanımının ileri düzeylere ulaşması iletişimin sanal boyutunu ön plana çıkarmıştır. Bununla birlikte bilgiye erişim ve araştırma imkanları açısından teknolojik gelişimin faydalı bir dönüşüme katkı sağladığı ifade edilebilir.

Bireylerin ortak yaşantılarıyla ortaya çıkan kültür, toplumsal yaşamın tamamını ilgilendirmektedir (Şahin, 2019, s. 460). Toplumsal yaşamın tamamında ve işleyişinde

aktif bir kültürel etkileşim süreci olduğu, kültürel faktörlerin toplumsal değişim ile iç içe olduğunu söylemek mümkündür. Kültürel inanışlar, kültüre atfedilen anlamlar, gelenek ve göreneklerde yaşanan değişimler toplumun yaşantısında bir değişimi beraberinde getirebilir.

Fiziki çevre faktörü ise yaşanan köy, mahalle, ilçe, şehir gibi toplumların mekansal çevresini ifade eder. Ayrıca yaşanan fiziksel çevre ve iklim özelliklerinin o bölgede yaşayan bireylerin günlük yaşantısına etki ettiği ve toplumsal değişmeyi sürdürdüğüne dair yaygın bir inanış söz konusudur (Çelebioğlu, 1988, s. 20). Bu bağlamda fiziksel çevre odağında doğal afetlerin yaşanması (deprem, sel, heyelan vb.) o bölgenin toplumsal yapısında bir değişimi tetikleyebilir. Özetle fiziki çevre özelliklerinin, toplumsal değişme sürecinde belirleyici olduğu ifade edilebilir. Ayrıca doğal afetler sonrası o bölgede yaşayan insanların yer değişikliği yapmasıyla demografik bir hareketlilik yaşanması sıklıkla karşılaşılan bir durumdur (Virupaksha vd., 2021, s. 234).

Küreselleşme uluslararası ticaretin gelişmesi ve teknolojik gelişmenin katkılarıyla tüm dünyayı etkisi altına almış bir olgudur. Ekonomik ve teknolojik küreselleşme en yaygın olarak bilinen küreselleşme türleri olsa da küreselleşmenin sosyal, kültürel ve siyasal boyutları da vardır. Dolayısıyla tüm dünyada etkileri görülen küreselleşme sürecinin giderek yaygınlaşmasında; teknolojik gelişmelerin, siyasal alanda yaşanan dönüşümlerin ve ekonomik gelişmelerin etkisi olduğu ifade edilebilir (Yıldırım, 2021, s. 100). Bu kapsamda aile politikalarının da küreselleşmeden etkilendiği ifade edilebilir. Özellikle refah devletinin “Altın Çağı” olarak anılan 1945-1975 yılları arasında ailelere yönelik geliştirilen destekleyici politikalar ve uygulamalardan küreselleşme neticesinde geri adım atılmaya başlanmış, ailelere sağlanan destekler ve olanaklar birer mali yük olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Bu bağlamda aile sosyal politikaları üzerinde etkilerinin bulunması, toplumsal değişme sürecini etkilemesi ve ailelere yönelik ortaya konulan politikaların değişmesine etkisi bakımından küreselleşme önemli bir değişkendir.

2.2. AİLE KURUMUNA YÖNELİK BİLGİLER

Bu başlık altında ailenin değişimi, aile içi rol ve sorumlulukların yaşam koşullarındaki değişimle bağlantılı olarak farklılaşması ve ailelere yönelik kuramsal yaklaşımlara yer

verilmiş, ayrıca sosyal politika açısından aile, ailelere yönelik sosyal hizmetler ve sosyal yardımlara ilişkin bilgiler paylaşılmıştır.

2.2.1. Ailenin Değişimi

Aileler ve toplumlar, farklı büyüklükte ama benzer özelliklere sahip insan toplulukları olarak ifade edilebilir. Her iki yapıda da kaderleri birbirine bağlı olan ve sürekli etkileşim içinde olan insanlar vardır. Her ikisinde de ilişkiler ağı söz konusu olmakla birlikte belirli rol ve sorumlulukların yer aldığı, karar alma süreçlerinin yaşandığı, otorite kullanımına yer verildiği ve ortak hedeflerin arandığı süreç benzerdir (Satir, 2017, s. 395).

Aile, genel olarak kan bağı ile bir arada bulunan çekirdek aileyi ifade ederken bazı toplumsal gruplar açısından daha geniş bir şekilde akrabaların bir arada yaşadığı yapıları ifade eder (Hines vd., 1999, s. 70). Aile, çocukların dünyaya gelmesi ve toplumsallaşması; ekonomik bir üretim birimi olma, ebeveynlere, eşlere ve çocuklara çeşitli roller verme ve yakınlık kaynağı olma işlevlerine sahip olan bir yapıdır (Strong ve DeVault, 1986, s. 4).

Diğer bir tanımda aile; aralarında evlilik bağı ve/veya doğum yoluyla soy bağı bulunan ve/veya evlat edinme yoluyla bir arada olan, aynı haneyi paylaşan iki veya daha fazla sayıdaki bireyin oluşturduğu yapı şeklinde açıklanmaktadır. Ancak bu ve buna benzer tanımlamalar daha geleneksel bir bakış açısını ortaya koymakta; LGBT çiftlerin oluşturduğu birliktelikler ve örgütlenmeleri içermemektedir (Gladding, 2012, s. 5).

Aileler; artan bir çeşitlilikle cinsiyet rollerinde, toplumsal ve ekonomik koşullarında değişim yaşamaktadır. Ayrıca yapısal olarak kültürün çeşitlenmesi, bu doğrultuda çok kültürcü bir anlayışın yaygınlaşması ve yaşam döngüsü örüntülerinin değişim geçirmesi söz konusudur (Walsh, 2017, s. 24). Ailenin yapısal ve sosyolojik değişimi incelenirken; aile üye sayılarının azalması, yaşanılan bölgeye göre (kır-kent) görülen demografik değişim, evlenme-boşanma oranlarının değişimi, ilk evlenme yaşının yükselmesi, sahip olunan çocuk sayısının azalması, ortalama yaşam süresinin yükselmesi, aile içi rol ve sorumluluklardaki değişimler, kadının aile içindeki konumu ve kadının aktif istihdama katılımı gibi noktalar temel alınmaktadır (Beşpınar ve Beşpınar, 2017, s.113).

Günümüzde çok daha fazla bebeğin resmi evlilik bağı olmaksızın doğması, bekar bireylerin çift olarak aynı hanede yaşamalarının yaygınlaşması, kadınların daha az sayıda çocuk sahibi olmayı tercih etmeleri ve boşanma oranlarının artışı ailenin değişiminde belirleyici noktalardır. Resmi evlilik olmaksızın çocuk sahibi olma durumu AB genelinde 2018 yılında % 42 olarak belirlenmiştir. 2000 yılında %17 olan bu oranda %25’lik bir artış olduğu görülmektedir (<https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/ddn-20200717-1>). OECD ülkeleri açısından bu oran % 41,2 olarak gerçekleşmiştir (OECD, 2014). Türkiye’de bu düzeyde yüksek rakamlar olmamakla birlikte günden güne bir artışın olduğunu ifade etmek mümkündür. Buna göre 2014 yılında % 2,8 olarak belirlenen resmi evlilik olmaksızın gerçekleştirilen doğum oranı 2016 yılında % 2,9’ a yükselmiştir (OECD, 2014; EUROSTAT, 2017).

Resmi olarak evli olmayan bireylerin birlikte yaşamayı tercih etme oranlarına bakıldığında 20-34 yaş aralığında ortalama % 16,89; 20 yaşın üstünde yer alan tüm yaş gruplarındaki bireyler dikkate alındığında ise bu oran ortalama % 9,97 olarak belirlenmiştir. Bu oranlara bakıldığında ilk yetişkinlik dönemindeki bireylerde birlikte yaşama oranının yaygınlaşmaya başladığı görülebilir. Ayrıca AB ülkeleri açısından birlikte yaşamayı tercih edenlerin oranlarına bakıldığında 20-34 yaş aralığında ortalama % 14,42; 20 yaşın üstünde yer alan tüm yaş gruplarındaki bireyler dikkate alındığında ortalama % 8,35 olarak belirlenmiştir. Türkiye açısından ise herhangi bir veri paylaşımında bulunulmamıştır (OECD, 2016). Ayrıca yapılan taramalarda bu konu hakkında Türkiye açısından bir veri elde edilememiştir.

Bu durumda tek ebeveynli aile örgütlenmesinin yaygınlaşması, tek kişilik hane şeklinde yaşamını sürdüren bireylerin sayısının artması ve hane halkı büyüklüklerinde küçülmenin ortaya çıkması söz konusu olmuştur (Millar, 2011, s. 223). Sahip olunan çocuk sayısında gözlenen azalma toplumsal değişme sürecinin bir sonucu olarak değerlendirilebilirken; kentleşmenin artması, eğitim seviyesinin yükselmesi, doğum kontrol yöntemlerinin yaygınlaşması, çocuk sahibi olmaksızın yaşamın yaygınlaşması ve çocuk yetiştirme sürecinin ekonomik yükünün ağırlaşması gibi nedenler çiftlerin bu yönde hareket etmesi için belirleyici olmaktadır (Zencirkıran, 2017, s. 178).

Ailelerin kurulma biçimi dikkate alındığında, tarihsel süreçte kök ailelerin gençlerin evlilik yapması, kaç yaşında evlenecekleri ve kiminle evlenecekleri gibi hususlarda aktif bir rol oynadığı görülmektedir. Özellikle görücü usulü evliliklerin Türkiye’de ciddi bir aile kurma yolu olarak tercih edilmesi söz konusudur. 2006 yılı için % 60,9 oranında görücü usulü ile evlilik yapıldığı; 2011 yılında ise görücü usulü evlilik oranının % 51,3 olduğu belirlenmiştir (TAYA, 2013, s. 125). Oranlar açısından görücü usulü evlilik, evliliğe adım atmada Türkiye’de halen ilk sırada yer almaktadır. Ancak görücü usulü evliliklerin yapılış şeklinde, evlenecek kişinin fikrinin alınması yönünde olumlu bir değişim sağlanmıştır. 2006 yılında görücü usulü evlilik yapanların % 29,7’si, 2011 yılında ise % 42,4’ü görücü usulü de olsa evlilik kararlarını kendilerinin verdiğini ifade etmişlerdir (TAYA, 2013, s. 125). Aile onayını alarak kendi seçimi doğrultusunda evlilik yapanlar da aynı araştırma çerçevesinde ikinci sırada yer almaktadır. Aile üyelerinin hanedeki bir diğer birey üzerinde baskı kurması ya da onun kararlarına etki etmesi, sanayileşme süreci sonrası azalmış olup eş seçimi ve evlilik kararının alınması noktasında bireysel tercihler daha fazla ön plana çıkmıştır (Zencirkıran, 2017, s. 163). Özellikle eğitim durumunun yüksek olması, sosyal statünün ve ekonomik koşulların artması, evliliklerde bireysel tercihleri belirtebilme açısından etkileyici olmuştur (Baş, 2021, s. 823). İlk evlenme yaşları hem dünyada hem de Türkiye’de yükseliş göstermektedir (Bkz. Tablo 2).

Tablo 2. İlk Evlenme Yaşları Erkek-Kadın (Seçilmiş Bazı Ülkeler 2000-2019)

ÜLKE	Erkek			Kadın			
	2000	2019	Fark	2000	2019	Fark	Ortalama 2019
Almanya	31,2	34,5	3,3	28,4	32,1	3,7	33,3
Azerbaycan	27,3	28,1	0,8	23,1	24,0	0,9	26,05
Bulgaristan	28,1	32,0	3,9	24,7	29,1	4,4	30,55
Finlandiya	30,9	34,2	3,3	28,6	32,1	3,5	33,15
Hollanda	30,3	33,0	2,7	27,8	30,9	3,1	31,95
İspanya	30,1	35,6	5,1	28,1	33,6	5,5	34,6
İsveç	33,1	36,3	3,2	30,6	33,9	3,3	35,1
Sırbistan	28,3	31,4	3,1	24,9	28,6	3,7	30,0

Kaynak: BM Avrupa Ekonomik Konseyi, Cinsiyete Göre Ortalama İlk Evlenme Yaşı İstatistikleri, https://w3.unece.org/PXWeb2015/pxweb/en/STAT/STAT_30-GE_02_Families_households/052_en_GEFHAge1stMarige_r.px/?rxid=6962d26c-37a1-402d-beb2-42121f8accf0 web sitesinden derlenmiştir.

Tablo 2’de yer verilen ülkeler kapsamında 2000 yılında erkeklerin ilk evlenme yaşı en düşük 27,3 ile Azerbaycan’da, en yüksek ise 33,1 ile İsveç’te belirlenmiştir. Türkiye için 2000 yılındaki ilk evlenme yaşı verilerine ulaşılamadığından 2002 yılı verileri dikkate alınmıştır. Buna göre 2002 yılında erkeklerde ilk evlenme yaşı 26,4 yaş olarak; 2019 yılında ise 27,9 olarak belirlenmiştir. Tablo 2’ye göre 2019 yılında seçilmiş bazı ülkelerde erkeklerin ilk evlenme yaşı ortalamasının artış gösterdiği görülmektedir. Türkiye içinse erkeklerin ilk evlenme yaşının 2019 yılında 1,5 yaş artış gösterdiği anlaşılmaktadır.

Tablo 2’de verilen ülkeler kapsamında 2000 yılında kadınların ilk evlenme yaşı en düşük 23,1 ile Azerbaycan’da, en yüksek ise 30,6 ile İsveç’te belirlenmiştir. Türkiye için 2000 yılındaki ilk evlenme yaşı verilerine ulaşılamadığından 2002 yılı verileri dikkate alınmıştır. Buna göre 2002 yılında kadınlarda ilk evlenme yaşı 23,2 yaş olarak; 2019 yılında ise 25 olarak belirlenmiştir. Tablo 2’ye göre 2019 yılında seçilmiş bazı ülkelerde kadınların ilk evlenme yaşı ortalamasının artış gösterdiği görülmektedir. Türkiye içinse kadınların ilk evlenme yaşının 2019 yılında 1,8 yaş artış gösterdiği anlaşılmaktadır.

Genel olarak paylaşılan her ülke için ilk evlenme yaşının hem erkek hem kadın bireyler için yükseldiği Tablo 2’den anlaşılmaktadır. Yine Türkiye için yıllara göre ortalama ilk evlenme yaşı incelendiğinde, 2020 yılında erkeklerde 27,9 iken kadınlarda 25,1 olmuştur. Erkek ile kadın arasındaki ortalama ilk evlenme yaş farkı ise 2,8 yaş olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2020c).

Boşanmaya dair istatistiksel veriler incelendiğinde boşanmalarda artış yaşandığı görülmektedir. Boşanmalarda yaşanan artış, bireylerin evliliklerini sonlandırma noktasında daha etkin olabildiklerini açıklarken özellikle Türkiye koşullarında kadınların baskı görmeleri, şiddete maruz kalmaları ve hatta öldürülmeleri gibi durumlarla da sonuçlanabilmektedir. Kadınlar açısından irade beyanı daha fazla ön plana çıksa da boşanmanın kadınlar açısından hala zor olduğunu söylemek mümkündür. Boşanmanın kadınlar için zorluğu dikkate alındığında bu boşanma rakamlarının daha yüksek seviyelerde olabileceği de ön görülmektedir.

Tablo 3. AB-27² Ülkesinde Kaba Evlilik ve Boşanma Oranları (1965-2017)

%	1965	1980	1990	2000	2017
Kaba Evlenme	7,8	6,7	6,3	5,2	4,4
Kaba Boşanma	0,8	1,3	1,5	1,7	2,0

Kaynak: Avrupa Birliği İstatistik Ofisi, Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Marriage_and_divorce_statistics#Further_Eurostat_information

Tablo 3'teki veriler incelendiğinde kaba evlenme oranlarının azalma eğilimi gösterdiği; kaba boşanma oranlarının ise artış eğiliminde olduğu görülmektedir. Yani evlilik yapma eğiliminde bir gerileme, boşanmalarda ise bir artış olduğu söylenebilir. Bu durum doğal olarak ilk evlenme yaşlarının yükselmesini beraberinde getirmektedir.

Özellikle Türkiye odağında evlenme ve boşanma oranları dikkate alındığında aşağıdaki Tablo 4 fikir vermektedir.

Tablo 4. Türkiye'de Kaba Evlilik ve Boşanma Oranları (2001-2019)

%	2001	2005	2010	2015	2019
Kaba Evlenme	8,35	9,37	7,97	7,71	6,56
Kaba Boşanma	1,41	1,40	1,62	1,69	1,88

Kaynak: TÜİK, Toplumsal Yapı ve Cinsiyet İstatistiklerinden derlenmiştir. <https://data.tuik.gov.tr/tr/main-category-sub-categories-sub-components2/#>

Tablo 4 incelendiğinde kaba evlenme oranında bir azalış; kaba boşanma oranında ise artış olduğu görülmektedir. İstisnai bir gösterge olarak yalnızca 2001 yılından 2005 yılına geçişte kaba evlenme oranının artış gösterdiği aksine kaba boşanma hızının da 0,1'lik düzeyde bir azalma gösterdiği görülmektedir. Diğer zaman aralıklarında ise istikrarlı bir şekilde kaba evlenme oranlarının düştüğünü ve kaba boşanma oranlarının arttığını ifade etmek mümkündür. Bireylerin evlilik yapma eğiliminde bir gerileme olduğunu Türkiye açısından da söylemek mümkündür. İlk evlenme yaşlarının yükselmesi bu durumu açıklar niteliktedir.

² Birleşik Krallık'ın AB üyeliğinden ayrılmasından sonra AB-28'e dayalı istatistikler AB-27 şeklinde paylaşılmıştır.

Geniş aileden çekirdek aileye doğru geçişte hem üye sayısı açısından bir azalma, hem de aile içi ilişkilerin ve iletişimin işleyişi açısından bir farklılaşma süreci gerçekleşmiştir (Bayer, 2013, s. 104). Kentleşme ve sanayileşme süreciyle birlikte ailelerin geçimini sağlamak adına yeni bir iş bulma ümidiyle kırdan kente göç ettikleri görülmüştür (Buz, 2009, s. 43). Bu durum geniş aile yapısının değişimini hızlandırarak çekirdek aileye geçişi hızlandırmıştır (Sevinç, Kantar-Davran ve Sevinç, 2018, s. 78). Bu geçiş günümüzde tek kişilik hanelerin sayısındaki artışa da yansımış durumdadır. 2016 yılında AB’de belirlenen 220 milyon haneden % 33’ü tek kişilik haneden oluşmakta iken hanelerin % 25’i çocuksuz çiftlerden oluşmuştur (EUROSTAT, 2017). Türkiye’de ise tek kişilik hane halkları oranı 2014 yılında % 13,9 iken 2018 yılında % 16,1’e yükselmiştir (TÜİK, 2019b).

Çekirdek aile yapısına geçiş sanayi dönemi sonrasında yaygınlık göstermeye başlamış, 1950’li yıllarda ABD’de zirveye çıkmıştır. ABD’de iki ebeveynli aile biriminin reisi evin geçimini sağlamakla sorumlu olan erkek olmakla birlikte en büyük destekçisi de ev içi işlerden ve çocuk ile yaşlıların birinci dereceden bakımından sorumlu tutulan kadın olarak görülmekte idi (Walsh, 2017, s.12). Günümüzde bu bakış açısı önce ABD’de sonra da dünyanın birçok yerinde çekirdek ailenin geleneksel olarak yürütüldüğü bir model olarak kalmıştır.

Ailenin büyüklüğünün ve aile oluşturma sürecinin çeşitlenmesiyle birlikte modern aile türleri genel olarak; çekirdek aile, tek ebeveynli aile, tekrar evlilik yapılarak oluşan aile, çift kariyerli aile, çocuksuz aile, LGBT aile, yaşlı aile, çok kuşaklı aile, aile reisinin büyükanne/büyükbaba olduğu aile ve asker aileler şeklinde sınıflandırılabilir (Gladding, 2012, s. 6-8). Bu sınıflandırmadan bazı aile türlerine aşağıda yer verilmektedir.

LGBT aileleri; aynı biyolojik cinsiyetten bireylerin oluşturduğu, hiç çocuk sahibi olmayan ya da çocuk sahibi olmak adına yapay dölllenme ya da evlat edinme yolunu tercih eden aile örgütlenmesini içerir. Resmi olarak LGBTlerin evlilik yapmaları dünya genelinde uygulama açısından farklılık göstermektedir. Türk Medeni Kanunu’nun (TMK) 134. maddesine göre “*Birbiriyle evlenecek erkek ve kadın, içlerinden birinin oturduğu yerdeki evlendirme memurluğuna birlikte başvururlar*” ifadesi yer almaktadır. Dolayısıyla resmi evlilik yapılabilmesi için biyolojik cinsiyet farklılığına vurgu

yapılmıştır. Bu nedenle Türkiye’de LGBTlerin yasal olarak evlenmelerine olanak yoktur (TMK/Mad. 134).

Ayrıca boşanmış ya da eşlerini kaybetmiş olan ebeveynlerin başka bireylerle yaptıkları evlilik neticesinde oluşan yeni aile türü, üvey aile ya da yeniden yapılanan aile olarak tanımlanmaktadır (Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2015, s. 12). Üç farklı şekilde bu yeni yapılanma süreci inşa edilebilmektedir (Satir, 2017, s. 184):

- Kadının çocuklu, erkeğin çocuksuz olduğu bir yapılanma,
- Erkeğin çocuklu, kadının çocuksuz olduğu bir yapılanma,
- Her iki bireyin de önceki ilişkisinden çocuğunun olduğu bir yapılanma.

Araştırmanın çalışma grubunu oluşturan tek ebeveynli aileler, çekirdek aile grubunda yer almakta ve değişen toplumsal yapı içinde yaygınlığı artan bir aile formu olarak ön plana çıkmaktadır. Tüm dünya genelinde çeşitli nedenlerle yalnız bir ebeveyn ve çocuk veya çocuklardan oluşan tek ebeveynli hanelerin sayısındaki artış devam etmektedir. İlgili veriler çalışmanın devamında paylaşılmaktadır.

Ailelere ilişkin politika yaklaşımının ya da hedeflerin değişiminde dönemsel koşulların farklılaşmasının temel etken olduğu ifade edilmelidir. Yani dönemin özellikleri ve günün koşulları değişim gösterdikçe farklılaşmaların olacağı ifade edilebilir. Örneğin; kadının ev içi işlerden sorumlu görülmesi, erkeğin ise tam zamanlı çalışan ve eve gelir getirmekle sorumlu tutulan bir birey olarak tanımlanması o dönemin koşulları çerçevesinde politika uygulama sürecini bu yönde şekillendirmişti. Ancak kadınların istihdama girişi ile politikalar yeniden gözden geçirilmeye başlanmıştır. Özellikle kadın istihdamını sürekli kılacak politikalar ve çocuk bakımı noktasında politika üretme gereksinimi ön plana çıkmıştır (Kesici ve Selamoğlu, 2005, s. 39-46). Evlilik bağı olmaksızın çocuk sahibi olmanın artmaya başlaması, tek ebeveynli ailelerin sayısını artıracığından bu duruma yönelik bir politika ihtiyacının ortaya çıktığını ifade etmek mümkündür (Millar, 2011, s. 223).

Sosyal politikaların ortaya çıkışı ve uygulanışında iki temel bakış öne çıkmaktadır. Bu yapı sosyal politikanın dar ve geniş anlamında kendini göstermektedir. Dar anlamda sosyal politikaların odağında işçi ve işveren arasındaki ilişkiler ve sermaye odaklı bakış açısından kaynaklı oluşabilecek dengesizliklerle mücadele söz konusudur. Geniş anlamda sosyal politikaların odağında ise sosyal adaletin tesisi ve toplum refahının artırılması vardır. Geniş anlamda sosyal politika, tüm sosyal sorunların çözülmesini hedeflerken; aile, eğitim, sağlık, sosyal hizmetler, sosyal güvenlik ve sosyal yardım gibi alanlar başta olmak üzere bireylerin yararına olabilecek politikaları kapsamaktadır. Kamusal olarak hayata geçirilen sosyal politikaların, aile sosyal politikaları boyutu bulunmasından dolayı aileler etkilenebilmektedir. Aile politikalarının ana odağını; aile davranışlarının düzenlenmesi, ailelere yönelik nakit transferleri ve ailelere yönelik vergi indirimleri oluşturmaktadır (Millar, 2011, s. 222). Dolayısıyla hükümetlerin sosyal güvenlik, vergilendirme, sağlık, eğitim, barınma, ulaşım gibi alanlarda uygulamaya koyduğu ya da herhangi bir şekilde gerçekleştiremediği her bir eylemin aileler ve ailelerin günlük yaşamı üzerinde etkileri olmaktadır. Ortaya konulan her bir politika aracı, aile refahını artıracak iken uygulamaya konulamayan her bir sosyal politika aracı aile refahının gelişimini olumsuz etkileyecektir.

Tipik olarak bilinen ve kabullenilen aile örgütlenmeleri dışında kalan ya da genel normlara aykırılık gösterdiği düşünülen aile türleri toplumun bazı kesimleri tarafından çeşitlilik olarak görülmemekte ve bu farklılıklar kabul edilmemektedir. Bu çerçevede çalışan anneler, tek ebeveynli aileler veya LGBT aileler toplumun beklentilerine uymadığı gerekçesiyle damgalanmaya açık bir pozisyonda yer almaktadır (Walsh, 2017, s. 7).

2.2.2. Aile Türlerinin Değişimi Sonrasında Aile İçi Rol ve Sorumlulukların Sürdürülmesi

Ailenin değişimi aile içi rol ve sorumluluklarda bir farklılaşmayı beraberinde getirmiştir. Bu değişim sürecinde; otoriter aile örgütlenmesi, toplumsal cinsiyete dayalı roller, ataerkil toplumsal yapı ve bakım yükümlülüğü önem kazanmaktadır.

Otoriter aile örgütlenmesi, günümüz koşullarında ağırlığını yitirmekte olan bir görünüme sahiptir. Otoriter bir şekilde devamlılığını sürdüren aile yapılarında aile içindeki babanın ya da büyükbaba veya büyükanne gibi ailenin yaşça en büyük üyesinin kontrolünde sürdürülen bir aile sistemi söz konusudur. Bu tür ailelerde, aile reisliği konumu geçerliliğini korumakta; eşin, çocukların ne zaman ve ne şekilde davranacakları büyük ölçüde aile reisi olarak tanımlanan birey tarafından yönlendirilmektedir. Otoriter aile örgütlenmesinde, aile reisi olarak konumlandırılan bireyin eşi ve çocuklarından oldukça fazla talepleri olabilir. Otoriter aile örgütlenmelerinde hiyerarşiye dayalı, kadınların ve çocukların söz sahibi olmadığı bir yapının olduğu ifade edilebilir (Özpolat, 2010, s. 21).

Ataerkil toplumsal yapı, toplumsal yaşam ve aile yaşantısında baskın figür olarak erkeğin tanımlandığı yapıyı ifade eder (Özpolat, 2010, s. 21). Erkeklerin toplum ve aile içinde üstünlüğü kabul edilir ya da kabullenilir. Otoriter aile örgütlenmesi, ataerkil toplumsal ideolojiyi temel alarak işleyişini sürdürür. Toplumsal roller ile birlikte aile içi rol ve beklentiler ataerkil ideoloji ekseninde şekillenmektedir. Bu ideoloji çerçevesinde kadınların ev içi iş ve sorumlulukları yerine getirmesi, hanedeki çocuk ve yaşlının bakımını sağlaması, kocasına karşı yumuşak ve itaat edici davranarak kocasının gereksinimlerini karşılaması beklenir. Bu bakış açısına göre kadının istihdama katılımının desteklenmesinin aksine evde çalışmasının daha uygun olduğu ifade edilir (Gülendam, 2007, s. 176). Kadının istihdam içinde yer almaya başlaması, ekonomik olarak bağımsızlaşması, toplumsal hayat içinde varlığını daha görünür kılması, erkek egemen olan ataerkil toplumsal ideoloji için kaygı verici olarak görülmektedir (Zencirkıran, 2017, s. 162).

Gelinen noktada kadınların istihdamda olması, toplumsal yaşam içinde aktif olarak yer alması ve eğitim düzeyinin yükselmesi ailenin geçirdiği değişimin temel bağlamını oluşturmaktadır. Erkek ve kız çocuklarının daha eğitilmiş olarak yetişmeleri yönünde ebeveynlik tutumlarında meydana gelen değişim, ailenin değişiminde önemli rol oynayan diğer bir dinamiktir. Toplumsal cinsiyet normlarında beklenen düzeyde pozitif bir dönüşüm olmamasına karşın geçmişe kıyasla ailedeki rol ve sorumlulukların yerine getirilmesinde bir miktar değişim yaşandığı söylenebilir. Kadının eğitim ve istihdam alanlarında daha görünür olmaya başlamasıyla aile içi rol ve sorumlulukların yeniden gözden geçirilme gereksinimi doğmuştur. Türkiye açısından özellikle sağlık ve sosyal

güvenlik alanı mezunlarının % 88'i, işletme-idare ve hukuk alanı mezunlarının % 55'i ve öğretim alanında eğitim alanların % 74'ünün kadınlardan oluşması bu değişimi göstermektedir (OECD, 2017, s. 9).

2006 yılı kadın istihdamı verilerine bakıldığında Türkiye'de kadınların % 24'ünün istihdamda yer aldığı görülürken AB-27 ülkeleri için aynı tarihli ortalama kadın istihdam oranının % 60 olduğu belirlenmiştir. 2019 yılına gelindiğinde Türkiye için kadın istihdamı oranının % 34,4'e yükseldiği belirlenirken bu oran AB-27 ülkeleri için % 67,3'e yükselmiştir (EUROSTAT, 2020). Türkiye'de kadın istihdamı oranları yükselmesine karşın her takvim yılında AB-27 ülkesinin oldukça gerisinde kaldığı verilerden anlaşılmaktadır. Veriler doğrultusunda kadının toplumsal yaşam içinde daha fazla yer aldığını ve bu yönde nispeten olumlu gelişmelerin yaşandığını söyleyebiliriz.

2.2.3. Aileye Yönelik Kuramsal Yaklaşımlar

Ailelere yönelik kuramsal yaklaşımlarda sosyal hizmet disiplini açısından ön plana çıkan üç temel yaklaşım önem kazanmaktadır. Aile odaklı birçok sosyal hizmet çalışmasında genelci sosyal hizmet yaklaşımı, güçlendirme yaklaşımı ve ekolojik-sistem yaklaşımı çerçevesinde mesleki uygulamaların yürütüldüğü değerlendirilmektedir.

2.2.3.1. Genelci Sosyal Hizmet Yaklaşımı

Genelci sosyal hizmet yaklaşımı, sosyal hizmet lisans eğitiminde ve sosyal hizmet uygulamasının mikro-mezzo ve makro boyutlarında temel alınan bir yaklaşımdır. Genelci sosyal hizmet yaklaşımında tüm müracaatçı gruplarıyla ve tüm müdahale düzeylerinde (mikro-mezzo ve makro) mesleki çalışma yapabilme olanağı söz konusudur. Genelci sosyal hizmet yaklaşımı; müracaatçı sistemleriyle doğrudan çalışmayı, müracaatçıları mevcut kaynaklara yönlendirmeyi, var olan kaynakların adil dağılımını sağlamayı ve bu süreci sürdürürken mevcut sosyal politikaları iyileştirmeyi gözetten bir tutum içindedir. Genelci sosyal hizmet (Duyan ve Bayır, 2016, s. 44):

- Durum ya da sorunun sistem içinde ele alınma gerekliliği,
- İhtiyaç duyulduğunda çok düzeyli şekilde ve her düzeyin gerektirdiği rollerle uygulama yapabilme istek ve becerisiyle müracaatçı ya da müracaatçı grubunun güçlendirilmesi ve sosyal adaletin sağlanmasına yöneliktir.

Sosyal hizmet uygulamasında genelci yaklaşımın dört temel önermeye dayandığı Miley vd., (1998) tarafından paylaşılmaktadır:

1. İnsan davranışı ayrılmaz bir şekilde sosyal ve fiziksel çevreye bağlıdır.
2. Kişiler ve çevreler arasındaki bağlantıya dayalı olarak, herhangi bir insan sisteminin işleyişini geliştirme fırsatları, sistemin kendisini, çevre ile etkileşimlerini ve çevresindeki diğer sistemleri değiştirmeyi içerir. Genelci uygulayıcılar, bu olası değişim yollarına yanıt olarak çok düzeyli değerlendirme yapar ve çoğul müdahaleler uygularlar.
3. Bir insan sisteminin herhangi bir düzeyiyle çalışırken (bireyden topluma kadar) benzer sosyal hizmet süreçleri kullanılır.
4. Son olarak, doğrudan uygulamaların ötesinde, sosyal politikalara yönelik çalışmak ve araştırma yapmak gibi sorumluluklar da vardır.

Yukarıda paylaşılan temeller ve ilkeler dikkate alındığında aile çalışmalarında genelci sosyal hizmet yaklaşımının sıklıkla referans alındığı ve müracaatçı sistemiyle çalışırken kullanıldığı açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Özellikle tek ebeveynli aile çalışmalarında birey, grup ve toplum düzeyinde uygulamalar yapılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

2.2.3.2. Güçlendirme Yaklaşımı

Güçlendirme yaklaşımı, sosyal hizmet uygulamalarının temel yaklaşımlarındandır. Thompson (2016)'a göre güç kişisel, kültürel ve yapısal olarak üç temel düzeyde ele alınan bir olgudur. Bununla birlikte güç kavramı yetkinliğe dayalı, söylemsel ve yapısal olarak da ele alınmaktadır. Güç, en genelde yapabilirlik kapasitesini ifade eden ve kontrolü hedefleyen bir olgudur.

Güçlendirme ise güç kavramı ile yakından bağlantılıdır. Bireylere kendi yaşamları ve koşulları üzerinde daha fazla kontrol kazanmaları adına yardım etmeyi içerir (Thompson, 2016). Güçlendirme yaklaşımının temelinde bireyin, bulunduğu noktadan daha iyi bir noktaya gelmesine yardımcı olma, kendini daha iyi hissetmesine katkı sunma ve kendi kendine yetebilirlik kapasitesinin artmasına destek olma söz konusudur.

Güçlendirme yaklaşımına dayalı müdahale sonrasında bireyin daha özgür ve kendi kaderini tayin edebilecek bir pozisyonda konumlanması beklenir. Güçlendirme yaklaşımı birey, aile, grup, topluluk ve politik sistemlerle çalışmayı desteklediği için hem klinik hem de toplum odaklı bir yaklaşımdır (Turner ve Maschi, 2015). Carr (2003), güçlenmeyi artırmak ve desteklemek için gerekli olan üç aşamayı şu şekilde kavramsallaştırmıştır:

- Öz-yeterliliğin artırılması,
- Kritik bilinç, beceri ve eylemlerin geliştirilmesi,
- Benzer veya yakın hedefleri olan diğer insanlarla yakınlık kurma.

Tek ebeveynli ailelerin büyük çoğunluğunun kadın-çocuk şeklinde örgütlendiği bilinmektedir. Kadınların tek ebeveyn olmaktan ziyade toplumsal cinsiyet bağlamında çalışma yaşamı ve sosyal yaşam içinde dezavantajlı durumda olması tek ebeveyn olma sürecini daha güç kılmaktadır (Budig, Misra ve Boeckmann, 2012). Yıldırım (2017) tarafından evlilik ve boşanma üzerinde yapılan nitel bir çalışmada evliliği deneyimlemiş ve boşanmış 28 kadın ile nitel görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmadan öne çıkan bazı anlatılara aşağıda yer verilmektedir. Özellikle yaşanan güçlüklerle ilgili şu anlatılar ön plana çıkmaktadır.

Ayrıldıktan sonra tabi kendimi gözlemleme imkanım oldu. O güven gitmiş, yani özellikle insanlara bakarak, özelliklere erkeklere bakarken konuşamıyorum gözlerine bakarak falan. Böyle gözlerimi kaçırarak falan konuşuyorum. A, bir baktım beni değiştirmiş aslında birçok konuda farkında olmadan. (Yıldırım, 2017, s. 129-130)

Aynı çalışmada gücü tanımlaması istenen katılımcının anlatısı ise şu şekildedir:

Gücü, zorluklar karşısında direnme olarak tanımlarım. Ama ben o zorluklar karşısında yani direndim... Ama ben 9 yıl da dayak yiyerek direndim, bu ne kadar güçlülük? Bu bence güçlülük değil, bu acizlik de aynı zamanda. (Yıldırım, 2017, s. 129-130)

Sosyal hizmetin hem feminist yaklaşımı hem de güçlendirme temelli uygulayıcıları, sosyal hizmet misyonunun sosyal ve ekonomik adaleti tesis etmek için çalışmak olduğunu ifade etmektedir (Swenson, 1998). Özellikle yoksulluk, ırkçılık, baskı ve ayrımcılıkla mücadele, sosyal hizmet uygulamalarının temel felsefesini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda tek ebeveyn olarak yaşamını sürdüren bireylerin ayrımcılık ve damgalanmaya maruz bırakılmaksızın adaletsizlik karşısında güçlenmesine katkı sağlamak adına güçlendirme temelinde bir müdahale son derece yararlı olabilir. Ek olarak tek ebeveyn anne, tek ebeveyn baba ve tek ebeveyni yanında yaşamını sürdüren çocuk ya da çocukların güçlen(dir)meye ihtiyacı olduğu düşünülmektedir. Bu kapsamda, sosyal hizmet mesleğinin bireylerin öz yeterliliğini artırmaya dönük bakış açısıyla güçlendirmenin odağa alınması önemlidir.

2.2.3.3. Ekolojik-Sistem Yaklaşımı

Çevresi içinde birey anlayışı ile müracaatçı gruplarına yaklaşmak sosyal hizmet mesleği için temel bir ilkedir. Yani müracaatçının ya da müracaatçı grubunun mevcut sorunlarının belirlenmesi, çevresel koşulların sorun ve çözüm üzerindeki etkisinin tartışılması, çözüm için alternatiflerin geliştirilmesi, çözüme yönelik adım atılması, müracaatçı beklentilerinin giderilmesi, makro düzeyde benzer sorunları ve gereksinimleri olan diğer bireyleri de kapsayacak nitelikte mesleki uygulamaların gerçekleştirilmesine vurgu yapılır. Ayrıca müracaatçı grupları özelinde gereksinimlerin giderilmesi için yeni politikaların üretilmesi yönünde bir çaba söz konusudur.

Ekolojik-sistem yaklaşımı sistemlere dikkat etmekle birlikte, sistemler arasındaki etkileşimin neticesindeki dengeye odaklanmaktadır (Baykara Acar ve Acar, 2002, s. 34). Bu yaklaşım etik açıdan müracaatçıyı damgalamaktan uzak bir tutum ile sosyal çevrenin etkilerini ön plana çıkararak bir değerlendirme yapmayı gerektirir. Sosyal hizmet

mesleğinin bakış açısında birey, grup ve topluluk sorunlarının ekolojik bir değerlendirmeyle çevresel koşullarla bağlantı kurularak ele alınması gerekliliği bulunmaktadır. Ekolojik değerlendirme çerçevesinde birey; aile, arkadaş çevresi, sosyal hizmetler, sosyal politikalar, inanç ve değer sistemi, mal ve hizmet sistemi, eğitim sistemi ve çalışma hayatı başta olmak üzere birey çevresindeki birçok sistemle dinamik etkileşim içerisinde bulunan bir varlık olarak ele alınmaktadır (Ashman ve Hull, 1999, s. 14).

Araştırma odağında tek ebeveyn bireylerin güçlüklerinin, gereksinimlerinin, süreçte yaşadıkları değişimlerin ve sosyal politika bağlamındaki beklentilerinin belirlenerek ekolojik bir değerlendirmeyle ele alınması; politika üretim ve uygulama sürecinde profesyonellerin verdiği bilgiler doğrultusunda bütüncül bir sosyal hizmet değerlendirmesini ortaya koyabilmek yeni ve etkin politikaların inşası adına oldukça önemlidir. Bu bağlamda, tek ebeveynli aileler konusunun, ekolojik bir değerlendirmeyle ele alınması ve ortaya konulan önerilerin mikro-mezzo ve makro düzeyleri içerecek şekilde kapsayıcı olarak paylaşılması hedeflenmektedir.

2.2.4. Sosyal Politika Açısından Aileye Bakış

Sosyal politika; refah kavramı ile yakından ilişkili olan ve toplumun iyilik halini artırmayı, risk ve tehditler karşısında koruyucu ve önleyici tedbirleri hayata geçirerek başta dezavantajlı nüfus grupları olmak üzere tüm nüfus gruplarının asgari yaşam standartlarını garanti altına almayı hedefleyen bir disiplin olarak ortaya çıkmıştır. Sosyal politikanın dünyada ortaya çıkışı 1880’li yıllarda Bismarck Almanyası tarafından ortaya konan ilk modern sosyal güvenlik sistemi ile gerçekleşmiştir (Özüğurlu, 2003, s. 60).

Bir toplumun bireyler, gruplar, topluluklar ve sosyal kurumlar arasındaki ilişkilere müdahale etme ve bunları düzenleme biçimine rehberlik eden faaliyetler ve ilkeler sosyal politika çerçevesinde uygulanmaktadır. Ayrıca sosyal politika; hükümetler, gönüllü kuruluşlar ve genel olarak insanlar tarafından yapılan eğitim, sağlık hizmetleri, suç ve ıslah etme süreçleri, ekonomik, güvenlik ve sosyal refah ile ilgili planları ve programları da içerir (Barker, 1999, s. 452).

Toplumda var olan sosyal sınıfların ilişkileri, eylemleri ve savaşımları karşısında hukuksal düzeni ve devleti ayakta tutmak adına çalışmalar içeren düşünce bütünü, dar anlamda sosyal politika olarak tanımlanmaktadır (Talas, 1990, s. 31). Ancak günümüzde sosyal politika geniş anlamıyla hem yerel hem de küresel tüm yeniliklerden kendine bir pay çıkarmış ve toplumdaki birlikteliği sağlamak adına gerekli tüm önlemleri içerisinde barındıran bir yapıya dönüşmüştür (Tokol ve Alper, 2014, s. 6).

Sosyal politikaların yaygınlaştırılması ve uygulanmasının temel hedefi, toplum refahının daha iyi bir noktaya taşınmasıdır. Bu ortak amaç aynı zamanda sosyal hizmet ve sosyal politika uygulama sürecini paydaş kılmaktadır. Bu doğrultuda temel kıstaslar; sosyal politikaların üretilmesi noktasında yasal alt yapının oluşturulması, uygulama alanının genişletilmesi ve hizmetlerin hak temelli olarak bireylere sunulması olmalıdır (Başar Saripek, 2017, s. 96). Tek ebeveynli ailelerin gereksinimlerine cevap vermeyi hedefleyen mevcut sosyal politikaların yeterliliğinin tartışılması, iyileştirme ve geliştirmeye dönük adımların ortaya konması bu kapsamda değerlendirilebilir.

Toplumsal yapıda meydana gelen değişimler sosyal sorunları çeşitlendirmiş, var olan sosyal sorunların etkisini artırmıştır. Dolayısıyla bu durum karşısında sosyal politikanın değişimi de zorunlu hale gelmiştir. Örneğin yaşlı nüfusun artmasıyla sağlık hizmetlerinin ve sosyal güvenlik sisteminin zorlanmaya başlaması, kadınlara fırsat eşitliği sağlanması doğrultusunda çalışma koşulları ve bakım hizmetlerine yönelik uygulamalarda değişikliklere gidilmesi, kadın istihdamını artırıcı ve kadına yüklenen bakım sorumluluğunun yeniden değerlendirilmesi gibi süreçler sosyal politikaların zamana göre yeniden yorumlanması gerekliliğini doğurmuştur. Sosyal devletin dayandığı sınıf ve çalışma odaklı anlayış çerçevesinde sosyal politikanın dönüştüğü, ortaya çıkan yeni durumlar ile sorunlara yönelik uygulamalar ve yeni ilkeler edinmeye başladığı yeni süreçten anlaşılmaktadır (Koray, 2007, s. 20).

Sosyal politika uygulama ve üretim sürecinde gerileme ve değişim yaşanmakla birlikte sosyal politikaların, sosyal uygulamaların ve sosyal hizmetlerin; devletin olanaklarından yeterli düzeyde faydalanamayan, ötekileştirilmiş ve savunmasız gruplar için düzenlenmesi önemli bir gereklilik olarak görülmektedir (Bogenschneider ve Corbett,

2010, s. 796). Bu çerçevede etkinlik alanlarıyla birlikte aile politikaları üç temel odakta ele alınmaktadır (Millar, 2011, s. 227):

- *Aile davranışlarının hukuksal düzenlenmesi*: Evlenme, boşanma, cinsel davranışlar, doğum kontrolü, kürtaj uygulamaları, ebeveyn sorumlulukları ve hakları, çocuğun korunmasıyla ilgili yasalar,
- *Aile gelirini destekleyen politikalar*: Doğum izni, aile ve çocuk yardımları, vergi indirimleri ve çocuğa yönelik desteğin güçlendirilmesi,
- *Aile hizmetlerine ilişkin sunum*: Sosyal hizmetler, halk sağlığı, devlet destekli konut ve çocuk bakım hizmetleridir.

Sosyal politika bağlamında aile kurumuna yönelik merkezi yönetimin birinci düzeyde sorumlu olduğu ve bu bağlamda Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın yeni politika ve uygulamaları geliştirmesi sorumluluğu söz konusudur. Bununla birlikte yerel yönetimler ve sivil toplum örgütlerinin de ailelere yönelik sosyal politika uygulamaları olduğunu söylemek mümkündür. Burada unutulmaması gereken nokta tek ebeveynli aileleri temel alan özelleştirilmiş politikaların mevcut olmaması; tek ebeveynli ailelerin halihazırda var olan aile politika ve uygulamalarının yararlanıcı kitlesi içerisinde yer almaları durumudur.

Merkezi yönetim açısından 1 Nolu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinde Sosyal Politikalar Kurulu'nun görev ve yetkilerine yer verilmektedir. Bu kapsamda aileleri de kapsar nitelikte; “*toplumun ihtiyaç sahibi kesimlerine yönelik yapılan çalışmaların etkinliği için politika önerileri oluşturmak, aile kurumunun korunması, güçlendirilmesi; iş ve aile hayatı uyumun sağlanması için politika önerileri oluşturmak, sosyal refahın oluşturulmasına yönelik politika önerileri geliştirmek ve dezavantajlı gruplara yönelik politika önerileri oluşturmak*” şeklinde görevler paylaşılmaktadır (Madde/30). Bu tarz bir çerçeve metnin olması aile politikalarına önem verildiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından düzenlenen ve en son 2019 yılında yedincisi yapılan Aile Şurasında da “*aile birliğinin korunması, toplumda çocuk algısı ve çocuğun hayata hazırlanması, kadın ve aile, engelli ve yaşlılarıyla büyük aile ve aileye yönelik sosyo-ekonomik destek hizmetleri*” ön plana çıkarılmış; aile refahının artırılması

adına bir irade ortaya konulmuştur (7. Aile Şurası, 2019). Aile şurasında yer alan bu politikaların tek ebeveynli ailelerin gereksinimlerine de odaklanarak geliştirilmesi halinde etkililiği artacaktır. Ek olarak yerel yönetimler ve sivil toplum örgütleri de merkezi yönetimin ortaya koyacağı tek ebeveynli aile politikalarını referans alarak uygulamalarını güçlendirebileceklerdir.

Yerel yönetimler çoğunlukla ailelere yönelik sosyal politikaların uygulanması aşamasında sosyal hizmetler ve sosyal yardımlar aracılığıyla sorumluluk almaktadır. Özellikle çocuk, kadın, engelli ve yaşlı hizmetlerinin sürdürülmesinde yerel yönetimlere önemli sorumluluklar verilmektedir. Bu kapsamda, kreş ve gündüz bakımevi hizmetleri, kadın dayanışma merkezleri, kadın konukevleri, engelli bakım ve rehabilitasyon merkezleri, yaşlı hizmet merkezleri ve yaşlı huzurevi ve bakım merkezleri gibi kuruluşlar kapsamında yerel yönetimlerin hizmetler sunduğu görülmektedir. Özellikle mali ve fiziki kaynaklar bakımından daha güçlü durumda bulunan büyükşehir belediyelerinde bu uygulamalar daha etkin bir şekilde sürdürülürken danışmanlık hizmetleri ve yoksulluk odaklı sosyal yardım uygulamalarının da yerel yönetimler tarafından ailelere ve aile üyelerine yönelik sürdürüldüğü ifade edilebilir (<https://ankara.bel.tr/sosyal-hizmetler>; <https://www.bursa.bel.tr/hizmet-kat/sosyal-hizmetler-22>).

T.C. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanan “Kamu Yararına Çalışan Dernekler” listesinde Türkiye genelinde 362 sivil toplum örgütüne yer verilmektedir. Sivil toplum örgütleri aracılığıyla ailelerin iyilik haline katkıda bulunma, hizmet ve olanaklara erişimlerinin güçlendirilmesi odaklı çalışmaların yürütüldüğü görülmektedir. Ancak listede yer alan sivil toplum örgütlerinin sadece birinin adında “aile” kavramına rastlanmıştır. Çocuk ve Aile Rehberliği Derneği olarak ulaşılan derneğin temel hedefinde aile ve çocuklara yönelik rehberlik hizmetleri sağlama yer almaktadır. Bu kapsamda kamu yararına çalışan derneklerin büyük bir çoğunluğunun doğrudan değil dolaylı olarak ailelere dönük hizmetler sağladığı anlaşılmaktadır. Bu hizmetlerin eğitim, sağlık ve sosyal yardım alanlarında yoğunlaşması söz konusudur. Ailelere yönelik dolaylı destekleri bulunan ve öne çıkan diğer sivil toplum örgütlerine örnek olarak; Türkiye Kızılay Derneği, Darüşşafaka Cemiyeti, Türkiye Evde Sağlık ve Sosyal Hizmetler Derneği ve Türkiye Yeşilay Cemiyeti (<https://www.siviltoplum.gov.tr/kamu-yararina-calisan-dernekler>) verilebilir. Bununla

birlikte Anne-Çocuk Eğitim Vakfı ve Koruncuk Vakfı gibi sivil toplum örgütleri de kadın ve çocuk odaklı faaliyetlerini sürdürmektedirler (<https://www.acev.org/>, <https://koruncuk.org/>). Bu bilgiler doğrultusunda sivil toplum örgütlenmesinde doğrudan aile politikalarının geliştirilmesini hedefleyen dernek ve vakıflara gereksinim olduğu anlaşılmaktadır.

2.2.5. Ailelere Yönelik Sosyal Hizmetler

Kapsamlı ve multidisipliner bir şekilde sosyal hizmetler alanında bireylere yönelik uygulamalar söz konusudur. Sosyal hizmetler alanında verilen birçok hizmetin sosyal hizmet mesleki boyutuyla değerlendirilmesi ve etkin uygulamalara yer verilmesi aile refahı açısından oldukça önemlidir. Sosyal Hizmetler; *kişi ve ailelerin kendi bünye ve çevre şartlarından doğan veya kontrolleri dışında oluşan maddi, manevi ve sosyal yoksunluklarının giderilmesine ve ihtiyaçlarının karşılanmasına, sosyal sorunlarının önlenmesi ve çözümlenmesine yardımcı olunmasını ve hayat standartlarının iyileştirilmesi ve yükseltilmesini amaçlayan sistemli ve programlı hizmetler bütünüdür* (2828 Sayılı Kanun, 1983, 3/a).

Sosyal hizmetler, bir toplumun sosyal kalkınmasında önemli role sahiptir. Toplumların yalnızca ekonomik kalkınmaları, yani ekonomik büyüme ve gelişmeleri, o toplumun tüm sorunlarını çözemez. Bunun yanı sıra ihtiyaç içinde olan kimselere, yoksullara ve marjinal gruplara hizmet götüren, bununla da sınırlı kalmayıp insan kaynaklarını geliştiren, yaşam kalitesini artıran, gelir dağılımının düzenlenmesinde ve eşitsizliklerin giderilmesinde rolü olan ve bu yolla sosyal yapının gelişmesi ve değişmesini sağlayan sosyal hizmetlere gereken önemin verilmesi kaçınılmazdır (DPT, 1995, s. 11).

Sosyal hizmetler, toplumun değişimini hızlandıran ve toplumsal kalkınmaya yön veren hizmetleri başlatma, yürütme ve her türlü sosyal soruna yönelme yetki ve sorumluluğuna sahip kendine özgü bir uygulama alanıdır. Sosyal hizmetler, gelişmiş ülkelerde temelde sosyal hizmet mesleğinin kendine özgü ilkeleri, değerleri, çalışma yöntemleri ve kuralları doğrultusunda; gereksinim içindeki bireyleri, aileleri ve toplulukları işlevsel hale getirmeyi ve toplumsal değişme ve gelişmeyi hızlandıracak çalışmaları başlatıp yürütmeyi hedeflemektedir. Bu nedenle çalışma alanı çok geniş, hedef kitlesi ise sadece

yoksullarla sınırlı olamayacak kadar çeşitlidir. Sosyal hizmetler, insanların sağlık ve iyilik halinin geliştirilmesinde, insanların kendilerine daha yeterli hale gelmelerinde ve başkalarına bağımlı olma hallerinin önlenmesinde, aile bağlarının güçlendirilmesinde; bireylerin, ailelerin, grupların ve toplulukların sosyal işlevselliklerini başarıyla yerine getirmelerinde yardımcı olmak amacıyla sosyal hizmet uzmanları ve diğer meslek mensupları tarafından gerçekleştirilen etkinlik ve programlar bütünüdür (Barker, 1999, s. 453).

Sosyal hizmet ise “*Sosyal değişimi ve gelişimi, toplumsal bağlılığı ve insanları güçlendiren (ekonomik, politik, sosyal, eğitimsel, cinsiyet ya da ruhsal yönlerden birey ve cemiyetleri geliştiren) ve özgürleştiren uygulama bazlı meslek ve akademik disiplindir* (IFSW, 2014). Bu kapsamda ailelere yönelik mesleki uygulamaların olması ve ailelerin iyilik halinin artırılmasına yönelik bir profesyonel bakış söz konusudur.

Sosyal hizmet mesleğinin yaygın uygulama alanlarını çocuklar, engelliler, kadınlar ve yaşlılar gibi dezavantajlı nüfus grupları oluşturmaktadır. Bununla birlikte tek ebeveynler, çocuksuz evliler ve çift ebeveynli ailelere yönelik olarak da sosyal işlevselliklerini güçlendirmek, bu grupları desteklemek ve geliştirmek adına toplum ve savunuculuk temelli hizmetleri yürütme sorumluluğu vardır (Duyan, 2010, s. 52). Aileler, çocuklar, gençler, yaşlılar, engelliler, zor koşullardaki kadınlar, sığınmacı ve göçmenler, tıbbi ve psikiyatrik yönden yardıma ihtiyacı olanlar, alkol bağımlısı bireyler, uyuşturucu madde kullananlar, suçlular, afetlerden zarar görenler, yoksullar gibi birey ve gruplar bu hizmetlerden yararlanırlar. Bunun yanı sıra, sosyal hizmetler yerel düzeydeki toplumların gelişme ve değişmesi yönündeki hizmet ve yardım programlarını da içerir (8. Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2001, s.1).

Ailelere yönelik sosyal hizmetlerin amacı ise aile yaşamının güçlenmesine, korunmasına, aile sorunlarının önlenmesi ve çözümüne, aile üyelerinin aile birliği içinde sağlıklı gelişim ve doyurucu yaşam sürmelerine, ailenin toplumda uyumlu bir birim olarak işlemesine yardımcı olmaktır. Bu amacın gerçekleştirilmesinde, aile üyeleri olan çocuklara, yaşlılara, engellilere yönelik sağlanan bireysel sosyal hizmetlerin yanı sıra doğrudan aile kurumuna yönelen ve aile danışma merkezi gibi kuruluşlar aracılığıyla verilen hizmetlerin bireylere sağladığı katkı çok daha fazladır. Bu kuruluşlar genellikle,

aile tedavi ve danışması, aile yaşamı açısından eğitim ve ailenin sosyal kurumlarla ilişkisini düzenleme ve savunuculuk olmak üzere oluşturulan hizmet programlarıyla faydalı olmaktadır (8. Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2001, s.1).

Türkiye’de, temel hedef grubu “Aile” olan ve icracı bir bakanlık olarak faaliyetlerini sürdüren Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının varlığı, Türkiye açısından aile politikalarının “açık aile politikaları” şeklinde yürütüldüğünü göstermektedir. Bu yönüyle Türkiye’de devletin aileye ve aile çalışmalarına önem verdiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Sosyal hizmet disiplini doğrultusunda bu çalışma kapsamında bütüncül bir bakış açısıyla aile politikaları ve “Tek Ebeveynli Aile Politikaları”nın değerlendirilmesi hedeflenmektedir. Ailelere yönelik bazı temel uygulamaların var olduğu ancak tek ebeveynli aile odağında özel uygulamaların geliştirilemediğinden hareketle tek ebeveynli ailelerin zaman içinde dört temel konuda yardıma ihtiyaç duydukları ve politika gereksinimleri olduğu ortaya konmaktadır (Anderson, 2017, s. 147):

- Kayıplarına karşı verdikleri tepkileri yönetmeye çalıştıklarında,
- Ebeveyn olarak yaşadıkları zorluklar sonucunda depresyon ve aşırı çalışma süreci yaşadıklarında,
- Haneye yeni bir eş adayı girdiğinde,
- Hanedeki çocuk ya da çocuklar öğrenme ve davranış zorluğu yaşadığında.

Yukarıda yer verilen dört temel potansiyel gereksinim göz önünde bulundurularak mevcut yapının ve durumun ele alınması, geliştirilmesi ve etkin adımların atılması adına sosyal hizmet disiplininin makro boyutlu sosyal reformist bakış açısıyla bilimsel bir çerçeveden tek ebeveynli aile olgusunu ele alması ve çözüm önerileri üretmesi gerekmektedir. Mevcut durumda Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve kuruluşları tarafından ailelere sunulan sosyal hizmetlere aşağıda yer verilmektedir.

2.2.5.1. Aile Danışmanlığı ve Psikolojik Destek

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün gerçekleştirdiği araştırmaların verileri ve TÜİK'in 2012 verilerine göre; Türkiye'de boşanmaların % 39,6'sı evliliğin ilk beş yılı içinde gerçekleşmektedir. Bu oran TÜİK'in 2021 verilerinde % 35,3 şeklinde değişim göstermiştir (TÜİK, 2021b). Günümüzde de ilk beş yıl içinde boşanma oranlarının yüksek olduğu görülmekle birlikte bu kritik dönemlerde oluşabilecek sorunlara karşı ailelere danışmanlık ve destek hizmetleri sunulması büyük önem taşımaktadır. Bu kapsamda boşanma öncesi, boşanma esnası ve boşanma sonrası şeklinde de bir boşanma danışmanlığı süreci inşa edilmiştir. Temel hedef çiftlerin ve hanedeki çocukların en az etkiyle bu süreçleri tamamlamasıdır. Bu kapsamda aile içi iletişim sorunları nedeniyle boşanma noktasına gelmiş fakat ortak karar ile aile danışmanlığını almak için başvuru yapan ailelere yönelik verilen hizmetler şöyle sıralanabilir (<https://www.aile.gov.tr/athgm/uygulamalar/aile-danismanligi-hizmeti/>):

- Aile içi iletişim becerileri kazandırmak,
- Çatışma çözme ve aile içi destek,
- Psikiyatrik rahatsızlığı olduğu düşünülen bireyleri sağlık tedavileri için sağlık kuruluşlarına yönlendirmek,
- Aile içi iletişim sorunları nedeniyle boşanma noktasına gelen ailelere, aile sistemlerinin yeniden yapılandırılması ve çocuklarıyla ilgili yaşadıkları sorunların çözüme kavuşturulması için danışmanlık yapmak,
- Mahkemeler yoluyla gönderilen ailelere yönelik öfke kontrolü ve danışmanlık hizmeti sunmak,
- Boşanma sonrası tek ebeveynlerin yaşadığı sorunlar ve çocuklarla ilişkilerinin düzenlenmesi konusunda danışmanlık yapmak.

Ayrıca aile danışmanlığı dışında bireysel psikolojik destek hizmeti, sosyal hizmet merkezlerinde görev yapan profesyoneller tarafından sağlanmaktadır.

2.2.5.2. Ücretsiz Kreş ve Gündüz Bakımevi

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından özel kreş ve gündüz bakımeviden yararlanacak çocuklar için herhangi bir ekonomik destek ödemesi bulunmamaktadır. Ancak özel kreş ve gündüz bakımevleriyle, özel çocuk kulüplerinde bakımı sağlanan toplam çocuk kontenjanının yüzde üçü kadar ücretsiz bakım kontenjanı bulunmaktadır. Bu yardımdan öncelikli olarak ekonomik durumlarına bakılmaksızın; şehit ve gazi çocukları, bakanlığa bağlı kuruluşlarda koruma altında bulunan çocuklar, cezaevlerinde hükümlü ve tutuklu anneleriyle birlikte kalan çocuklar, ekonomik gücü yeterli olmayan ailelerin çocuklarıyla ekonomik güçlük içindeki anne veya babası vefat etmiş çocuklar, tek ebeveyniyle yaşayan çocuklar, engelli ebeveyni olan çocuklar, kadın konukevinde bulunan veya ayrılan kadınların çocukları yararlanabilmektedir. Konu ile ilgili bağlı bulunulan Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğüne dilekçeyle başvurulması ve başvuranın durumunun İl Müdürlüğüne değerlendirilmesi gerekmektedir. İl Müdürlüğü, ücretsiz kontenjanları sosyal çalışma görevlisi tarafından düzenlenecek sosyal inceleme raporuna göre değerlendirmektedir. İl Müdürlüğü tarafından uygun görülen çocuklar, ücretsiz olarak özel kreş ve gündüz bakımevleri ile özel çocuk kulüplerine yerleştirilir (<https://www.aile.gov.tr/sss/cocuk-hizmetleri-genel-mudurlugu/ozel-kres-gunduz-bakimevleri-cocuk-klupleri/>).

2.2.5.3. Aile Eğitimleri

Aile eğitimleri kapsamında; evlilik öncesi eğitim programı, aile eğitim programı ve ebeveyn okulu yürütülen başlıca eğitimleridir.

2.2.5.3.1. Evlilik Öncesi Eğitim Programı

Evlilik öncesi eğitimiyle evlilik çağına gelmiş ve aile kurmak amacıyla bir araya gelen çiftlerin, evlilik hayatına hazırlanmaları hedeflenmektedir. Evlilik Öncesi Eğitim Programı (EÖEP), evlilik öncesi süreçte çiftlerin birbirini daha iyi tanması, evlilikle ilgili gerçekçi beklentiler oluşturabilmeleri, etkili iletişim kurma yollarını öğrenmeleri, olası sorunlarla nasıl baş edeceklerini bilmeleri ve evliliğe iyi bir başlangıç yapma noktasında destekleyici olmaktadır. EÖEP içeriği; evlilikte iletişim ve yaşam becerileri, aile hukuku,

evlilik ve sağlık üzerine odaklanarak yurütölmektedir. Eğitim kapsamında gerçekleştirilen etkinliklerde eşler arasında eşitlikçi bir bakış açısının geliştirilmesine dikkat edilmekte ve yapılan etkinliklerde bu konuya vurgu yapılmaktadır (<https://www.aile.gov.tr/media/5002/evlilik-oencesi-e%C4%9Fitim-program%C4%B1.pdf>).

2.2.5.3.2. Aile Eğitim Programı

Aile Eğitim Programı (AEP), Aile ve Toplum Hizmetleri Genel M¼d¼rl¼đ¼ tarafından hazırlanmış bir yetişkin eğitim programıdır. Bu program, aile bireylerinin temel aile yaşam becerilerini edinmelerine yönelik olarak yurütölmektedir. Program; eğitim, iletişim, hukuk, iktisat, medya ve sağlık alanlarında hazırlanan 28 mod¼lden oluşmaktadır. Ailelerin yaşam kalitesini arttırmaya dn¼k bir program olan AEP, sosyal politikanın koruyucu ve önleyici olma hedefine hizmet etmektedir. Programın temel yaklaşımı nleme, bilgilendirme ve eğitme olarak planlanmıştır. AEP sağlıklı, mutlu ve sorun çözme becerisine sahip ailelerin oluşmasında ailelerin:

- Eğitim, hukuk, iktisat, medya ve sağlık alanlarındaki hizmetlerden daha etkili biçimde yararlanmasına,
- Aile içi s¼releri işlevsel hale getirerek aile yaşam kalitesinin artırılmasına,
- Sahip olunan her t¼rl¼ kaynağın etkili bir Şekilde yönetilmesine,
- Karşılaşabilecekleri çeşitli risklere yönelik önlemler alınmasına katkıda bulunulmasını amaçlamaktadır.

Aile eğitim programı mod¼ller Şeklinde tasarlanmıştır. AEP bir b¼t¼n olarak uygulanabileceği gibi ihtiyaç ve ilgiye göre mod¼ller bazında bağımsız olarak da uygulanabilmektedir

(<https://www.aile.gov.tr/media/5001/aile-e%C4%9Fitim-program%C4%B1.pdf>).

2.2.5.3.3. Ebeveyn Okulu

Çocuk yetiştirmede temel beceriler eğitimi şeklinde tasarlanmış bir programdır. Sosyo-ekonomik düzeyi düşük olan ailelerin çocuk yetiştirmede temel kazanımları elde etmesi ve bu konularda farkındalık oluşturulması amacıyla AEP içeriklerinden yararlanılmıştır. Eğitimin hedef kitlesini, 0-18 yaş grubu çocuğa sahip, eğitim seviyesi ve sosyoekonomik düzeyi düşük, sokakta risk altında olan çocukların aileleri başta olmak üzere tüm ebeveynler oluşturmaktadır. Modül genel olarak ailenin önemi, çocuk ve ergen gelişimi ve eğitimi konularını içermektedir. Eğitim programının içeriğinde; aile birlikteliğinin önemi ve sağladığı olanaklar, aile içi iletişim, etkili ve yetkin ebeveynlik, 0-11 yaş grubu çocuk hakları ve çocuk yetiştirmede ihtiyaç duyulan temel beceriler, okul aile ilişkileri ile 12 -18 yaş grubu ergenlik dönemi özellikleri gibi konulara odaklanılmaktadır (<https://www.aile.gov.tr/media/5004/ebeveyn-okulu.pdf>).

2.2.6. Ailelere Yönelik Sosyal Yardımlar

1961 Anayasası ile Türkiye’de sosyal devlet ilkesi kabul edilerek bireylerin insan olmalarından kaynaklı bazı hakları olduğu belirtilmiştir. Sözü edilen hakları uygulamaya koyan düzenlemeler yapılmıştır. Toplumsal düzenin şekillenmesine katkıda bulunan 1961 Anayasası’ndan sonra 1982 Anayasası da toplumsal açıdan detaylı ve yeni hükümler getirmiştir. Korunmaya ihtiyacı olan bireyler, engelli bireyler, yaşlılar, yurt dışında yaşayan Türk aileleri ile sağlık, işsizlik, eğitimsizlik gibi sosyal risklerden ayrıntılı olarak söz edilmiştir. Özellikle korunmaya ihtiyacı olan dezavantajlı gruplara yönelik hizmetler için devlete önemli görevler yüklenmiştir. Devlet zor durumda olan, kendi gereksinimlerini gideremeyen ve başkasından yardım almak zorunda kalan bireyleri, anayasanın 61. maddesine göre sosyal hizmetler ve yardımlarla desteklemekle yükümlü kılınmıştır (8. Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2001, s. 9). Sosyal yardımlar; toplumda dışlanma riski olan bireylerin, yoksul ve az gelirli insanların veya toplumsal grupların yaşamlarının güvence altına alınması hususunda, kamu sorumluluğu ilkelerinin kabulünden doğmaktadır (8. Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2001, s. 9).

Sosyal yardımların amacı bireylerin içinde buldukları güç durumlardan kurtulmaları ve kendi kaderlerini tayin edebilecekleri bir noktaya gelinceye kadar onlara destek

olunmasını içerir. Sosyal yardımların, bireyleri bağımlı kılmanın aksine bireyleri özgürleştirici bir tutumla uygulanması gerekliliği vardır. Bu doğrultuda ailenin bağımsızlığına ve kendine yetebilir düzeye gelmesine katkı sağlamak adına sosyal yardım uygulamaları yapılabilir.

En geniş anlamı ile sosyal yardım; yerel koşullarda, asgari seviyede dahi kendisini ve bakmakla yükümlü olduğu bireyleri geçindirme olanağından yoksun kalmış bireylere, resmi kuruluşlar veya kanunların verdiği yetkiye dayanarak yarı resmi veya gönüllü kuruluşlar tarafından muhtaçlık tespitine ve kontrolüne dayalı olarak yapılan; kişileri en kısa sürede kendi kendilerine yeterli hale getirmek amacını taşıyan maddi/parasal ve sosyal gelirden oluşan bir sosyal güvenlik yöntemi ve sosyal hizmet uygulamasıdır (8. Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2001, s. 9).

Ailelerin kendilerini daha güçlü hissetmeleri için çocukları, kendileri ve gelecekleri hakkında temel düzeydeki kaygılarının giderildiği bir sosyal yardım sisteminin inşa edilmesi son derece önemlidir. Buradaki gözetilmesi gereken nokta, sosyal yardımların dağıtımında sosyal hizmetin bakış açısını yansıtır nitelikte, hak temelli bir perspektiften sürecin yürütülmesidir. Sosyal yardım uygulamaları tortusal değil kurumsal bir çerçevede hak temelli olarak sunulmalıdır (Karagöz, 2020, s. 147). Tek ebeveynli aileler açısından yoksulluğun daha görünür bir problem olduğu göz önünde bulundurulduğunda sosyal yardımların bu gibi aileler için önemi daha iyi kavranmış olacaktır. Mevcut durumda Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı kuruluşları tarafından ailelere sunulan sosyal yardım uygulamalarına aşağıda yer verilmektedir.

2.2.6.1. Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlükleri Tarafından Sağlanan Bazı Aile Yardımları

Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüklerinde ailelere yönelik olarak sağlanan aile yardımlarında müracaatçıların en fazla başvuruda bulunduğu ve yararlanmak istediği iki ekonomik yardım ön plana çıkmaktadır. Bu aile yardımları sosyal ve ekonomik destek hizmeti ile doğum yardımı hizmetidir. Bu aile yardımlarına ilişkin bilgi aşağıda paylaşılmaktadır.

2.2.6.1.1. Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmeti

Yoksulluk içinde olup temel ihtiyaçlarını karşılayamayan ve yaşamlarını asgari düzeyde dahi sürdürmekte güçlük çeken kişi ve ailelere yönelik olarak çocukların aile yanında bakımına imkan sağlamak amacıyla verilen ekonomik destek hizmetidir. Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilen bu yardımın en önemli fonksiyonu, hanedeki çocuğun korunmaya ihtiyacı olan çocuk olma riski söz konusu ve bu durum ekonomik kökenliyse bunun önüne geçilmesi ve çocuğun aile yanında bakımının sağlanmasıdır. Ayrıca kuruluş bakımından ayrılan ve ekonomik desteğe ihtiyaç duyan gençlerin bir süre desteklenerek toplum içinde gereksinimlerini giderebilmeleri hedeflenmektedir. Sosyal ve ekonomik destek hizmetlerindeki ana ilke, bireylerin kendi kendilerine yeterli duruma gelmelerine katkı sağlamaktır (<https://www.aile.gov.tr/chgm/uygulamalar/sosyal-ve-ekonomik-destek-hizmeti/>).

2.2.6.1.2. Doğum Yardımı

15.05.2015 tarihi ve sonrasında canlı doğum gerçekleştiren Türk vatandaşlarına ve Mavi Kart sahiplerine yapılan tek seferlik ödemedir. Başvuru önceliğinin annede bulunduğu uygulamadan; Türk vatandaşı/Mavi kartlı ya da annenin sağ olmaması halinde şartları taşıyan baba da yararlanabilir. Birinci çocuk için 300 lira, ikinci çocuk için 400 lira ve üçüncü çocuk için 600 lira şeklinde tek seferlik destek sağlanmaktadır (<https://www.aile.gov.tr/sygm/programlarimiz/sosyal-yardim-programlarimiz/>).

2.3. TEK EBEVEYNLİ AİLELER

Ailelerin nasıl tek ebeveynli aile örüntüsüne dönüştüğü, tek ebeveynli ailelerin güçlük ve gereksinimlerinin neler olduğu ve bu hanedeki çocuk, anne ve baba odağındaki deneyimlere ilişkin geniş bir literatür söz konusudur. Bu bölümde Esping Andersen refah rejimleri sınıflandırmasına göre tek ebeveynli aile politikaları, seçilmiş bazı ülke örnekleri (İngiltere, Almanya, İsveç ve İspanya) üzerinden ele alınmıştır. Ayrıca bu bölümde tek ebeveynli ailelere yönelik güncel veriler üzerinden Türkiye'deki durum değerlendirilmektedir.

2.3.1. Tek Ebeveynli Aileye Dönüşüm Süreci

Aile yapıları, 20. yüzyılın ikinci yarısında büyük ölçüde değişmiştir (Martin ve Kats, 2003, s. 4). Gelişmiş ülkelerde ikinci demografik geçiş olarak nitelenen değişimin 1960'ardan 1980'lerin sonlarına kadar sürmesi sonucu; doğum oranlarının düşmesi, evlilik oranlarının azalması, boşanma oranlarının yükselmesi ve evlenmemiş kadınlarda doğum yapma oranının artması (Sorrentino, 1990, s. 44), tek ebeveynli ailelerin toplam nüfus içindeki payını yükseltmiştir.

Geniş ailenin zamanla çekirdek aileye dönüşmesi ve sonrasında çekirdek aile türünün bir yansıması olarak tek ebeveynli aile türü doğmuştur. Tek ebeveynli aileye götüren başlıca iki ana sebep söz konusudur. Bunlar; eşlerin boşanması ve eşlerden birinin ölümüdür. Özellikle ebeveynlerin boşandığı, eşlerden birinin öldüğü, ebeveynlerin hiç evlenmediği ve çocukla ilgilenme konusunda yetersizlik yaşayan aileler, özel aileler olarak tarif edilmekte; yeniden yapılanmayan aileler ise tek ebeveynli aile olarak anılmaktadır (Satir, 2017, s. 181).

Eşlerden herhangi birinin öldüğü durumda ortaya çıkan tek ebeveynli aile yapısı uzun süre en yaygın tek ebeveynli aileye dönüşüm biçimiydi. Ancak günümüzde evliliklerdeki boşanma oranının artması, resmi evlilik bağı olmaksızın çocuk/çocuklara sahip olunması ve eşlerin birbirinden ayrı yaşamayı tercih etmesi gibi gerekçelerle tek ebeveynli aile gerçeği daha yaygın bir hal almıştır. Tek ebeveynli ailenin ne olduğuna dair birkaç tanımlama ve açıklama ise aşağıdaki gibidir:

Tek ebeveynli aile, evli olmayan çocuk veya çocuklarla, ebeveynlerinden herhangi birinin yaşamını sürdürdüğü aile türüdür. Tek ebeveynli aileler; evlilik bağı olmaksızın gebelik, eşlerden birinin aileyi terk etmesi, boşanma, ölüm, eşlerden birinin cezaevinde olması, evlat edinme, eşlerden birinin askeri personel olarak uzun süreli savaş ortamında bulunması gibi kontrol edilemeyen koşullar sonucunda oluşabilir (Gladding, 2012). Ailelerin tek ebeveynli aileye dönüşümünde etkili olan temel nedenlere aşağıda yer verilmektedir (Bumpass ve Raley, 1995, s. 97-109; SHÇEK (MÜLGA), 2011; Dijanic, 2016, s. 259-264; AEP, 2018):

- Boşanma sonrası oluşan tek ebeveynli aile,
- Ebeveynlerden herhangi birinin ölümü sonrası oluşan tek ebeveynli aile,
- Ebeveynlerden herhangi birisinin cezaevinde olması sonrası oluşan tek ebeveynli aile,
- Diğer gerekçelerle oluşan tek ebeveynli aileler:
 - Resmi evlilik bağı olmaksızın çocuk sahibi olarak oluşan tek ebeveynli aile,
 - Evli olmasına rağmen iş, eğitim vb. gerekçelerle aynı şehirde yaşayamama sonrası oluşan tek ebeveynli aile,
 - Eşlerden birinin uzun süreli cezaevinde olması,
 - Koruyucu aile ve evlat edinme hizmeti ile çocuk sahibi olma,
 - LGBT olarak evlat edinmeyi ya da koruyucu aile olmayı tercih etme.

Tek ebeveynli aile biriminin oluşumunda boşanma önemli bir etkidir. Boşanma sonrası oluşan tek ebeveynli aile sayısı, eşlerden birinin ölümü sonrasında oluşan tek ebeveynli aile sayısına yaklaşmakta hatta boşanmadan kaynaklı tek ebeveynli aile örgütlenmesi daha yaygın bir hal almaktadır (Gordon ve McLanahan, 1991, s. 97-116).

Eşlerin ve çocuklarının bir arada yaşamalarını sonlandıran bir başka süreç ise ebeveynlerden herhangi birinin ölümüdür. Ebeveynlerden herhangi birisinin vefat etmesi hayatta kalan tek ebeveynin çocuk veya çocuklarla yaşamını sürdürmesi anlamına gelmektedir. Bu süreç yas ve kayıpları da beraberinde getiren ve çocuk açısından kaybedilen ebeveynin artık onunla birlikte olamayacağı gerçeğini ön plana çıkaran bir aşamadır.

Suç fiili ve suç oranlarının yaygınlaşması sonrasında eşlerden herhangi birinin cezaevinde olması tek ebeveynli aile oranlarını artırmış durumdadır. Bu şekilde oluşan tek ebeveynli ailelerde, çocukların psiko-sosyal gelişiminin olumsuz etkileneceği öngörülürken çocuk veya çocuklarla yaşamını sürdürmek durumunda kalan tek ebeveyn bireyin de sosyal ve ekonomik güçlükler yaşayacağı düşünülmektedir.

Yukarıda yer verilen faktörler kadar etkili olmamakla birlikte tek ebeveynli aile olmaya neden olan başka unsurlar da söz konusudur. Bu unsurlar; evli olmalarına rağmen ayrı yaşamayı tercih eden tek ebeveynli aile, resmi evlilik bağı olmaksızın çocuk sahibi olma sonrası oluşan tek ebeveynli aile, LGBTlerin oluşturduğu tek ebeveynli aile ve evli olmasına rağmen iş, eğitim vb. gerekçelerle aynı şehirde yaşayamama sonrası oluşan tek ebeveynli aile şeklinde ön plana çıkmaktadır.

Tercih sonrası oluşan tek ebeveynli aile örgütlenmesinde, bu durumu tercih edenlerin çoğunun kadın olduğu ancak benzer bir eğilimle tercih eden erkeklerin sayısında da bir artış olduğu ifade edilmektedir. Bu erkeklerin büyük çoğunluğunun yapay dölleme ve/veya taşıyıcı annelik vasıtasıyla baba olmayı tercih eden geyler olduğu ifade edilmektedir (Anderson, 2017, s. 150).

Savaş ya da meslek/iş değişikliği gibi durumlar sonucunda geçici olarak oluşan tek ebeveynli aile örgütlenmeleri söz konusu olabilir (Gladding, 2012, s. 80). Türkiye açısından karı-koca öğretmen olup farklı illerde yaşayan ve görev yapan, eşin asker olması ve farklı bir şehirde görevli olması sonucunda ayrı yaşayan bireylerin durumu buna örnek olarak verilebilir. Bununla birlikte geçici durumlar çerçevesinde yaşanan tek ebeveynlik sürecinde de boşanma ve ölüm sonrası oluşan tek ebeveynli ailelerin sorunlarına benzer güçlükler yaşanmakta; gereksinimler benzeşmektedir.

Yaygın olarak tek ebeveynli aileye dönüşme süreçlerinin yanı sıra bekar yaşam seçeneğinin daha çok tercih edilebildiği görülmektedir. Gladding (2012), bekarlığın evlilik karşısında tercih edilen bir seçenek olarak ele alındığını; bekarlığın, bireyin gereksinim ve ilgileri çerçevesinde en az evlilik kadar doyum sağlayan bir yol olarak tercih edildiğini ifade etmektedir. Tek ebeveynlik durumu bazı bireyler için travmatik bir yaşam olayı olarak değerlendirilirken başka bireyler tarafından bir tercih olarak şekillenmektedir (Anderson, 2017, s. 161). Bekar bireylerle yapılan bazı araştırmalarda neden bekar kalmayı tercih ettikleri sorulduğunda; hayatlarından sadece kendilerinin sorumlu olma isteği, bir karar alma durumunda eşten bağımsız hareket edebilme olanağının bulunması; bir başka ifadeyle kendi hayatlarının tek söz sahibi konumunda olmalarından dolayı bekar kalmaktan memnun oldukları bilgilerine ulaşılmıştır (Pan, 2004, s. 19-20; Wang ve Abbott, 2013, s. 222).

Özetle tek ebeveynli aile sürecini, ailelerin yıkıldığı ya da aile yapısının aşındığı bir patolojik olgu olarak değerlendirmenin aksine daha olumlu bir bakışla aile değişimi olarak nitelendirmek gerekir (Nichols, 2013, s. 355).

2.3.2. Tek Ebeveynli Ailelerdeki Güçlükler ve Gereksinimler

Evlenme, bireylerin yaşamlarını birleştirdiği, aynı evi paylaştığı, hayatın sorumluluklarının ortaklaşa yürütüldüğü ve çocuk sahibi olunabilen bir yaşam evresidir. Boşanma ise aile içi anlaşmazlık ve çatışmaların yaşanması, bireylerin birbirine karşı olan sevgilerinin tükenmesi, ortak yaşam beklentilerinin ortadan kalkması ve bu yapının işlerliğini yitirmesi durumunda deneyimlenmektedir. Boşanma, sadece uyumu inşa edememiş eşlerin ayrılığı değil tüm aile sisteminin yapısal olarak değişimini doğuran bir olgudur (Goldenberg ve Goldenberg, 2002, s. 107).

Tek ebeveyn bireyler; genelde ekonomik güçlükler yaşadıkları, hem iş hem de çocukla tek başına ilgilenmek durumunda kaldıkları için genellikle öfke ve hayal kırıklığı duygusuna sahip olabilirler (Nichols, 2013, s. 352). Boşanma sürecinde, boşanan bireylerin çocuklarının olması ve boşanma sonrasında çocuğun/çocukların ebeveynlerinden herhangi birisi (anne/baba) ile yaşamını devam ettirmesi olası bir sonuçtur. Boşanma sonrasında ise; eski eş ve ailesiyle çocukların ziyaretlerinin düzenlenmesi, bireyin ekonomik durumunu yeniden yapılandırması ve sosyal destek ağını yeniden örgütlemesi gibi güçlükler ve gereksinimler ön plana çıkmaktadır (Gladding, 2012, s. 78).

Normal koşullarda güçlüklerle baş etmeye çalışan ailelerin tek ebeveynli aile örgütlenmesinde daha da zorlandıkları bilinmektedir. Bu süreçte belirginleşen ve farklılaşan güçlük çocuğun ya da çocukların bakımı, büyütülmesi ve gereksinimlerinin giderilmesi şeklinde ön plana çıkmaktadır. Genel olarak tek ebeveynlerin yaşadıkları olası güçlükler: *sosyal destek yoksunluğu, ekonomik, psikolojik, hukuksal ve çocukla ilgili güçlükler* olarak sınıflandırılmaktadır. Benzer bir yaklaşımla American Psychological Association (2019) tarafından boşanma sonrası oluşan tek ebeveynli ailelerin sorunları şu şekilde sıralanmıştır:

- Ziyaret ve velayet problemleri,
- Ebeveynler arasında devam eden çatışmaların olumsuz etkileri,
- Ebeveynlerin ve çocukların birlikte vakit geçirmeleri için daha az fırsatlarının olması,
- Ailenin dağılmasının çocukların okul performansı ve akran ilişkileri üzerindeki olumsuz etkileri,
- Geniş aile ilişkilerinin bozulması,
- Ebeveynlerin yeni ilişkilere girmeleri ve bu yeni ilişkilerinden kaynaklı sorunlar.

Tek ebeveynli ailelerdeki güçlükler hanedeki çocuk ve tek ebeveyn birey açısından iki alt başlıkta ele alınmaktadır. Türkiye’de yasal mevzuat açısından evlat edinme veya koruyucu aile yoluyla bireylerin tek ebeveyn olabilmelerine olanak varken; mesleki uygulama aşamasında bu durumun pek fazla tercih edilmemesi söz konusudur. Bununla birlikte çocuk ve tek ebeveyn bireylerle birlikte LGBTler açısından paylaşılan güçlükler ve gereksinimlere literatür doğrultusunda aşağıda yer verilmektedir.

2.3.2.1. Çocuklar Açısından Güçlükler ve Gereksinimler

21. yüzyıl başından itibaren tek ebeveyn ile yaşama, ailedeki boşanmalar ve ailesel ayrılıklar, kardeşi olmaksızın tek çocuk olarak yaşama ve üvey aile yapılanması içinde yer alma gibi ihtimaller çocuklar açısından artış göstermiştir (Ridge, 2011, s. 493).

Çocuklar; bakım, sağlık, eğitim, sosyal güvenlik, sosyal hizmetler, konut, çevre ve vergi sistemi aracılığıyla sağlanan ekonomik destek alanları da dahil olmak üzere geniş bir politik çerçevede sunulan refah hizmetlerinin ana hizmet alıcısı pozisyonundadır (Ridge, 2011, s. 492). Çocuklar için en ideal olanı, ebeveynlerin bir arada olduğu ve gereken ilgiyle, sevginin her iki ebeveyn tarafından sunulduğu, çocuğun ya da çocukların gereksinimlerinin ortak bir şekilde giderildiği sistemdir. Ancak tek ebeveynlik süreci ile birlikte bunun mümkün olmadığı ortadadır. Bu durumda, tek ebeveynin yaşadığı kişisel güçlüklerin yanı sıra çocukla ilgili olarak yaşadığı güçlükler ya da tek ebeveyn ile yaşamını devam ettirmek durumunda kalan çocuğun yaşadığı güçlükler

görülebilmektedir. Örneğin evliliğin ortadan kalkmasıyla sıkça ortaya çıkan ve çocuklarda psikolojik stres yaratan bir sürecin varlığına vurgu yapılmaktadır (Amato ve Keith, 1991, s. 44; Amato, 2001). Boşanma sonucunda çocuğun terk edildiğini düşünmesi; velayeti elinde bulundurmayan ebeveynine güvenmeme, evden ayrılan ebeveynine öfke duyma ve bu öfkeyi tek ebeveynine yansıtma gibi durumlar söz konusu olabilir (Anderson, 2017, s. 158).

Birçok çocuk için tek ebeveynli hane, ölüm veya boşanma sonrası oluşur (Gladding, 2012, s. 85). Tek ebeveynli ailede yetişen çocukların rol model alma sürecine ilişkin sorunları olabilir. Ebeveynlerden birinin hanede bulunmaması nedeniyle erkek-kadın etkileşimini sürekli olarak izleyemeyen çocuklar sürecin nasıl olması gerektiği konusunda tam bir modelleme yapamayabilirler. Aynı durumun LGBT ebeveynler için de geçerli olduğu iddia edilmektedir (Satir, 2017, s. 183). Aile yapısı kriter alınmaksızın ebeveynleri ile pozitif bir ilişki ve iletişim süreci yaşayan çocuklar, davranışsal açıdan daha az güçlük yaşamaktadır (Duckett ve Richards, 1995, s. 419). Çocukların eğitime devamı ve eğitim sürecinden azami faydayı sağlama noktasında tek ebeveynin destek eksikliğine ilişkin bir güçlük karşı karşıya kalınabilir. Çoğu tek ebeveynin yetersiz maddi olanaklara sahip olması ve üzerlerindeki zaman baskısının çocuklarının eğitimine daha az destek olmasına yol açtığı ifade edilmektedir (Downey, 1994, s. 129-147; McLanahan ve Sandefur, 1994).

Ebeveynlik stilleri ve ebeveynlik ortamı, özellikle de tek ebeveynli bir ailede yaşam, ergenlikte agresif davranışların ortaya çıkmasında ve suç eğiliminin artışında önemli belirleyicilerdir. Bununla birlikte ebeveynlik stilleri ve ebeveynlik ortamı, ergenlik ve yetişkinlik döneminde saldırgan davranışın önemli nedenleri olarak nitelendirilebilir (Mattson, 2003, s. 33-63). Dijanic (2016, s. 262), tarafından gerçekleştirilen bir araştırmada anne ile tek ebeveynli bir aile hayatı yaşayan çocuğun, gelişimsel süreçte kişilik özelliği olarak öfkeli olma (agresyon) eğiliminde olabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte tek ebeveynin dışındaki ebeveyn ile iletişim olanağı söz konusu ise; sağlıklı ve etkili bir etkileşim süreci çocuğun karşılaşılabileceği olumsuzlukları asgari düzeye çekebilmektedir.

Tek ebeveynli ailede yetişen ve özellikle de boşanma sürecini yaşayan çocukların bir kısmında ergenlik dönemi ve sonrasında problemler görülebilir. Güçlü bir kimlik inşasında, karşı cinsle ilişki kurma noktasında güçlükler yaşayabilirler. Ayrıca ev terki bu grupta yer alan çocuklarda daha sık görülmekte, bu çocuklar ebeveynlerinden uzaklaşmakla birlikte sosyal ortamlarda, arkadaş çevreleriyle daha çok vakit geçirme eğilimi göstermekte ve yetişkinlik döneminde yaptıkları evliliklerin boşanmayla sonuçlanma olasılığı daha yüksek seyretmektedir (Carlson ve Sperry, 1993, s. 6). Boşanma sonrası annesi ile birlikte yaşamını sürdüren çocukların bir kısmında baba tarafından ekonomik destek eksikliği ve iletişim sürecine babanın tutarsız katılımı; çocuğun uyum sorunları üzerinde belirleyici faktörler olarak yer almaktadır (Walsh, 2017, s. 14). Tek ebeveynli hanede bulunan çocuk daha fazla okul terkine eğilimli olabilmekte; tek ebeveynli hanedeki kız çocukları içinse erken yaşta evlilikler yapılması söz konusu olabilmektedir (Krauth, 1995, s.14).

Birlikte yaşayan ancak aralarında resmi bir evlilik bağı bulunmayan çiftler arasında çocuk sahibi olma durumu artış göstermiştir. Bu ilişki örgütlenmelerinin bir kısmında çocuğun babası ile birlikte yaşayan ancak yasal olarak evlenmemiş kadınlar bulunmaktadır. Bununla birlikte, arada evlilik bağı olmamasının yanı sıra bu ilişki örgütlenmesinde hem kadının hem de erkeğin daha önceki ilişkilerinden biyolojik çocukları olabilmektedir. Bu ilişkilerdeki dengesizlik ve belirsizlikler çocuğun uyumu noktasında riskleri artırmaktadır (Walsh, 2017, s.13).

Bazı tek ebeveynli ailelerde, tek ebeveyn konumundaki bireyin romantik ilişki içerisinde olduğu ve aynı evi paylaştığı bir partneri bulunabilir. Bu partner olumlu çerçevede tek ebeveyn bireye duygusal ve mali destek sağlayabilir ve ev işlerinde yardımcı olabilir (Anderson, 2017, s. 153). Tam aksine benzer bir ilişki örgütlenmesinde çocuğun hane içinde örselenmesi, şiddete maruz bırakılması ve istismar edilmesi gibi ihtimaller de söz konusu olabilir. Görsel ve yazılı basın kaynaklarında bu konuya ilişkin örneklerle rastlamak mümkündür. Bazı örnekler aşağıda yer verilmektedir:

8 yaşındaki Gabriel Fernandez'in, annesi ve annesinin sadist erkek arkadaşı tarafından öldürüldüğü korkunç haberi hala çok iyi hatırlıyoruz. Gabriel Fernandez, 22 Mayıs 2013 tarihinde Palmdale'de ailesinin evinde çıplak bir şekilde ölü bulunmuştu. (<https://gmag.com.tr/tag/gabriel-fernandez-olayi/>).

Kocaali ilçesi Karşı Mahalle Gökçekız Sokak'ta 28 Nisan'da meydana gelen yangında, Şiar Kılıç, hayatını kaybetti. Programa katılan anne Gülüzar Amanet ve birlikte yaşadığı sevgilisi Hami Kıcı, çocuğun yangından önce öldürüldüğünü itiraf etti. (<https://www.haberler.com/tutuklanan-anne-amanet-bende-onun-cocuklarini-13558559-haberi/>).

Yukarıda örneklendirilen olaylarda, tek ebeveyn anneler ve partnerleri tarafından çocukların yaşamına son verildiği anlaşılmaktadır.

Ebeveyninin ölümünü yaşayan çocuklarda; ölen ebeveyne duyulan yakınlık doğrultusunda kendilerini veya bir başkasını suçlu görme, tekrar bir arada olma isteği, huzursuzluk hissetme ve aşırı derecede etkinliklere yönelme gibi durumlar görülebilir. Çocuklarda yas süreci protesto, umutsuzluk ve uzaklaşma şeklinde üç aşamada gerçekleşmektedir (Gladding, 2012, s. 86). Genel çerçevede ebeveyn yoksunluğu türü dikkate alınmaksızın; çocuklarda düşük okul başarısı, suçluluk, ümitsizlik, sosyalleşme sorunları görülebilmektedir.

LGBT çocuklar ise; heteroseksüel çocuklarla aynı güçlükleri yaşamakla birlikte sosyal dışlanma ve şiddete maruz kalma gibi risklerle de karşı karşıyadırlar. Ayrıca lezbiyen anneleri olan erkek çocuklarının, akranları tarafından homofobik istismara maruz kalmaları da söz konusu olabilir (Biblarz ve Savci, 2010, s. 482). Özetle, tek ebeveynli ailelerde çocuğun en temel gereksinimi, aşırı stres sahibi olmayan bir ebeveyndir (Anderson, 2017, s. 155).

2.3.2.2. Tek Ebeveyn Bireyler Açısından Güçlükler ve Gereksinimler

Tek ebeveyn birey açısından güçlük ve gereksinimlerin çeşitlendiğini ifade etmek mümkündür. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın, AEP çerçevesinde Tek Ebeveynli Ailelere yönelik yaptığı çalışmada (2018),

Tek ebeveyn annelerin karşılaştıkları en önemli güçlükler:

- Maddi problemler,
- Zaman yetersizliği,

- Artan rol ve sorumluluklar,

Tek ebeveyn babaların karşılaştıkları en önemli güçlükler:

- İş/kariyer sınırlılıkları,
- Sosyal yaşama katılım sınırlılıkları,
- Fiziksel yorgunluk olarak ortaya konulmuştur.

Boşanma sonrası tek ebeveyn olarak yaşamını sürdüren kadın veya erkekler için bazı güçlüklerden söz edilmektedir. Bunlar (Garfield, 1982; akt., Gladding, 2012, s. 80-81):

- Evliliğin sona ermesiyle bireyin yaşayabileceği kayıp sürecini kabullenmesinde güçlük,
- Boşanma sonrası bekar bir ebeveyn olarak yeni rol ve sorumlukların kabul edilmesi ve sürece yönelik uyum sağlamada güçlük,
- Aile ve arkadaşlık ilişkilerinin inşa edilmesi aşamasında ilişkilerin yeniden tanımlanması gereksinimi ve güçlükler,
- Tek ebeveyn bireyin boşandığı eşyle özellikle ortak çocuklarını dikkate alarak memnuniyet duyulan bir anlaşma ve iletişim sürecini inşa edememesi şeklindedir.

Genel olarak ise; her iki tek ebeveyn birey için güçlükler ve gereksinimler *sosyal destek yoksunluğu, ekonomik, psikolojik ve hukuksal güçlükler* olarak aşağıda aktarılmaktadır.

2.3.2.2.1. Sosyal Destek Yoksunluğu

Çeşitli nedenlerle tek ebeveynli aile olarak yaşamını sürdüren bireylerin yaşadığı başlıca güçlük sosyal destek yoksunluğudur. Tek başına çocuğun ya da çocuklarının bakımını üstlenen ve gereksinimlerini gidermek durumunda kalan bireyin arkadaş, akraba çevresi ve diğer tanıdıkları tarafından yalnız bırakılması bir sosyal destek yoksunluğu problemini doğurmaktadır.

Var olan ya da tek ebeveyn olduktan sonra gelişen sorunlarla baş edilmesi sürecinde çevreden gelen ya da gelebilecek desteğin önemi yadsınamaz bir düzeydedir. Ancak tek ebeveyn olma gerekçesine göre toplumsal baskının ya da sosyal desteğin farklılaştığı görülmektedir. Ölüm halinde tek ebeveyn bireyin çevreden daha fazla destek aldığı görülürken ayrılık ya da boşanma yaşayan ebeveynlerin bu tür desteklerden daha az yararlandığı belirlenmiştir (AEP, 2018, s. 43).

Tek ebeveynli ailelerin büyük çoğunluğunun kadın-çocuk(lar) bileşimi olduğu ortaya konulmaktadır. Türkiye verileri açısından durum benzerlik göstermekte, tek ebeveynli ailelerin % 7,2'sinin anne ve çocuk; % 2'sinin ise baba ve çocuk şeklinde olduğu ortaya konulmaktadır (TÜİK, 2020a). Tek ebeveynli olma durumunu doğuran gerekçenin boşanma ya da resmi bir evlilik yapmadan tek ebeveyn olma şeklinde gelişmesi, kadınların önemli düzeyde yalnızlaştırıldığı ve toplumdaki dışlandıkları bir sürece yol açmıştır. Bu gibi bir durumla karşı karşıya kalmak tek ebeveyn için olumsuz etkiler yaratabilir. Bilhassa çocuk veya çocuklara yönelik olarak tek ebeveynin tutumunda değişiklikler doğabilir ve tek ebeveynin kaygı düzeyi artabilir. Annenin kaygı düzeyinin yüksek olması ebeveyn olarak sağladığı bakımı ve çocuğuna sağlayabildiği bağlanma hissini olumsuz etkilemektedir (Belsky, 2008, s. 284). Tek ebeveyn durumundaki anneler; aile çevresi, dini gruplar ve toplumdaki kendilerine yönelen baskılar neticesinde geleneksel olarak bir kadından beklenen görevleri yerine getiremedikleri ve çekirdek aile birimini ayakta tutamadıkları yönünde güçlü bir hissiyata kapılabilirler (Anderson, 2017, s. 146). Bu hissiyat çerçevesinde sosyal destekten yoksun bırakılmalarını meşrulaştırma yönünde bir düşünce geliştirebilirler. Özetle, bu dönemde sosyal destek yoksunluğunun görülebildiği, bu çerçevede tek ebeveyn kadınların daha dezavantajlı bir toplumsal bakışa maruz kaldığı söylenebilir.

2.3.2.2.2. Ekonomik Güçlükler

Tek ebeveyn olarak yaşamını sürdüren bireylerin yaşadığı önemli güçlüklerden bir diğeri yaşanan ve yaşanması olası ekonomik sorunlardır (Amato, 2000, s. 1273). Ekonomik güçlükler; nafaka alamama, iş bulamama, çocuğun tek ebeveyn olarak bakımını üstlenmekten kaynaklı olarak çalışamama ve bunlar doğrultusunda yoksullukla karşı karşıya kalma şeklinde bir süreç izleyebilir.

Yoksulluk ve ekonomik yaşama katılım konusunda kadınların daha fazla güçlüğüle karşılaşması söz konusudur. İstihdam çerçevesinde tek ebeveyn kadınların evli kadınlara kıyasla istihdam oranlarının daha düşük olduğu söylenebilir. Hükümetlerin politika üretim süreçleri ve tek ebeveyn kadınlara yönelik istihdam hedeflerini ortaya koymaları bu durumun temel göstergesidir (Millar, 2011, s. 224).

Tek ebeveyn annelerin genellikle daha güvencesiz işlerde çalışma ve düşük ücret ve yoksulluk örüntüsü ile yaşamaları söz konusu olabilir. Tek ebeveyn annelerin bulunduğu ailelerin, tek ebeveyn babaların bulunduğu ailelere kıyasla daha yoksul oldukları, her iki ebeveyni bulunan ailelere kıyasla ise tam ailelerin beşte biri oranında gelirleri olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Parke, 2003, s. 4). Ayrıca eşi ölmüş ya da eşinden boşanmış olan kadınların, eşlerini kaybeden erkeklerden daha yoksul olmaları da olası bir durum olarak ortaya konmaktadır (Brown ve Lin, 2012).

Tek ebeveyn bireyler bu süreçte işlerini kaybedebilmekte, çalışma saatleri değişebilmekte veya düşük kazançlı bir mesleğe geçiş yapabilmektedir (Maldonado ve Nieuwenhuis, 2015, s. 398). Tek ebeveyn anne olmakla birlikte bu süreçte tam zamanlı ve ücretli işlerde çalışan annelerin daha olumlu öz-saygı ve olumlu duygu durumuna sahip oldukları ifade edilmektedir (Duckett ve Richards, 1995, s. 427).

Özetle, bu dönem gelir kayıplarının yaşandığı ve ekonomik güçlüğü genel olarak yaygınlaştığı bir dönem olarak nitelenebilir. Süreçten olumsuz etkilenme durumu, tek ebeveyn kadınlar için daha yaygın olarak görülmektedir.

2.3.2.2.3. Psikolojik Güçlükler

Psikolojik güçlüklerle karşılaşmak tek ebeveyn olma sürecinde görülebilen bir diğer durumdur. Depresyon, anksiyete bozuklukları ve tükenmişliğe dair göstergeler bu aşamada ortaya çıkabilir. Yapılan akademik çalışmalara göre eşinin ölümü ile yalnız kalan tek ebeveyn kadın ve erkeklerin vefat eden eşlerinin ardından uygun yaş süreci geçirememeleri halinde, kendilerini yenileme ve iyi bir ebeveyn olma olanaklarının azaldığı ortaya konulmaktadır (Gladding, 2012, s. 81).

Tek ebeveyn olduktan sonra tüm aile bireyleri için yaygın olmamakla birlikte psikolojik destek alındığı durumlar görülmektedir. Alınan psikolojik destek ortalama tek ebeveynliğin ilk iki yılında alınmakta ve sonrasında destek sürecine son verilmektedir. Feyzioğlu ve Kuşçuoğlu (2011, s. 105), tek ebeveynli ailelerle yapılan görüşmeler sonrasında annelerin yarısına yakınının tek ebeveyn olduktan sonra psikolojik destek aldığını; özellikle orta sosyo-ekonomik düzeydeki annelerin, düşük ve yüksek sosyo-ekonomik düzeydeki annelere kıyasla psikolojik destek almayı daha sık tercih ettiklerini belirlemişlerdir. Yine aynı çalışma kapsamında görüşülen babaların ise ortalama %25'inin psikolojik desteğe başvurduğu anlaşılmıştır. Araştırma kapsamında büyük çoğunluğu orta sosyo-ekonomik düzeyden olduğu belirlenen psikolojik destek alan babaların var olduğu paylaşılmıştır. Psikolojik güçlükleri temel alan ve tek ebeveynler ile yürütülen birçok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalardan bazılarında elde edilen sonuçlar ise şu şekildedir:

Tek ebeveyn olarak annelik; sosyal destek eksikliği, duygusal ve psikolojik açıdan zor koşulları içeren diğer olumsuz sonuçlarla ilişkilidir. Mclanahan ve Booth (1989, s. 560-562), kadınların cinsiyetleri nedeniyle psikolojik kaynaklar açısından ekstra dezavantajlı durumda bulduklarını; bekar annelerin bekar babalardan daha fazla psikolojik güçlük yaşadıklarını ve kaygı düzeylerinin daha yüksek olduğunu ifade etmişlerdir. Tek ebeveyn olarak yaşamını sürdüren annelerin psikolojik kırılganlıkları/duyarlılıkları üzerinde yapılan birçok araştırma da bulunmaktadır (Mclanahan, 1983; Burden, 1986).

Franz ve arkadaşları (2003), tarafından Almanya'da yapılan bir çalışmada bekar annelerin psikolojik durumlarına ilişkin olumsuz değerler; evli annelere göre daha yüksek olarak belirlenmiştir (Franz vd., 2003, s. 61-62). Sarah ve arkadaşları tarafından 406 kadın üzerinde yapılan bir diğer çalışmada psikolojik duyarlılığın bekar annelerde daha yüksek olduğu bilgisine yer verilmiştir (Sarah vd., 2006). Bununla birlikte tek ebeveyn olarak kalan annenin olumsuz duygusal davranışının ve azalan davranışsal esnekliğinin çocuğun psiko-sosyal gelişimi üzerinde olumsuz etkiler yaratabileceği ifade edilmiştir (Barnow ve Freyberger, 2003). Psikolojik güçlüklerin yaşanmasındaki bir önemli gerekçe de mevcut aile örüntüsünün değişmesi ve buna bağlı olarak bireylerde yas tepkisinin doğabilmesidir. Birey yas tutarak ya da yas sürecine girerek duygusal olarak yaşadığı

kaybı reddedebilir. Bu durum bireyin günlük yaşam faaliyetlerinin yerine getirilmesinde bazı gerilemelere ve psikolojik açıdan olumsuzluklara yol açabilmektedir.

2.3.2.2.4. Hukuksal Güçlükler

Hukuksal açıdan yaşanan ya da yaşanabilecek güçlükler çoğunlukla boşanma sonrası oluşan tek ebeveynli ailelerde görülmektedir. Özellikle boşanma sürecinin çekişmeli bir şekilde devam etmesi ve neticelenmesi bu sürecin devamında sorunların ortaya çıkacağını göstermektedir. Ebeveynlerden herhangi birinin, çocuğun velayetini alarak tek ebeveyn olması; çekişmeli ve anlaşmazlıkla biten bir evliliğin ardından çocuğun diğer ebeveyne gösterilmemesi, nafaka ödemeleri, velayet ve vesayet işlemlerinin takibine dair hukuksal sorunları doğurabilmektedir (Demir ve Çelebi, 2017, s. 126).

Hukuksal olarak yaşanan güçlüklerde çocuğa verilmesi gereken temel ilginin ikinci plana itildiği, eski eşlerin aynı zamanda da çocuğun ebeveynlerinin çekişmeleri ve çatışmalarının devam etmesi, durumun yükünü artırmaktadır. Hukuksal bağlamda Türkiye’de Türk Medeni Kanunu ve 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair kanunda boşanma sonrası yaşanabilecek hukuksal sorunlara çözüm üretmek adına çeşitli uygulamalara yer verilmektedir.

LGBTler açısından ise; yukarıda sözü edilen tek ebeveynlere dair temel güçlük ve gereksinimlere benzer bir durumun olduğunu ifade etmek mümkündür. Sayısal olarak artan ve daha görünür olmaya başlayan LGBT tek ebeveynlerin evlat edinme ve yapay dölleme gibi yollarla çocuk sahibi olduğu ve çocuk büyüttükleri bilinmektedir. Türkiye açısından LGBTlerin evlat edinmeleri ile ilgili bir örnek henüz olmadığından yurtdışı örneklere ilişkin bilgileri aktarmakta fayda görülmektedir. ABD’de yürütülen bir çalışmada tek ebeveyn LGBTlerin çocuklarının yoksulluk düzeyinin LGBT olmayan bireylere kıyasla üç kat daha fazla olduğu belirlenmiştir (Gates, 2013). LGBT tek ebeveyn bireyler açısından güçlükler ve gereksinimler, en az heteroseksüel bireyler kadar zor ve görünürdür. Hatta bir bireyin kadın olması, yoksul olması ya da azınlık olarak nitelenen bir etnik kimliğe sahip olması gibi durumlar onları daha dezavantajlı bir noktaya taşımaktadır (Buz, 2015, s. 268-278). Bu kapsamda LGBTlerin heteroseksüel bireylere

kıyasla sosyal destek yoksunluğu, ekonomik, psikolojik ve hukuki güçlükler çerçevesinde daha dezavantajlı bir konumda olduklarını söylemek yanlış olmayacaktır.

2000'li yıllar sonrasında LGBTlerin kabul görmesinde, arkadaşlık ve evlilik yapmaları konusunda daha olumlu bir bakış şekillense de (Walsh, 2017, s. 15); toplumdaki ve ailelerdeki homofobik bakış açısı, mesleki ya da sosyal yaşamda cinsel kimliğin açıklanması ve sosyal destek ağları oluşturma gibi konularda LGBT bireylerin güçlükleri olduğu ifade edilebilir (Nichols, 2013, s. 359). Bu doğrultuda LGBT ailelerin, LGBT tek ebeveynlerin iyilik halinin artırılması için heteroseksüel aileler gibi olmalarını beklemek yerine, hem benzerlikler hem farklılıkların kabullenilmesi ve LGBTlerin desteklenmelerine ihtiyaç duyulmaktadır (Walsh, 2017, s. 16).

2.3.3. Refah Rejimleri Sınıflandırmasına Göre Tek Ebeveynli Aile Politikaları

Aile politikaları, sosyal politika uygulama ve üretim sürecinde önemli bir yere sahiptir. Aile politikaları üretilirken, devletlerin ait olduğu refah modeline göre politika üretim ve uygulama süreci farklılık göstermektedir. Refah rejimleri kapsamında modern anlamda ilk çalışmalar 1970'li yıllarda başlamıştır (Tiyek ve Yertüm, 2016, s. 31). 1990'lı yıllara gelindiğinde; politika üretim tarzları, politika uygulama süreçleri, sınıf oluşumu ve politik yapıların farklılıklarına dayandırılarak refah rejimleri sınıflandırmasını oluşturan Esping Andersen'in sınıflandırması çok daha fazla ses getirmiştir (May, 2011, s. 550).

Bu doğrultuda refah modellerine dair sınıflandırmada Esping Andersen'in refah modelleri sınıflandırması temel alınmaktadır. Esping Andersen refah modelleri sınıflandırması Sosyal Demokrat Refah Modeli (İskandinav ülkeleri, İsveç), Liberal Refah Modeli (Anglo-Sakson ülkeleri, İngiltere, ABD) ve Muhafazakar-Korporatist Refah Modeli (Fransa-Almanya) olmak üzere üçe ayrılmıştır. Bu temel ayrıma sonradan Ferrera tarafından bir ekleme getirilerek dördüncü bir refah modeli olarak Güney Avrupa Refah Modeli (Türkiye, İspanya, Yunanistan) eklenmiştir. Bu yeni sınıflandırmanın temel gerekçesi Güney Avrupa refah modeline bağlı ülkelerin mevzuatlarının sosyal politika uygulamaları açısından gelişmiş olmasına karşın uygulamada yeterli başarıyı sağlayamamış olmaları ve yeterli mali kaynaklarının bulunmayışıdır.

Esping Andersen, refah devletlerine yönelik yeni bir kavramlaştırma çalışması yapmış, bunu “refah rejimleri” terimi ile açıklamıştır. Bu üç tür refah rejimi devlet–piyasa bağına kapsayacak biçimde kendinden önceki sınıflandırmaların sınırlarını genişletmiştir. Refah devleti, aile ve piyasayla beraber, sosyal riskleri kontrol eden üç kaynaktan birini oluşturmaktadır. Refah rejimi ise refahın devlet, piyasa ve aile arasında karşılıklı bağımlılık çerçevesinde ve birleşik şekilde üretme ve paylaşırma yöntemini ifade etmektedir (Esping-Andersen, 2010, s. 34-37). Esping Andersen sınıflandırmasında, üç ideal refah rejimi ortaya koymuştur (May, 2011, s. 550):

1. *Sosyal Demokrat Refah Rejimi*: Devletin orta sınıf ve işçilerin beklentilerine karşılık verdiği, evrensel ilkeler doğrultusunda kurumsal yardım uygulamalarını yürüttüğü, yeniden dağıtım ilkesinin benimsendiği ve tam istihdam odaklı politikaların üretildiği ve uygulandığı refah rejimidir.
2. *Muhafazakar/Korporatist Refah Rejimi*: Devletler tarafından sağlanan yardımlarda mesleki tabakalaşmanın ön plana çıkarıldığı, devletin sorumluluklarının bir kısmının aile sorumlulukları olarak görüldüğü refah rejimidir.
3. *Liberal Refah Rejimi*: Toplumsal gruplar arasında dengeli iş birliklerinin olmadığı, evrensel yardım politikalarının aksine tortusal ve seçicilik temelinde desteklerin sağlandığı, kamu hizmetlerinin bir kısmının piyasaya devredildiği refah rejimidir.

Tablo 5. Refah Rejimlerinin Belirgin Özellikleri

Refah Rejimi	Ülke Örnekleri	Felsefi Temel	Sosyal Haklar	Sosyal Politika Sağlayıcıları
Liberal	İngiltere	Klasik Liberalizm	İhtiyaca Dayalı	Piyasa
Muhafazakar / Korporatist	Almanya	Muhafazakarlık	Katkıya Dayalı	Aile ve Devlet
Sosyal Demokrat	İsveç	Sosyalizm	Evrensel	Devlet

Kaynak: Van Voorhis, R.A. (2002). *Different Types of Welfare States* isimli makaleden derlenmiştir.

Dünya genelinde ailelere dönük sosyal politikaların uygulanmasında bazı değişiklikler ve bölgesel farklılıklar söz konusudur. Genel aile politikalarının yanı sıra bazı ülkeler

özellikle tek ebeveynli ailelere dönük politika üretmekte iken; bazı ülkelerin özel bir tek ebeveynli aile politikası yoktur. Bu bağlamda Türkiye, özel olarak tek ebeveynli ailelere dönük politikaları ve uygulamaları olan bir ülke özelliği göstermemektedir.

2.3.3.1. Liberal Refah Rejiminde Tek Ebeveynli Aile Politikaları: İngiltere Örneği

Liberal refah rejimi ülkeleri içerisinde yer alan uygulamalar çerçevesinde İngiltere üzerinden bir değerlendirme yapılması planlanmıştır. Esping Andersen, liberal refah rejimini sosyal sigortanın çok yaygın olmadığı, gelirin yeniden dağıtımının uygulamada gelişmediği bir rejim olarak açıklamaktadır. Ayrıca bu refah rejiminde kamu sosyal politikaları, vatandaşlar ve ekonomi üzerinde bir külfet olarak görülmektedir (Hill, 2011, s. 574).

İngiltere; erkeklerin tam zamanlı çalıştığı, kadınların tam zamanlı bakıcı olduğu, kadın ve çocukların maddi olarak erkeklere bağımlı olduğu, toplumsal cinsiyet rollerine bağlı olarak kadın-erkek rollerinin sürdürüldüğü bir yapı sergilemekte idi. Ancak yaşanan demografik değişimler ve kadınların işgücü piyasasına kitlesel katılımı, işgücü piyasası, aile ve refah devleti politikasında cinsiyet ilişkilerinin yeniden incelemesinin önemini ortaya koymuştur (Finch, 2008, s, 129).

1980'lerde ve 1990'ların başında toplumun temel yapı taşı olarak görülen iki ebeveynli ailelerin sayısındaki azalma, geleneksel aile yapısını benimseyen ve savunanlar tarafından kaygı verici bir durum olarak algılanmıştır. Bu durumun destekleyici göstergeleri de boşanmaların artışı, tek ebeveynliğin yaygınlaşması ve evlenmemiş-çocuklu annelerin sayısında yaşanan yükseliş olarak ifade edilmiştir (Finch, 2008, s. 132). Bu durum sonucunda genel olarak ailelere ve özelde tek ebeveynli ailelere yönelik politikaların ele alınması gerekliliği ön plana çıkmıştır.

Tek ebeveyn bireylerin ve çocuklarının karşı karşıya kaldığı sosyal ve ekonomik zorlukları ele almak için 1980'lerden bu yana İngiltere hükümet politikaları giderek artan bir şekilde tek ebeveyn bireylerin istihdamını artırmayı amaçlamaktadır. Bu istihdam sürecinin sadece ekonomik durumlarını ve bireysel refahlarını iyileştirmekle kalmayacağı, aynı zamanda iyileştirilmiş davranışsal ve eğitimsel kazanımlar ile tek

ebeveynli ailelerin çocukları için de olumlu bir sürecin geliştiği kabul görmektedir. 1997 yılında İngiltere’de sosyal dışlanmayı azaltmak ve çocuk yoksulluğunu ortadan kaldırmak amacıyla belirli grupları hedefleyen New Deal for Lone Parents (NDLP) programının tanıtımı yapılmıştır. Bu program tek ebeveynli ailelere dönük birkaç önlem ortaya koymuş ve belirli zorluklarının giderilmesine katkı sağlamak için doğrudan ve dolaylı yeni hükümler getirmiştir (Suhrcke vd., 2009, s.12-13). Bunlar:

- 2010 yılına kadar tek ebeveynlerin yüzde 70’inin istihdam edilmesi,
- 2010 yılına kadar çocuk yoksulluğunun yarı yarıya azaltılması; 2020 yılına kadar ise çocuk yoksulluğunun ortadan kaldırılması,
- Çocuk bakımı konusunda bakımevlerinin artırılması ve özellikle en yoksul bölgelerde yaşayan tüm çalışan tek ebeveyn bireyler için çocuk bakım yerlerinin sağlanması,
- Çocuk nafaka sisteminin yeniden düzenlenmesi şeklindedir.

Özellikle tek ebeveynli aile odaklı politikalar, İngiltere’de NDLP kapsamında şekillendirilmiştir. İngiltere ile ilgili bazı temel güncel bilgiler ise aşağıdaki gibidir.

Birleşik Krallık Ulusal İstatistik Ofisi, Aileler ve Haneler araştırması 2019 yılı verileri doğrultusunda (ONS, 2019):

- 2019 yılında aile sayısı 19,2 milyona ulaşmıştır. Bu rakam 2009 yılına kıyasla %6,8’lik bir artışı ortaya koyarken; bir önceki yıla göre de % 0,4’ lük bir yükselişi göstermektedir.
- 2019 yılı için Birleşik Krallık’taki ailelerin % 14,9’unun tek ebeveynli aile olduğu tespit edilirken bu rakam 2,9 milyon tek ebeveynli haneye karşılık gelmektedir. En yüksek oran % 19,1 ile Londra’da belirlenirken; İngiltere’nin Güney batısı için bu oran % 10,9 seviyelerindedir. 1999 yılı verileri ile kıyaslandığında Birleşik Krallık’taki tek ebeveynli aile sayısında %14,5’ lik bir artış gerçekleşmiştir.

İngiltere’de tüm ailelere ve beraberinde tek ebeveynli ailelere yönelik uygulamalar ise aşağıdaki gibidir:

Çalışma Vergisi Kredisi: Bu hizmetten yararlanmak isteyen tek ebeveyn bireyler, haftada 16 saatten fazla çalışıyor olmalıdır. Bu uygulamadan yararlanabilmek adına gelir testine tabi tutulurlar (OECD, 2010).

Gelir Desteği: 7 yaşından küçük çocuğu olan tek ebeveyn bireylere verilir. 7 yaşından büyük çocuğu olan tek ebeveyn birey, çalışmaya elverişli olarak kabul edilir (<https://www.oecd.org/els/family/47852162.pdf>)

Annelik Doğum İzni: Annelerin, Nisan 2007’den bu yana 26 haftalık ücretli doğum izni hakları vardır. Doğum izninin ilk altı haftası için önceki kazançlarının % 90’ı oranında bir ücret ikamesi ve geri kalan haftalar için kadınların ortalama tam zamanlı kazançlarının yaklaşık % 30’u tutarında sabit oranlı bir ödeme yapılarak anneler desteklenir. İlk 26 haftalık ücretli doğum izni “Olağan Doğum İzni” olarak nitelenir. Bu izne 26 haftalık daha “Ek Doğum İzni” eklenebilir (<https://www.gov.uk/employers-maternity-pay-leave>).

Babalık İzni: Babaların iki haftalık ücretli babalık izni hakkı vardır. İzin, çocuğun doğumundan sonra sekiz hafta içinde alınabilir. Bu izni alan babalar, tam zamanlı ortalama kazancının yaklaşık % 22’sine eşit olan sabit oranlı bir ödeme alabilirler (<https://www.gov.uk/paternity-pay-leave>).

Ebeveyn İzni: Her ebeveyn, beş yaşına kadar her bir çocuk için 13 haftalık ücretsiz ebeveyn izni hakkına sahiptir. Engelli çocukların ebeveynleri, çocuk 18 yaşına gelene kadar 18 haftalık ücretsiz ebeveyn izni hakkına sahiptir (Ostner ve Schmitt, 2008, s. 208). Güncel durumda 18. yaş gününe kadar her çocuk ve evlat edinilen çocuk için engellilik durumuna bakılmaksızın izin hakkı 18 haftaya yükseltilmiştir. İşveren aksini ortaya koymadıkça veya çocuk engelliye, ebeveyn iznini ayrı günler yerine tam haftalar (örneğin 1 hafta veya 2 hafta) olarak kullanmak mümkündür. Tüm izni tek seferde kullanma zorunluluğu yoktur (<https://www.gov.uk/parental-leave/entitlement>).

İngiltere’de ailelere okul öncesi çağıdaki çocukları için devlet tarafından garanti edilen bir gündüz bakım hakkı sunulmamaktadır. Okul çağının altındaki çocuklar için kamu tarafından finanse edilen gündüz bakımının payı oldukça düşüktür. Resmi gündüz bakımı çoğunlukla kar amaçlı çocuk bakım hizmetleri sektörü tarafından sağlanır. Düşük gelirli işlerde çalışan ebeveynler, bir çocuk bakımı unsurunu içeren ve çocuk bakımı maliyetlerinin % 70'ine kadar katkı sağlayan çalışma vergisi kredisi aracılığıyla çocuk bakımı faturaları için yardım alabilirler (Ostner ve Schmitt, 2008, s. 210).

Tablo 6. İngiltere’de Tek Ebeveynli Aile Sayıları ve Oranlarının Yıllara Göre Değişimi (Milyon/Kişi)

Yıl	1999	2005	2010	2015	2016	2017	2018	2019
Baba-Çocuk	0,33 %13,25	0,35 %12,96	0,38 %12,93	0,44 %14,52	0,41 %14,14	0,39 %13,83	0,39 %13,64	0,40 %14,35
Anne-Çocuk	2,16 %86,75	2,35 %87,04	2,56 %87,07	2,59 %85,48	2,49 %85,86	2,43 %86,17	2,47 %86,36	2,45 %85,65
Toplam	2,49	2,70	2,94	3,03	2,90	2,82	2,86	2,85

Kaynak: www.ons.gov.uk, *Number of lone parent families by sex, UK, 1999 to 2019.*

Tablo 6’deki veriler incelendiğinde İngiltere’deki tek ebeveynli aile sayısının 1999 yılında 2,49 milyon iken 2019 yılında 2,85 milyon seviyesine yükseldiğini görmekteyiz. Ayrıca anne-çocuk şeklindeki tek ebeveyn aile örgütlenmesi Tablo 6’da verilen tüm yıllarda % 85 seviyesinin üzerinde seyretmektedir. 2020 yılında ise İngiltere’deki tek ebeveynli aile sayısı 2,9 milyona yükselmiştir (Office for National Statistics, 2021).

2.3.3.2. Muhafazakar/Korporatist Refah Rejiminde Tek Ebeveynli Aile Politikaları: Almanya Örneği

Bu bölümde Muhafazakar/Korporatist refah rejimi ülkelerinden Almanya üzerinden bir değerlendirme yapılması planlanmıştır. Muhafazakar rejimin hakim olduğu ülkelerde sosyal yaşamdaki en önemli ve temel kurum ailedir. Gelir getiren erkeğe yüksek değer yüklenmekte, eş ve annelerin ise istihdama katılımı destek görmemektedir. İşçilere ve

kadınlara yönelik yeterince sosyal güvence sağlamadığı yönüyle eleştirilen bu refah rejiminde “aile” temel refah artırıcı/sağlayıcı mekanizma olarak görülür.

2020 yılı verileri ile 41,5 milyon hane halkına sahip olan Almanya’da; hanelerin 11,6 milyonu çocuklu hanelerden oluşurken; 2,6 milyon hane tek ebeveynli hanelerden oluşmaktadır

(https://www.destatis.de/EN/Themes/Society-Environment/Population/Households-Families/_node.html, 2020).

Tablo 7. Almanya’da Tek Ebeveynli Aile Sayıları ve Oranlarının Yıllara Göre Değişimi (Milyon/Kişi)

Yıl	1999	2005	2010	2015	2016	2017
Baba-Çocuk	0,348	0,335	0,364	0,409	0,408	0,416
	%2,7	%2,7	%3,0	%3,6	%3,5	%3,6
Anne-Çocuk	1,952	2,230	2,291	2,331	2,293	2,203
	%15,2	%17,8	%19,5	%20,4	%19,8	%19,0
Toplam	%17,9	%20,4	%22,5	%24,0	%23,3	%22,6

Kaynak: Statistisches Bundesamt, Alleinerziehende, Ergebnisse des Mikrozensus, 2017, s: 11-12. üzerinden derlenmiştir.

Tablo 7’deki veriler incelendiğinde Almanya’daki tek ebeveynli aile oranlarının 1999 yılında % 17,9 olduğu; 2010 yılında % 22,5’a yükseldiği, 2017 yılında ise % 22,6 seviyesinde olduğu görülmektedir. Almanya’da da tek ebeveynli hanedeki çocuğun bakım yükünün annelerin üzerinde olduğuna dair veriler Tablo 7’den anlaşılmaktadır. 2019 yılı için yayımlanan verilerde de toplam hane halkları içinde tek ebeveynli aile sayısı 2.606.000 hane olarak açıklanmıştır (<https://www.destatis.de/DE/Themen/Gesellschaft-Umwelt/Bevoelkerung/Haushalte-Familien/Tabellen/2-1-familien.html>).

Almanya’da tüm ailelere ve aynı zamanda tek ebeveynli ailelere yönelik olan uygulamalar aşağıdaki gibidir:

Doğum İzni: Kadınların tam ücret ikamesi ile 14 haftalık doğum izni alma hakkı vardır. Doğumdan altı hafta önce ve doğumdan sonraki sekiz hafta uygulanabilir. Erken doğum, çoğul doğum veya çocuğun engelli olduğunun anlaşılması durumunda on sekiz haftalık izin hakkınız vardır (<https://www.iamexpat.de/career/working-in-germany/sick-holiday-maternity-leave>).

Ebeveyn İzni ve Ebeveyn Parası: 2007 yılına kadar ebeveynler için toplam 36 aylık ebeveyn izni hakkı söz konusudur. 36 ayın yirmi dördü, gelir testli ve sabit oran esasına göre belirlenmektedir. Ebeveynler izinlerini yalnızca bir yıl içinde yoğunlaştırmaya karar verebilir ve böylece daha yüksek (gelire dayalı) yardımlara hak kazanabilirler. Ebeveynler hala toplam 36 aylık ebeveyn izni alma hakkına sahiptir. Ancak önceki 24 ay yerine mevcut durumda toplam 36 ayın yalnızca 12 ayı veya 14 ayına kadar devlet tarafından ödeme yapılmaktadır. Bu destek tutarı kazançla ilgili olup önceki gelirlerinin % 67'si oranında (aylık minimum 300 €, maksimum 1.800 € 'ya kadar) bir ücret ikamesi şeklindedir. Her ebeveyne iki aylık ücretli ebeveyn izni ayrılmakta ve bu izin 12+2 ay kuralı olarak bilinmektedir. Tek ebeveyn bireyler için de 14 aylık ücretli ebeveyn izni uygulanmaktadır (Ostner ve Schmitt, 2008, s. 207-208; <https://www.research-in-germany.org/en/plan-your-stay/family/support-for-families.html#:~:text=The%20most%20important%20assistance%20provided,the%20thirdd%20and%20subsequent%20children>). Ebeveyn izninin kullanıldığı 36 aylık süre boyunca çalışan ebeveynler için iş güvencesi söz konusudur. Ebeveynlere daha fazla maddi destek sağlamak için anne ve babaların 24 aya kadar kazanç kayıplarını tazmin etmek adına ebeveyn parası programı devlet tarafından sağlanmaktadır (<https://www.iamexpat.de/expat-info/social-security/maternity-benefit-germany-mutterschaftsgeld>).

Çocuk Bakım Desteği: 1995 yılında, kamu tarafından finanse edilen yarı zamanlı çocuk bakımı sunulmuştur. Ancak bu hak sadece 3-6 yaş arası çocukları kapsamaktadır. 1990'ların ortasından bu yana mevcut çocuk bakımı kontenjanlarının sayısı önemli ölçüde artırılmıştır. 3 yaşın altındaki çocuklar için garantili gündüz bakım hakkı yoktur ve çocuk bakım tesislerindeki boş yerlerin sayısı da oldukça düşüktür. Mevcut hedef özellikle 3 yaşın altındaki çocuklar için gündüz bakım kontenjanlarının sayısını önemli ölçüde artırmak şeklindedir (Ostner ve Schmitt, 2008, s. 210). Bu hedefe yönelik adımlar atılsa

da yaşanan şehrin büyük olması ve ebeveynlerin uzun çalışma saatleri olması halinde talebin karşılanamaması gibi durumlar hala söz konusudur. 3 yaş altında Almanya'da yaşayan tüm çocukların bakımına yönelik en az %33 oranında bakım merkezi sağlama yeterliliği hedefine henüz ulaşılmış değildir (<https://www.expatica.com/de/living/family/finding-childcare-in-germany-106276/>).

Ayrıca ebeveyn yanında bakımı sağlanan her bir çocuk için çocuk bakım desteği ödemesi de alınabilmektedir. Aylık her bir çocuk için yaklaşık 200 €, üçüncü ve sonraki çocuklar için biraz daha yüksek miktarlarda bakım desteği ödemesi gerçekleştirilir (<https://www.research-in-germany.org/en/plan-your-stay/family/support-for-families.html#:~:text=The%20most%20important%20assistance%20provided,the%20third%20and%20subsequent%20children>).

Ek İhtiyaç Ödeneği: Vergiye tabi gelire göre değişkenlik gösteren bir uygulamadır. Destek miktarı, tek ebeveynli hanedeki çocukların sayısına ve yaşına bağlı olarak değişkenlik gösterir. Tek ebeveynin sağlayacağı toplam fayda, bireyin net gelirine bağlı olarak azaltılır (<https://www.oecd.org/els/family/47852162.pdf>).

Çocuk Nafakası: Çocuk nafakası ödemeleri giderek standart hale gelmiş ve yasal prosedür olarak uygulanmaktadır. Gençlik ofisi, nafakayı ödemeyen bireyin işvereninden nafaka miktarını doğrudan alabilir. Aylık ödemeler çocuğun yaşı, ebeveyninin kazanç kapasitesi ile artış gösterir. Düşük ücretli olarak çalışanlar için 1.300 € net gelire kadar standart destek verilir. Küçük çocuklar (0-5 yaş) için aylık minimum 204 €, 6-11 yaş arası çocuklar için 247 €, 12-17 yaş arası çocuklar için ise 291 € olarak ödenir. Aynı konutu paylaşmayan ve geliri yüksek olan ebeveynler için bu rakamlar aylık 4.400-4.800 € arasında değişerek; standardın %200'ü kadar fazla ödenebilmektedir (Leitner ve vd., 2008, s. 185).

Çocuklar İçin Vergi İndirimi: Tek başına kalan ebeveynler, hanede bulunmayan ebeveynlerden nafaka almadığı için vergi indirim miktarı normale göre iki katı tutarında yapılır (<https://www.oecd.org/els/family/47852162.pdf>).

Bakım Konusunda İlerleme: Çocuklarının bakımının sağlanmasından kaynaklı olarak 6 yaşına kadar aylık 109 Avro, sonrasında ise 149 Avro ödeme yapılır (<https://www.oecd.org/els/family/47852162.pdf>).

2.3.3.3. Sosyal Demokrat Refah Rejiminde Tek Ebeveynli Aile Politikaları: İsveç Örneği

Bu bölümde Sosyal Demokrat refah rejimine sahip İsveç üzerinden bir değerlendirme yapılması planlanmıştır. Bu refah rejiminin öne çıkan ilkeleri; sınıflar arasında eşitlik, sosyal dayanışma ve evrenseldir. Vatandaşa sunulan faydalar, yüksek vergi getiren ve refahın temel aktörü durumunda olan devlet tarafından sağlanmaktadır (Yıldırım ve Şahin, 2019, s. 10). Devletin, hak temelli sosyal politika uygulamalarını sürdürdüğü ve bunu gerçekleştirirken evrensel bir bağlamda gelir testine tabi olmaksızın uygulamalar yürüttüğü görülmektedir.

İsveç'te, istihdam politikaları bağlamında toplumun tam istihdamını hedefleyen bir bakış açısı yaygındır. Tek ebeveyn bireyler de dahil olmak üzere tüm ebeveynlerin istihdamda olması uzun zamandır bir norm haline gelmiştir. Kurumsal olanaklar tek ebeveyn bireyler açısından oluşturulmuştur (çocuk bakımı, esnek istihdam) ve İsveç, istihdamı kolaylaştırmak için aktif işgücü piyasası politikalarına büyük yatırımlar yapmaktadır (Finn ve Gloster, 2010, s. 60).

Tablo 8. İsveç'te Tek Ebeveynli Aile Oranlarının Yıllara Göre Değişimi

Yıl	1999	2003	2009	2010	2015	2016
Baba-Çocuk	%5	%5	%4	%5	%6	%6
Anne-Çocuk	%15	%19	%18	%18	%16	%17
Toplam	%20	%24	%22	%23	%22	%23

Kaynak: Nordic Health and Social Statistics, *Families by country, family type, marital status and year*, 2019.

Tablo 8 incelendiğinde İsveç'teki tek ebeveynli aile oranlarının 1999 yılında % 20 olduğu; 2015 yılında ise % 23 seviyesinde olduğu görülmektedir. İsveç'te de tek ebeveynli hanedeki çocuğun bakım yükünün annelerin üzerinde olduğuna dair verilere Tablo 8'den ulaşılmaktadır.

Tablo 8’de paylaşılan verilere ek olarak daha güncel olan 2020 yılı verilerinde de tek ebeveynli aile sayısının giderek yaygınlaştığı hatta AB ülkeleri içerisinde %34’lük tek ebeveynli aile oranıyla İsveç’ in ilk sırada yer aldığı görülmektedir (<https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/edn-20210601-2>). 1999 yılından 2020 yılına tek ebeveynli aile oranı %20’den %34’e yükseliş göstermiştir.

İsveç’te tüm ailelere ve tek ebeveynli ailelere yönelik uygulamalar aşağıdaki gibidir:

Doğum İzni: Annelerin 60 günlük doğum izni ve % 80 ücret ikamesi hakkı vardır. Doğum izni, ebeveyn izninin bir parçasıdır. Yani 60 günlük doğum izni, anneye ayrılmıştır (Ostner ve Schmitt, 2008, s. 207).

Babalık İzni: Tüm babaların çocuğun doğumu döneminde 10 günlük ücretli babalık izni alma hakkı vardır. Bu uygulama aracılığıyla babanın doğumda hazır bulunması ve ailedeki diğer çocuklara bakma olanağı sağlanmaktadır (Ostner ve Schmitt, 2008, s. 207; <https://www.forsakringskassan.se/english/parents/if-you-are-expecting-a-child/10-days#:~:text=The%20non%2Dpregnant%20parent%20can,other%20children%20in%20the%20family>).

Ebeveyn İzni: Çocuk 2016 yılı ve sonrasında doğmuşsa her bir ebeveynin kendine özel 90 günlük izni vardır. Tek bir ebeveynin izin süresi 480 gündür (<https://sweden.se/life/society/work-life-balance>). Ebeveyn izninde ücret ikamesi 480 günün 390 günü için kişilerin önceki gelirinin % 80 oranındadır. Kalan 90 günü kapsayacak şekilde de sabit oranlı bir yardım ödemesi yapılmaktadır (Ostner ve Schmitt, 2008, s. 207).

Çocuk Nafakası: Mevcut politikalar, çoğu zaman tek ebeveynle yaşayan çocukların, aynı hanede ikamet etmeyen diğer ebeveyninden (çoğunlukla babadan) nafaka alma hakkı olduğunu belirtmektedir. Çocuk nafakasının ödenmemesi durumunda, tek ebeveyn birey, devlet tarafından ödenen nafaka desteğine hak kazanır. 2008 yılında bu miktar 170 USD/ay şeklinde asgari nafaka miktarı olarak belirlenmiştir (Wells ve Bergnehr, 2014, s. 94). 2021 yılı için güncel tutarlar, çocuğun 11 yaşına bastığı aya kadar 1573 İsveç Kronu/181 USD/ay, çocuğun 15 yaşına bastığı aya kadar 1723 İsveç Kronu/198 USD/ay

ve 15 yaşından sonra da 2073 İsveç Kronu/ 239 USD/ay şeklinde ödenmektedir ([https://www.norden.org/en/info-norden/child-support-sweden#:~:text=Maintenance%20support,-Maintenance%20support%20\(underh%C3%A5llsst%C3%B6d&text=The%20amount%20depends%20on%20the,child%20must%20pay%20to%20F%C3%B6rs%C3%A4kringskassan\).](https://www.norden.org/en/info-norden/child-support-sweden#:~:text=Maintenance%20support,-Maintenance%20support%20(underh%C3%A5llsst%C3%B6d&text=The%20amount%20depends%20on%20the,child%20must%20pay%20to%20F%C3%B6rs%C3%A4kringskassan).)

Bakım Desteği: 1-6 yaş arası çocuklar için kamu tarafından sağlanan çocuk bakımı mevcuttur. 1 yaşın altındaki bebeklere ebeveyn izni ile ebeveynler tarafından bakılması beklenmektedir. Tüm belediyeler; okul öncesi çağda ve 12 yaşın altında okul çağında çocuğu olan ailelere, ebeveynleri çalışırken veya okurken çocuk bakımı sağlamakla yükümlüdür. Herhangi bir çocuk bakım kuruluşunda, kontenjan sağlanması gecikmeye mahal vermeksizin teklif edilir. Çocuk bakım kuruluşu, çocuğun evine olabildiğince yakın olmalıdır. Ebeveynlerden çocuk bakımı için ücret alınır. Ebeveynler birinci, ikinci ve üçüncü çocuk için toplam hane gelirinin % 3, % 2 veya % 1'inden fazlasını ödeme zorunluluğunda tutulmazlar (Ostner ve Schmitt, 2008, s. 210).

Genel çocuk yardımı, düşük gelire sahip aileler ve (örneğin çocuklar için dış bakımı, ücretsiz eğitim, ücretle bağlantılı ve sübvansiyonlu çocuk bakımı gibi) bağımlı çocuklar ile özellikle tek ebeveyn olan aileler için büyük önem taşımaktadır (Wells ve Bergnehr, 2014, s. 94).

Nafaka Ödemelerinde Avans: 16 yaşında altında ya da eğitime devam etmesi koşuluyla 20 yaşın altında çocuğu olan tek ebeveyn bireylere ödenir. Çocuk başına aylık 1.273 kron/ortalama 152 USD olarak ödeme yapılmaktadır (<https://www.oecd.org/els/family/47852162.pdf>).

2.3.3.4. Güney Avrupa Refah Rejiminde Tek Ebeveynli Aile Politikaları: İspanya Örneği

Bu bölümde Güney Avrupa refah rejimi ülkeleri içerisinde yer alan İspanya üzerinden bir değerlendirme yapılması planlanmıştır. Bu refah rejimi, Ferrera tarafından tanımlanmış olup (Yıldırım ve Şahin, 2019, s.13) Esping Andersen'in refah rejimlerine katkı sağlayıcı bir boyut taşımaktadır. Türkiye'yi de içine alan bu refah rejiminde, bireylere sunulan

sosyal imkanların ve hizmet eden kurumsal yapıların çok yetersiz olması gibi bir durum söz konusudur. Bunun yanı sıra yasal düzenlemeler açısından modern ve arzulanır bir refah devleti olunacağı yönünde hedeflere yer verilir. “Vaatler devleti” şeklindeki tanım bu refah rejiminde yer alan ülkeler için kullanılmaktadır (Koray, 2003, s.72).

İspanya'da hane halkı sayısı 2019'da artış göstermiş olup ortalama değer olarak 18.625.700'e ulaşmıştır. Bu durum 2018 yılına kıyasla % 0,5'lik bir artışa karşılık gelmektedir. 89.800' den daha fazla hane sayısında artış belirlenmiştir. Aile hanelerinde ikamet eden nüfus % 0,8 artış gösterirken ortalama hane büyüklüğü de 2,5 kişi olarak tespit edilmiştir. 2019 yılı için en yaygın aile örgütlenmesi % 30,4'lük bir oran ile yine iki kişiden oluşan aile örgütlenmesi olmuştur (https://www.ine.es/en/prensa/ech_2019_en.pdf).

2018 yılında % 10,1 olarak belirlenen tek ebeveynli aile oranı aynı kalmış fakat sayısal açıdan 2018 yılında 1.878.500 olan tek ebeveynli hane sayısı 2019 yılında 1.887.000 olarak belirlenmiş yani hane sayısında 9.000 hane ve % 0,5'lik bir artış söz konusu olmuştur (https://www.ine.es/en/prensa/ech_2019_en.pdf).

2019'da tek ebeveynli haneler, annelerin ağırlıkta olduğu bir örgütlenmeden oluşmaktadır. Toplam tek ebeveyn birey sayısı 1.530.600 (% 81,1) anne-çocuk şeklinde iken, 356.900 (% 18,9) baba-çocuk şeklinde örgütlenmiştir. 2019 yılında bir önceki yıla göre çocuk-anne merkezli tek ebeveynli aile oranı % 0,5 azalırken, çocuk-baba şeklindeki tek ebeveyn örgütlenmesi oranında % 4,9 artış yaşanmıştır. Tamamı 25 yaşın altında olan bir veya daha fazla çocuklu olan ve babanın tek ebeveyn olduğu hane türü % 0,5 büyümüştür. Tek ebeveyn annelerin % 40,5'inin eşi ölmüş, % 38,8'i eşinden boşanmış, % 14,4'ü resmi bir evlilik olmaksızın çocuk sahibi olmuş ve % 6,3'ü ise evli olmasına rağmen eşlerinden ayrı yaşamayı sürdüren kadınlardan oluşmaktadır (https://www.ine.es/en/prensa/ech_2019_en.pdf). İspanya' da ailelere ve tek ebeveynli ailelere yönelik olan uygulamalar ise aşağıdaki gibidir:

Doğum İzni: Yasal olarak 16 haftalık ücretli doğum izni söz konusudur (Almeda vd., 2016, s. 50). Bu izin ikiz doğumlarda 18 hafta, üçüz doğumlarda 20 hafta olarak uygulanmaktadır. Ayrıca doğum iznine ek olarak ücretsiz 3 yıla kadar izin

verilebilmektedir (<https://www.expatica.com/es/working/employment-law/maternity-leave-spain-105033/>).

Babalık İzni: Yasalarla belirlenen 15 günlük ücretli babalık izni vardır (Almeda vd., 2016, s. 50). Bu uygulama 2020 yılında 12 hafta 2021 yılında ise 16 hafta ücretli babalık iznine çevrilmiştir (<https://www.asinta.com/news/paternity-leave-in-spain/>).

Bir Defaya Mahsus Doğum Yardımı: Bu yardım, büyük veya tek ebeveynli aileler veya annesi en az %65 engelli olan aileler için 1.000 €'luk toplu ödemedir oluşur. Bir çocuğun doğumu için verilen maddi yardımlar, çocuk sayısına, ebeveynlerin çalışma durumuna ve aile biriminin gelirin göre değişiklik göstermekte ve çeşitli kurumlar tarafından verilmektedir (<https://www.euraxess.es/spain/information-assistance/spanish-social-security-and-pensions/subsidies>). İlk çocuk için yapılan ödemede gelirin 11.000 €'nun altında olması kriter olarak aranır. Üçüncü çocuğa kadar her bir çocuk için en fazla % 15'lik bir gelir artışı olması gerekir. Üçten fazla sayıda çocuklar için en fazla 2.681,56 €'luk bir gelir artışı olması gerekir. Toplam fayda, bireyin sahip olduğu net gelire göre azaltılır (<https://www.oecd.org/els/family/47852162.pdf>).

Vergi İndirimi: Aile politikaları kapsamında İspanya, ailelere çocuk yardımında bulunmaktadır. Tek ebeveynli ailelere standart yardıma ek olarak tek seferlik ekstra bir yardım yapılmaktadır. Ayrıca 3 yaşın altında çocuğu bulunan tek ebeveynli ailelere yılda 1,200 avroluk bir vergi indirim politikası da bulunmaktadır (OECD, 2008).

2.3.4. Tek Ebeveynli Aile Odaklı Temel Veriler

OECD üyesi ülkeler ve Türkiye için bazı temel istatistiksel göstergelere aşağıda yer verilmiştir. OECD ülkeleri arasında çocukların % 70 ile % 90 arasında her iki ebeveyni ile yaşamını sürdürdüğü; bu oranın en düşük %70 ile Letonya ve ABD'de; en yüksek ise % 90 oranında Türkiye ve Yunanistan'da olduğu ifade edilmektedir (OECD, 2018). OECD ülkelerinde her iki ebeveyn ile yaşama durumu ortalaması % 80 civarındadır. Tek ebeveyni ile yaşayan çocuk istatistiklerine bakıldığında % 28 oranında Letonya'nın ilk sırada yer aldığı; bu oranı % 25 ile Belçika, Litvanya, Birleşik Krallık ve ABD'nin takip ettiği belirlenmiştir. Ortalama olarak, 2005 ve 2017 yılları arasında aileye dair verileri

elde edilen OECD ülkeleri arasında iki evli ebeveyni ile birlikte yaşayan çocukların oranı % 72'den % 65,6'ya gerilerken; tek ebeveynli hanelerde yaşayan çocukların payı stabil kalmıştır (OECD, 2016).

Dünya genelinde ailelere dönük sosyal politikaların uygulanmasında bazı değişiklikler ve bölgesel farklılıklar söz konusudur. Genel aile politikalarının yanı sıra bazı ülkeler özellikle tek ebeveynli ailelere yönelik politika üretmekte iken; bazı ülkelerin özel bir tek ebeveynli aile politikası bulunmamaktadır.

Tablo 9. Tek Ebeveynli Aile Yardımları ve OECD Ülkelerinin Durumu

Aile Yardımı	Belçika, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Yunanistan, Macaristan, İzlanda, İrlanda, İtalya, Kore, Norveç, Polonya, Portekiz, Slovenya
Vergi Muafiyeti	Avusturya, Belçika, Kanada, Estonya, Fransa, Almanya, İrlanda, İsrail, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Polonya, Portekiz, İngiltere
Ebeveyn İzni	Avusturya, Polonya, Slovak Cumhuriyeti, İspanya
Çocuk Yardımı	Belçika, Kanada, İrlanda, İzlanda, Japonya, Kore, Norveç
Sosyal Yardım ya da Barınma Desteği	Belçika, Çek Cumhuriyeti, Fransa, Almanya , Macaristan, İsrail, Kore, Hollanda, Slovak Cumhuriyeti, Slovenya, İngiltere
Tek Ebeveyn Gelir Desteği	Avustralya, Fransa, İzlanda, İrlanda, Japonya, Yeni Zelanda, Norveç
Gelişmiş Nafaka Ödemeleri	Danimarka, Estonya, Finlandiya, Almanya , Norveç, Polonya, Slovak Cumhuriyeti, Slovenya, İsveç , İsviçre
Özel Politikası Olmayan Ülkeler	Şili, Meksika, Türkiye , ABD

Kaynak: <https://www.oecd.org/social/family/47849499.pdf> “Doing Better For Families” (2011) ve <https://www.oecd.org/els/family/47852162.pdf> “Specific Policies to Support Sole-parent families” ten derlenmiştir.

Tablo 9’deki bilgiler doğrultusunda araştırma kapsamında örnek olarak sunulan ülkelerin uygulamaları da net bir şekilde ortaya konulmuştur. Türkiye’nin özel bir tek ebeveynli aile politikası söz konusu değildir.

Günümüzdeki temel verilerin paylaşılmasının yanı sıra geleceğe dönük bazı nüfus projeksiyonlarına yer vermek politika üretmek ve koruyucu-önleyici hizmetler geliştirme adına önemli bir aşamadır. Tarihsel olarak bakıldığında OECD ülkelerinde ortalama hane halkı büyüklüğü 1980'lerin ortalarında 2,8 kişi iken; 2000'li yılların ortalarında 2,6 kişiye düşmüştür. Günümüzde ise neredeyse tüm OECD ülkelerinde hanelerin yarısından fazlasında çocuk bulunmamaktadır. Çocuksuz aile oranında ciddi bir artış yaşanmıştır. Türkiye hane halkı büyüklüğünün giderek küçüldüğünü söylemek de yanlış olmayacaktır. 2018 yılı İstatistiklerle Aile bülteni doğrultusunda Türkiye ortalama hane halkı büyüklüğünün 2014 yılında 3,6 kişiden 2018 yılında 3,4 kişiye düştüğü (TÜİK, 2019), 2019 yılında ise ortalama hane halkı büyüklüğünün 3,35'e gerilediği bilgisine yer verilmiştir (TÜİK, 2020a). Hanehalkı büyüklüğünün 2020 yılında ise 3,30'a gerilediği ortaya konulmuştur (TÜİK, 2021a).

Türkiye'de 2018 yılında toplam hane halklarının % 8,9'unu tek ebeveyn ve çocuklardan oluşan hane halkları oluşturmuştur (TÜİK 2019). Aynı rapor kapsamında toplam hane halklarının % 1,9'unu baba ve çocuklardan oluşan tek ebeveynli aileler; % 7'sini ise anne ve çocuklardan oluşan tek ebeveynli aileler oluşturmaktadır. İstatistiklerle Aile bülteni 2019'da ise toplam hane halklarının % 2'sini baba ve çocuklardan oluşan tek ebeveynli aileler; % 7,2'sinin ise anne ve çocuklardan oluşan tek ebeveynli aileler oluşturmuştur (TÜİK, 2020a). En güncel haliyle hane halklarının % 9,7'sinin tek ebeveynli hanelerden oluştuğu, bunlardan % 2,2'sinin baba ve çocuklardan oluşan tek ebeveynli aileler; % 7,5'inin anne ve çocuklardan oluşan tek ebeveynli aileler olduğu paylaşılmıştır (TÜİK, 2021b).

Evlilik oranları incelendiğinde 1970 yılında 1000 kişi başına sekiz evlilikten 2009 yılında beş evliliğe kadar düşüş yaşanmıştır. Ortalama boşanma oranı 1000 kişi başına 2,4 olarak iki katına çıkmıştır. Resmi bir evlilik bağı olmaksızın dünyaya gelen çocuk sayısı 1980 yılında % 11 iken 2007 yılı verilerine bakıldığında % 33'e kadar yükselmiştir. Bu bilgiler ışığında günümüzde tüm çocukların yaklaşık % 10' u yeniden yapılandırılmış hanelerde yaşamakta olup çocukların % 15'i de tek ebeveynli ailelerde yaşamını sürdürmektedir (OECD, 2012).

Geleceğe dönük temel nüfus beklentileri ise geçmişteki ve günümüzdeki doğum hızları ve yaşam beklentisindeki artışların paralelinde OECD ülkelerinin hemen hepsinde çocuksuz çiftlerin sayısında 2025-2030' a gelindiğinde önemli artışların yaşanacağı yönündedir (OECD, 2012). Çocuksuz hanelerdeki artışların Avustralya, Kore, Yeni Zelanda, İsviçre ve ABD için % 37 ile % 72 arasında bir değişiklik göstermesi beklenmektedir. Almanya' nın en yavaş artışı (%14) göstermesi beklenirken; Japonya özelinde tam tersine çocuklu bireylerin sayısında bir artış öngörülmektedir (OECD, 2012).

Tek ebeveynli aileler bağlamında da OECD (2012) tarafından yapılan nüfus projeksiyonuna göre 2025-2030 yılları arasında tek ebeveynli aile sayılarının % 22 ila % 29 oranları arasında bir artış göstereceği öngörülmektedir.

3. BÖLÜM: YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın kurgulanma süreci ve yürütülmesi aşamalarına yer verilmiş ve araştırma süreci aktarılmıştır.

3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Bu çalışma, nitel araştırma deseniyle kurgulanmış ve yürütülmüştür. Nitel araştırma, araştırmaya dahil edilen katılımcıların algılarını, duygularını ve deneyimlerini keşfetmenin ayrıca araştırılan konuya dair derinlemesine bilgiye ulaşmanın en iyi yoludur (Sutton ve Austin, 2015).

Niteliksel yöntemler, yeterince anlaşılmayan herhangi bir olgunun arkasında ne olduğunu ortaya çıkarmak, anlamak ve derinlemesine bilgiye ulaşmak için uygun yöntemlerdir (Strauss ve Corbin, 1990). Bu doğrultuda, nitel araştırma modeli, araştırmadan elde edilen sonuçlara betimleyici bir açıklama getirmek amacıyla tercih edilmiştir. Nitel araştırmalarda sayısal sonuçlar elde etmekten ziyade deneyimleri anlamaya dönük bir analiz ortaya konmaktadır (Punch, 2013).

Yukarıda yer alan bilgiler doğrultusunda; bu araştırma, nitel araştırma türlerinden olgubilim (fenomonoloji) çalışması olarak planlanmıştır. Bu araştırmada, çalışma grubunda yer alan bireylerin içinde buldukları durumun ortaya konulması ve katılımcılar tarafından detaylandırılması beklenen süreçlere ilişkin derinlemesine görüşmeler aracılığıyla detaylı bilgilere ulaşılması hedeflenmiştir (Büyüköztürk vd., 2015). Van Manen (2003)'e göre, fenomenolojik yaklaşım bireylerin anlamlandırılmamış yaşam deneyimlerini ve bu deneyimlerin anlamlarını incelemeyi mümkün kılan bir yaklaşımdır.

Çalışma grubunda yer alan tek ebeveyn bireyler dikkate alındığında; katılımcıların benzer bir öykü geçmişine sahip olmalarına rağmen, yaşanan geçmiş yaşantıya dair kişisel değerlendirmelerinin birebir aynı olmayacağı, farklılaşacağı düşünülmekte ve sosyal hizmet disiplini açısından çevresi içinde birey yaklaşımı bağlamında bu durumun açıklanmasının mümkün olduğu değerlendirilmektedir.

3.2. ARAŞTIRMANIN ÇALIŞMA GRUBU

Araştırmanın çalışma grubunu, Kırıkkale ilinde ikamet eden ve tek ebeveyn birey olarak çocuğunun ya da çocuklarının bakımını sağlayan bireyler ile tek ebeveynli ailelerle mesleki çalışmalar yürüten profesyoneller oluşturmaktadır.

Kırıkkale, gelenekselliğin aktif bir şekilde benimsendiği aynı zamanda modernleşmeye bağlı olarak toplumsal değişme sürecinin de sosyal hayatın her alanında kendini hissettirdiği bir şehir özelliği göstermektedir (Meydaneri, 2006). Çalışma grubu belirlenirken Türkiye’de tek ebeveynli ailelere yönelik olarak güncel veriler doğrultusunda eyleme geçilmesi planlanmıştır. Örneklem türü olarak amaçlı örneklem türü kullanılmış olup, sorun olarak belirlenen ya da bilimsel yönden merak edilen konu üzerinde doğrudan bu konunun muhatapları arasından bir seçim yapılmıştır. Nitel araştırmaların büyük çoğunluğunda da amaçlı örneklem yönteminin kullanıldığı bilgisine ulaşılmıştır (Büyüköztürk vd., 2015).

Görüşme yapılan tek ebeveyn bireylerin belirlenmesi aşamasında maksimum çeşitleme yoluna gidilerek; erkek, kadın, boşanmış, eşi ölmüş, eşi cezaevinde olan ve eşi terk etmiş bireylere ulaşılmıştır. Katılımcı grubunun daha temsil edilebilir ve çeşitli olması adına azami gayret gösterilmiştir. Ayrıca profesyonellerin belirlenmesinde tek ebeveynli ailelerle mesleki yaşamlarının herhangi bir aşamasında çalışmış olmaları belirleyici olurken bu alanda hizmet veren meslek gruplarının maksimum çeşitlilik içine dahil edilmesine özen gösterilmiştir.

Türkiye’de tek ebeveynli aile oranının % 9,7 olduğu bilgisi mevcuttur (TÜİK, 2021b). Bu ailelerin % 7,5’i anne ve çocuk şeklinde, % 2,2’si ise baba ve çocuk şeklinde örgütlenme göstermektedir. Tek ebeveyn anne oranlarının tek ebeveyn baba oranlarına kıyasla oldukça yüksek olmasında, annenin çocuğa bakım verme noktasında birinci derecede sorumlu tutulması, ataerkil ideolojinin bir yansıması ve toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında çocuk bakımının “kadınlık görevi” olarak algılanmasının etkisi olduğu düşünülmektedir.

Dünya geneli ve Türkiye’de kadın; eşi ve çocukları için her şeyin en iyisini yapan “evinin hanımı”, eşinin ve çocuklarının “bakıcısı” konumunda yer almaktadır (Demirgöz Bal, 2014). Genel olarak Kırıkkale’de, toplumsal değişmeye bağlı olarak kadınlarla ilgili olumsuz kalıp yargıların değişmesi yönünde görüşler ortaya çıksa da geleneksel değerlerin sürdürüldüğü sonucu yaygın bir şekilde gözlenmektedir (Meydaneri, 2006). Ayrıca çocukların yaşıyla bağlantılı olarak boşanma sonrası, küçük yaştaki çocukların büyük çoğunluğunun velayetinin annelere verildiği de ifade edilebilir.

Bu bilgiler doğrultusunda çalışma grubunda, Kırıkkale ilinde ikamet eden tek ebeveyn anne ve tek ebeveyn babalar ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Ayrıca Kırıkkale ili, Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü ve bağlı kuruluşlarında sosyal çalışmacı, psikolog, sosyolog ve çocuk gelişimcisi olarak görev yapan profesyonellerle tek ebeveynli aile politikalarının ve aile hizmetlerinin değerlendirilmesine yönelik derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Nitel araştırma sürecinde verilerin doygunluğa ulaşması ve katılımcıların paylaşımlarının benzemeye başladığı aşamaya kadar veri toplama sürecine devam edilmiştir. Araştırmanın yürütülmesinde Kırıkkale ilinin tercih edilmesinde bazı önemli gerekçeler söz konusudur. Bu gerekçeler:

- Orta Anadolu bölgesine dair temel aile istatistikleri ile Türkiye geneli istatistikler ile benzerlik göstermektedir. Örneğin 2019 yılı hane halkı büyüklüğü Türkiye geneli için 3,4 kişi olarak belirlenirken Orta Anadolu bölümü içinde aynı hane halkı büyüklüğü söz konusudur (TÜİK, 2019c). Bu nedenle, bulunduğu coğrafi bölümü de temsil düzeyi yüksek olan Kırıkkale ili seçilmiştir.
- TÜİK İstatistiklerle Aile 2018 başlıklı bültende yer alan veriler incelendiğinde, Kırıkkale ilinde toplam tek ebeveynli hane oranı % 8,27 olarak belirlenmiştir. Ayrıca anne-çocuk şeklindeki tek ebeveynli aile % 6,44; baba-çocuk şeklindeki tek ebeveynli aile oranı ise % 1,83 olarak belirlenmiştir. Aynı araştırmanın Türkiye geneli verilerine bakıldığında % 8,9 oranında tek ebeveynli ailenin var olduğu; bu ailelerden % 7’ sinin anne ve çocuk, % 1,9’ unun da baba ve çocuk şeklinde

oluştugu ortaya konulmuştur (TÜİK, 2019a). Oransal olarak Kırıkkale ili ve Türkiye istatistikleri benzerlik göstermektedir.

- Metropollerde aile hizmet ve uygulamalarının daha erişilebilir olması, hizmet sağlayıcılarının sayısının daha fazla olması (dernek, vakıf, yerel yönetimler vb.), bu tarz yapıların yaygın olduğu şehirlerin tercih edilmemesinde önemli bir gerekçe oluşturmuştur. Büyükşehirlerdeki ihtiyaçtan ziyade daha geleneksel yapıya ilişkin örüntülerin egemen olduğu özellikler gösteren ve gelişmişlik düzeyi metropollere kıyasla düşük olan Kırıkkale ili gereksinimlerinin belirlenmesi, olanaklarının ortaya konulması ve bir farkındalık oluşturulması için seçilmiştir.

3.3. VERİ TOPLAMA TEKNİKLERİ

Verilerin toplanabilmesi için literatür taraması doğrultusunda veri toplama araçları oluşturulmuştur. Tek ebeveyn bireyler ve profesyoneller için ayrı ayrı oluşturulan yarı-yapılandırılmış derinlemesine görüşme formları aracılığıyla veriler toplanmıştır.

Tek ebeveyn bireylere ulaşmak için mahalle muhtarlarından destek alınmıştır. Dolayısıyla tek ebeveyn bireylerle yapılan derinlemesine görüşmeler için herhangi bir resmi makamdan izin talebinde bulunulmamıştır. Profesyonellerden verilerin toplanması için Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na izin başvurusunda bulunulmuş olup ilgili izin talebi, Bakanlık Makamının 23.06.2021 tarih ve 73595336-605.01I605.01I-4 sayılı OLUR' u ile alınmıştır.

Veriler toplanırken katılımcılara gerekli bilgilendirilme yapılmış olup sözlü ve yazılı olarak katılım onamları alınmıştır. Araştırma sürecinin tamamen gönüllülük esasına dayalı olduğu ve istenilen aşamada araştırmadan geri çekilebilecekleri bilgisi katılımcılarla paylaşılmıştır. Yapılan derinlemesine görüşmelerde, tek ebeveyn bireylerden onamları doğrultusunda ses kayıtları alınmıştır. Profesyonellerle yapılan görüşmelerde, ses kaydı alınmayarak araştırmacı tarafından profesyonellere sorular tek tek yöneltilmiş olup verilen yanıtların not alınmasıyla veri toplama süreci tamamlanmıştır.

3.3.1. Katılımcıların Özellikleri

Bu araştırma kapsamında iki farklı çalışma grubu belirlenmiştir. Hem tek ebeveyn bireylerin içinde bulunduğu durumun daha iyi anlaşılması, hem de profesyonellerin mesleki deneyim ve önerilerinin daha iyi yansıtılması adına katılımcıların bazı özelliklerinin paylaşılması yararlı olacaktır. Bu kapsamda araştırmaya katılım sağlayan bireylerin isimleri ve doğrudan kimliklerini ortaya çıkaracak bir bilgi kesinlikle paylaşılmamış olup genel bilgilere yer verilmiştir. Gizlilik açısından herhangi bir problem ile karşılaşmamak adına katılımcılara yönelik kodlama yapılarak veriler paylaşılmıştır.

- Tek ebeveyn bireylere yönelik “TEB” kısaltması kullanılarak numaralandırma yapılmıştır.
- Profesyonellere yönelik ise “PRO” kısaltması kullanılarak numaralandırma yapılmıştır.

3.3.1.1. Katılımcılar: Tek Ebeveyn Bireylerin Özellikleri

Tek Ebeveyn Birey-1 (TEB-1): 25 yaşında, ortaokul mezunu, işsiz, 5 yıldır boşanma aşamasında olan tek ebeveyn bir kadın. Şu anda kızı ve kayınvalidesi ile birlikte yaşıyor.

Tek Ebeveyn Birey-2 (TEB-2): 35 yaşında, lisans mezunu, işsiz, 3 yıl önce boşanmış tek ebeveyn bir kadın. Şu anda iki kızı ve bir oğlu ile birlikte yaşıyor.

Tek Ebeveyn Birey-3 (TEB-3): 42 yaşında, lisans mezunu, kamu çalışanı, 10 yıl önce boşanmış ve tek ebeveyn bir kadın. Şu anda iki oğlu ile birlikte yaşıyor.

Tek Ebeveyn Birey-4 (TEB-4): 39 yaşında, ilkokul mezunu, kamu çalışanı, 10 yıl önce eşi ölmüş ve tek ebeveyn bir kadın. Şu anda iki kızı ile birlikte yaşıyor.

Tek Ebeveyn Birey-5 (TEB-5): 46 yaşında, ortaokul mezunu, kamu çalışanı, 15 yıl önce eşinden boşanmış ve tek ebeveyn bir kadın. Şu anda bir oğlu ve bir kızı ile birlikte yaşıyor.

Tek Ebeveyn Birey-6 (TEB-6): 46 yaşında, ön lisans mezunu, kamu çalışanı, 3 yıl önce eşinden boşanmış ve tek ebeveyn bir kadın. Şu anda iki oğlu ile birlikte yaşıyor.

Tek Ebeveyn Birey-7 (TEB-7): 44 yaşında, ön lisans mezunu, kamu çalışanı, 14 yıl önce eşinden boşanmış ve tek ebeveyn bir kadın. Yılın altı ayında engelli bir oğlu ve bir kızı ile birlikte yaşıyor. Yılın diğer yarısında çocukların bakımının baba tarafından sağlandığı ifade edilmiştir.

Tek Ebeveyn Birey-8 (Teb-8): 32 yaşında, lise mezunu, geçici kamu çalışanı, 3 yıl önce eşinden boşanmış ve tek ebeveyn bir kadın. Şu anda bir oğlu ve bir kızı ile birlikte yaşıyor.

Tek Ebeveyn Birey-9 (TEB-9): 54 yaşında, okuryazar, işsiz, 6 yıl önce eşi evi terk etmiş ve tek ebeveyn bir erkek. Şu anda engelli bir kızı ve bir oğlu ile birlikte yaşıyor.

Tek Ebeveyn Birey-10 (TEB-10): 35 yaşında, lise mezunu, kamu çalışanı, 2 yıl önce eşinden boşanmış ve tek ebeveyn bir erkek. Şu anda bir kızı ve kendi anne-babası ile birlikte yaşıyor.

Tek Ebeveyn Birey-11 (TEB-11): 42 yaşında, ilkokul mezunu, serbest çalışan, 8 yıl önce eşinden boşanmış ve tek ebeveyn bir erkek. Şu anda kızı ile birlikte yaşıyor.

Tek Ebeveyn Birey-12 (TEB-12): 41 yaşında, lise mezunu, kamu çalışanı, 8 yıl önce eşinden boşanmış ve tek ebeveyn bir erkek. Şu anda kızı ve kendi anne-babası ile birlikte yaşıyor.

Tek Ebeveyn Birey-13 (TEB-13): 30 yaşında, ortaokul mezunu, işsiz, 8 yıl önce eşinden boşanmış ve tek ebeveyn bir kadın. Şu anda bir oğlu, anne-babası, erkek kardeşi ve kardeşinin eşiyle birlikte yaşıyor.

Tek Ebeveyn Birey-14 (TEB-14): 45 yaşında, lise mezunu, işsiz, 3 yıl önce eşinden boşanmış ve tek ebeveyn bir kadın. Şu anda bir oğlu, bir kızı ve anne-babasıyla birlikte yaşıyor.

Tek Ebeveyn Birey-15 (TEB-15): 33 yaşında, ortaokul mezunu, işsiz, 4 yıl önce eşinden boşanmış ve tek ebeveyn bir kadın. Şu anda iki oğlu, bir kızı, anne-babası ve kız kardeşiyle birlikte yaşıyor.

Tek Ebeveyn Birey-16 (TEB-16): 45 yaşında, ilkokul mezunu, işsiz, 15 yıl önce eşinden boşanmış ve tek ebeveyn bir kadın. Şu anda bir oğlu, ablası-ablasının eşi ve çocuklarıyla birlikte yaşıyor.

Tek Ebeveyn Birey-17 (TEB-17): 40 yaşında, lise mezunu, işsiz, 5 yıldır eşiyle boşanma davası sürüyor ve tek ebeveyn bir kadın. Şu anda bir oğlu ve bir kızı ile birlikte yaşıyor.

Tek Ebeveyn Birey-18 (TEB-18): 48 yaşında, ilkokul mezunu, işsiz (eşinden kalan emekli maaşı var), 6 yıl önce eşi ölmüş ve tek ebeveyn bir kadın. Şu anda bir oğlu ve bir kızı ile birlikte yaşıyor.

Tek Ebeveyn Birey-19 (TEB-19): 44 yaşında, lise mezunu, çalışan, 8 yıl önce boşanmış ve tek ebeveyn bir erkek. Şu anda oğlu ile birlikte yaşıyor.

Tek Ebeveyn Birey-20 (TEB-20): 36 yaşında, ortaokul mezunu, çalışan, 8 yıl önce eşi ölmüş ve tek ebeveyn bir kadın. Şu anda bir oğlu ve bir kızı ile birlikte yaşıyor.

Tek Ebeveyn Birey-21 (TEB-21): 30 yaşında, lise mezunu, işsiz (eşinden kalan emekli maaşı var), 8 yıl önce eşi ölmüş ve tek ebeveyn bir kadın. Şu anda bir oğlu ve bir kızı ile birlikte yaşıyor.

Tek Ebeveyn Birey-22 (TEB-22): 39 yaşında, lise mezunu, kamu çalışanı, 7 yıl önce eşi ölmüş ve tek ebeveyn bir erkek. Şu anda iki oğlu ve annesi-babası ile birlikte yaşıyor.

Tek Ebeveyn Birey-23 (TEB-23): 33 yaşında, lise mezunu, serbest çalışan, 4 yıl önce eşi cezaevine girmiş ve tek ebeveyn bir kadın. Şu anda bir oğlu ve iki kızı ile birlikte yaşıyor.

Tek Ebeveyn Birey-24 (TEB-24): 51 yaşında, lise mezunu, kamu çalışanı, 20 yıl önce eşinden boşanmış ve tek ebeveyn bir erkek. Şu anda kızı ile birlikte yaşıyor.

Tek Ebeveyn Birey-25 (TEB-25): 47 yaşında, ortaokul mezunu, kamu çalışanı, 3 yıl önce eşinden boşanmış ve tek ebeveyn bir erkek. Şu anda dört oğlu ile birlikte yaşıyor.

Tek Ebeveyn Birey-26 (TEB-26): 33 yaşında, lise mezunu, işsiz, 3 yıl önce eşi cezaevine girmiş ve tek ebeveyn bir kadın. Şu anda iki oğlu ve bir kızı ile birlikte yaşıyor.

Tek Ebeveyn Birey-27 (TEB-27): 44 yaşında, okuryazar, işsiz, 5 yıl önce eşi cezaevine girmiş ve tek ebeveyn bir kadın. Ayrıca iki oğlu da cezaevinde. Şu anda kızı ile birlikte yaşıyor.

Tek Ebeveyn Birey-28 (TEB-28): 36 yaşında, okuryazar, işsiz, 1 yıl önce eşi cezaevine girmiş ve tek ebeveyn bir kadın. Şu anda iki oğlu ile birlikte yaşıyor.

Tek Ebeveyn Birey-29 (TEB-29): 32 yaşında, ilkokul mezunu, işsiz, 8 yıl önce eşi cezaevine girmiş ve tek ebeveyn bir kadın. Şu anda bir kızı ve iki oğlu ile birlikte yaşıyor. Ayrıca dördüncü bir gebeliği de var.

3.3.1.2. Katılımcılar: Profesyonellerin Özellikleri

Profesyonel-1 (PRO-1): 30 yaşında, erkek, bekar, sosyal hizmet lisans mezunu, ildeki ve toplam mesleki deneyimi 6 yıl.

Profesyonel-2 (PRO-2): 33 yaşında, kadın, evli, çocuk gelişimi lisans mezunu, ildeki mesleki deneyimi 2, toplam mesleki deneyimi ise 10 yıl.

Profesyonel-3 (PRO-3): 31 yaşında, kadın, bekar, sosyal hizmet lisans ve yüksek lisans mezunu, ildeki mesleki deneyimi 3, toplam mesleki deneyimi ise 8 yıl.

Profesyonel-4 (PRO-4): 30 yaşında, erkek, bekar, sosyal hizmet lisans mezunu, ildeki ve toplam mesleki deneyimi 6 yıl.

Profesyonel-5 (PRO-5): 25 yaşında, kadın, bekar, sosyoloji lisans ve yüksek lisans mezunu, ildeki ve toplam mesleki deneyimi 3 yıl.

Profesyonel-6 (PRO-6): 29 yaşında, erkek, evli, sosyal hizmet lisans mezunu (ASDEP Personeli), ildeki ve toplam mesleki deneyimi 6 yıl.

Profesyonel-7 (PRO-7): 32 yaşında, kadın, bekar, psikoloji lisans mezunu, ildeki mesleki deneyimi 5, toplam mesleki deneyimi ise 8 yıl.

Profesyonel-8 (PRO-8): 30 yaşında, kadın, evli, sosyoloji lisans mezunu (ASDEP Personeli), ildeki ve toplam mesleki deneyimi 5 yıl.

Profesyonel-9 (PRO-9): 28 yaşında, kadın, evli, sosyoloji lisans mezunu, ildeki ve toplam mesleki deneyimi 5 yıl.

Profesyonel-10 (PRO-10): 36 yaşında, kadın, bekar, psikoloji lisans mezunu, ildeki mesleki deneyimi, toplam mesleki deneyimi ise 14 yıl.

Profesyonel-11 (PRO-11): 28 yaşında, kadın, bekar, sosyal hizmet lisans mezunu (ASDEP Personeli), ildeki mesleki deneyimi 1, toplam mesleki deneyimi ise 4 yıl.

3.4. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Veri toplama süreci planlı bir şekilde yürütülmüştür. Araştırma süreci sürdürülürken, her bir katılımcıyla araştırmanın yürütülme amacı paylaşılmış olup gönüllük esasına dayalı bir çalışma olduğu ifade edilmiştir. Çalışmaya katılmadan önce katılımcıların sözlü ve yazılı onamları alınmıştır. Hiçbir gerekçe göstermeksizin araştırmanın herhangi bir safhasında araştırmadan geri çekilebilecekleri bilgisi katılımcılara verilmiştir.

Hem tek ebeveyn bireyler için hem de profesyoneller için oluşturulan yarı yapılandırılmış görüşme formları aracılığıyla; tek ebeveyn bireylerin görüşmeleri 30-70 dakika arasında değişen sürelerde gerçekleştirilmiştir. Profesyoneller ile yapılan görüşmelerde, araştırmacı tarafından not tutulduğu için 50-90 dakika arasında değişen sürelerde görüşmeler tamamlanmıştır. Görüşmeler katılımcıların belirlediği ortam ve zaman

aralığında yapılmıştır. Görüşmeler esnasında kendini iyi hissetmeyen ve duygusal olarak kötü hissedenler (ağlayan, nefesi daralan vb.) olmuş, bu katılımcıların görüşmeleri ara verilerek iki oturumda tamamlanabilmektedir. Profesyonellerle ise akıcı, anlaşılır ve doyurucu bilgilere ulaşılan bir süreç yürütülmüştür.

Verilerin toplanması aşamasında; Bilgilendirilmiş Onam Formu, Tek Ebeveyn Bireylere Yönelik Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu ve Profesyonellere Yönelik Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formları hazırlanırken literatür taraması yapılmış olup ayrıca uzman görüşleri referans alınmıştır. Yapılan ön deneme sonrasında soruların anlaşılabilirliğini artırmak adına gereken revizyonlar gerçekleştirilmiştir. Oluşturulan yarı yapılandırılmış görüşme formları Tez İzleme Komite üyeleri tarafından da incelenmiştir.

Araştırma kapsamında verileri toplayabilmek adına ilk olarak Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonuna başvuru yapılmış olup Etik Komisyon Başvurusu, 09 Şubat 2021 tarihli toplantıda incelenmiş ve etik açıdan uygun bulunmuştur. Etik komisyon uygunluk belgesi araştırmanın ekleri kısmında paylaşılmıştır. Etik kurul izninin alınmasından sonra Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na araştırma izninin verilmesi amacıyla bireysel başvuru gerçekleştirilmiştir. 23.06.2021 tarihinde, profesyonellerle görüşme yapmak için gerekli olan izin bakanlık tarafından verilmiştir. Bakanlık makamından alınan izin Kırıkkale Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'ne iletilmiştir. Bundan sonraki aşamada profesyoneller ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilebilmiştir.

Aralık 2020 tarihinden itibaren veri toplama süreci başlatılmıştır. Veri toplama süreci Covid-19 salgın sürecine denk geldiğinden bazı görüşmeler çevrimiçi olarak gerçekleştirilmiştir. İlk olarak tek ebeveyn bireylerin görüşme süreçleri başlatılmış ve tamamlanmıştır. 29 tek ebeveyn birey ile gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerden 7'si çevrimiçi olarak gerçekleştirilmiştir. Profesyoneller ile yapılan görüşmeler, araştırmacı tarafından not tutularak maske-mesafe kurallarına uygun bir şekilde Kırıkkale Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'nün hizmet binasında yüz yüze olarak gerçekleştirilmiştir.

Katılımcılara ulaşma ve bilgi alma konusunda çeşitli güçlükler yaşanmıştır. Katılımcıların kişisel bilgilerini paylaşma konusunda yaşadıkları kaygı görüşme sürecinde temel güçlük olmuştur. Özellikle eşi cezaevinde bulunan tek ebeveyn kadınların görüşme sonrasında bir olumsuzluk yaşayacaklarına dair kaygısı ön plana çıkarken; diğer tek ebeveyn bireyler, bu görüşme sonrasında sosyal veya ekonomik bağlamda yeni bir hakka sahip olacak mıyız şeklinde sorularını ve beklentilerini paylaşmışlardır. Covid-19 salgın koşullarında veri toplama süreci gerçekleştirildiğinden potansiyel katılımcı durumunda olan tek ebeveynlerin ve profesyonellerin bir kısmı araştırmaya katılmak istemediklerini beyan etmişlerdir.

Katılımcılardan elde edilen veriler değerlendirilmiş olup verilerin yazıya aktarılması ve düzenlenmesinin ardından kategoriler, ana temalar ve alt temalar belirlenmiştir. Daha sonra verilerin kodlanarak tanımlanması ve yorumlanması aşamaları gerçekleştirilmiştir.

3.5. VERİLERİN İŞLENMESİ VE ANALİZİ

Verilerin analizine geçilmeden önce elde edilen tüm ses kayıtlarının dökümü yapılarak metne aktarılması sağlanmıştır. Tek ebeveyn bireylerden elde edilen verilerin dökümü toplamda 95 sayfaya ulaşmıştır. Her bir katılımcının ses kayıt dökümü için harcanan süre asgari 45 dakika azami 150 dakika olarak gerçekleşmiştir. Profesyoneller ile ayrı ayrı yapılan görüşmelere ilişkin notlar bütünleştirilerek diğer anlatılarla birleştirilmiştir. Profesyonellerden elde edilen veriler ise toplamda 35 sayfaya ulaşmıştır. Tüm katılımcıların verileri 130 sayfa olarak birleştirilmiştir.

Metne aktarılan tüm verilere ilişkin kategoriler, ana temalar ve alt temalar oluşturulmuştur. Ana temalar ve alt temaların belirlenmesinde; literatür bilgisi, veri toplama araçları ve katılımcıların anlatıları temel belirleyiciler olmuştur. Çalışmanın analizi, herhangi bir nitel veri analiz programı kullanılmaksızın araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir.

3.6. SÜRE VE OLANAKLAR

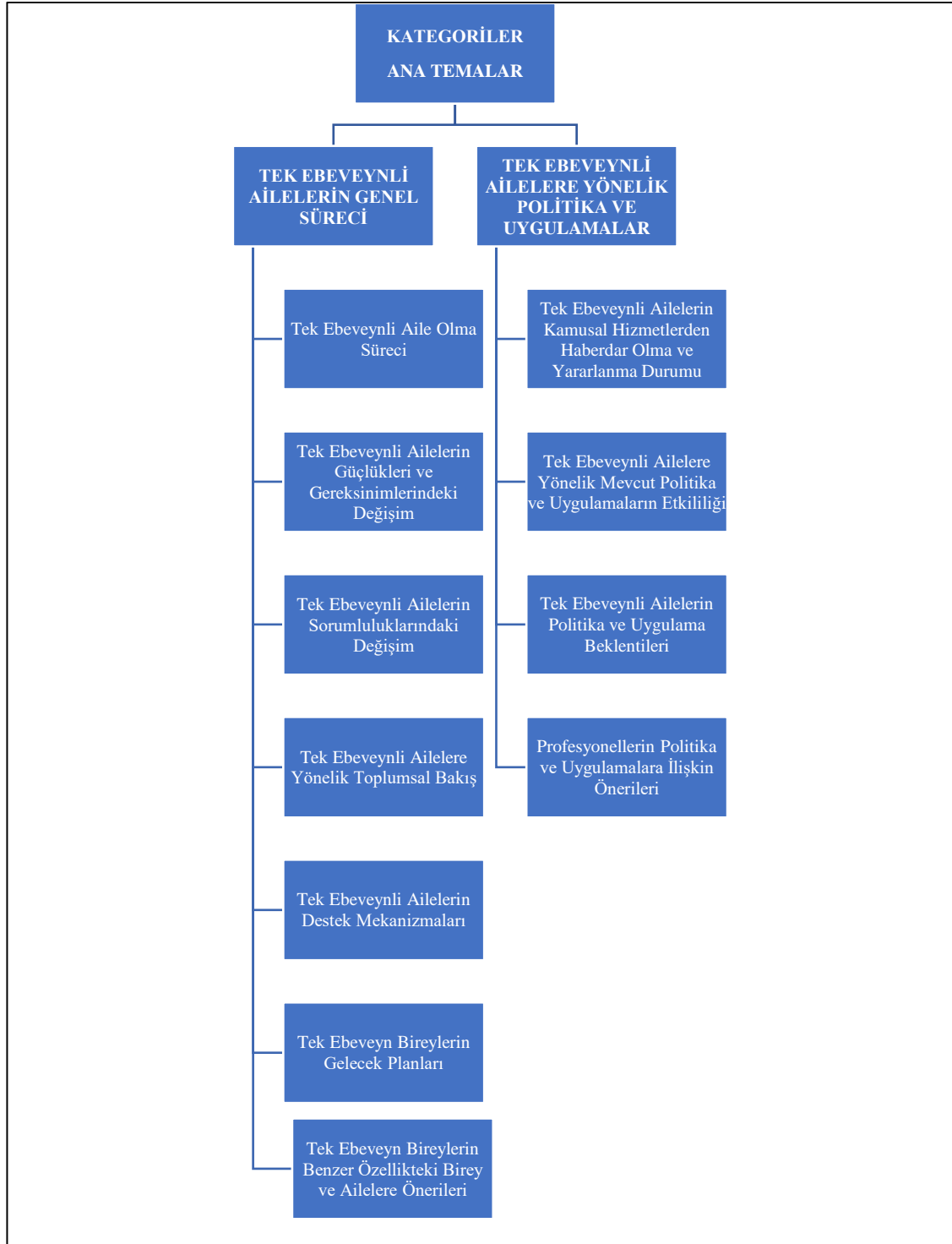
Verilerin toplanma süreci iki aşamada gerçekleştirilmiştir. Tek ebeveyn bireylerden veri toplamak için herhangi bir resmi izne gerek olmadığından Aralık 2020 ile Mayıs 2021 tarihleri arasında bu çalışma grubundan veriler toplanmıştır.

Profesyonellerden veri toplayabilmek için Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'ndan araştırma izninin çıkması beklenmiştir. Araştırma izni verildikten sonra 7 Temmuz-13 Ağustos 2021 tarihleri arasında da bu çalışma grubunun verileri toplanmıştır. Araştırmanın bütün giderleri araştırmacı tarafından karşılanmıştır.

4. BÖLÜM: BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde araştırmadan elde edilen bulgular, oluşturulan ana temalar ve alt temalar altında paylaşılmaktadır. Tek ebeveynli aile sürecini deneyimlemiş ve çocuklarının bakımını sürdüren bireylerin; tek ebeveynli aileye dönüşümleri, güçlükleri ve gereksinimlerindeki değişim, sorumluluklarındaki değişim, destek mekanizmaları, gelecek planları ve gereksinimlerinin ortaya konulması hedeflenmiştir.

Ayrıca mevcut durumda var olan uygulamaların neler olduğu, nasıl iyileştirilebileceği ve politika önerilerine yer verilmiştir. Bulguların paylaşılmasında, bütüncüllüğün sağlanması adına tek ebeveyn bireylerin anlatıları ve hemen ardından profesyonellerin ilgili anlatılarına yer verilmiştir. *Tek ebeveynli ailelerin genel süreci ve tek ebeveynli ailelere yönelik politika ve uygulamalar* şeklinde iki kategori oluşturulmuştur. Bu kategorilere bağlı olarak 11 ana tema ve ana temalara bağlı alt temalara yer verilerek bulgular paylaşılmıştır. Kategoriler ve ana temalara dair temel bilgilere Şekil 1’de yer verilmiştir.

Şekil 1. Kategoriler ve Ana temalar

4.1. TEK EBEVEYNLİ AİLELERİN GENEL SÜRECİ

Bu başlık altında yedi ana tema ve ana temalara bağlı alt temalara yer verilerek elde edilen bulgular paylaşılmıştır.

4.1.1. Tek Ebeveynli Aile Olma Süreci

Tek ebeveynli aile olarak yaşamını sürdüren ailelerin bu noktaya gelmesinde belirleyici bazı temel durumlar söz konusudur. Bunlar boşanma, eşin ölümü, evlilik bağı olmaksızın çocuk sahibi olma, eşin terki, tek başına evlat edinme, tek başına koruyucu aile olma, eşlerden birinin cezaevinde olması, yapay dölleme ve taşıyıcı annelik şeklindedir. Katılımcılardan elde edilen bulgular bu gerekçeleri desteklemekle birlikte katılımcılar özelinde tek ebeveynli aile olma sürecinde boşanma, eşin ölümü, eşin cezaevinde olması ve eşin terki ön plana çıkan durumlardır.

4.1.1.1. Boşanma Nedeniyle Tek Ebeveynlik

Boşanma, tek ebeveynli aileye dönüşüm sürecinde en fazla etkisi olan unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Boşanma sürecinde eşin ilgisizliği ve sorumsuzluğu, evin ihtiyaçlarının karşılanmaması, aldatılma, şiddetli geçimsizlik, kayınvalide-gelin anlaşmazlıkları, kök ailelerle sorunlar ve şiddet örüntüsünün etkili olduğu görülmektedir. Literatürde yer alan birçok çalışmada da (Yıldırım, 2004; Gardner ve Oswald, 2006; Uzunoğlu, 2016) boşanma nedenleri olarak benzer nedenlerin ön plana çıktığı görülmektedir. Boşanma nedeniyle oluşan tek ebeveynlik sürecinin nedenlerine ilişkin oluşturulan alt temalar altında katılımcıların anlatıları paylaşılmaktadır.

4.1.1.1.1. Aldatılma

Aldatılma sürecini yaşayan katılımcıların bir kısmı evliliğini sonlandırabilmişken TEB-1 halen boşanma aşamasında olduğunu ve aldatıldığını kocasının bir buçuk yaşındaki oğlunun varlığı ile çok sonradan öğrendiğini belirtmiştir.

Biz 2013'te evlendik. 2014'te de anne oldum zaten ben bir yandan kızıma bakıyorum bir yandan ev işlerine bakıyorum eşim gelmemeye başladı. 3

senedir gelmiyor zaten hiçbir şekilde. Daha sonra işe girmek zorunda kaldım ben A101' de çalıştım. A101' de çalıştığım dönem boyunca zaten eşim sürekli arıyor, rahatsız ediyordu yanında bir tane bayan varmış zaten şu an bir buçuk yaşında oğulları varmış yani çocuk olmuş, ben 8 ay sonra haberdar oldum bu durumdan. Hala boşanmaya çalışıyorum. TEB-1 (25 yaş, kadın, 5 yıldır boşanma aşamasında, 1 kızı var)

TEB-11 ise eşyle genel olarak iyi bir evliliklerinin olduğunu ancak eşinin evliliklerinin son zamanında ısrarla giyim tarzını değiştirerek saçını açmak istediğini ve buna anlam veremediğini eklemiştir. Sonrasında eşinin kendisini aldattığını öğrenerek anlaşmalı boşanma yoluna gittiklerini ifade etmiştir.

Biz görücü usulü evlendik. Annemin, babamın görmesi ve bizi tanıştırmaları ile gayet güzel hemen hemen 8 sene bir evliliğimiz sürdü. Bir sıkıntımız yoktu son 2 sene biraz tartışmalı geçti, eşim başörtülüydü sonra açılmak istedi. Ben onu aldığım da kapalıydı evli iken de kapalıydı. Son 2 yıl ben açılacağım dedi işte ben açılmasına karşı çıktım, istemedim öyle bir şey. O, ben illa açılacağım derken işte bu tür tartışmalar yaşandı en son boşanmadan 3-4 ay önceye kadar daha da bir şiddetlendi tartışmalar evde tat tuz kalmadı yani. Ben de dedim ki niye açılıyor sebebi ney, niye benim sözümü dinlemiyor falan diye irdeledim. Bu benim eski karım yani karım değil bu değişti diyerekten kendi çapında bir bilgisayarını kontrol etmek istedim. Bilgisayarı da kontrol edince Avustralya' da yaşayan teyzesinin oğlu ile duygusal içerikli yazışmalarını gördüm. Görünce de kendisine gösterdim, annesine babasına gösterdim. Anlaşmalı olarak 3 gün içerisinde boşandık. TEB-11 (42 yaş, erkek, 8 yıl önce boşanmış, 2 çocuğu var)

TEB-25 ise detay vermekten kaçındığı aldatılma sürecine ilişkin daha yüzeysel bir anlatı ile aldatıldığını dile getirmiştir.

Biz amcamın aracılığı ile tanışmıştık. Annem, eski eşimin annesini tanıyormuş. Biz o zaman kasabadaydık. Amcamın aracılığı ile tanıştık sonradan da 18 yıl evli kaldık. Aldatıldığımdan dolayı ayrıldım. TEB-25 (47 yaş, erkek, 3 yıl önce boşanmış, 4 çocuğu var)

4.1.1.1.2. Kök Aile Sorunları

Kök aile sorunları çoğunlukla kayınvalide ile sürdürülen ilişkilerde ön plana çıkmaktadır. Kök aile sorularının yaygınlaştığı durumlarda eşler arasında anlaşmazlıkların arttığı ve evliliklerin boşanmayla sonuçlandığı anlaşılmıştır. Katılımcılardan TEB-2 ve TEB-3'ün anlatılarında kayınvalide ve kök aile müdahalelerinin ön plana çıktığı görülmektedir.

Aslında biz güzel anlaşabileceğimizi düşünüyorduk ama kayınvalide ve görünce biraz kıskançtı sürekli dolduruyorlardı eşimi bana karşı. Ondan dolayı evlilik zaten problemlili geçti sürekli şiddet uyguladığı için de artık dayanılmaz bir hal aldığından boşanmayla sonuçlandırdım bu evliliği. TEB-2 (35 yaş, kadın, 3 yıl önce boşanmış, 3 çocuğu var)

Evlilik sürecine iki tarafta birlikte razı geldi ve evlendik daha sonraki süreçte kendi kurduğumuz aileye eski eşimin ailesinin çok müdahale etmesi boşanmamızda en büyük etken oldu. Yani biz ayrı bir aile olmayı başaramadık. TEB-3 (42 yaş, kadın, 10 yıl önce boşanmış, 2 çocuğu var)

Kök aile sorunlarının ortaya çıkmasında eşlerin sahip oldukları kültürel alt yapının önemli olduğunu ifade etmek mümkündür. Bu kapsamda farklı kültürlerden olma nedeniyle, eşle paylaşılan çekirdek aile sisteminde ortak bir yol bulamadıklarını ifade eden TEB-24, her iki eşin de evliliği sürdürmek adına gayret göstermesine rağmen sınırları belli olan yeni bir aile örgütlenmesini inşa edemedikleri, kök ailelerin evliliklerine müdahil olduğu zamanlarda bu durumun karşısında yer almak yerine her iki eşin de kendi kök ailesini haklı çıkarma çabasıyla hareket ettikleri anlaşılmaktadır.

Bir 5 yıl kadar evliliğimiz geçti. Ha kötü diyemem ama şu var tabii ailelerin arasının gergin olması çok etken oluyor. Örf, adetler olsun, yaşama standartları olsun, onların farklı olması çok etken oluyor. Yani biz bunları yansıtmamaya çalıştık ama beceremedik. O konularda yani ikimizin de aile bireyleri olsun çok farklı düzeydelerdi. Yani mesela nasıl diyeyim? Yani ekonomik olarak değil de yani kültür olarak anlaşamamamızın nedenleri ailelerin aşırı evimize karışması, yani bizim evimiz üzerinde belirli bir söz sahibi olmaya çalışmaları iki tarafın da özelliği idi. İkimiz de ailelerimizi çok sevdiğimiz için belirli bir aşamada kopmaya başladık. Tabii ne kadar da evlilik bitmesin diye çalıştıysak da olmadı. TEB-24 (51 yaş, erkek, 20 yıl önce boşanmış, 1 çocuğu var)

Ayrı bir aile olamamaktan, kendi aile sistemlerini sürdürememekten bahseden anlatılara ek olarak TEB-12'nin anlatısında, ilk zamanlarda mükemmel olarak nitelendirdiği evliliğine kayınvalide müdahalesinin olduğu ve evlilik sürecinde eski eşinin çocuklarına şiddet uyguladığı bilgisi paylaşılmaktadır.

İlk 2-3 yılımızda mükemmel süren bir evliliğimiz vardı. Ondan sonra çocuğumuz oldu, bir kızımız oldu. Sonrasında eşim değişmeye başladı. Ama vicdanen şöyle söyleyeyim çok vicdan sahibi olmayan bir insandı eski eşim. Eşimin kızına bile saygısı yoktu. Benim kızıma fiziksel şiddet uyguladı. Çocuğun omuzlarında, bacak aralarında şişlikler morluklar gördüm. Bunu

niye yaptın çocuğa dedim. Ben senin yüzünden yaptım dedi, çocuğunu da istemiyorum seni de istemiyorum dedi defalarca. Ayrıca ben annesi ile muhatap oluyordum, annesi çok müdahale ediyordu bize. Eşimin ailesinin özellikle de annesinin her şeye karışmasıyla durum değişmeye başladı. Yani kısacası armudun sapı üzümün çöpü gibi meselelerle, devamlı evimizin kurcalanması sonucunda durum iyice bozuldu. TEB-12 (41 yaş, erkek, 8 yıl önce boşanmış, 1 çocuğu var)

4.1.1.1.3. Şiddet Görme

Katılımcıların anlatılarında evliliklerini sürdürmek adına azami çaba gösterildiği ancak evlilikleri sürecinde devam eden fiziksel ve psikolojik şiddet görme durumunun katlanılamaz bir hal aldığı noktada evliliklerin sonlandırıldığına yer verilmektedir. TEB-5'in anlatısında evliliğin artık bir eziyete dönüştüğü ve dayanılmaz bir hal aldığı vurgulanmaktadır. Bununla birlikte esas yıprananın ve psikolojik sağlamlığını yitirenlerin çocuklar olduğu paylaşılmaktadır.

Evliliğim devam ederken evlere falan çok temizliğe gittim. Böyle birkaç sene idare ettik. Sonraki sene işte bunun böyle olamayacağını anladım artık. Yani eziyet olduğunu düşündüm çünkü hem sözlü hem (uu) şey şiddet vardı o yüzden yani hani dayanamadım. Daha doğrusu çocuklarımın da psikolojik olarak çok çok yıprandığını gördüm ve kendim de çok yıpranıyordum. Bu yüzden ayrılmaya karar verdim. Çünkü nasıl olsa ben çabalıyorum dedim, kendi kendime çabaladığıma göre başkasının da ağırlığını taşımak istemedim. Açıkçası o acıları çekmeye devam etmek istemedim o yüzden ayrılmaya karar verdik. TEB-5 (46 yaş, kadın, 15 yıl önce boşanmış, 2 çocuğu var)

TEB-6 ve TEB-7'nin anlatıları ise, birer kadın olarak evliliklerini sürdürmek adına fazlaca çaba göstermelerine ve eşlerinin fiziksel şiddetine maruz kalmalarına rağmen hastanelik oluncaya kadar şiddet görülen bir döngüde yaşadıklarını göstermektedir. Bu durumun bu boyutlara ulaşmasında ailenin ve toplumun evliliğe ve kadına bakış açısının etkisi olduğu söylenebilir. Kadının, her ne olursa olsun evliliğini sürdürmesi gerektiği, eşler arasında bu tarz durumların yaşanabileceği ve normal karşılanması gerektiği şeklinde toplumsal söylemlerle sıklıkla karşılaşılması söz konusu olabilmektedir. Özellikle kültürel yapı içinde kadınlar için ortaya konulan “Gelinlikle gittin, ancak kefeninle geri dönebilirsin” şeklindeki baskılayıcı söylemler de şiddete maruz kalan bireylerin her şeye rağmen evliliklerini devam ettirme noktasında ortaya koydukları çabayı açıklamaktadır.

Ailemin yuvanı kur bir an evvel evlen diye baskı yaptılar o şekilde evlendim. Kaderimmiş dedim, kabul ettim yani alıştım. Sonuçta yürütemiyim bu evliliği istedim. O süreçte de işte, başta iyi gidiyordu, güzel gidiyordu her şey ama sonradan sıkıntılar olmaya başladı. Şiddet gördüm defalarca, hastanelik oldum. En sonunda da boşandık. TEB-6 (44 yaş, kadın, 14 yıl önce boşanmış, 2 çocuğu var)

Zaten 10 yıldır şiddet görüyordum. Benim evden çıkışım yine ciddi bir şiddet gördüğüm zamanda polisle birlikte oldu. Evden çıktım, hastaneye gittim ve darp raporu aldım. Raporunda gördüğüm şiddetin her şeyi vardı, sonrasında tabi ki ailem benim o halimi görünce çok hiddetlendiler ve beni çekip aldılar. TEB-7 (46 yaş, kadın, 14 yıl önce boşanmış, 2 çocuğu var)

Eşinin kendisinden büyük olduğu ve evlilikleri boyunca hem psikolojik hem de fiziksel şiddete maruz kaldığını ifade eden TEB-8 konuya ilişkin paylaşımında bulunurken derin nefes alarak geçmişe dönüp bakmak istemediğini ifade etmektedir.

Evliliğim 15 yaşında başladı, Evliliğim ailemin isteği ile oldu. Eşim benden 20 yaş büyüktü ve aşırı kıskançlıkları vardı. O dönemleri anlatınca, yani biraz geriye dönünce (derin nefes alıyor) dönüp çok bakmak istemiyorum, çünkü hiçbir güzel anım olmadı, hep şiddet gördüm. Hem psikolojik şiddet hem de darp şeklinde oldu zaman zaman... TEB-8 (32 yaş, kadın, 3 yıl önce boşanmış, 2 çocuğu var)

Evlendiği günden bu yana kocasının ithamları ve hakaretleriyle karşı karşıya kalan TEB-14, evliliği boyunca hem bir insan olarak görülmediğine hem de ihmal edildiğine vurgu yapmaktadır.

2001 yılında evlendik eşim dirlik vermedi. Sen hastasın, sen delisin diye bana sürekli ithamda bulundu. Benimle ilgilenmedi hep hor gördü beni, aşağıladı. Ben rahatsızlandım beni bir doktora götürmedi, ilaçlarımı haplarımı almadı. Babamın, annemin yanına geldim ve ayrıldım. TEB-14 (45 yaş, kadın, 3 yıl önce boşanmış, 2 çocuğu var)

Kocasının sürekli şiddet uyguladığını, ailesiyle görüşmesine izin vermediğini ifade eden TEB-15, evliliğinin bitme gerekçesi olarak okul servis şoförü ile yaptığı telefon görüşmelerinin kocasını rahatsız etmesi olduğunu eklemiştir. Eski kocanın, TEB-15'e şiddet uygulaması, onun ailesiyle görüşmesini engellemesi ve bunun katılımcı tarafından kabul edilir görülmesinin ataerkil toplum örgütlenmesi içinde erkeğin, "kadının sahibi"

olarak görülmesi ve toplumsal olarak bu yargının desteklenmesiyle bağlantılı olduğu düşünülebilir.

Eşim sürekli şiddet uyguluyordu bana. Bizi annemgile getirmiyordu. Çocuğun okul servisi vardı ve ben de sürekli servis şoförünü arıyordum. O sebeple de ayrıldık biz. Servis şoförünü aradığım için. TEB-15 (33 yaş, kadın, 4 yıl önce boşanmış, 3 çocuğu var)

Evliliğinin ilk günlerinden itibaren fiziksel şiddetle tanışan TEB-17'nin çocuk yaşta evlendirildiği ve anne olduğu anlaşılmıştır. Evliliği sürecinde fiziksel şiddet ile başlayan döngüye aldatılma, alkolizm ve kocanın gazino bağımlılığının eklenmesi de söz konusu olmuştur. Şiddetin ilk başladığı andan itibaren şiddetin faili kocaya gösterilen “düzelir beklentisi”, sabır ve toleransın şiddeti bitirmek yerine yeni şiddetlere kapı araladığı değerlendirilmektedir.

Evlendik 2 ay sonra zaten sopası başladı, dayacağı başladı. Yani zaten 2 aylık evliyken belliydi ne olduğumuz, ne yapacağımız. İlk çocuğuma hamile kaldım 16 yaşında çocuğumu doğum yaptım. Ondan sonra yine şiddet devam etti yani hamileyken falan doğurduktan sonra da gene aynı şiddet böyle idare ettim. Toplam üç çocuğumuz oldu. Ondan sonra gene aynı şiddet devam etti, bu sefer bir de adam aldatmaya başladı şiddetin üzerine. Neyse sonra şiddete, gazinosu ve içkisi de eklendi. Hepsi bir araya geldi. Eski eşim sadece çocuklarımı dövmek için geliyordu eve, sadece şiddet uygulamak için. Sonra polisi arayıp bana şiddet uyguladığını söyledim. 5 senedir hala boşanma davam sürüyor. TEB-17 (40 yaş, kadın, 5 yıldır boşanma aşamasında, 3 çocuğu var)

Psikolojik şiddetin bir yansıması olan ve katılımcılar tarafından şiddetli geçimsizlik olarak nitelendirilen gerekçe de bireylerin boşanma yoluyla tek ebeveynli aile olmalarına neden olmaktadır.

Evlenmemizin ilk aylarında şiddetli geçimsizlik başladı bu yedi sene kadar sürdü. Daha sonrasında işte bir tane oğlum oldu bir buçuk yaşındayken biz ayrıldık. TEB-16 (45 yaş, kadın, 15 yıl önce boşanmış, 1 çocuğu var)

Eşimle görücü usulü evlenmiştik. Hani işte yakınlarımız bizi bir şekilde tanıştırdılar. Biz de işte evlendik. Aşağı yukarı bir 10-11 sene evlilik sürecimiz oldu. Çok geçimsizlik oldu. Sonuçta da ayrıldık. TEB-19 (44 yaş, erkek, 8 yıl önce boşanmış, 2 çocuğu var)

Boşanmanın nedenleri olarak sıralanabilecek şekilde yukarıda sayılan alt temalara ek olarak eşin madde bağımlısı olması, diğer eşe yönelik potansiyel bir tehdit ve tehlikeyi beraberinde getirebilir. Madde kullanmayan eşe yönelik madde kullanımına teşvik ya da madde bağımlısı eşin şiddet ve baskısının ön plana çıkması söz konusu olabilir (Burnett vd., 2006; Politakis vd., 2017; Tamutiene, 2018). Bu doğrultuda TEB-13'ün anlatısı literatürü destekler nitelikte ve evliliğin sona ermesinde temel belirleyici olarak paylaşılmaktadır. TEB-13 (30 yaş, kadın, 8 yıl önce boşanmış, 1 çocuğu var), *“ben iki defa evlilik yaptım. Aile içi problemlerimiz şuydu bizim. Eşimin daha önceden hani madde bağımlısı olup daha sonradan bunu öğrenmem önemli bir etken oldu. Daha sonra madde bağımlılığının yanında kumar oynaması, çalışmaması bunlar hep ayrılmada gerekçeler oldu. Ben evliliğim süresince hani bir yıl içerisinde öğrenmiş oldum zaten ve daha sonrasında zaten çocuğum olduktan sonra belki düzelir babında ilerledi ilişkimiz ama tabi yürümedi ve boşandık”* şeklinde paylaşımda bulunmaktadır. Yine tek bir problemin (madde bağımlılığı) değil beraberinde kumarın da önemli bir ayrılma gerekçesi olduğu ön plana çıkmaktadır.

Çocuğunun engelli olması nedeniyle eşi evi terk eden ve engelli kızının bakımını diğer çocuğuyla birlikte sağlayan TEB-9, engelli kızının dünyaya gelmesinden sonra evliliklerinin bittiğini açıklamaktadır. TEB-9 (54 yaş, erkek, 6 yıl önce eşi terk etmiş, 2 çocuğu var), *“engelli kızım doğmadan önce eşimle güzel geçinip gidiyorduk. Bu kızımı hastanede doğurdum. Doğumu zorla oldu, vakum ile aldılar çektiler bebeği. Şimdi çocuğun bir tarafı tutmuyor, sağ tarafı tutmuyor felç. Onun için eşim dedi, ben kalamam artık burada dedi çıktı babasının yanına gitti. Oradan da boşanma dilekçesini verdi ve 10 senedir çocuğuma ben bakıyorum”* diyerek tek ebeveynlik sürecini ortaya koymaktadır.

4.1.1.2. Eşin Ölümü Nedeniyle Tek Ebeveynlik

Evlilik sürecinin eşin ölümüyle sonlandığı ve eşlerden herhangi birisinin tek ebeveyn olarak aile sistemini sürdürdüğü örgütlenme oldukça yaygındır. Bu çalışmada, özellikle eşlerden birinin ölümünden kaynaklı olarak oluşan tek ebeveynli ailelerde kaza olayları sonucunda eşini kaybeden katılımcıların yaşadıkları travmatik süreç görüşmelerde ön

plana çıkmaktadır. Ayrıca eşlerinin kaybını anlatırken katılımcıların oldukça donuk bir şekilde davrandıkları ve halen kaybın üzüntüsünü yaşadıkları gözlenmiştir.

11 yıl kadar köyde oturdum ondan sonra kaynanam, kayınbabam falan Kırıkkale şehir merkezine geldik. Geldikten 6 yıl sonra da eşim trafik kazasında vefat etti. TEB-4 (39 yaş, kadın, 10 yıl önce eşi ölmüş, 2 çocuğu var)

2013' te vefat etti eşim. 11-12 yıl filan kadar evli kaldık. 2013' te bir talihsizlik, bir kaza oldu diyelim ve eşim vefat etti. Ondan sonra işte bu zamana kadar çocuklarla beraber hayatımıza devam ediyoruz yani. TEB-20 (36 yaş, kadın, 8 yıl önce eşi ölmüş, 2 çocuğu var)

Evlendik, bir zaman kayınvalidem ile beraber oturduktan sonra evi ayırdık. Zaten çok sürmedi evliliğimiz. 5 yıl kadar filan sürdü. Eşim inşaat ustasıydı, inşaatta çalışıyordu, inşaattan düşüp vefat etti. TEB-21 (30 yaş, kadın, 8 yıl önce eşi ölmüş, 2 çocuğu var)

Hastalık nedeniyle eşi ölen TEB-18 ve eşinin doğum yaparken öldüğünü aktaran TEB-22'nin eşlerine yönelik duydukları özlem ön plana çıkmaktadır. TEB-18, bu özlemini eşi için "keşke yaşasaydı çoluğu çocuğu ile" şeklinde ifade etmektedir. Hem kadın hem erkek için eşin ölümü ve tek ebeveyn olarak yaşamını sürdürmenin daha zor olması anlaşılır bir durumken özellikle erkek katılımcı TEB-22'nin, eşinin doğum yaparken ölmesini "Allah düşmanımın başına vermesin" diyerek açıklaması yaşanan zorluğun ve özlemin bir yansıması olarak yorumlanmıştır.

Eşimin öyle dayağını, bir kötülüğünü görmedim şimdi o öbür tarafta günahını alamam, iyi bir insandı. Ama eşim hastalıktan çok çekti bir sene çekti yani. Kırıkkale merkeze götürdüm, Ankara'ya götürdüm çok gezdirdim ama olmadı öldü keşke yaşasaydı çoluğu çocuğu ile... TEB-18 (48 yaş, kadın, 6 yıl önce eşi ölmüş, 3 çocuğu var)

Eşim ikinci çocuğumuza doğum yaparken vefat etti. Doğum esnasında normal doğum gerçekleşti. Doktorların hatasıydı, o zaman eşimin kanamasını durduramadılar. Rahmini aldılar. Rahmini aldıktan sonra da yine tabi o esnada kan vermeler falan oldu. Sonra eşim hayata gözlerini yumdu. İkinci çocuğumuzdu, o doğarken eşim öldü. Allah düşmanımın başına vermesin. TEB-22 (39 yaş, erkek, 7 yıl önce eşi ölmüş, 2 çocuğu var)

4.1.1.3. Eşin Cezaevinde Olması Nedeniyle Tek Ebeveynlik

Eşlerden birinin cezaevinde olması halinde de tek ebeveynli aile örgütlenmesi kısa süreli ya da uzun süreli olarak görülebilmektedir. Bu çalışmada özellikle eşlerden birinin cezaevinde olmasından kaynaklı olarak oluşan tek ebeveynli ailelerde kadınların tek ebeveyn bir birey olarak çocuklarıyla yaşamlarını sürdürdükleri anlaşılmaktadır. Eşin cezaevinde olduğu süreçte, çocuğunun doğumuna yalnız gittiğini ifade eden TEB-23 ve eşinin cezaevinden izinli olarak eve geldiği dönemde yeni bir gebelik sürecine giren TEB-29'un anlatılarında eşlerinin cezaevinde olmasına rağmen yeni aile üyelerinin (bebekler) tek ebeveynli aile örgütlenmesine dahil olduğu ve dahil olacağı anlaşılmaktadır. Bireylerin cezaevinde olmasına rağmen izinli olarak evlerine geldikleri dönemlerde yeni bir gebelik sürecinin gelişmesi; cezaevindeki bireylerin eşlerini kaybetme kaygısıyla hareket edebildikleri ve gebelik nedeniyle eşleriyle aralarındaki bağı koruyabilmek adına gayret gösterdikleri şeklinde yorumlanabilir.

Yaklaşık 10 senedir evliyim. Evlendikten bir buçuk sene kadar sonra eşim cezaevine girdi o sırada ben iki numaralı kızıma hamileydim o süreç çok zordu benim için. Çünkü doğuma yalnız gittim, eşim yoktu yanımda, kimse yoktu. 9 ay sonra çıktı eşim cezaevinden. 2 sene kadar dışarıda kaldı eşim. 2017' de tekrar cezaevine girdi ve esas süreç ondan sonra başladı. Çünkü çocuk 3 olmuştu ve en küçük çocuğum daha iki buçuk aylık falandı... TEB-23 (33 yaş, kadın, 4 yıl önce eşi cezaevine girmiş, 3 çocuğu var)

Eşim cezaevine girdi. 3 tane çocuğum var. Şu anda dördüncüye, dört aylık hamileyim o da üzerimde. TEB-29 (32 yaş, kadın, 8 yıl önce eşi cezaevine girmiş, 3 çocuğu var)

Eşyle tam olarak tanışmadan hızlı bir şekilde evlendiğini ifade eden TEB-26, eşinin durumunu açıklarken alkol aldığını, eşinin çalışmadığını bir de üstüne cezaevine girdiğini ve çocuklarıyla yalnız kaldığını paylaşmaktadır. Eşi cezaevinde olsa da genel olarak aile ilişkilerinin olumlu yürümediği katılımcının anlatısından anlaşılmaktadır.

Bir hafta içinde falan oldu herhalde düğünümüz, nişanlanmadık bile nasıl oldu bilmiyorum ama hemen oldu, evlendik. Eşim evliliğimiz devam ederken alkol almaya başladı, iş güç zaten yok bir de üstüne cezaevine girince biz de çocuklarla yalnız kaldık. TEB-26 (33 yaş, kadın, 3 yıl önce eşi cezaevine girmiş, 3 çocuğu var)

Eşinin cezaevinde olmasının yanı sıra iki oğlunun da cezaevinde olduğu TEB-27 tarafından ortaya konulmaktadır. Bu katılımcının kızıyla yaşamını sürdürdüğü anlaşılırken eşiyle ilgili yaşadığı bekleyişi, iki oğlu için de yaşamasının ekstra zorlayıcı olduğu ön görülmektedir.

İki oğlumun ikisi de cezaevinde. Eşim de cezaevinde benim 5 senedir. Sadece kızım yanımda. TEB-27 (44 yaş, kadın, 5 yıl önce eşi cezaevine girmiş, 3 çocuğu var)

Eşi cezaevinde olan tek ebeveyn bireyler için bu sürecin geçicilik arz ettiği düşünülebilir. Genel olarak bakıldığında yaygın tek ebeveynlik nedenlerinin katılımcılar için benzerlik gösterdiği söylenebilir. Özellikle boşanma yoluyla tek ebeveyn olma sürecinde hane içi anlaşmazlıkların fazla olduğu ve boşanmaya götüren birden fazla neden olduğu anlaşılmaktadır.

4.1.2. Tek Ebeveynli Ailelerin Güçlükleri ve Gereksinimlerindeki Değişim

Tek ebeveynli ailelerin çeşitli güçlükler yaşadığı ve gereksinimlerinin bulunduğu bilinmektedir. Ayrıca güçlüklerle karşılaşma risklerinin daha yüksek olduğu yapılan çalışmalarda ortaya konulmaktadır. Bu kapsamda eski eşle sorunlar yaşanabildiği, buna ek olarak ekonomik, psikolojik, hukuksal konularda güçlüklerle karşılaşıldığı, sosyal destek yoksunluğu yaşanabilirken, çocuklarla ilgili ve çocukların yaşadıkları güçlüklerin var olduğu ortaya konulmaktadır.

Tek ebeveyn bireylerin sosyal, psikolojik, ekonomik güçlüklerle daha çok karşılaştığı, hanedeki çocuğun bakımı başta olmak üzere çocuğun psikolojik olarak olumsuz etkilenmesi, yas ve depresyon süreçleri yaşayabilmesi ayrıca akademik başarıdaki düşüşlerin yaşanma riski gibi durumlar yaşadığına dair bulgular söz konusudur. Bedel ve Işık, (2015) tarafından tek ebeveynli ve iki ebeveynli hanedeki çocuklar üzerinde yapılan bir akademik çalışmada ise iki ebeveynli hanedeki çocukların hayatlarından daha memnun oldukları, tek ebeveynli hanedeki çocukların memnuniyet düzeyinin daha düşük olduğu ortaya konulmaktadır.

Yapılan bazı akademik çalışmalarda tek ebeveyn bireylerin eşleri ile yaşayan bireylere kıyasla daha düşük yaşam doyumu düzeyine sahip oldukları ve daha az mutlu oldukları paylaşılmaktadır (Shields ve Wooden, 2003; Aassve vd., 2012). Heintz-Martin ve Langmeyer (2020) tarafından yapılan tek ebeveynli aile odaklı çalışmada ise tek ebeveynli ailelerin yoksulluk eşiğinin altında kalmaya karşı daha savunmasız olduğu; tek ebeveynli hanelerdeki çocukların ise iki ebeveynli hanedeki çocuklara kıyasla problemleri davranış sergileme riskinin daha fazla olduğu paylaşılmaktadır. Ayrıca tek ebeveynli ailelerin ekonomik güçlüklerle daha fazla maruz kaldıklarına yer verilmektedir. Muindi ve arkadaşları (2020), tarafından 100 katılımcı üzerinde yapılan araştırma sonuçlarına göre tek ebeveynli ailelerden gelen çocukların psikolojik güçlüklerinin yaygınlığının yüksek olduğu ve akademik performanslarının olumsuz etkilendiği paylaşılmaktadır (Muindi vd., 2020). Bu bağlamda araştırmaya katılan tek ebeveyn bireylerin güçlükleri ve gereksinimlerine dair anlatıları mevcut araştırma sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir.

4.1.2.1. Çocuğa Dair Güçlükler ve Gereksinimler

Çocuğa dair güçlüklerde çocuğun psiko-sosyal durumu ve ekonomik gereksinimlerine yönelik katılımcıların anlatıları öne çıkmaktadır. Bu anlatılar alt temalar altında paylaşılmıştır.

4.1.2.1.1. Çocuğun Psiko-Sosyal Durumu

Tek ebeveyn bireylerin, çocuklarının psiko-sosyal durumuna yönelik ortaya koydukları güçlükler; profesyoneller tarafından da benzer bir şekilde ortaya konulmaktadır. Profesyonellerin, çocukların psiko-sosyal durumuna yönelik öngörülleri ve anlatıları tek ebeveyn bireylerin anlatıları ile bağlantılı olarak paylaşılmıştır.

Çocuklarının psikolojik iyilik halinin olumsuz etkilendiği, sürecin psikolojik açıdan yıkıcı olduğuna ilişkin bilgiler TEB-1 ve TEB-2'nin anlatılarında görülmektedir. TEB-1, çocuğunun psikolojik iyiliğini artırmaya yönelik olarak çocuğu babasıyla görüşme için zorladığını ancak iyi yapmadığını belirtmektedir.

Çocuğum bu durumlardan dolayı çok olumsuz etkilendi. İşin aslı şu an her şeyden önemli olan şey kızımın psikolojisi benim için. Çünkü (uu) son 3 sene içerisinde üç defa aradı babası, o da ben benim zorumla aradı zaten. Keşke aratmasaydım zoraki ona. Kızım, babasıyla konuşmak istemediğini söyledi bana, ben babası olduğunu, onunla da görüşmek zorunda olduğunu iddia ettim. İyi olur çocuğum için diye düşündüm. Ama hiç iyi olmadı. TEB-1 (25 yaş, kadın, 5 yıldır boşanma aşamasında, 1 kızı var)

Çocuklarda yıkıcı etkileri oldu bu durumun, benim için de yıkıcı etkileri var. Ama hani bu süreçte çocuklar babadan ayrı kaldıkları için biraz zorlandılar. Tabi ki bir de anne baba boşandığı için çocuklar psikolojik sorunlar yaşamaya başladılar. TEB-2 (35 yaş, kadın, 3 yıl önce boşanmış, 3 çocuğu var)

PRO-1, tarafından paylaşılan anlatıda da çocukların psikolojik durumuna ve çocuğun karşılaşabileceği sosyal baskıya vurgu yapılmaktadır. PRO-1 (Erkek, Sosyal Çalışmacı, 6 yıllık mesleki tecrübesi var), “*bu süreçte çocuğun psikolojik sorunları daha çok ön plana çıkıyor. Ebeveyni ile yaşayan çocuğa ve ebeveyne yönelik çevresel faktörler, mahalle baskısı çok fazla oluyor. Bunları görüyoruz. Ebeveynin çocuğu öncelediği noktalarda kendi ihtiyaçlarını, isteklerini ortaya çıkaramamasıyla ilgili sorunlar da olabiliyor. Bu durumu bizlerle nadiren paylaşırsalar da biz bu sorunları müracaatımızdan yani vatandaştan alıyoruz, gözlemliyoruz*” şeklinde yaşanan süreci ifade etmektedir. Ebeveyn yoksunluğunun önemli bir güçlük olduğuna ilişkin anlatılar da profesyoneller tarafından paylaşılmıştır. PRO-9’un (Kadın, Sosyolog, 5 yıllık mesleki tecrübesi var), “*bu ailelerdeki, çocuklarda anne ya da baba yoksunluğunun ön plana çıktığını görüyoruz. Ebeveyn ölümü söz konusu ise yas süreci dediğimiz süreci atlatmak zorlaşıyor ve daha çok psikolojik sorunların ön plana çıktığını ifade edebilirim. Çocuğun bazı noktalarda kendini suçlu olarak görmesi, özellikle sosyal çevrenin suçlayıcı, etiketleyici bir bakış açısının olması bir sorun olarak değerlendirilebilir. Ayrıca eğer eşin cezaevinde olması sonrası oluşan bir tek ebeveynlik süreci varsa babanın ya da annenin neden cezaevinde olduğunu açıklamak özellikle çocuğa açıklama yapmak oldukça zorlu bir süreç olarak kendini gösteriyor*” ifadesiyle ebeveyn yoksunluğunun yaşandığı ve beraberinde psikolojik problemlere neden olduğu anlaşılmaktadır. Ebeveyn yoksunluğunun bir yansıması olarak nitelendirilebilecek çocukların psikolojik durumunun olumsuz etkilenmesi, çocukların sosyal işlevsellikleri üzerinde olumsuz bir sürecin gelişimine de yol açabilir. PRO-7 (Kadın, Psikolog, 8 yıllık mesleki tecrübesi var), “*çocuklar bu süreçte ne kadar az hasar alırsa o kadar iyi bir süreç olduğunu ifade*

etmek mümkün. Ama bu tarz süreçlerde bu hanelerdeki çocuklar desteklenmiyor. Yani hep şey gözüyle bakılıyor, çocuklar bir şekilde bu duruma alışır. Çocuklar bir şekilde bu durumu atlattır gibi. Ama öyle değil aslında en büyük darbeyi, en fazla travmatik sürece maruz kalan çocuklar alıyor” şeklindeki anlatısıyla sürecin çocuklar açısından son derece zorlayıcı ve yıpratıcı olabildiğine işaret etmektedir.

Yine çocuklarının psikolojilerinin olumsuz etkilendiğini ifade eden TEB-29, çocuklarının birbirleriyle sürekli kavga ettiklerini, evden dışarı çıkmak istemediklerini, evden çıksalar dahi ağlayarak geri döndüklerini ve çocuklarının yaşadıkları ebeveyn yoksunluğunu başka çocukları babalarıyla gördüklerinde ağlayarak gösterdiklerini anlatısında açıklamaktadır. Yaşanan süreçten olumsuz olarak etkilenen çocukların duygusal ve davranışsal problem yaşadıkları görünür hale gelmektedir. Çocukların okula devamında ve akademik başarısında düşüş yaşanması da muhtemel bir güçlük olarak ifade edilebilir. PRO-9 (Kadın, Sosyolog, 5 yıllık mesleki tecrübesi var), *“çocukların eğitimlerinde sıkıntılar olabiliyor, akademik başarı düzeyinde düşüş yaşanabiliyor”* diyerek bu durumu ön plana çıkarmaktadır. TEB-29’un anlatısında da bu duruma vurgu yapılmaktadır.

Çocuklar çok sıkıntılıydı, babalarını çok ararlardı. Birbirleriyle çok kavga ederlerdi. Yani istekleri hiç bitmezdi çocukların. Baba yokluğundan, onun sıkıntısından mı, evde yalnız olduklarından mı sürekli birbirlerine takılmalarından mı bilmem istekleri hiç bitmezdi. Yani çocuklar babası olmadan çok değişiyor. Psikolojileri çok değişiyor, bozuluyor. Böyle bir dışarı çıksalar, bir şey olurdu ağlar geri içeri girerler. Ne zaman bir çocuğu babası ile görseler ağlar içeri girerler. Yine bu süreçte okula gitmemeye başladılar. Hani öyle zorluklarını yaşadım hayatın nasıl anlatayım ki? TEB-29 (32 yaş, kadın, 8 yıl önce eşi cezaevine girmiş, 3 çocuğu var)

TEB-29’un anlatısını destekler nitelikte profesyonellerin anlatılarında duygusal ve davranışsal problemlerin görülebileceğine dair paylaşımlara yer verilmiştir. PRO-2 (Kadın, Çocuk Gelişimcisi, 10 yıllık mesleki tecrübesi var), *“çocuklar ergenlik döneminde falansa davranış problemleri görülebiliyor. Bununla birlikte çocuklar annelerini dinlemiyor, arkadaş ortamına kayabiliyorlar ya da kötü alışkanlıklar edinebiliyorlar”* şeklinde paylaşımda bulunurken sürecin devamında çocukların kötü arkadaş çevresiyle tanışması ve risklere daha açık hale gelmesi gibi bir duruma işaret etmektedir.

Psikolojik açıdan güçlükler yaşanırken çocukların sosyal işlevselliklerinin gerileyebileceği aktarılırken; profesyoneller tarafından yapılan bir başka değerlendirmede, tek ebeveynli hanedeki ve iki ebeveynli hanedeki çocukların psiko-sosyal iyilik haline dair bir kıyaslamaya yer verilmektedir. Literatürde yer alan ve araştırma içeriğinde paylaşılan bilgileri destekler nitelikte tek ebeveynli hanedeki çocukların daha çok risk altında oldukları paylaşılmaktadır.

Çocuk açısından baktığımızda anne ya da baba yoksunluğu yani ihtiyacı yaşadıkları ortadadır. Tek ebeveynli hanedeki çocukların, iki ebeveynli hanedeki çocuklara kıyasla daha fazla psikolojik sıkıntıları söz konusu olabilir, yani ihtimal daha yüksek diyebilirim. Evdeki en ufak tartışmada bile çocukların duygularının ve davranışlarının nasıl değiştiğini gözlemleyebiliyoruz. Hal böyle olunca tek ebeveynli ailedeki çocukların psikolojik açıdan daha kırılgan olduğunu söyleyebilirim. Her ne kadar tek ebeveyn anne ya da baba çocuğu ile iyi ilgilense de arkadaş ortamında olabilir, çevre de olabilir, bir şekilde diğer ebeveynin yokluğu kendini gösterebiliyor. Örneğin bir çocuğu babası ile gören ama kendi babası yanında olmayan tek ebeveyni yanındaki çocuk, bu durumdan bile ciddi etkilenabiliyor. PRO-6 (Erkek, Sosyal Çalışmacı-ASDEP Personeli, 5 yıllık mesleki tecrübesi var)

4.1.2.1.2. Çocuğun Ekonomik Gereksinimleri

Tek ebeveyn bireylerin, çocuklarının ekonomik gereksinimlerine yönelik ortaya koydukları güçlük ve gereksinimlerde, boşanma durumunun olması ve boşanılan eşin (özellikle babanın) ekonomik giderlere katkı sağlamaması, çocukların isteklerini karşılamada güçlüklerin yaşanması, bebekli tek ebeveyn bireylerin bez ve mama giderlerini karşılamadaki güçlükleri öne çıkmaktadır. TEB-14 elinden geleni yaptığını, çocuklarının isteklerinin sadece bir kısmını tam olarak karşılayabildiğini paylaşmaktadır.

Çocuklarım istek istiyor kendi babam yardım ediyor da çocuklarımın biraz isteklerini karşılıyorum. Çocuklarımın ihtiyaçları ile babası ilgilenemiyor hiç, halbuki maaşı da var. Benim hiçbir gelirim yok ama elimden geleni yapıyorum, elime geçen parayı onlara harcıyorum. TEB-14 (45 yaş, kadın, 3 yıl önce boşanmış, 2 çocuğu var)

Bir başka katılımcı ise çocuklarının bez ve mama giderlerini karşılarken yaşadığı güçlüğü ortaya koyarken aile büyüklerinin kendisine eleştiride bulunduğunu ve destek olmadığını paylaşmaktadır. “Yani mecburum anneyim çünkü başka çarem yok” diyerek ortaya

koyduğu mücadeleyi kendi açısından aktarmıştır. Katılımcının “anneyim, mecburum” ifadesi anneliğe atfedilen anlamın bir yansıması olarak değerlendirilebilirken toplumun özellikle annelere (babalara değil) çocuk bakım sorumluluğunu yüklemesiyle ilişkili olarak da yorumlanabilir.

Hani maddi bir gelirin olması gerekiyor. Çocuğumun bezi var, maması var. Daha 14 aylık olduğu için doğum yaptığımda hala bez kullanıyorduk ilk çocuğuma. E bu sefer yeni doğan bebeğimin masrafları da başladı. Kızım 2 aylık oldu öyle ya da böyle bir şekilde zaman geçti. Kayınvalidem, anneme geldi bez ala ala bıktık artık dedi. Şu çocuğu bezden kes dedi. O gün bu gündür 5 kuruş para istemedim onlardan o son oldu. TEB-23 (33 yaş, kadın, 4 yıl önce eşi cezaevine girmiş, 3 çocuğu var)

TEB-29 ise çocuklarının iyi hissetmesi, üzülmemesi ve ekonomik gereksinimlerini gidermek adına girdiği arayışı ortaya koymaktadır. Çöp toplayarak çocuklarının gereksinimlerini gidermeyi hedefleyen katılımcının anlattığı sürecin zorluklarını bir kez daha ortaya koymaktadır.

Çöp artığı falan toplamaya gidiyoruz. Yani bakkala gitsek, çarşıya gitsek bir şeyler almayayım onlara, ağlamaya başlarlar. TEB-29 (32 yaş, kadın, 8 yıl önce eşi cezaevine girmiş, 3 çocuğu var)

4.1.2.2. Tek Ebeveyn Bireylere Dair Güçlükler ve Gereksinimler

Tek ebeveyn olarak yaşamını sürdüren bireylerin çocuklarıyla ilgili güçlük ve gereksinimlerinin olduğu anlaşılırken TEB-3 (42 yaş, kadın, 10 yıl önce boşanmış, 2 çocuğu var), “iki çocuğunuzla tek başınıza yaşamak zor. Çocuğunuz hastalandığında gece, yani bir sıkıntıya düştüğünde mutlaka birinden destek almak istiyorsunuz bayan olduğunuz için. Bu anlamda da zorluk çektim” diyerek süreçte yaşadığı zorluğu ortaya koymaktadır. Birinden destek alma gereksinimi doğduğu ancak tek ebeveynlik sürecinde güçlüklerle yalnız baş etmenin ve çocukların ihtiyaçlarıyla tek başına mücadele etmenin gerekliliğine işaret edilmiştir. Çocuk veya çocuklarla yalnız kalmanın zorluğunun yanı sıra tek ebeveynli ailelerde aile sistemini sürdüren bireylerin psikolojik ve ekonomik zorluklar, yalnızlaşma ve sosyal destek yoksunluğu, damgalanma ve istihdam gibi konularda güçlük yaşadıkları ön plana çıkmaktadır. Tek ebeveyn bireylerin yaşadıkları güçlükler alt temalar altında paylaşılmaktadır.

4.1.2.2.1. Psikolojik Güçlükler

Çocuklara yönelik ifade edilen güçlüklerin yanı sıra psikolojik açıdan tek ebeveyn bireylerin bu süreçte sorunlarının artış gösterdiğine yönelik bulgular söz konusudur (Behere vd., 2017). Eşleri ile geçirdikleri evlilik süresi boyunca yaşadıklarının da bir yansıması olarak tek başlarına çocuklarıyla birlikte yaşamlarını sürdürürken katılımcılardan bir kısmının psikolojik problemler yaşadığı anlaşılmaktadır. TEB-2, TEB-3 ve TEB-7 evlilikleri sonrasında oldukça zorlayıcı bir dönemden geçtiklerini aktarmışlardır. Yılların birikimi ve maruz kalınan şiddetin bir yansıması olarak değerlendirilebilecek anlatılar şu şekildedir:

Ayrıldıktan sonraki iki buçuk yıl benim için psikolojik olarak çok zor geçti. Sürekli kabus görüyordum ve uykularımdan bağırarak uyanıyordum. Eşim beni kovalıyordu, öldürmeye kalkıyordu falan... Yeni yeni kendime geliyorum, toparlıyorum diyebilirim. Şu an tek bir ebeveyn olduğum için biraz sıkıntı yaşıyorum. TEB-2 (35 yaş, kadın, 3 yıl önce boşanmış, 3 çocuğu var)

Yıllar içerisinde yaşadığım birçok şeyden ötürü psikolojik olarak etkilendim ve panik atak hastasıyım. Hala daha panik atak tedavisi görüyorum. TEB-3 (42 yaş, kadın, 10 yıl önce boşanmış, 2 çocuğu var)

Ben boşandığım zaman ağır depresyon, major depresyon tanısı ile tedavi gördüm. Onun haricinde ilk başta tabii ki birtakım şeyler, bocalama yaşadım. TEB-7 (46 yaş, kadın, 14 yıl önce boşanmış, 2 çocuğu var)

Aldatıldığı sürecin olumsuz etkilerini hala taşıyan ve bu çerçevede psikolojik güçlükleri olduğu anlaşılan TEB-25 (47 yaş, erkek, 3 yıl önce boşanmış, 4 çocuğu var), “*ekonomik sorunlar pek olmuyor ama psikolojik sorunlar oluyor. Çünkü ben evliyken tek kendi geçimimi idare ediyordum ama psikolojik olarak ve işin içinde aldatma olduğu için epey etkiliyor epey değil çok etkiliyor insanı*” diyerek psikolojik durumunun iyi olmadığını vurgulamaktadır. “*Kendim sinir hastası oldum. Şimdi ilaç kullanıyorum*” diyen TEB-14 de (45 yaş, kadın, 3 yıl önce boşanmış, 2 çocuğu var) psikolojik sağlamlığını yitirdiğini eklemektedir.

Bir başka katılımcı, eş kaybının yarattığı olumsuz psikolojik etkiler ve yas sürecinin yanı sıra eşinin geçirdiği trafik kazasında yanında olduğunu ve hala kazaya şahit olmanın

travmatik etkisini hissettiğini paylaşmaktadır. Böyle bir durumun kimse tarafından yaşanmaması yönünde temennisine de anlatısında yer vermektedir.

Psikolojik olarak çok kötü günler yaşadım yeni yeni yani çok şükür şimdi iyiyim ama işte o eşimin ölüm anı hiç aklımdan gitmiyor. Traktör kazası olduğu için çok kötü bir şey oldu. Kaza anı hani böyle dağın başındaydı kimse yok, telefon yoktu, kapanmıştı. Köye ben haber verdim mesela çok kötü çok anlatamam yani, kimse yaşamasin inşallah. TEB-4 (39 yaş, kadın, 10 yıl önce eşi ölmüş, 2 çocuğu var)

Psikolojik olarak iyi olmadığını ve profesyonel destek alması gerekirken destek arayışına girmediğini ifade eden TEB-6'nın süreçte oldukça zorlandığı ve konuya ilişkin neler yaşadığının kendisine sorulmasının dahi bireye kendisini daha iyi hissettirdiği anlaşılmaktadır.

Geçmişte çok sıkıntılı günlerim geçti. Bu süreç destek alsam iyi olabilirdi aslında. Mesela sizinle görüşürken şu an kendimi bir terapide gibi hissediyorum bu benim için iyi oldu biliyor musunuz yani. TEB-6 (46 yaş, kadın, 3 yıl önce boşanmış, 2 çocuğu var)

Profesyonellerin anlatılarında da katılımcıların psikolojik güçlüklerine fazlaca yer verilirken psikolojik gereksinimlere odaklanıldığı anlaşılmaktadır.

Tek ebeveyn bireylerin en önemli gereksinimlerinin aslında psikolojik destek olduğunu düşünüyorum. PRO-7 (Kadın, Psikolog, 8 yıllık mesleki tecrübesi var)

Ekonomik sorunların yanı sıra tek ebeveyn bireyler psikolojik sorunlarla karşı karşıya kalabiliyorlar. PRO-9 (Kadın, Sosyolog, 5 yıllık mesleki tecrübesi var)

PRO-11 ise (Kadın, Sosyal Çalışmacı-ASDEP Personeli, 2 yıllık mesleki tecrübesi var), “tek ebeveyn bireylerde, eşi ile boşandıktan veya eşinin vefatından sonra hem o psikolojik durumla baş etmeye çalışırken hem de bundan sonraki süreçte kendini ne yapacağını bilemez bir durumda hissetmesi ve ayrıca aynı zamanda çocuğunun bakımını da tek başına üstlenmiş olması neticesinde tükenmişlik sendromu yaşama ihtimalinin artması söz konusu olabiliyor” diyerek psikolojik sorunların çocuklarını bakımını yalnız üstlenmeyle bağlantılı olarak artabileceğine ve tükenmişlik yaşanma olasılığına dikkat çekmektedir.

Hem tek ebeveyn bireylerin hem de profesyonellerin anlatıları dikkate alındığında tek ebeveynli aileye dönüşüm ve sonrasındaki sürecin zorlukları psikolojik açıdan oldukça zorlayıcı olarak ifade edilmektedir. Psikolojik sağlamlığın yitilmesi hem bireylerin günlük rutinlerinde hem de çocukları ile ilişkileri ve çocuklarının iyilik halleri üzerinde olumsuz etkiler bırakabilmektedir. Bu duruma yönelik olarak da profesyonellerin destekleyici anlatıları öne çıkmaktadır:

Ben hep diyorum ki maddiyattan ziyade maneviyata yönelik de adım atılması gerekir. İnsanları psikolojik açıdan güçlendirmedikçe ne verirsek verelim bence bir faydası olmuyor. Benim genel kanım bu. Yani psikolojik sağlamlığım olmadıktan sonra dünya kadar param olsa da o parayı benim gözüm görmez. İlk önce bireyin kendisi iyi olmalı, kendine yönelik olumlu bir bakış açısını geliştirmeliyiz. Çünkü tek ebeveynler iyi olursa çocuklarına da daha iyi imkanlar sunabilirler, daha iyi bakım sağlayabilirler. PRO-7 (Kadın, Psikolog, 8 yıllık mesleki tecrübesi var)

Psikolojik sağlamlığa vurgu yapan paylaşımın hemen ardından PRO-11, sorumluluklarından biraz olsun uzaklaşan bireylerin, kendilerine vakit ayırarak psikolojik sağlamlıklarını güçlendirebileceklerini ortaya koymaktadır.

Bu kapsamda maddi anlamda ya da psiko-sosyal destek kapsamında yardım yapmak eksikleri gidermek her ne kadar elzem olsa da tek ebeveynli ailelerde ailenin tüm geçimini, çocuğun tüm ihtiyaçlarını tek ebeveynin karşıladığı, bu nedenle kendini tükenmiş hissedebileceği, her insan gibi bu tek ebeveynli ailelerde bazen bireyin yalnız kalma, özel alanında dinlenme, kendine vakit ayırma gibi gereksinimlerinin de olacağı, bu gereksinimleri giderebilmesi için bazen yalnız kalması gerektiği, sorumluluklarından biraz da olsa uzaklaşma ihtiyacı duyabileceği yani kendine kaliteli zaman ayırabileceği anlar olması gerektiğini düşünüyorum. Bu kapsamda tek ebeveynin ruhsal ve mental olarak daha sağlıklı olacağını düşünüyorum. PRO-11 (Kadın, Sosyal Çalışmacı-ASDEP Personeli, 2 yıllık mesleki tecrübesi var)

4.1.2.2.2. Ekonomik Güçlükler

Çocukların ekonomik gereksinimleri ve giderlerinin karşılanması kapsamında yaşanan güçlükler yer verilirken ekonomik güçlüklerin geniş perspektiften bakıldığında tek ebeveynli ailelerde daha fazla olduğunu ifade etmek mümkündür. Çocuğun ekonomik olarak güçlüklerle karşılaşması doğrudan tek ebeveyninin ekonomik geliriyle ilişkilendirilebilir. Ekonomik anlamda yaşanan güçlüklerle ilişkin TEB-14'ün anlatısında

eşiyle bir arada olmamanın iyi olduğu ancak bir o kadar da maddi açıdan zorluklarına vurgu yapılırken; TEB-21 eşinin ölümünden sonra genel olarak problemlerin çoğaldığını, özellikle de maddi olarak zorluklar yaşadığını ifade etmektedir. Maddi zorluklara ilişkin kadın tek ebeveyn bireylerin daha fazla paylaşımı olduğu görülmektedir. Bu durum kadınların eğitim hayatından ve istihdam olanaklarından mahrum bırakılmasıyla ilgili olarak açıklanabilir. Çünkü kadın-erkek fırsat eşitliği açısından bakıldığında kadınların erkeklere kıyasla daha dezavantajlı oldukları ve aile büyükleri tarafından çoğunlukla erkeğin iş ve meslek sahibi olması ve para kazanmasına vurgu yapılması söz konusudur. Toplumsal cinsiyet rolleriyle ilişkili olarak kadının bakım veren ve ev içi emeğin sorumlusu olarak görüldüğü toplumsal yapıda kadınların daha az eğitilmiş olmaları ve daha az istihdama girmeleri kabul edilebilir bir durum olarak yansıtılmaktadır.

Şey... Ondan kurtulduğuma sevindim ama biraz maddi yönden sıkıntı çekiyorum. TEB-14 (45 yaş, kadın, 3 yıl önce boşanmış, 2 çocuğu var)

Eşim öldükten sonra ailem ile kaldım 2 yıl boyunca. Ev ev üstüne olmadı, zorluklar çektik sonra ev tuttum kendime ve çocuklarımla oraya taşındık. O dönemler de hani zor geçti, maddi anlamda yani. Şu zamanlarda eskiye göre daha fazla problem var. TEB-21 (30 yaş, kadın, 8 yıl önce eşi ölmüş, 2 çocuğu var)

Eşi ile birlikte yaşarken ev hanımı olduğunu ifade eden TEB-20 de tam olarak eşinin ölümü sonrasında çalışma gereksiniminin ortaya çıktığını ancak eşi hayattayken böyle bir deneyimi olmadığı için oldukça zorlandığını dile getirmektedir. Toplumsal olarak öğretilen cinsiyet rollerine bağlılığını ve yaşadığı güçlüğü de “*erkeğin yapması gereken işleri üzerine almak*” şeklinde tanımlamaktadır.

Güçlük yaşamaya başladım eşim öldükten sonra. Bence çalışmak da bir güçlük yani erkeğin yapması gereken işleri üzerine almak yani. Eşim varken ev hanımıydım. Zorlanmıyordum. Şu an ama... O, şu, bu geçim filan derken her şey benim omzumda ve beni zorluyor. Bunun zorluklarını yaşıyorum. TEB-20 (36 yaş, kadın, 8 yıl önce eşi ölmüş, 2 çocuğu var)

Bu süreçte yaşanan zorluklar karşısında çevreden, akrabalarından görülen muamelenin çok insani olmadığı ve ekonomik gereksinimlerin giderilmesi için tek ebeveyn bireylerin özellikle güvencesiz, temizlik işleri gibi işlere giderek süreci yönetmeye çalıştığı anlaşılmaktadır.

Kendisinin içinde bulunduğu ekonomik güçlüğü ifade eden TEB-23, yakın çevresi tarafından kendisine bu aşamada destek olunmadığını ve kendisine parası olmadığını söyleyen yakınlarının çifter çifter kurban keserek kendisine samimiyetsiz davrandıklarını ifade etmiştir. Ekonomik kökenli bu süreci yaşamının psikolojik olarak oldukça zor olduğu değerlendirilmektedir.

Benim elektriğimi kestiler bu süreçte. Elektriğimin borcu 5-6 bin lirayı buldu. Çünkü bir 9 ay kadar hiç ödenmedi. Sonra geldim ben baktım olacak gibi değil elektriksiz evde 2 ay oturdum. Ki etrafımda destek olmayan herkes diyor ki bana paramız yoktu. Yok şu, yok bu bir bahane ile destek olmadılar bana. Sonrasında bana param yok diyen insanlar burada çifter çifter kurban kestiler. Çok zor, ağır bir şey bu, biliyor musunuz gerçekten? TEB-23 (33 yaş, kadın, 4 yıl önce eşi cezaevine girmiş, 3 çocuğu var)

Eşinin cezaevine girmesi sonrasında ekonomik gereksinimleri ön plana çıkan ve bu gereksinimi yakın çevresi tarafından da bilinen TEB-27, kendisinin yalnız bırakıldığını ve akrabalarının kendisine sırt çevirdiğini dile getirmektedir.

Eşim cezaevine girince hem kocamın ailesi hem benim ailem hepsi de bize sırtını döndü. Engellediler telefon numaralarımızı para isteyecek bizden diye, bize bak diyecekler diye. TEB-27 (44 yaş, kadın, 5 yıl önce eşi cezaevine girmiş, 3 çocuğu var)

TEB-29 ise (32 yaş, kadın, 8 yıl önce eşi cezaevine girmiş, 3 çocuğu var), yaşadığı ekonomik güçlükleri aşmak adına merdiven yıkamaya gittiğini ayrıca komşularının belli ölçüde kendisine destek olduğunu paylaşmaktadır. Sürece yönelik TEB-29, “çok zorluklar yaşadım yani. Merdiven yıkamaya giderdim yani merdiven yıkardım. 4-5 tane merdivenim vardı oradan yardım ederlerdi konu-komşu falan” diyerek yaşadığı süreci aktarmıştır. Kadının eğitimden mahrum bırakıldığı ve kendini yetiştirmesine olanak tanınmayan toplumsal yapılarda yaşanan ekonomik güçlüğü giderilmesi için bu tarz işlere başvurulduğuna sıklıkla rastlanılmaktadır. Temizlik odaklı işlerde kadınların çok daha yaygın bir şekilde çalışması, bu işlerin “kadın işi” olarak algılanmasıyla ilişkili olarak yorumlanabilir.

Literatürde yer alan bu konudaki akademik çalışmaların büyük bir çoğunluğunda ekonomik açıdan güçlüklere vurgu yapılmaktadır (Holden ve Smock, 1991; McLanahan ve Percheski, 2008; Nieuwenhuis, 2020). En yaygın güçlük olarak katılımcıların ifade

ettiği ekonomik sorunlar, profesyoneller tarafından da ortaya konulmaktadır. Özellikle çalışma alanında karşılaşılan tek ebeveyn bireylerin kurum ve kuruluşlara yaptıkları destek başvurularının ekonomik kaynaklı olduğu profesyoneller tarafından ifade edilmiştir:

Şahsi fikrim, bu ailelerimizin temel sorunu maddi ihtiyaçlar, maddi gereksinimler gibi görünüyor. Sosyal ve ekonomik destek biriminde zaten bu ailelerimiz nakdi yardım talebi ile başvuruda bulunuyor. Bu ailelerin temel ihtiyacı şahsi fikrim yani maddiyat. PRO-1 (Erkek, Sosyal Çalışmacı, 6 yıllık mesleki tecrübesi var)

Özellikle sosyal ve ekonomik destek hizmeti biriminde tek ebeveynli ailelerle çalışma fırsatımız oldu. Tabi ki tek ebeveynli ailelerin birden fazla sorunları ve daha dezavantajlı durumları olabiliyor. Başta ekonomik temelli sorunlar olduğunu ifade edilebilir. Özellikle de babanın vefat etmesi sonrasında ekonomik problemler daha görünür olmaya başlıyor. PRO-4 (Erkek, Sosyal Çalışmacı, 6 yıllık mesleki tecrübesi var)

Tek ebeveyn bireyle biz genelde sosyal hizmet merkezinde ekonomik yetersizlikleri nedeniyle karşılaşıyoruz. Psikolojik destek amacıyla ya da şiddet örüntüsü ile de gelen müracaatçılar da var. Ama genelde gereksinim olarak bu ailelerin ekonomik sorunu var. Kişiler bir sebepten boşanmış, eşi vefat etmiş ya da eşi cezaevinde olabiliyor. Bizim de çoğunlukla karşılaştığımız müracaatçı grubu ekonomik sebepten bize başvurduğunda ekonomik problemler ön planda oluyor. PRO-6 (Erkek, Sosyal Çalışmacı-ASDEP Personeli, 5 yıllık mesleki tecrübesi var)

Özellikle boşanma gerekçesiyle tek ebeveyn olunan süreçte yine özellikle kadın odaklı bakıldığında nafaka istemeksizin boşanmaya gidilmesi ya da mahkemenin belirlediği nafakanın eski eş tarafından ödenmemesi yaşanan ekonomik güçlüklerin gerekçeleri olarak paylaşılmaktadır. Nafaka istemeksizin boşanmayı tercih etme bireyin evlilik sürecinde yaşadığı baskı ve şiddetten bir an evvel kurtulma arzusuyla ilişkili olarak değerlendirilebilir.

Benim gördüğüm şey açıkçası son 6 aydır sosyal ve ekonomik destek biriminde çalışıyorum. Şimdi şunu görüyorum, tek ebeveynli ailelerde genellikle nafaka talep etmeksizin boşanma durumu söz konusu. Yani birey boşanma safhasında yeter ki boşanayım, kurtulayım diyor ve nafaka talebinde bulunmuyor. O şekilde nafaka desteği de olmayınca kadının da küçük çocuğu olabiliyor ya da birden fazla çocuğu oluyor. İşte o zaman işe de giremiyor. Dolayısıyla bir geliri olmuyor ve maddi sıkıntı ön plana çıkıyor. Gördüğüm sıkıntı maddi ölçekte bir sıkıntı. Çünkü nakdi yardım almak için

çok fazla buraya geliyorlar. PRO-8 (Kadın, Sosyolog-ASDEP Personeli, 5 yıllık mesleki tecrübesi var)

Özellikle kadın odaklı bakış açısının ön plana çıkarıldığı anlatılarda çocukların büyük bir kısmının anneye yaşamını sürdürmesi ve kadının ekonomik gelir etme ve istihdam edilme konularında daha dezavantajlı durumda oldukları profesyonellerin değerlendirmelerinde de öne çıkmaktadır.

Bu tarz ailelerin tabii ki ekonomik sorunları var yine. Özellikle de tek ebeveyn kadınların gereksinimi ekonomik anlamda olabiliyor ve desteklenmesi gerekiyor. PRO-7 (Kadın, Psikolog, 8 yıllık mesleki tecrübesi var)

Tek ebeveyn kadınlarla ilgili iş konusunda sorun yaşadıklarını söyleyebilirim. PRO-10 (Kadın, Psikolog, 14 yıllık mesleki tecrübesi var)

PRO-2, PRO-9 ve PRO-11'in anlatılarında genel olarak ekonomik güçlüklerinin bulunduğu yer verilirken sosyal hizmet bakış açısını da yansıtır nitelikte her müracaatçı grubunun ekonomik gereksinimlerinin farklılaşabileceği ve ekonomik gereksinimleri doğuran nedenlere bakılması gerekliliği vurgulanmaktadır.

Şu an tek ebeveynli ailelerin sorunları maddiyatla başlıyor. Çünkü eve gelir getiren bir kişi olmuyor. Tek ebeveynli aile olma durumu vefatla alakalı olabilir, cezaevinde olma durumuyla alakalı olabilir ya da ayrılma ile alakalı olabiliyor. Hani bu içeriğine göre değişiyor. Ama birinci aşamada ekonomik sıkıntılar kendini gösteriyor. PRO-2 (Kadın, Çocuk Gelişimcisi, 10 yıllık mesleki tecrübesi var)

Yani tek ebeveynli ailelerdeki durum, bireylerin kendi koşulları çerçevesinde değerlendirilmeli bence. Mesela anne baba boşanmış bir çocuk tek ebeveyn annesiyle yaşıyor ama annesinin düzenli bir geliri varsa bu tek ebeveynli aile için ekonomik bir sorun ön plana çıkmıyor. Bu tarz bir aile için başka sorunların ön planda olduğunu ifade edebilirim. Ama tam tersi tek ebeveyn bireyin ekonomik bir geliri söz konusu değilse bu aile için de en önemli sorun ekonomik kaynaklı sorunlardır diyebilirim. PRO-9 (Kadın, Sosyolog, 5 yıllık mesleki tecrübesi var)

Bana göre tek ebeveynli ailelerde en büyük sorun ekonomik kaynaklı olsa da bu temel faktörü besleyen yan faktörler de temel faktörün bariz bir biçimde ortaya çıkmasına sebep oluşturmaktadır. PRO-11 (Kadın, Sosyal Çalışmacı-ASDEP Personeli, 2 yıllık mesleki tecrübesi var)

4.1.2.2.3. Yalnızlaşma ve Sosyal Destek Yoksunluğu

Bazı akademik çalışmalarda bireylerin tek ebeveyn olduktan sonra sosyal yönden yalnızlaştığı ve sosyal destek yoksunluğu yaşadıkları paylaşılmaktadır (ASAGEM, 2011; Demir ve Çelebi, 2017; Martin-West, 2019). Özellikle artık bekar bir erkek olarak eskisi gibi sosyal ilişkiler kuramadığını, insanların kendisine artık “*el bu adam*” gözüyle baktığını ifade eden TEB-9, kendi anlatısında “*bu namus hepimizin namusudur*” diyerek bu sürecin “*namus kaygısı*” ile geliştiği ve bu gerekçeyle yalnızlaştırıldığını düşünmektedir.

Vallahi önceden ne bileyim hanımın arkadaşları bize gelip gidiyordu. Adın tek kaldığı zaman el ya bu adam, bekar buna neden gidelim diyorlar. Ne var yani? Bizleri biraz toplumdun dışarı yapıyorlar. Erkek olsun, bayan olsun yani bu namus hepimizin namusudur. TEB-9 (54 yaş, erkek, 6 yıl önce eşi terk etmiş, 2 çocuğu var)

TEB-22 ise derdini anlatacak kimsesi olmadığına değinmekte ve “*düşenin dostu olmazmış*” diyerek yalnızlaştığını ve sosyal destek gereksinimini vurgulamıştır.

Bu duruma düştükten sonra bir nevi sağımdaki solumdaki insanlar kayboldu. Ha ben şükür Allah'ıma onlardan para pul mu istedim, yok. Sosyal destek yani istiyorum. Umdum, umuyorum yani daha da umuyorum çevremdeki insanlardan. Yani önceden insanlarla ilişkilerim daha çok vardı şimdi niye yok diye kendi kendime bunları soruyorum. Düşenin dostu olmazmış onu da gördüm. İnsan ne kadar da olsa sığınacak bir kişi arıyor. Derdini dinleyebilecek veya derdini açabileceği, sığınabileceği, içini dökeceği birini arıyor hep ama maalesef bulamayabiliyor. O kişiye ağlayacaksın, içini dökeceksin o şekilde bir ihtiyaç duyuyorum yani. TEB-22 (39 yaş, erkek, 7 yıl önce eşi ölmüş, 2 çocuğu var)

En yakınındaki insanların kendisine destek olmadığını ve sırtını döndüğünü ifade eden TEB-27 (44 yaş, kadın, 5 yıl önce eşi cezaevine girmiş, 3 çocuğu var), “*babam, kardeşlerim, kaynanam, kayınbabam, görümcelerim ve kaynım onların hepsi sırtını döndü bize eşim cezaevine girince*” diyerek yalnızlığını ortaya koymaktadır. Profesyonellerden PRO-3 (Kadın, Sosyal Çalışmacı, 8 yıllık mesleki tecrübesi var), “*fırsatlara ulaşma anlamında tek ebeveynli ailelerin sorunları olduğunu düşünüyorum. Anne ve babanın her ikisinin de olduğu ailelerde fırsatlara ulaşma görece daha kolay. Ama tek ebeveynli bir ailenin toplumda var olan fırsatlara ulaşması çok daha zor*”

şeklindeki anlatısıyla sosyal dışlanma riskine vurgu yapmaktadır. Ayrıca tek ebeveynli ailelerin iki ebeveynli ailelere kıyasla daha dezavantajlı olduklarına değinmektedir. Bununla birlikte profesyonellere göre tek ebeveynli ailelerin sosyal destek gereksinimlerinin olduğu ve bu konuda tek ebeveynli ailelerin dezavantajlı konuma geldikleri paylaşılmaktadır.

Tek ebeveynli ailelerin en büyük sorunlardan bir tanesi ailede manevi desteğin ortadan kalkması olarak görülebiliyor. Yani bu durum var, daha olumsuz etkiler yaratabiliyor. PRO-4 (Erkek, Sosyal Çalışmacı, 6 yıllık mesleki tecrübesi var)

Tek ebeveynli ailelerin sosyal destek gereksinimleri ön plana çıkıyor. PRO-7 (Kadın, Psikolog, 8 yıllık mesleki tecrübesi var)

Sosyal desteğe duyulan gereksinimin, yaşamın her aşamasında bireyler için oldukça önemli olduğu ve sosyal desteğin bireylerin iyilik halini arttırdığı anlaşılmaktadır.

4.1.2.2.4. Güçlükler Olsa da “Şimdi daha iyiyim”

Güçlüklerin artışına yönelik anlatıların aksine tek ebeveyn olduktan sonra sosyal, psikolojik ve ekonomik açıdan daha iyi olduklarını, daha iyi hissettiklerini ifade eden katılımcılar da söz konusudur. Bu durum, genelde boşanma sonrası için geçerli olmakla birlikte tek ebeveyn bireyin bu süreci başlatan taraf olması ve kendisini tek ebeveynlik sürecine hazırlaması bu şekilde düşünmesinin temel belirleyicisi olarak değerlendirilmektedir. Hewitt ve Turrell (2011) ve Halisdemir (2020) tarafından yapılan akademik çalışmalarda da buna benzer sonuçlara yer verilmektedir.

Boşanmayı deneyimleyerek tek ebeveyn olan TEB-3, TEB-8 ve TEB-17, psikolojik baskı altındaki bir evlilikten uzaklaşmanın daha iyi olduğunu ve şu anda daha iyi hissettiklerini paylaşmışlardır. Her ne kadar psikolojik baskı, şiddet denildiğinde ilk akla gelen unsur olmasa da ilişkiler sürdürülürken özellikle kadınların psikolojik baskılarla mücadele ettiği anlaşılmaktadır.

Şöyle... Ev içerisinde daha huzurluyum çocuklarımla daha rahat iletişim kuruyorum. Sürekli psikolojik baskı yapan biri yok o anlamda daha rahatım. TEB-3 (42 yaş, kadın, 10 yıl önce boşanmış, 2 çocuğu var)

Evlilyken psikolojik sorunum çok fazlaydı. Örneğin sizinle şu an burada oturuyorum, konuşuyorum evlilyken kesinlikle böyle bir şey olamazdı ya da nasıl anlatayım öyle yani. Çok aşırı psikolojik baskı görüyordum, çok hakaretler duydum. O konuda gerçekten şu an öyle bir duygum yok. TEB-8 (32 yaş, kadın, 3 yıl önce boşanmış, 2 çocuğu var)

Tabi ki evlilyken olan birçok şey vardı, psikolojik sorunlar yani. Hani baskı hissediyorsunuz, şiddet görüyorsunuz ve çocuklar zaten bunu gördükçe çok çok farklı oluyor. Psikolojik olarak çocuklar da yoruluyor yani. Boşandıktan sonra (uu) bu tarz şeyler olmadığı için daha rahatım yani (uuu) nasıl diyeyim o psikolojik baskı kalktı üzerimden, şiddet kalktı ve sonrasında hani çok bir eziklik yaşamadım yani. TEB-5 (46 yaş, kadın, 15 yıl önce boşanmış, 2 çocuğu var)

TEB-2 ise, eşi ile geçirdiği zamanları dikkate alarak yaptığı kıyaslamada ne olursa olsun tek ebeveynlik sürecinin kendisi için daha olumlu olduğunu ifade ediyor. Bu durumun bu şekilde ifade edilmesinde hiç kuşkusuz evlilik döneminde maruz kalınan psikolojik ve fiziksel şiddetin etkili olduğu görülmektedir.

Hani artısını eksisini düşündüğümüzde benim için boşanmanın artıları çok daha fazla. Eşimin uyguladığı psikolojik, fiziksel şiddet gitmiş oldu. Bu sebeple de ben kendimi daha iyi hissettim. TEB-2 (35 yaş, kadın, 3 yıl önce boşanmış, 3 çocuğu var)

TEB-17 de yaşadığı rahatlamanın daha çok ekonomik bağlamda olduğunu dile getiriyor. Eşi, evlilyken iyi gelir elde etse dahi bu durumun evde yansımaları görmediğini ifade eden katılımcı artık gelirini ve giderini kendisi kontrol ettiği için daha iyi hissettiğini belirtmektedir.

Eşim evlilyken kazanıyordu çok fazla kazanıyordu ama biz görmüyorduk. O yüzden şu anda benim kazandığım ve yediğim beş kuruş, on kuruş bize çok rahat geliyor, çok rahat da geçiniyoruz yani huzur var diyelim en iyisi. TEB-17 (40 yaş, kadın, 5 yıldır boşanma aşamasında, 3 çocuğu var)

Tek ebeveyn bireylerin anlatılarını destekler nitelikte, PRO-9 (Kadın, Sosyolog, 5 yıllık mesleki tecrübesi var), “özellikle boşanma sonrası tek ebeveyn olan kadınlar eşlerinden ayrı olmalarını üzerlerinden bir yük kalktığı şeklinde açıklıyorlar. Zaten eşlerinin evlilik boyunca oldukça sorumsuz davrandıklarını ifade ediyorlar” diyerek çalıştığı vakalar doğrultusunda kadınların deneyimlerini ortaya koymaktadır. Özellikle boşanma sonrası oluşan tek ebeveynli ailelerde kadınlar, eşlerin kendilerine baskı oluşturduğundan, evin

gereksinimleri ile ilgilenmediklerinden, çocuklarına karşı genelde ilgisiz olduklarından dolayı boşanma sonrası yüklerinin hafiflediğine vurgu yapmaktadır.

4.1.3. Tek Ebeveynli Ailelerin Sorumluluklarındaki Değişim

Tek ebeveynli ailelerdeki bireylerin yaşamında evlilik dönemine kıyasla bir sorumluluk artışının yaşanması beklenmektedir. Bu yönde anlatılar söz konusuken aynı zamanda sorumluluklarının değişmediğini ifade eden katılımcılar da olmuştur. Bu başlık altında katılımcıların anlatıları sorumluluğun artışı ve sorumluluğun değişmemesi alt temaları aracılığıyla paylaşılmıştır.

4.1.3.1. Sorumluluk Artışı: *“Eşim olsaydı yanımda, bunların hiçbirini yaşamazdım ki”*

Tek ebeveyn olarak yaşamını sürdürmeye devam ederken çocukların gereksinimlerinin karşılanması, hane içi sorumlulukların sürdürülmesi, ekonomik faaliyetlerde bulunma ve iki ebeveynin paylaştığı sorumlulukların tek bir ebeveyn üzerinde toplanması sorumluluk artışının göstergeleri olarak sıralanabilir. Katılımcıların bir kısmı tek başına aile sistemini sürdürürken zorlandığını ve sorumluluklarının arttığını ifade etmektedir.

Tüm tek ebeveyn grupları için geçerli olmak üzere özellikle eşi ölmüş ve cezaevine girmiş katılımcıların birçoğu sorumluluklarının arttığını ifade etmiştir. Arıcan ve Canatan (2019) tarafından yapılan çalışmada tek ebeveyn bireylerin yüklerinin arttığına ve sorumluluklarının çoğaldığına yer verilmektedir. Aydın-Boylu ve Öztop (2013) ile Karaca-Aydın (2019), tarafından yapılan akademik çalışmalarda da sorumluluk artışı yaşandığına dair sonuçlar paylaşılmaktadır.

Özellikle hane içi sorumlulukları eşleriyle beraber yaşarken pek üstlenmeyen erkek tek ebeveyn bireylerin, eşinden boşanması ya da eşinin ölümü sonrasında sorumluluk artışına yönelik anlatıları ön plana çıkmaktadır. Bu durum, evlilik devam ederken erkeklerin çoğunlukla ev dışı işlerden sorumlu tutulması, kadınların ise ev içi işlerden sorumlu tutulmasıyla ilişkili olarak açıklanabilir. Bu bağlamda TEB-10, TEB-11, TEB-19, TEB-22 ve TEB-25'in anlatılarında tüm sorumlulukların tek başına sürdürülmesinin zor

olduğuna vurgu yapılırken; çocuk bakımı ve ev işleriyle ilgili olarak zorlanma katılımcılar tarafından öne çıkarılmaktadır.

Ben ayrılınca sorumluluğumun daha çok olduğunu hissettim. Kızım bende olunca, yani sonuçta ayrılmadan önce pek sorumluluk bilinci yoktu. Şöyle aslında kızım ne yapıyor ne ediyor falan pek düşünmüyordum. Çünkü bir annesi var, bir koruyucusu vardı. Ama şimdi en ufak şeyde düşünüyorum. Kızım bugün ne yaptı, ne etti acaba diye. Sabah, öğlen, akşam olsun mesela iş yerinden çıkacağıım zaman bile eve giderken kızımı ararım görüntülü. Babacığım ben geliyorum, ediyorum falan diye. Tabi çocuk büyütme zor bir şey. Bazı aşamaları geçmek zor bir şey. TEB-10 (35 yaş, erkek, 2 yıl önce boşanmış, 1 çocuğu var)

Evliyken ev işleri ile eski eşim ilgileniyordu, diğer işler bendeydi. Bu şekilde güzel gidiyordu. Eşimden ayrıldıktan sonra tabi ki ben evde kızım la yaşıyorum, illa ki ev işleri de, yemek işleri de, çamaşır, bulaşık da kızım la paylaşarak yapıyoruz. Ama bütün sorumluluk yine bende tabi ki. Sorumluluklarım arttı, azalmadı yani. TEB-11 (42 yaş, erkek, 8 yıl önce boşanmış, 2 çocuğu var)

Tek başına kaldığıında aynı zamanda artık anne ve baba oluyorsun, iki görevi de sen üstleniyorsun bu şekilde. Hem annelik görevini yapıyorsun çocuğa, hem babalık görevini yapıyorsun. TEB-19 (44 yaş, erkek, 8 yıl önce boşanmış, 2 çocuğu var)

Sorumluluklarım da değişim oldu tabi. Her erkeğin başında bu. Yaşantı içinde, çocukları annesi evde bakıyor, her şey annenin elinde. Ama benim durumumda evde anne olmadığı için ne kadar da olsa çalışmaya da gelsem bir nevi kafan veya aklın çocuklarında oluyor. Ne yaptılar ki diye düşünüyorsun. Şöyle böyle derken ister istemez içinde bir sıkıntı oluşuyor. TEB-22 (39 yaş, erkek, 7 yıl önce eşi ölmüş, 2 çocuğu var)

Değişiyor yani sorumluluklar tabi ki. Çünkü çocukların yükümlülüğu farklı bir şey, eğitimini düşünüyorsun, yiyeceğini giyeceğini her şeyini düşünüyorsun. Yani kendin için 1 düşünüyorsan çocuklar için 4 düşünme lazım. Bugün bir bayanın yapması gereken işleri komple sen devralmış oluyorsun bu sebep yani. TEB-25 (47 yaş, erkek, 3 yıl önce boşanmış, 4 çocuğu var)

Katılımcı tek ebeveyn kadınlar açısından da benzer anlatılar söz konusudur. Kadın ebeveynler “kadın işleri” olarak ortaya konulan işlerin sorumluluğunu sürdürürken ev dışı işlerle ilgilenmenin ciddi manada sorumluluklarını arttırdığıına vurgu yapmaktadır. Hatta ev içi işlerle ilgilenmek TEB-8 tarafından “evliyken dışarıda çok bir sorumluluğum

yoktu” şeklinde ifade edilmiştir. Ayrıca evlilikleri devam ederken ev dışı işlerle eşlerinin ilgilendiğini bununla birlikte kendilerinin bu işlere müdahil olmamaları yönünde telkin edildiklerini paylaşmaktadırlar.

Evliyken çok bir sorumluluğum yoktu sadece eşim dışarı göndermiyordu beni. Hiçbir şekilde alışveriş yapamıyordum, fatura ödemeleri bilmiyordum ama şu an her şeyi yapıyorum, her türlü sorumluluk bende ve sorumluluklarımı yerine getiriyorum. Tabi ki sorumluluklarımda artış oldu çünkü hiçbir şekilde yaşadığımı, bir insan olduğumu yani bir alışverişin nasıl yapıldığını bilmiyordum. Sorumluluklarım arttı. TEB-8 (32 yaş, kadın, 3 yıl önce boşanmış, 2 çocuğu var)

Tek ebeveynlik döneminde yük tamamen benim omzuma bindi. Oğlum, babayla olmadığı için ve benim yanımda olduğu için daha çok sorumluluk bende. Mesela şöyle söyleyeyim ben evli iken de birtakım sorumluluklar üstleniyordum tabi. İlla ki o zaman da çok zor süreçten geçiyorsunuz ama boşandıktan sonra daha zor oluyor. TEB-13 (30 yaş, kadın, 8 yıl önce boşanmış, 1 çocuğu var)

Eşiyile birlikte iken sürdürdüğü sorumlulukları “basit” olarak nitelendiren TEB-21 (30 yaş, kadın, 8 yıl önce eşi ölmüş, 2 çocuğu var), “eşimden sonra sorumluluklarımda büyük değişim oldu. Çok fazla yük var hani çocukların geleceği için de daha fazla çabalamamız gerekiyor. Çünkü eskiden eşim vardı o bu sıkıntıları yine biraz daha omuzluyordu hani. Beraberdik yani ama şu anda sadece ben olunca kendi kendime de büyük bir baskı var yani. Çevreye karşı olsun, kendime karşı da olsun hani bu çocukların geleceği için bir şeyler yapabilir miyim diye düşünüyorum onun için büyük bir yük yani altındayım. Evin içinde yemek, bulaşık, çocukların bakımı hani basit sıkıntılar vardı tabi ki. Ama eşim vefat edince bütün yük benim omuzlarıma kaldı. Bütün ihtiyaçlar sana bakıyor yani” diyerek yaşadığı kaygıyı ve eşinin ölümünden kaynaklı olarak hissettiği üzüntüyü yansıtmaktadır.

Tek ebeveyn olarak yürütülen sorumluluk ve ilişkilerde çocukların disipline edilmesi gerekliliği nedeniyle bir “baba gibi” davranmak zorunda kaldığı TEB-26’nın ifadelerinde geçmektedir. Ayrıca sorumluluk artışı odağında ekonomik gereksinimlerin giderilmesinin katılımcı açısından oldukça kaygı verici olduğu anlaşılmaktadır. “Babalarının varlığı da yetiyordu” diye düşünen tek ebeveyn birey tarafından çocuğun disipline edilmesi sorumluluğunun erkeklere bırakıldığı anlaşılmaktadır.

Daha da çok arttı sorumluluklarım. Her şey benim üzerimde mesela, ilgilenmem gerekiyor. Çocuklara bir baba gibi disiplin koyuyorum ortaya. Yeri geliyor şunu şöyle yap, bunu böyle yap daha çok benim söylediğim oluyor yani. Gerçi babaları da çalışmıyordu, dışarıdayken alkol alıyordu ama yine de babalarının varlığı da yetiyordu yani gidiyordu, geliyordu öyle şey oluyordu. Şimdi daha çok sorumluluk arttı hem evin yiyecek, giyecek ihtiyacı hem çocukların eğitimi, onlarla ilgilenmesi tamamen bana kaldı. Bir de yeni bebek olunca; beziydi, mamasıydı onun gayleleri başıma daldı. Aha şimdi biterse filan bezi, maması diye korkuyorum. TEB-26 (33 yaş, kadın, 3 yıl önce eşi cezaevine girmiş, 3 çocuğu var)

Eşinin ölümüyle tek ebeveyn olan TEB-20 ise eşiyile birlikte tüm sorumlulukları paylaştıklarını ifade ederek “tek başına” olmasını anlatısı içinde yaptığı vurguyla öne çıkarmaktadır. Katılımcı hem sorumluluklarının fazla olduğunu hem de ölen eşine duyduğu özlemi yansıtmaktadır.

Yani önceden her şeyi eşim ile beraber yürütürdük. Ama şimdi tek başımayım. Her şeyi tek başıma halletmeye çalışıyorum. Yani evin içinde olsun, evin yükü olsun, dışarıda yani işe olsun, insanlara karşı olsun, çocuklara karşı olsun... Hep tek başımayım, eşim olmadan tek başıma... TEB-20 (36 yaş, kadın, 8 yıl önce eşi ölmüş, 2 çocuğu var)

Eşi cezaevinde olan TEB-23 ve TEB-29’un anlatılarında sorumluluklarının odağında çocuklarının gereksinimlerini gidermenin olduğu anlaşılmaktadır. Her iki katılımcının da üçer çocuğunun bulunması aynı anda her bir çocuğun farklı ihtiyacının olması ve bu ihtiyaçların giderilmesinde yaşanan zorlukların dillendirilmesini beraberinde getirmiştir. Hatta TEB-23 taşıdığı sorumluluğun ağırlığını “eşim olsaydı yanımda bunların hiçbirini yaşamazdım ki” şeklinde açıklamaktadır.

Sorumluluklarım arttı illa ki. Bir hastaneye gidemiyorum mesela. Çocuklarımı bırakacak kimsem yok çünkü. İşte bir fatura yatırmanız gerekiyor, bankadan bir hesap açtırmanız gerekiyor, resmi dairede bir işiniz var ne bileyim ben 3 çocuk elimde tungur tungur o şekilde gitmeye çalışıyorum. Bir tarafımda, bir diğer tarafımda, biri elimde bebek arabasıyla, sırtımda onların eşyaları. Yani eşim olsaydı yanımda bunların hiçbirini yaşamazdım ki. TEB-23 (33 yaş, kadın, 4 yıl önce eşi cezaevine girmiş, 3 çocuğu var)

Sorumluluklarım daha çok arttı diyebilirim. 3 tane çocuğumu okula her gün ben götürüp getiriyorum. Onlardan da çok zorluk çektim. Hani bir yandan çocuklara bakmam gerek, bir yandan pazara gitmem gerek, bir yandan marketi görmem gerekiyor. Bir yanda çocuğumun biri hastalanıyordu,

hastaneye götürmem gerekiyor. TEB-29 (32 yaş, kadın, 8 yıl önce eşi cezaevine girmiş, 3 çocuğu var)

Yukarıda yer alan anlatılardan hareketle tek ebeveyn bireylerin sorumluluklarında bir artışın olduğunu ifade etmek mümkündür. Tek ebeveyn bireylerin bu süreçle nasıl baş ettiklerine odaklanıldığında kadın tek ebeveynlerin büyük ölçüde sorumluluğu tek başına yüklendikleri anlaşılırken; tek ebeveyn babaların artan sorumluluklarını kendi anne, baba ve kardeşleriyle paylaştıkları anlaşılmaktadır. Genel olarak sorumluluk artışı söz konusu olsa da tek ebeveyn bireylerin eşleriyle geçirdikleri süreçler/anıları ve sahip oldukları kişisel imkanlar ve yeterlilikler artan sorumluluklarla baş etmede tek ebeveyn bireyin yeterliliğini artırmakta ya da azaltmaktadır. Bireyin isteğiyle tek ebeveynlik durumunun gelişmesi sürece daha hazırlıklı olunmasına katkı sağlamaktadır.

4.1.3.2. Sorumlulukların Değişmemesi: *“Sorumluluklar eşim varken de bendeydi, şimdi de bende...”*

Özellikle boşanma sonrası tek ebeveyn olmuş kadınların büyük bir çoğunluğu, anlatılarında hane içi ve çocuklarına yönelik sorumluluklarında pek bir değişim olmadığı; evliyken de sorumlulukların tamamının kendileri tarafından üstlenildiği yönünde paylaşımda bulunmuşlardır. İlişki devam ederken özellikle de erkeklerin hane içi sorumlulukların yerine getirilmesinde ve çocuklarına yönelik sorumlulukların sürdürülmesinde geri planda kaldıkları anlaşılmaktadır. Katılımcılar, hane içi sorumluluklarının evlilikte ve şu anda da aynı olduğu ve tek ebeveynlikten sonra değişmediğini ifade etmişlerdir.

TEB-2, sorumluluklarında değişim yaşanmadığını eşinin zaten evlilik süresince kendisine ve çocuklarına yardımcı olmayan bir birey olmasıyla açıklamaktadır. Hatta boşanma sonrasını *“hayatımdan eski eşimin yükü düşmüş oldu”* şeklinde ifade etmiştir. TEB-3 TEB-15 ve TEB-17'nin anlatıları da TEB-2'yi destekler şekildedir. Ayrıca erkeklerin evlilikleri boyunca eşlerine yardımcı olmamaları, eve ve çocuklarına dair sorumlulukları üstlenmemeleri bu işlerin kadınlar tarafından sürdürülmesi gerektiği yönündeki geleneksel toplumsal bakış açısıyla ilişkili olarak değerlendirilebilir. Ayrıca anlatılarına yer verilen boşanmayı deneyimlemiş kadınlar için aslında sorumluluklarının artmasından

ziyade değişim göstermemesi, genel olarak evlilik devam ederken eski eşlerin sorumsuzluğu ve evliliğin sona ermesiyle ilişkili olarak değerlendirilebilir.

Eşim zaten çocuk konusunda ve ev işleri konusunda çok yardımcı değildi. Çok binde bir belki yardımı dokunuyordu zaten. Üst üste oldu çocuklarım 5 senede 3 tane doğum yaptım yani biraz zor bir süreçti benim için. Eşim manevi olarak da maddi olarak da çocukların bakımını çok üstlenmedi, benimseyemedi daha doğrusu. Çocukların sorumluluğu evdeyken bende olduğu gibi boşandıktan sonra da benimle devam ettiği için açıkçası ben çok zorlanmadım. İşte hayatımdan sadece eski eşimin yükü düşmüş oldu. Hani ayrılmak bu açıdan benim için iyi oldu. TEB-2 (35 yaş, kadın, 3 yıl önce boşanmış, 3 çocuğu var)

Evliliğimiz süresince de bütün sorumluluk zaten benim üzerimdeymiş, çocuklarla ilgili olan sorumluluklar da buna dahil. Yani bir değişiklik olmadı sadece hani fatura ödeme, dışarı işleri yapıldığı için bir tek o kısımlara karışmıyordum diğer şeylerin zaten sorumluluğu bendeydi o yüzden çok da zorlandım diyemem tek ebeveyn olunca. TEB-3 (42 yaş, kadın, 10 yıl önce boşanmış, 2 çocuğu var)

Sorumluluklarımda herhangi bir değişim olmadı. Yani ben evimin işini de yapıyordum, yemeklerini de yapıyordum, çocuklarıma da bakıyordum, üstünü başını yıkayıp çamaşırlarını giydirdiyordum da... Yani evde de böyleydi, ayrıldım geldim yine aynı şekilde evimin işine, gücüne, temizliğine odaklanıyorum. Sorumlulukları yine ben yapıyorum yani değişen bir şey olmadı. TEB-15 (33 yaş, kadın, 4 yıl önce boşanmış, 3 çocuğu var)

Kendisinin zaten aktif olduğu ve çalıştığına vurgu yapan TEB-5 sorumluluklarının aynı şekilde devam ettiğine işaret etmektedir. TEB-5 (46 yaş, kadın, 15 yıl önce boşanmış, 2 çocuğu var), “şöyle yani... Kendim çalışıp kendim ilgilendiğim için çok bir ağırlık olmadı üzerimde. Ya da işte aynı sorumluluklarım devam etti diyebilirim” şeklinde sorumluluklarının aynı şekilde ilerlediğini ifade etmiştir. Eve gelir getiren bir birey için tek ebeveynlik sürecinde de gelir getirmesi sorumluluk açısından değişmeyen ve devam eden bir süreç olarak değerlendirilmektedir.

4.1.4. Tek Ebeveynli Ailelere Yönelik Toplumsal Bakış

Katılımcıların anlatılarında özellikle tek ebeveyn kadın algısına yönelik olumsuz değerlendirmelerin bulunduğu ve damgalandıkları yönünde bulgular ön plana çıkmaktadır. Doğrudan taciz olarak değerlendirilebilecek durumlarla karşılaşan

katılımcıların yanı sıra katılımcıların bir kısmının da damgalayıcı bir bakışa maruz kaldıkları öğrenilmiştir. Katılımcıların eleştirel bir tutumla karşılaşmamak için kendilerini sosyal yaşamdan geri çektikleri, arkadaş edinmedikleri ve sürekli olarak davranışlarını kontrol altında tutmaya çaba gösterdikleri yönünde ifadeler ortaya çıkmıştır. Clarke-Stewart ve Brentano (2006) ve Karakaya (2018)'in çalışmalarında da buna benzer sonuçlara ulaşılmış ve katılımcıların kaygılarına yer verilmiştir. Literatürdeki sonuçlar ile araştırma bulgularının benzerliği özellikle tek ebeveyn kadınlar için geçerlilik göstermektedir. Bununla birlikte tek ebeveyn kadınların topluma karşı daha sert bir imaj sergileme çabasında oldukları yönünde anlatılar söz konusudur.

4.1.4.1. Toplumsal Yargılama: “Sanki haydutmuşuz gibi bakıyorlar”

Tek ebeveyn bireylerin özellikle de kadınların toplumsal açıdan olumsuz bir değerlendirmeye tabi tutuldukları görülmektedir. Toplumun boşanan kadınlara iyi bakmadığı katılımcıların anlatılarında ön plana çıkmaktadır. TEB-16, TEB-18 ve TEB-21'in anlatılarında toplumun olumsuz değerlendirmelerine yer verilirken boşanmış bir kadın olarak davranışlarına ve hareketlerine dikkat etme ihtiyacı duydukları ifade edilmektedir. Ayrıca boşanmış kadınlara “kötü gözle de bakılması” na anlatılarda değinilmektedir.

Evli bir insanla, boşanmış bir insan bir değil tabi. Ki yani sen boşanıyorsun, ailenin evine gidiyorsun, çevreden olsun, akrabalarından olsun tabi ki bir şey oluyor. Bu boşanmış gelmiş diye. Nasıl anlatayım bir eziklik oluyor işte. Çocuğa karşı olsun, boşanan kişiye karşı olsun bir eziklik oluyor. Toplum, boşanan kadınlara pek iyi bakmıyor. Böyle bir süreçle karşı karşıya kaldım. Yani bu çevre biraz küçük yer bildiğiniz gibi. Boşanmış bir kadın olarak güçlükler yaşadım yani istediğin gibi her yere gidemiyorsun, alışveriş olsun en ufak bir şey çarşı-pazar göremiyorsun. Boşanmış bir kadın olarak kötü... Böyle kötü gözle de bakılabiliyor. TEB-16 (45 yaş, kadın, 15 yıl önce boşanmış, 1 çocuğu var

Çok zor, çok zor, çok zor. Hele hele de ilçe gibi bir yerde yaşamak çok zor. Size örnek vereyim yani gidiyorum bir yere görenler ay şu yaşlı kadın diyorlar. İyi giyinsen iyi giyindin diyorlar, kötü giyinsen kötü giyindin diyorlar. Mesela ben dışarıda sizinle konuşsam aaa kadın adamlarla konuşuyor diyorlar. Ya benim demek ki ihtiyacım var, ben bu evin hem erkeğiyim hem kadınıyım. Mesela diyorlar ki bana tunik giy, pantolon giy diyorlar. Ben daha önce giymedim ki hiç şimdi bana bir tuhaf geliyor. El şunu diyecek aman eşi öldüydü başladı açılıp saçılmaya yani. Çevreyi de kendimi de düşünüyorum.

Ben tuniği giysem ney giymesem ney. Yaşım ilerledi, eşim olsa belki eşime güzel görünmek için giyinirdim. TEB-18 (48 yaş, kadın, 6 yıl önce eşi ölmüş, 3 çocuğu var)

İnsanların kimisi farklı düşünceler içerisine girebiliyor sizinle ilgili. Hani hissediyorsun, tahmin ediyorsun illa ki. Yani güzel bir durum değil. Yani hani dul bir kadın olmuş oluyorsun. Biraz daha hareketlerine, her şeyine daha fazla dikkat etmen gerekiyor. Hani çevredeki bakış açısı da öyle mecburen yani. Bu hiç hoş değil. TEB-21 (30 yaş, kadın, 8 yıl önce eşi ölmüş, 2 çocuğu var)

Toplumsal yargılamanın suç ve cezaevi odaklı olarak yeniden inşasında, eşin cezaevinde olmasının tek ebeveyn bireyle birlikte hanedeki çocukları da olumsuz etkilemesi söz konusu olabilmektedir. Özellikle eşin cezaevine girdiği ilk dönemlerde tek ebeveyn durumundaki eşlerin ve çocuklarının daha fazla yalnızlaştırıldığı ön plana çıkmaktadır. Bu durum bireylerin ya da ailelerin sahip oldukları bir dezavantajın başka dezavantajları da doğurmasıyla ilişkili olarak değerlendirilebilir. Yani tek ebeveynli aile olmak toplum tarafından olumsuz bir değerlendirmeye tabi tutulurken eşin cezaevinde olmasından kaynaklı bir tek ebeveynlik süreci geliştirse bu duruma yönelik daha katı ve olumsuz bir bakışın öne çıktığı söylenebilir. TEB-27, TEB-28 ve TEB-29'un anlatılarında da toplumsal bakışın böyle olduğu katılımcılar tarafından paylaşılmaktadır.

Komşularım ilk başta çok yakın davranmadılar bana, benden uzak durmaya çalıştılar. Sonra sonra ısınmaya başladılar. Öncesinde ne bileyim konuşmadılar benimle sonra rahatsızlığımı neyimi duyunca artık Allah' tan mı korktular, acıdılar mı bilmiyorum ama ondan sonra konuşmaya başladılar benimle. TEB-27 (44 yaş, kadın, 5 yıl önce eşi cezaevine girmiş, 3 çocuğu var)

Eşimin cezaevine girmesi uyuşturucu ile ilgili. Eşim suçsuz da olsa verilen ceza bu gerekçe ile. Dolayısıyla çevrenin bakışı çok iyi değil bize karşı. Ben biliyorum eşimin öyle olmadığını, yapmadığını ama çevre onu öyle bilmiyor. Öyle bir şey var yani. TEB 28 (36 yaş, kadın, 1 yıl önce eşi cezaevine girmiş, 2 çocuğu var)

Toplumsal bakışı ben suçlayıcı buluyorum. Hani o süreçte benim çocuklarım sanki komşuların evlerine girecekmiş, sanki haydutmuşuz gibi öyle bakıyorlardı bize. Hani gelmesinler, bize yaklaşmasınlar gibisine bakıyorlar. Genellikle de bir yere çıkarmamaya çalışırım ben de çocukları bu yüzden. Sadece okul, ev o kadar. TEB-29 (32 yaş, kadın, 8 yıl önce eşi cezaevine girmiş, 3 çocuğu var)

Tek ebeveyn bireyler bu süreçte kök aileleri ya da çocukları tarafından da kısıtlanmaya çalışıldıklarına yer vermektedir. TEB-4 (39 yaş, kadın, 10 yıl önce eşi ölmüş, 2 çocuğu var), *“yani dışarıdan değil de kendi ailem mesela çok koruyucu oldular, eşimin ölümünden sonraki ilk zamanlar beni çok sıktılar. Oraya gitme, buraya gitme, işte yalnızsın bir şey olur, bir şey söyleyen olur”* diyerek sürekli ailesi tarafından baskıya maruz kaldığını paylaşmıştır. TEB-7 (46 yaş, kadın, 14 yıl önce boşanmış, 2 çocuğu var), *“evliken şiddetli de olsa bir şeyim vardı ama ayrıldıktan sonra biz daha ataerkil bir aile olduğumuzdan sana karışan çok oluyor”* diyerek TEB-4 ile benzer bir süreç yaşadığına değinmiştir. TEB-5 ise bu durumun aksine kök ailesiyle ilgili bir yargılama süreci yaşamadığını ancak toplumun geneli açısından kendisine bakış açısının farklılaştığını ifade etmiştir. TEB-5 (46 yaş, kadın, 15 yıl önce boşanmış, 2 çocuğu var), *“şöyle diyebilirim size. Hani tek başına yaşamak... Konu-komşu, aile bireyleri falan bunlardan kesinlikle bir olumsuzluk hissetmedim yani onlar da benim ne kadar ayaklarımın üstünde durabileceğimi biliyorlardı. Ama yani dışarıdan toplumun bakış açısı daha farklı olabiliyor tabi ki”* diyerek toplumun bakışının eskiye göre farklı olabildiğini vurgulamıştır.

TEB-23 ise, olumsuz bakışlarla güçlüklerle mücadele ettiğini anlatılarının büyük bir kısmında paylaşırken özellikle cinsel tacizlere maruz kaldığını eklemiştir. TEB-23 (33 yaş, kadın, 4 yıl önce eşi cezaevine girmiş, 3 çocuğu var), *“şöyle... Mesela elektriğim kapandığında elektrik idaresine gittim ben. Orada eşimin cezaevinde olduğunu söyledim oradaki erkek personel de bana yardım etme bahanesi ile akşam cep telefonuma mesaj attı. Ben de işimi halledecek diye, gerçekten insani yaklaşıyor sanıyorum. Çünkü daha önce başıma böyle bir şey gelmemiş. Sonra bu adam beni sürekli aramaya başladı. Ertesi gün arıyor, öğlen tekrar arıyor gelmeniz şöyle yapmanız gerekiyor diyor, akşam tekrar aynı şekilde 1 oldu 2 oldu. Sonra ben cevap vermemeye başladım, bu sefer sosyal medyadan buldu beni. Yani eşimin cezaevinde olması benim namussuz olmam anlamına mı geliyor? Yani işte ya bu dul hani götürürüz, ya bunun eşi cezaevinde hadi öyle bir dünya yok ya”* diyerek yaşadığı olumsuz deneyimi paylaşmaktadır.

4.1.4.2. Olumsuz Toplumsal Bakışa Yönelik Tek Ebeveyn Bireylerin Nasıl Davrandıkları

Olumsuz yargılamanın yaygın olduğu toplumsal bakışa maruz kalan tek ebeveyn bireylerin bu süreçle nasıl baş ettikleri ve neler yaptıklarına ilişkin anlatıları verilen tepkilerin çeşitliliğine vurgu yapmaktadır. Çok daha fazla dikkatli olduğunu ifade eden TEB-1'in yanı sıra TEB-2 laf-söz olacak kaygısıyla dışarı çıkmadığını, TEB-6 ise “size yobazca gelebilir belki” diyerek erkek arkadaş edinmediğini eklemektedir. Böylelikle kendilerine yönelebilecek eleştirilerin önüne geçme çabasında oldukları anlaşılmaktadır. Yine tek ebeveynlik olgusunun yanı sıra kadın tek ebeveynlere yönelik bakışa karşı kadınların kendileri tarafından korunma mekanizmaları geliştirdiklerini görmekteyiz.

En nihayetinde “yalnız bir annesin” yani biraz daha dikkatli olman lazım çünkü bizim insanımız çok fazla eleştiride bulunan bir yapıda. Biz yani kendim dahil olmak üzere söyleyebilirim çok fazla eleştiri yapabiliriz. Onun için çok fazla dikkatli olmamız lazım. TEB-1 (25 yaş, kadın, 5 yıldır boşanma aşamasında, 1 kızı var)

Ben medeni durumumdan ötürü (boşanmış kadın olmayı kastediyor) çok dışarı çıkmıyorum. Burası hani küçük bir yer, Kırıkkale malum. Çok çarşıya çıkmıyorum, bir yere gitmiyorum dedikodu olur, laf söz olur diye. Biraz otokontrol sistemi devreye girdi herhalde. O yüzden de bir problem yaşamadım şu ana kadar. Ama tabi ki evli olmakla boşanmış olmanın rahatlığı çok farklı. Yani evli iken çok rahatsın, istediğin gibi hareket edebiliyorsun ama boşandıktan sonra daha da dikkat etmen gerekiyor. Belki de toplumsal algıdan dolayı ben çekiniyorum. TEB-2 (35 yaş, kadın, 3 yıl önce boşanmış, 3 çocuğu var)

Ya işte çok erkek arkadaş edinmiyorum (uu) sonuçta işim olmadıkça muhatap olmuyorum genelde bayan arkadaş tercih ediyorum. Benim kendi fikrim bilmiyorum, belki size yobazca gelebilir ama kendi düşüncem öyle. Dediğim gibi işimde, gücümde, çocuklarımla uğraşıyorum. TEB-6 (44 yaş, kadın, 14 yıl önce boşanmış, 2 çocuğu var)

TEB-7 ise süreçte yaşanabilecek olumsuzluklardan kendini koruyabilmek adına “erkek gibi” davrandığını, o şekilde bir toplumsal imaj yarattığını aktarıyor.

Ki zaten bir bayan olarak çok bir şey var mı bende yok. Çünkü benim bir erkek gibi daha net çizgilerim var. Onu da tabi ki bu çalışma ortamının geliştirdiğini düşünüyorum ben. Beni tanyan da oluyor buralarda tanımayan da. Çoğunlukla ben daha ziyade erkek gibi geziyorum. Çarşıda, pazarda,

sokakta, hastanede... TEB-7 (46 yaş, kadın, 14 yıl önce boşanmış, 2 çocuğu var)

Tek ebeveyn kadınların toplumsal yaşamdan uzaklaştıkları ön plana çıkarken; tek ebeveyn erkeklerin sosyalleşme bağlamında öncesinde eşleriyle birlikte gidebildikleri yerlere artık yalnız gidemedikleri aktarılmaktadır. TEB-11'in (42 yaş, erkek, 8 yıl önce boşanmış, 2 çocuğu var), *“tabi ki eşimle gidebileceğim yerlere tek gidemiyorum, gitmedim de kendimi geriye çektim. O sıkıntıları yaşadım çünkü bir amcamın evine eşim ile giderken daha güzel gidiyordum ama yalnız gitmek istemiyorum. Çünkü amcamın çocukları var. Yengem var, rahatsız etmek istemiyorum. Bu sıkıntılar ile illaki karşılaşılıyorz yani”* şeklindeki anlatısından toplumdan geri çekilme çabası anlaşılmaktadır.

4.1.4.3. Yargılamanın Aksine Destek: *“Yirmi sene nasıl çektiğimi herkes biliyordu”*

Katılımcıların toplumsal olarak yargılanmanın aksine toplumdan destek gördüklerine dair anlatıları da söz konusudur. Yargılamanın aksine destek gördüğünü ifade eden katılımcıların evlilik sürecinde çok fazla üzüldükleri, çevrelerinin evlilik süreçlerine şahitlik ettiği dolayısıyla da “haklı” olduklarının düşünülmesinden kaynaklı olarak destek gördükleri aktarılmıştır.

Eşimle ayrı olduğumuz için çalışmadığım için ailemden olsun çevremden olsun olumsuz bir bakış ile karşılaşmadık. TEB-13 (30 yaş, kadın, 8 yıl önce boşanmış, 1 çocuğu var)

Çevrem, ailem boşanmama destek verdiler, sevindiler. Anlaşamıyorduk, geçimimiz olmadığı için etrafım boşandığıma sevindi. Çevrem bana karşı iyiler; arkadaşlarım da iyiler. TEB-14 (45 yaş, kadın, 3 yıl önce boşanmış, 2 çocuğu var)

Toplum tarafından yargılamayı görmedim çünkü 20 sene nasıl çektiğimi, nasıl bir aile ortamım olduğunu herkes biliyordu küçük bir yer olduğu için. Hiçbir yadırgama görmedim tam tersi nasıl sabrettin bu adama bu zamana kadar nasıl durdun diyorlar. Yani hiçbir şekilde olumsuz yargılama olmadı. TEB-17 (40 yaş, kadın, 5 yıldır boşanma aşamasında, 3 çocuğu var)

Ayrıca TEB-10 ve TEB 11 süreçte herhangi bir olumsuz değerlendirmeye tabi tutulmadıklarını belirtmişlerdir. Her iki katılımcının erkek olması zaten toplumsal olarak

olumsuz bir değerlendirmenin dışında kalmaları adına daha avantajlı olduklarını düşündürmektedir. Ayrıca katılımcıların anlatılarında herkes tarafından kendilerinin haklı görüldüğü ve eski eşlerinin suçlandığına yer verilmektedir.

Çevremdeki kişiler ile ilgili kesinlikle olumsuz bir bakışa maruz kalmadım. Ya işte bu boşanmış etmiş demediler, hani kimsenin beni geri planda gördüğünü sanmadım. Yani öyle hissetmedim. Çünkü bunun en büyük sebeplerinden biri benim haklı bir durumdan ayrıldığımı, haklı bir durumda olduğumu herkes bildiği için kimse bana karşı çıkmadı. Hiç olumsuz öyle bir şey görmedim kesinlikle. TEB-10 (35 yaş, erkek, 2 yıl önce boşanmış, 1 çocuğu var)

Valla kimseden olumsuz bir yaklaşım görmedim herkes iyi karşıladı. Beni bildikleri için benden yana oldular. Sen abarttın, şöyle yaptın, böyle yaptın diye bir tepki görmedim kimse tarafından. TEB-11 (42 yaş, erkek, 8 yıl önce boşanmış, 2 çocuğu var)

Genel çerçevede toplumsal bakışa dair bir değerlendirme yapıldığında kadınların erkeklere kıyasla daha olumsuz bir tutum ve yargılanmaya maruz kaldıkları ön plana çıkmaktadır. PRO-7 (Kadın, Psikolog, 8 yıllık mesleki tecrübesi var), “benim gözlemim şöyle. Eşi ölmüş ve tek ebeveyn olmuş kadınların, eşinden boşanmış kadınlara kıyasla daha fazla desteğe sahip olduklarını ben görüyorum. Yani benim çevremde gördüğüm kadarıyla durum böyle. Evet, duygusal bir kayıpları olduğu kesin ama boşanmış olanlara kıyasla daha fazla bir destek ağlarının olduğunu görüyorum. Ama boşanmış kadınların ya da ayrılmış kadınların daha fazla yargılandığı ve toplumsal destekten yoksun bırakıldıklarına dair bir düşüncem var. Bu durumun da tabii toplumun kültürü, inanışları ile ilgili olarak şekillendiğini düşünüyorum” diyerek kadınların olumsuz bakışa maruz kaldığına, boşanmış veya ayrılmış kadınların eşi ölmüş kadınlara göre bu durumla daha fazla karşılaştığına dikkat çekmektedir.

Kadınlara kıyasla erkeklere neredeyse hiç eleştirel yaklaşılmayan ataerkil toplumsal yapıda bu durumun toplumsal cinsiyet rolleri ile ilişkili olarak değerlendirilmesi mümkündür (Arıkan, 1996; Rathi ve Pachauri, 2018). Toplumdaki kadın ve erkek algısının farklı olması, ataerkil toplum örgütlenmesinde erkeklerin ortaya koyduğu davranışların eleştiriye açık olmaması; kadınların ise başta aile sistemi içinde olmak üzere sürekli bir değerlendirme ve yargılamaya maruz bırakılması bu sürecin açıklayıcısı

niteliğindedir. Erkeklere gösterilen olumlu muamelenin kadınlara da gösterilmesi halinde eşitliği temel alan bir toplumsal düzen oluşacağı düşünülmektedir.

4.1.5. Tek Ebeveynli Ailelerin Destek Mekanizmaları

Tek ebeveyn bireylere yönelik destek mekanizmalarını profesyonel ve geleneksel destek mekanizmaları şeklinde sınıflandırmak mümkündür. Profesyonel destek mekanizmaları; profesyonel destekler, profesyonel hizmetler ve profesyonel yardımlardan oluşmaktadır. Bununla birlikte profesyonel desteklerin aksine aile, çocuk, akraba ve arkadaş çevresi vb., gibi geleneksel destek mekanizmalarının olduğu ifade edilebilir. Bu araştırma kapsamında katılımcıların bir kısmı hem profesyonel hem de geleneksel desteklerinin bulunmadığını ifade etmişlerdir. Bir kısmı geleneksel olarak süreci yürüttüğünü ifade ederken bir kısmı ise kendisi ya da çocuğu için profesyonel destek sürecine dahil olduğunu paylaşmaktadır.

Katılımcılar, geleneksel destek alma durumuna yönelik aile desteğinin ön plana çıktığını ifade etmekle birlikte özellikle erkek tek ebeveyn bireylerin çocuklarının bakımı noktasında kök ailelerinden destek aldığına dair anlatılar söz konusudur. Ayrıca katılımcıların bazıları manevi boyutta inançlarına sığındıklarını ve çocuklarının en büyük destekçileri olduklarını ortaya koymuşlardır. Tabi ki yaşanan değişimlerin ve güçlüklerin üstesinden gelebilmek için destek mekanizmalarının aktif olması son derece önemlidir. PRO-9 da (Kadın, Sosyolog, 5 yıllık mesleki tecrübesi var), *“tabi etrafın, sosyal çevrenin aileye destek olması sorunların yaşanmasında, gereksinimlerin giderilmesinde de belirleyici oluyor diyebilirim”* şeklindeki anlatısıyla sorunlarla baş etme sürecinde ve gereksinimlerin giderilmesi aşamasında destek mekanizmasının önemine vurgu yapmaktadır. Belirlenen alt temalar aracılığıyla ilgili anlatılara aşağıda yer verilmektedir.

4.1.5.1. Geleneksel Destek Mekanizmaları

Tek ebeveyn bireylerin geleneksel destek mekanizması olarak kök aile, kayınvalide, yakın akraba ve kendi çocuklarının desteği ön plana çıkmaktadır. TEB-1, kayınvalidesinin evlilikleri boyunca da tek ebeveynlik sürecinde de en büyük destekçisi

olduğuna yer vermektedir. Hatta yaşanılan süreçten kaynaklı olarak kayınvalidesinin kendi oğluyla artık görüşmediğini eklemektedir.

Benimle evliliğimin başından beri kayınvalidem ilgileniyor. Ben eşimin akrabaları tarafından çok destek gördüm. şu anda da hiçbir şekilde eşimle görüşmüyorlar. Teyzeleri, dayıları, amcaları hiç kimse eşimle 3 senedir görüşmüyorlar. TEB-1 (25 yaş, kadın, 5 yıldır boşanma aşamasında, 1 kızı var)

Kök ailenin destekleyici olduğuna dair paylaşılan anlatılarda ekonomik ve psikolojik destek ön plana çıkarken; çocuklarının en büyük destekçileri olduğunu paylaşan katılımcılar da söz konusudur.

Yardım, destek aldığım kişi maddi ve manevi olarak annem ve babam. Hani giderlerimizi babam karşılıyor işte. Yemeğimizi falan annem yapıyor yardımcı oluyor. TEB-2 (35 yaş, kadın, 3 yıl önce boşanmış, 3 çocuğu var)

Ya genelde ailemden destek alıyorum. Hani çocuklarıma duyduğum sevgi de benim için çok büyük destek bu şekilde de bir şeylerle baş etmeye çalışıyorum. TEB-3 (42 yaş, kadın, 10 yıl önce boşanmış, 2 çocuğu var)

Benim destekçilerim ailemdi. Yani buna daha genel olarak akraba diyeyim. Onların destekleri oldu bana hem psikolojik olarak hem de yani maddi manevi olarak destekleri oldu. Çok korktuğum, zorlandığım zamanlarda onlar yardımcı oldular bana. TEB-5 (46 yaş, kadın, 15 yıl önce boşanmış, 2 çocuğu var)

TEB-4, eşinin ölümü sonrasında tüm ailesinin destekçi olduğunu paylaşırken bekar erkek kardeşinin kendisi ve çocuklarıyla birlikte yaşayarak kendilerine destek olduğunu vurgulamıştır. TEB-4 (39 yaş, kadın, 10 yıl önce eşi ölmüş, 2 çocuğu var), “şimdi tek destekçim hep söylerim kendi ailem, abim, kardeşlerim, ablam, annem, babam, teyzelerim ve halalarım. Çok destek çıktılar Allah herkesten razı olsun. Kardeşim ile beraber oturduk eşim vefat ettikten sonra erkek kardeşim becardı bir 5-6 yıl benimle ve çocuklarımla kaldı. Erkek kardeşim evlenene kadar yanımdaydı” diyerek gördüğu destek karşısında hissettiği minneti yansıtmaktadır.

Çevreden destek aldığını ifade eden TEB-9 maddi gereksinimlerinin giderilmesi noktasında komşularının sağladığı katkırıyı öne çıkarırken TEB-10 ailesinin varlığını daha çok hissettiği ve çevresinin de kendisine oldukça destek olduğunun altını çizmektedir.

Vallahi destek olan da çok oldu, bizden uzaklaşan da. Ama en çok destek oldular diyebilirim. Bizim Türk insanları biraz şeydir, iyilikseverdir. Her zaman da iyilik seviyorlar, insanlar çok yardımcı oldu. Ne bileyim ben o zaman aylık maaş falan almıyordum, komşularım bana bakıyordu. Yağ olsun, peynir olsun yani mutfak erzaklarında hep yardım ediyorlardı. Komşular her zaman gelip gittiler, derdimi sordular rahatımı sordular. TEB-9 (54 yaş, erkek, 6 yıl önce eşi terk etmiş, 2 çocuğu var)

Çevrem olsun, arkadaşlarım da dostum da olsun herkesin bana bir desteği var. Yani bütün arkadaşlarım, bütün akralarım, tanıştığım bütün insanlar yani evlendikten sonra hayatıma giren insanların bile desteği var. Ki eski eşimin ailesi tarafından da çok desteğim var. Dedesinin, anneannesinin, teyzesinin, hepsinin bir desteği var. Kimseden bir zarar görmedik sıkıntı yok. Ayrıca şöyle söyleyeyim. Ben boşandıktan sonra ailemin varlığını daha çok hissettim. Özellikle annem ve kız kardeşim. TEB-10 (35 yaş, erkek, 2 yıl önce boşanmış, 1 çocuğu var)

Birer tek ebeveyn erkek birey olarak TEB-11, TEB-19 ve TEB-24'ün anlatılarında çocuklarına verilen bakım desteği öne çıkartılmıştır. Tek ebeveyn erkek bireylerin anneleri ve babalarının torunlarının bakımını sağlamak noktasında birinci derecede destek oldukları katılımcılar tarafından paylaşılmaktadır.

Valla hiç kimseden bir destek almadım sadece benim büyük kızım bir 5 yıl dedesiyle, ebesiyle yani annemle babamla kaldı. O desteği onlar sağladılar. Kızım yani büyüyüp kendine gelene kadar. TEB-11 (42 yaş, erkek, 8 yıl önce boşanmış, 2 çocuğu var)

Şu an herhangi bir desteğim yok. Ha mesela annem, ilk boşandığım zamanlar epey destek oldu. TEB-19 (44 yaş, erkek, 8 yıl önce boşanmış, 2 çocuğu var)

Çocuklarımın bakımını babaannesi, annem sağlıyor. Beraber yaşıyoruz aynı evde. TEB-22 (39 yaş, erkek, 7 yıl önce eşi ölmüş, 2 çocuğu var)

Normal şartlarda ben bazı zamanlar Türkiye'nin bazı illerinde de çalıştım mesela. O zamanlarda kızıma annemgil baktı. TEB-24 (51 yaş, erkek, 20 yıl önce boşanmış, 1 çocuğu var)

Katılımcıların bir kısmı kendilerine manevi bir destek mekanizması inşa ettiklerini ortaya koymaktadırlar. Katılımcıların dini ibadetlere ve eylemlere yönelerek içinde bulunulan zor sürece yönelik kendi kendilerine destek olma yoluna gittikleri anlaşılmaktadır. Dolayısıyla tek ebeveynlik sürecinin zorluklarıyla bu şekilde baş etme çabası içine girdikleri söylenebilir.

Her perşembe gecesi hala da yaparım bunu ilk önce namaz kılıyorum, dua ediyorum. Sonra çocukları filan uyuttuktan sonra odama çekiliyorum. Gözlerimi kapatıyorum ve 1 haftalık muhakememi yapıyorum. O muhakemede kendime beraat verdiklerim oluyor, kendimi idam ettiğim yerler oluyor. Kendimi sonra tekrar ayağa kalk, senin cezan bu kadardı dediğim yerler oluyor. En nihayetinde kendime hep şunu söylüyorum bunlar geçici. Yani insan neler geçiriyor, evet çok zor ama bunlar geçici. Senin çocuklarının sana ihtiyacı var. Ben hep böyle telkin ettim kendime. TEB-23 (33 yaş, kadın, 4 yıl önce eşi cezaevine girmiş, 3 çocuğu var)

Önce bir Allah'ım peygamberim var tabii. Dert ortağım, arkadaşım olan böyle pek kimsem yok. Bir Allah'a güveniyorum, bir de kızım işte başka da kimsem yok. TEB-27 (44 yaş, kadın, 5 yıl önce eşi cezaevine girmiş, 3 çocuğu var)

4.1.5.2. Profesyonel Destek Mekanizmaları

Katılımcıların profesyonel destek alma durumuna yönelik psikolojik desteğin ve ekonomik çerçevede sosyal yardımların ön plana çıktığı ifade edilmekle birlikte tek ebeveyn bireylerin ve çocuklarının psikolojik tedavi sürecine dahil olduklarına dair anlatılara da yer verilmiştir. Katılımcıların bir kısmının psikolojik problemler yaşaması doğrultusunda kendileri ve çocukları için profesyonel bir destek mekanizması olarak psikolojik destek aldıkları bir kısmının da psikiyatrik ilaç tedavisine dahil oldukları anlaşılmıştır.

Profesyonel olarak ben psikiyatriste başvurmuştum ve ilaç tedavisi görüyorum. Çocuklarımı da sosyal hizmetlerdeki psikolojik hizmetlerden yararlandırmaya başladım. Büyük kızım 12 yaşında ve üç dört aydır anti-depresan ilaçlar kullanıyor. Kızım çok öfkeliydi; hem ergenliğe girmesi hem işte babanın-annenin boşanmış olması onu biraz yıprattı. Bunlardan dolayı profesyonel tedaviye başladık. TEB-2 (35 yaş, kadın, 3 yıl önce boşanmış, 3 çocuğu var)

Psikolojik destek almak için kendim ve çocuğum adına başvururdum. Gözetim altında olmak için o büyük oğlumu da Ankara'ya götürmüştüm. İki, üç sefer oğlumu götürdüm doktora. Ben de burada bir psikiyatrist hocamız vardı onunla görüşüyordum, ondan destek alıyordum. 1-2 yıl bu süreç devam etti, psikolojik destek aldım. Ondan sonra bıraktım. Psikolojik desteğin yeterli olduğunu da düşünmedim aslında. TEB-22 (39 yaş, erkek, 7 yıl önce eşi ölmüş, 2 çocuğu var)

Psikolojik destek almak için kendim başvurmuştum. Hatta ilaç da kullandım. Şu nasıl söylesem bende göz kararması, baş dönmesi başladı mesela.

Psikiyatriye başvurduğum oradan nörolojiye yönlendirdiler beni tedavi gördüm orada. Sonra sakinleştirici falan verdiler, 6 ay boyunca kullandım. TEB-29 (32 yaş, kadın, 8 yıl önce eşi cezaevine girmiş, 3 çocuğu var)

Ekonomik bağlamda gereksinimlerini gidermek adına tek ebeveyn bireylerin bir kısmının sosyal yardım uygulamalarına dahil oldukları da paylaşılan anlatılardan anlaşılmaktadır.

Ayrı olduğumuz için tabi ki hani ufak tefek maddi destekler devletten gördük. Ben olayım, çocuğum olsun. TEB-13 (30 yaş, kadın, 8 yıl önce boşanmış, 1 çocuğu var)

Arada bir sosyal yardımlaşma vakfından para alıyorum işte senede bir kere, iki kere başka bir şey yok. TEB-14 (45 yaş, kadın, 3 yıl önce boşanmış, 2 çocuğu var)

4.1.5.3. Herhangi Bir Destek Beklememe: “Yapamayacağım bir şey olduğunda param ile hallediyorum”

Katılımcıların bir kısmı sürece yönelik hiç destek almadığını, kendi imkanlarıyla süreçle baş ettiklerine yer vermektedir. Ekonomik destek konusunda, çalışan tek ebeveynlerin diğerlerine kıyasla daha az destek ihtiyacı içinde oldukları anlatılar aracılığıyla ön plana çıkmaktadır.

Ailemden çok büyük bir destek beklemedim. Ekonomik özgürlüğüm olduğu için kendi evimi açabildim, düzenimi kurabildim zaten her şey benim üzerimdeydi. Ailem ile komşu oldum yani aileme yük olmadım komşu oldum. Bir şeye ihtiyacım olduğunda, yapamayacağım bir şey olduğunda param ile hallediyorum. Onu yapacak kişiyi, elemanı getiriyorum o işimi hallediyorum. Tamirat olsun, beni zorlayacak bir şey olsun o gibi durumlarda param ile hallediyorum. TEB-6 (44 yaş, kadın, 14 yıl önce boşanmış, 2 çocuğu var)

Kimseden destek almadım, mesela oğlumun düğününü tek başıma ettim. Tüm ilçe halkı dedi ki helal olsun. En ufak, en küçük maaşım ile her şeyini aldım, her şeyini de yaptım, hiçbir şeyini de eksik etmedim. TEB-18 (48 yaş, kadın, 6 yıl önce eşi ölmüş, 3 çocuğu var)

TEB-21 ise aslında profesyonel desteğe gereksinimi olduğunu ifade ederken herhangi bir destek arayışı içine girmediğini çocuklarıyla birlikte bu süreci yürüttüğünü ifade etmiştir.

TEB-21 (30 yaş, kadın, 8 yıl önce eşi ölmüş, 2 çocuğu var), “psikolojik destek almam belki gerekiyordu ama başvurmadım hiçbir yere maddi olarak da, sosyal olarak da... İşte

bir ihtiyacım var, yardım edin gibi talepte bulunmadım. Kendim idare ettim bir şekilde. Kayınvalidem ile falan da zaten bütün herkesin olduğu gibi benim de aram bozuktu. Onlarla da duramadım yani. Sonra tekrar ev tuttum, ayrıldım. Şu anda 2 çocuğum ile beraber kalıyorum” diyerek destek alma çabasına girmediğini dile getirmektedir.

Bulgulardan hareketle geleneksel aile desteğine başvurma sürecinin yaygınlığını koruduğunu söylemek mümkünken psikolojik ve ekonomik destek hizmetleri, profesyonel anlamda en fazla başvuru alan desteklerdir. Profesyoneller, sahada en fazla sosyal ve ekonomik destek hizmeti başvurusu ile ücretsiz kreş ve gündüz bakımevi hizmeti çerçevesinde tek ebeveynli ailelerle çalışma olanağı bulduklarını ifade etmektedirler. Bu durum ekonomik destek başvuru sürecinin daha yaygın olduğunu göstermektedir.

4.1.6. Tek Ebeveyn Bireylerin Gelecek Planları

Katılımcıların gelecek planlarına yönelik anlatılarında çocuklarına yönelik planlarının ön plana çıktığı anlaşılmaktadır. Genel anlamda çocukları için daha iyi bir gelecek hedeflediklerini ifade eden tek ebeveyn bireylerden kendilerine dair gelecek planı paylaşan oldukça azdır.

Tek ebeveyn bireylerden kişisel gelecek planı paylaşanların anlatılarında ise işe girme, işletme kurma, emekli olma vb., tarzda ekonomik temelli gelecek planları ön plana çıkmaktadır. Katılımcıların büyük bir çoğunluğunun yeni bir evliliğe karşı olumsuz bir bakışları olduğu görülmektedir. Evliliğe yönelik planları olduğunu paylaşanlar da çocuklarının büyüüp evden ayrılmalarını, iş bulmalarını ve evlenmelerini beklediklerini belirtmişlerdir. Çocuklarına yönelik gelecek planlarının hayatlarının merkezinde olduğunu ifade eden tek ebeveyn bireyler oldukça fazladır. Yapılan diğer akademik çalışmalarda da tek ebeveyn bireylerin çocukları odaklı gelecek planlarının olduğuna dair sonuçlara yer verilmektedir (Çamur-Duyan, vd., 2007; Birol vd., 2017; Keim, 2018). Dolayısıyla bu araştırmanın bulgularının literatür ile benzerlik gösterdiğini ifade etmek mümkündür. Gelecek planlarına yönelik oluşturulan alt temalar aracılığıyla katılımcıların anlatılarına aşağıda yer verilmektedir.

4.1.6.1. Çocuklarına Yönelik Gelecek Planları

Tek ebeveyn bireylerin çocukları odaklı olarak ortaya koydukları gelecek planlarında çocuklarının iyi bir eğitim alması, iyi bir iş sahibi olması, iyi bir evlilik yapmasının ön plana çıktığı anlaşılmıştır. Kendilerine yönelik gelecek planı paylaşmaktan geri duran tek ebeveyn bireylerin “*kendimi çocuklarıma adadım*” şeklindeki yaklaşımı da ön plana çıkmaktadır.

Şu an kendimi çocuklarıma adanmış durumdayım mecburum buna! Alıp babalarına götürüp al sen ilgilen ben hayatımı yaşayacağım diyemem, vicdanım el vermez anne olduğum için böyle bir içgüdüüm yok. TEB-2 (35 yaş, kadın, 3 yıl önce boşanmış, 3 çocuğu var)

Benim gelecekle ilgili en büyük planlarım Allah biliyor çocuklarım üzerine. Onlar kendilerini kurtarıp, sağlıklı bir birey olarak ayakları üzerinde dimdik dururlarsa benim hayatta en büyük beklentim o. Bana yetecek böyle olması. TEB-6 (44 yaş, kadın, 14 yıl önce boşanmış, 2 çocuğu var)

İleriye dönük açıkçası hiçbir planım yok. Şu an sadece düşündüğüm çocuğum yani onun dışında bir şey düşünmüyorum. TEB-13 (30 yaş, kadın, 8 yıl önce boşanmış, 1 çocuğu var)

Çocuklarının gelecekte iyi bir eğitim alarak iyi de bir iş sahibi olması yönünde katılımcıların anlatıları söz konusudur. Buradaki motivasyon kaynağının tek ebeveyn bireylerin büyük çoğunluğunun bu aşamada yaşadığı ekonomik ve sosyal kökenli güçlüklerle ilişkili olduğu değerlendirilebilir. Yani çocuklarının gelecekte benzer güçlüklerle karşı karşıya kalmamasının bir temennisi olarak nitelendirilmektedir.

Kızım polis olmayı çok istiyor. Bu konu üzerinde şey yapacağım, bu konunun üzerine gideceğim, eğitim için elimden gelen her şeyi yapacağım (ağlama sesi) yani sonuna kadar kızımın arkasındayım ben. Kızım evlenmek istiyorsa yine evlensin hiçbir şekilde baskı uygulamam zaten ama ayakları üzerinde durması lazım. Bir kadın olarak durması lazım, hiç kimseye muhtaç olmaması lazım, böyle bir günde önceliğim sadece kızım. TEB-1 (25 yaş, kadın, 5 yıldır boşanma aşamasında, 1 kızı var)

Şu andaki isteğim de çocuklarımla da üniversite okuması. Onların da eğitilmiş olmalarını istiyorum. Bu konuda çocuklarıma sürekli destek vermeye çalışıyorum, motive etmeye çalışıyorum. Çünkü çocuklarımla iyi bir işi olsun, topluma faydalı yararlı kişiler olsunlar istiyorum. Şu anda tek istediğim bu... Çok ileriye dönük büyük hedeflerim yok hep böyle kısa vadeli daha yakın

hedeflerim var. Çünkü çocuklarımın yaşları da 17-18 daha sonra zamanla belki farklı şeyler düşünebilirim. TEB-3 (42 yaş, kadın, 10 yıl önce boşanmış, 2 çocuğu var)

Geleceğe dair planlarım hep çocuklarım üzerine. Onların böyle ayaklarının üzerinde durabilecek bir insan olmaları için ve hani onların da bir iş sahibi olmaları gibi hayallerim var. Yani çocuklarım sağlıklı bir şekilde iş sahibi olsunlar, daha ileriki hayatlarında. Onların da faydalı insanlar olması için uğraşıyoruz yani. TEB-5 (46 yaş, kadın, 15 yıl önce boşanmış, 2 çocuğu var)

Benim iki tane kızım var onları gayet güzel bir şekilde okutup, iş sahibi edip, eş sahibi etmeyi istiyorum. TEB-11 (42 yaş, erkek, 8 yıl önce boşanmış, 2 çocuğu var)

Önceliğim kızıma iyi bir gelecek sağlamak. Onu okutmak istiyorum, başka bir düşünce yok ben okumadım çünkü. Şimdi etrafımda gördüğüm için üniversite hayatının içinde olduğum için bir birey olarak çalışan biri olarak önceliğim kızımın okuması. Hatta kızımı telefonumda dekan kızım diye kaydettim. İnşallah o seviyelere geldiğini de görmek isterim, Allah nasip ederse. TEB-12 (41 yaş, erkek, 8 yıl önce boşanmış, 1 çocuğu var)

Çocuklara yönelik paylaşılan gelecek planlarında gelecekte de çocuklarıyla birlikte yaşamayı hedefleyen ve çocuklarının temizlik, yemek vb., ihtiyaçlarını gidermek istediğini beyan eden TEB-14, aslında TEB-2'nin kendimi çocuklarıma adadım anlayışını geleceğe taşıma arzusunda bir bakış açısı sergilemektedir.

Çocuklarımla ileride beraber yaşamak istiyorum. İş sahibi olsunlar, meslek sahibi olsunlar, ben de onların yemeklerini pişireyim, çamaşırlarını, yıkayayım yani öyle düşünüyorum. Kendime ait özel bir şey düşünmüyorum. Bir gelecek planım yok. TEB-14 (45 yaş, kadın, 3 yıl önce boşanmış, 2 çocuğu var)

TEB-19'un çocuklarına yönelik gelecek planında her iki çocuğunun ileride barınabileceği birer evinin olması ve bu evlerin şu aşamada kendisi tarafından hazırlanması vardır. Bu durum da yine Türkiye toplumsal yapısında ebeveyn-çocuk ilişkilerinin ölünceye kadar devam etmesi ve ebeveynin kendini çocuklarıyla ilgili her daim sorumlu hissetmesiyle ilişkili olarak açıklanabilir.

Gelecek açısından mesela bir evim vardı. Ya gittik yine TOKİ' den daireye yazıldık. Elli bin para verdik şeye. Gerçi iki oğlan var birine biri kalsın evin, birine biri kalsın. Okumalarını çok istedim ama almadı okumaya yöneltmedim çocukları. TEB-19 (44 yaş, erkek, 8 yıl önce boşanmış, 2

çocuğu var) TEB-18 de bekar olan çocuğun evlenerek yeni bir aile sistemi kurmasını hedefliyor.

Benim tek gelecek planım şu; oğlumun evlenmesini, bir yuva kurmasını istiyorum. Ama yanımda oturtmam. TEB-18 (48 yaş, kadın, 6 yıl önce eşi ölmüş, 3 çocuğu var)

TEB-27 ise cezaevinde olan çocuklarına dönük olarak gelecek planını ifade etmektedir. TEB-27 (44 yaş, kadın, 5 yıl önce eşi cezaevine girmiş, 3 çocuğu var), “*çocuklarım cezaevinden çıktıktan sonra adam gibi devletimin içine, milletimin içine onları katıp çalışmalarını isterim. Evlenip çoluk çocuğa karışmalarını isterim. Namazımı kılarım, kuranımı okurum, tesbihimi çekerim, Allah’ ıma yalvarırım bir an önce eşimi, çocuklarımı kurtarsın diye*” ifade ederek çocuklarına yönelik bir sosyal içerme sürecinin gelişmesini aynı zamanda eşinin de bir an evvel cezaevinden çıkarak yanına dönmesini dilemektedir. Bunların gerçekleşmesi halinde dini uygulamalara ve ibadetlere yaşamında daha çok yer vereceğini paylaşmaktadır.

4.1.6.2. Tek Ebeveyn Bireylerin Kişisel Gelecek Planları

Tek ebeveyn bireylerin büyük bir çoğunluğu geleceğe yönelik planlarında yeni bir evliliğe yer vermediklerini ifade ederken bu durumun gerekçesi olarak genellikle çocuklarıyla ilgili kaygılarını belirtmektedirler. Ayrıca özellikle boşanmış olan tek ebeveyn bireylerin yaşadıkları evliliği, “kötü bir tecrübe” olarak nitelendirmeleri yeni bir evlilik kararı karşısında kaygılı olmalarını açıklamaktadır. Katılımcıların yeni bir duygusal ilişki ve evliliğe yönelik olumsuz tutumları ve anlatıları aşağıda paylaşılmaktadır.

Yeni bir evliliği düşünmüyorum işin aslı. Çünkü bu kızımın yaşamadığı şeyleri benim yeni bir çocuğum da olsa başka çocuğun yaşamasını istemem. Kızım ne yapacak başka biriyle evlendiğim zaman, benim çocuğum olacak bir de üstüne babası yanımda olacak ama kızımın babası yok kızımın boynu bükük... Evliliği düşünmüyorum gerçekten. TEB-1 (25 yaş, kadın, 5 yıldır boşanma aşamasında, 1 kızı var)

Gelecekte hiç evlilik düşünmüyorum, yaşadığım evlilik, nasıl diyeyim yani korkuttu beni zaten. TEB-5 (46 yaş, kadın, 15 yıl önce boşanmış, 2 çocuğu var)

Duygusal birliktelik filan düşünmüyorum ben. Açık konuşmak gerekirse bu saatten sonra hiçbir erkeğin bir bayana destek olabileceği düşünencesi yok bende. TEB-7 (46 yaş, kadın, 14 yıl önce boşanmış, 2 çocuğu var)

Ben bu son iki üç yıldan beri evlenmeyi kafamda kaldırdım şu düzenim belki yeniden evlendikten sonra olmayacak. Bu huzurunda olmayacak. TEB-12 (41 yaş, erkek, 8 yıl önce boşanmış, 1 çocuğu var)

Yeni bir duygusal ilişki ve yeni bir evlilik doğrultusunda daha nötr paylaşımlarda bulunan tek ebeveynlerin yeni bir evlilik olacaksa dahi bu sürecin çocukların evden ayrılması sonrasında gelişebileceğine yönelik anlatıları söz konusudur. Bu bakış açısının tek ebeveynlerin çocuklarını olası ihmal ve istismar durumlarından koruma ile ilişkili olabileceği düşünülmektedir.

Evlilik düşünmüyorum ama çocuklarımı büyütürüm sonrasında hani yalnız kalmamak adına belki olur ama hani şey de istemiyorum hadi evleneyim deyip tekrar bir evlilik düşünmüyorum. Gerçekten güvenebileceğim ve kalbimle duygusal bir şeyler hissedebileceğim birisi olması lazım. TEB-2 (35 yaş, kadın, 3 yıl önce boşanmış, 3 çocuğu var)

Boşandığımdan bu yana hiç evlenmeyi düşünmedim. Çocuklarımı dört dörtlük yerlerine yerleştirdikten sonra Allah da nasip ederse evlenebilirim şu an o düzeni bozmak istemiyorum yani. TEB-11 (42 yaş, erkek, 8 yıl önce boşanmış, 2 çocuğu var)

Evlilik yönü ile de bilmiyorum nasip ama şu an öyle bir düşüncem yok benim. Ama çocuklarımın rahatı için gelecekte hani ne olur bilemiyorum tamamen. Evet de diyemiyorum, hayır da diyemiyorum. TEB-21 (30 yaş, kadın, 8 yıl önce eşi ölmüş, 2 çocuğu var)

Yani gerçekten evlilik aşamasını da hiç düşünmedim kızım olduğu için. Ha kızım evlendikten sonra düşünebilir miyim, düşünebilirim belki. Yani kızım gittikten sonra belki düşünebilirim ama kızım olduğu müddetçe de hiçbir zaman düşünmedim yeni bir evlilik. TEB-24 (51 yaş, erkek, 20 yıl önce boşanmış, 1 çocuğu var)

TEB-6 ise yeni bir evlilikten önce gelecekte yapmak isteyip de yapamadığı şeylere öncelik vereceğini, sonrasında ise açık bir şekilde yeniden evleneceğini eklemiştir.

Ben yapmak isteyip de hani yapamadığım şeyleri çocuklarım kendilerini kurtardıktan sonra yapmak isterim. Hobilerimin tadını çıkarmak isterim emekli olduktan sonra. Gezmek isterim, yeni yerler görmek isterim, yapmak

istediğim şeyler var, hobilerim var onlara ağırlık vermek isterim. Şu an ama çocuklarım için uğraşıyorum. Onların eğitimiydi, bakımıydı... Onlar kendilerini kurtarıncaya ben de evleneceğim inşallah, öyle düşünüyorum. TEB-6 (44 yaş, kadın, 14 yıl önce boşanmış, 2 çocuğu var)

TEB-4'ün paylaşımından da yeni bir evliliği kesinlikle düşünmediği anlaşılırken yeni bir duygusal birliktelik ihtimalinden dahi duyduğu kaygı ve korku anlatısından anlaşılmalıdır.

Yani evliliği zaten hiç düşünmüyorum, duygusal bir birlikteliğim hiç olmadı inşallah hiç de olmaz. TEB-4 (39 yaş, kadın, 10 yıl önce eşi ölmüş, 2 çocuğu var)

Evlilik ve duygusal birliktelik haricinde gelecekte eğitim, iş ve istihdam ile ilgili planları olan katılımcılar da vardır. TEB-8 aldığı eğitimle bağlantılı olarak özel bir işletme kurma planı olduğunu ifade ederken TEB-13 ve TEB-17 sürekli istihdam edilebilecekleri bir iş arayışı içinde olduklarını vurgulamışlardır. Ancak TEB-13 kendisinin eğitim düzeyinin düşük olmasını iş bulma konusunda bir dezavantaj nitelendirmektedir.

Geleceğe yönelik planlarım... Şu an veterinerlik okuyorum, veteriner teknikerliği. Böyle bir petşop ya da ona benzer bir yer açıp orada zamanımı para kazanarak da geçirmeyi planlıyorum. TEB-8 (32 yaş, kadın, 3 yıl önce boşanmış, 2 çocuğu var)

İlerde çalışmak istiyorum ama elimde bir mesleğim olmadığı için geri plandayım, çalışmıyorum. İşkur-TYP (toplum yararına programlar) ile 2 yıl zaten çalışmıştım. Ama bir mesleğim olmadığı için ortaokul mezunu olduğum için hiçbir şeyden yararlanamıyorum. TEB-13 (30 yaş, kadın, 8 yıl önce boşanmış, 1 çocuğu var)

Valla ben çalışma taraftarıyım aslında. Tamam, anne baba desteği var ama ne zamana kadar anne, baba desteği olacak? Ben kazanma ve çalışma taraftarıyım. Yani sonuçta oğlum askere gidecek, gelecek, iş bulacak, evlenecek yani bunun arkası bitmiyor. O yüzden devamlı çalışmak istiyorum, başka bir şey yok yani iş olsun yeter ki. TEB-17 (40 yaş, kadın, 5 yıldır boşanma aşamasında, 3 çocuğu var)

Eşi cezaevinde olan ve sürecin devamında tek ebeveynlik sürecinin sona ermesi ihtimali olan katılımcıların gelecek planlarında; eşlerinin cezaevinden çıkması, kişisel olarak ortaya konulan (eğitim, iş gibi) hedeflere ulaşma, yeni bir hayat kurma ve eşlerinin istihdam yaşamı içinde olma isteği olarak sıralanabilir. Ayrıca cezaevi süreçlerinden

sonra yeniden bir cezaevi döngüsünün olması ya da bireylerin özellikle can güvenliğine yönelik bir tehdidin olabilme ihtimali en büyük kaygıları olarak görünmektedir.

Geleceğe dair... Şu anda işte bilmiyorum ama eşim cezaevinden çıkarsa iyi olur. Ben zaten ondan izin alıp işe falan girmek istesem işe giriyorum. İzin vermezse girmiyorum. Memurluk sınavına girmek istiyorum. Liseyi zaten dışarıdan okudum zor, güç. Orta sondan terk etmiştim okulu, bu aşamaya kadar geldim çok şükür diplomayı da bu sene aldım. Memurluk sınavına gireyim diyorum. Başarabilirsem başarırım, başaramazsam çocuklar büyüdüğünde bir işe belki girerim diye plan yapıyorum. TEB-26 (33 yaş, kadın, 3 yıl önce eşi cezaevine girmiş, 3 çocuğu var)

Eşim içerdeyken, ben kendime bir düzen oturturdum. Eşim dışarı çıktıktan sonra da devletin açık cezaevinde kalanları iş sahibi yapması gibi bir şey var. Dilerim eşim de bir iş sahibi olur ben de düzenimi götürürüm başka bir planım yok yani. TEB-28 (36 yaş, kadın, 1 yıl önce eşi cezaevine girmiş, 2 çocuğu var)

İşte eşim cezaevinden çıktıktan sonra onun başına bir şey gelmesin, biz hasımlıyız çünkü. Başka da bir şey istemiyorum. TEB-29 (32 yaş, kadın, 8 yıl önce eşi cezaevine girmiş, 3 çocuğu var)

TEB-9 (54 yaş, erkek, 6 yıl önce eşi terk etmiş, 2 çocuğu var), evlenmek istese de çocuğunun engelli ve bakıma ihtiyacı olmasını kendisi için bir evlenememe gerekçesi olarak paylaşıyor. “Geleceğe yönelik evlilik planım vardı ama benimle evlenecek hanım pek zannetmiyorum. Kim ki benim kızım engelli, annesi bakmadıktan sonra gelen yabancı birisi nasıl bakacak. Bu kız lavaboya gidiyor, tuvalete gidiyor eli çalışmıyor. Mecbur bunun beden temizliğini birisi yapacak. Ben bunu yabancı bir kişiden isteyemem ki. Gelen kadın böyle bir şey yapmaz yani o da benim zoruma gider” diyerek engelli çocuğuna ilişkin kaygısını da paylaşıyor. TEB-23 ise (33 yaş, kadın, 4 yıl önce eşi cezaevine girmiş, 3 çocuğu var), mevcut güçlüklerini aşması halinde gelecekte kendisinin şu an yaşadığı güçlükleri yaşayan benzer özellikteki ailelere ve bireylere kişisel olanakları doğrultusunda destek olacağını ifade etmektedir: “en büyük hayalim, gelecek planım şu. Ben bir gün gerçekten çok iyi bir yerde olacağım ve benim gibi birçok insana gerçekten yardım edeceğim. Allah rızası için ben her akşam evimde bir çorba yapıp gönderiyorum. Çünkü o çorba benim evimde pişiyor. Allah onun bana bereketini verecek. Bunu umarım daha da büyük bir hale getirebilirim çocuklarım ile birlikte” diyor.

Gelecek planları çerçevesinde öncelikli olarak çocukların iyiliği ve isteklerinin karşılanması ön planda tutulurken bireylerin yeniden evlenme isteği çocuklarının rızasının alınması veya evden ayrılmalarıyla son derece ilişkili olarak görülmektedir.

4.1.7. Tek Ebeveyn Bireylerin Benzer Özellikteki Birey ve Ailelere Önerileri

Özellikle boşanmış ve eşi cezaevinde olan katılımcıların bu süreci yaşayan ya da yaşama ihtimalleri olan diğer bireylere yönelik önerileri vardır. Katılımcıların anlatılarında yalnız olmadıkları, aslında biten bir ilişkide devam etmek için zorlamanın gereksiz ve yıpratıcı olduğuna yer verilmektedir.

Yalnız kadınlar gerçekten çok fazla var. Ben yalnız olmadığımı öğrendim. Ben ya bu durumları televizyonlarda görürdüm sadece. O yüzden hiç kadın vazgeçmesin, peşine bırakmasın hayatın. TEB-1 (25 yaş, kadın, 5 yıldır boşanma aşamasında, 1 kızı var)

Bir şey bitmişse bitmiştir, kopmuş ise kopmuştur. Uzun yıllarını verip de o yıllarını kaybetme mantığı yok bende. İnsanlar bir şeye karar veriyorlarsa dimdik arkasında dursunlar, hayatlarına o şekilde yön versinler. Daha fazla yıpranmasınlar, ben çok yıprandığımı anladım. Hep çaba sarf eden, çabalayan bendim. Çaba tek taraflı olmuyor karşıda bir ışık göremiyorsan bu kadar yorulmanın mantığı yok. TEB-6 (44 yaş, kadın, 14 yıl önce boşanmış, 2 çocuğu var)

Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüklerinde yer alan Evlilik Öncesi Eğitim Programı, Aile Eğitim Programı ve Ebeveyn Okulu gibi uygulamalar meslek elemanları tarafından yürütülmektedir. Bu eğitim programları aracılığıyla evlilik sürecini, öncesinden ele alıp sağlıklı bir evliliğin nasıl inşa edileceği ve nasıl sürdürüleceği konularında mesleki çalışmalar yapılmaktadır. Tam da bu kapsamda TEB-10 (35 yaş, erkek, 2 yıl önce boşanmış, 1 çocuğu var), mutlaka bir evlilik okulu olması ve bu yönde mesleki çalışma yapılması gerektiği şeklindeki önerisini vurgulamaktadır. “Ben insanlara tavsiye ediyorum evlenmeden önce mutlaka ve mutlaka bu işin okulu yok ama bir evlilik nasıl yürütülür onu insanların bilmesini isterim. Gerekirse ya şunu biliyorum ben bir insan evlenmek için 100 bin lira para harcıyor ama 100 bin lira para değil de 70 bin lira para çek 30 bin lira ile de bu işi bilen, işin ehli olan hocalarımıza, doktorlarımıza gidip özel eğitim alıp bir yuvayı nasıl yapabilirim, bir yuva nasıl güzel gider, bir yuva veya patlama aşamasında yuva nasıl kurtarılır öğrensinler.” Katılımcının anlatısı dikkate alınarak

mevcut durumda var olan uygulamaların geliştirilebilir boyutta ele alınması; bu kapsamda var olan uygulamaların tanıtılması, iyileştirilmesi ve yaygınlaştırılması adına çalışmaların yapılması politika üreticileri ve uygulayıcıları tarafından mutlaka değerlendirilmelidir.

4.2. TEK EBEVEYNLİ AİLELERE YÖNELİK POLİTİKA VE UYGULAMALAR

Bu başlık altında mevcut durumda var olan politika ve uygulamalardan yararlanıcı konumundaki tek ebeveynli ailelerin hizmetlerden haberdar olma ve yararlanma durumları değerlendirilmektedir. Ayrıca mevcut politika ve uygulamaların tek ebeveynli ailelerin gereksinimlerini ne kadar karşıladığı değerlendirilmektedir. Son olarak da tek ebeveynli ailelere yönelik uygulama ve politika beklentileriyle profesyonellerin politika geliştirme önerilerine yer verilerek ilgili bulgular paylaşılmaktadır.

4.2.1. Tek Ebeveynli Ailelerin Kamusal Hizmetlerden Haberdar Olma ve Yararlanma Durumu

Katılımcıların sosyal ve ekonomik destek, psikolojik destek ve sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları tarafından sağlanan yardımlardan haberdar oldukları; halihazırda bu kamusal hizmetlerden yararlananların olmasının yanı sıra başvuru yapıp sürecin tamamlanmasını bekleyenlerin olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Eş zamanlı olarak ekonomik destek ve psikolojik destek hizmetinden yararlanan katılımcılar da söz konusudur.

Sosyal hizmetlerde şimdi 2 haftadır, iki buçuk haftadır pedagog ile görüşme sağlıyorum televizyonda görürsünüz ya hani pedagoglarla filan görüştüğü zaman rahatlama gibi bir şey oluyordu insanlarda bu gerçekten de oluyormuş yani. Şimdi amacım kızımın psikolojisinin düzelmesi. TEB-1 (25 yaş, kadın, 5 yıldır boşanma aşamasında, 1 kızı var)

Yakın bir zamanda sed (sosyal ve ekonomik destek) yardımı için başvuruda bulundum. Önümüzdeki ay muhtemelen banka hesabıma yardımın yatacağını söylediler ve bu sürece kadar tabi ki sadece nafaka ile geçinmek zorundaydık. Psikolojik anlamda da zaten sosyal hizmetlere başvurudum. TEB-2 (35 yaş, kadın, 3 yıl önce boşanmış, 3 çocuğu var)

Çocuk engelli olduğu için çalışamaz oldum. Onun için ben çocuğuma bakmak mecburiyetinde kaldım. İşim mişim yok şimdilik işsizim. Sadece bir bu engelli çocuğun bakım parasıyla, bir de engelli maaşı aldığım için geçinip gidiyoruz.

Çok şükür maddi destek alabildik de sosyal hizmetlerden şimdilik geçinip gidiyoruz. TEB-9 (54 yaş, erkek, 6 yıl önce eşi terk etmiş, 2 çocuğu var)

Eşi cezaevinde olan tek ebeveyn kadınların “cezaevi maaşı” ve “mahkum aylığı” olarak adlandırdıkları sosyal ve ekonomik destek hizmetinden haberdar oldukları ve mevcut durumda yararlandıkları anlaşılmaktadır. Aynı zamanda engelli çocuğu olan tek ebeveyn bireylerin çocukları için engelli aylığı aldığı öğrenilmiştir. Eşi cezaevinde olan birçok tek ebeveyn bireyin sosyal ve ekonomik destek hizmetinden hızlıca haberdar olması ve başvuruda bulunması cezaevinde kalan mahkumların kendi aralarında oluşturduğu hızlı iletişim ağıyla açıklanabilir.

Yine devletimden Allah razı olsun cezaevi maaşı (sosyal ve ekonomik destek) veriyor da en azından kiramı veriyorum. Ne yapayım sonra da aç, susuz oturuyorum. Aha doğal gazımı kesmeye geldiler nasıl yatıracam faturayı diye onu düşünüyorum. Çalışsam çalışmıyorum, kendim rahatsızım. TEB-27 (44 yaş, kadın, 5 yıl önce eşi cezaevine girmiş, 3 çocuğu var)

Eş, dost sağ olsunlar sosyal yardımlaşmaya başvuru yapmam için vesile oldular. 3 ayda bir alıyorum 150 lira, 200 lira, 100 lira öyle harçlık veriliyor oradan da. İşte eşim cezaevinde öğrenmiş, beni yönlendirdi mahkum aylığı (sosyal ve ekonomik destek) alabilirsin diye. Çocuklardan dolayı ona da başvuru yaptık. Daha henüz bir dönüş olmadı ama başvuru yaptık. TEB-28 (36 yaş, kadın, 1 yıl önce eşi cezaevine girmiş, 2 çocuğu var)

Bu sosyal hizmetlerden para bağladılar (sosyal ve ekonomik destek) o zaman kaç liraydı 450 lira falan paraydı aylık. Oğlumun biri engelli olduğu için de onun adına 2022 mi ne diyorlar o aylığı alıyordum. Bir yandan orayı ödüyoruz bu sosyal hizmetlerden aldığım parayla bir yandan da ev geçindirmeye çalışıyoruz. TEB-29 (32 yaş, kadın, 8 yıl önce eşi cezaevine girmiş, 3 çocuğu var)

TEB-4 ise herhangi bir kamusal hizmetten haberdar olmadığını dolayısıyla da herhangi bir hizmetten yararlanamadığını paylaşmaktadır.

Ben öncesinde bilmiyordum devletin böyle hizmetleri olduğunu hiç. Mesela eşim vefat ettikten sonra ihtiyacım var mıydı çok vardı (uu) ama yani hiç haberdar değildik sosyal hizmetlerin yardımlarından. TEB-4 (39 yaş, kadın, 10 yıl önce eşi ölmüş, 2 çocuğu var)

Özellikle katılımcıların sosyal yardım veya ekonomik destek üzerinde duruyor olması aslında yapılan mesleki uygulamalarda ekonomik destek hizmetinin ilk sırada tutuluyor

olmasıyla da ilişkili olarak değerlendirilebilir. Bu durum Türkiye’de kamusal sosyal hizmet yaklaşımının bir yansıması olarak düşünülebilir. Müracaatçılara yönelik olarak ilk etapta kullanılan müdahale aracı ekonomik destek olarak görünmektedir. Ekonomik yoksunluk, bireylerin iyilik halini olumsuz etkileyen ve bireyleri ihmale açık hale getiren bir durumdur. Ekonomik desteğin, ilk etapta değil destekleyici bir sosyal hizmet müdahalesi olarak devreye sokulması daha profesyonel bir bakış açısını gerektirmekle birlikte sunulan diğer hizmetlerin daha fazla bilinmesine ihtiyaç bulunmaktadır.

4.2.2. Tek Ebeveynli Ailelere Yönelik Mevcut Politika ve Uygulamaların Etkililiği

Mevcut durumda, kamunun sadece tek ebeveynli aile odaklı olarak yürüttüğü bir politika ya da uygulama olmadığını ifade etmek mümkündür. Bununla birlikte sosyal ve ekonomik destek hizmetinin, ücretsiz kreş ve gündüz bakımevi hizmetinin ve kadın odaklı hizmetlerin yararlanıcılarının büyük bir kesiminin tek ebeveynli bireyler ve çocukları tarafından oluşturduğu bilgisi profesyoneller tarafından paylaşılmaktadır. Ayrıca İŞKUR kayıtlarının yapılması için sosyal hizmetler tarafından yönlendirmelerin yapıldığı ancak bu yönlendirmelerin İŞKUR istihdam işlemlerinde bağlayıcı olmadığı gibi bir durum söz konusudur. Ayrıca danışmanlık tedbiri, sağlık tedbiri ve psikolojik destek hizmetleri yararlanıcıları arasında tek ebeveyn bireyler ve çocuklarının bulunduğu yönelik anlatılar da mevcuttur.

4.2.2.1. Mevcut Uygulamalar

Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüklerinin güncel olarak sağladığı ve yararlanıcıları arasında tek ebeveynli ailelerin daha fazla olduğu mevcut uygulamalara ilişkin profesyonellerin paylaşımları bulunmaktadır. Profesyonellerin sosyal ve ekonomik destek hizmetine vurgu yaptığı anlatılara aşağıda yer verilmektedir.

Şöyle... Tek ebeveynli aileleri, müdürlük olarak ana hizmet modellerinden sosyal ve ekonomik destek hizmetinden faydalandırıyoruz. Ailelerimiz bu hizmete müracaat edebiliyor ya da farklı yollarla bize gelebiliyor. PRO-1 (Erkek, Sosyal Çalışmacı, 6 yıllık mesleki tecrübesi var)

Tek ebeveynli ailelere yönelik, ailenin diğer şartları göz önünde bulundurularak özellikle ekonomik destek konusunda bakanlığımızın bir hizmet modeli var. Belirli koşulların sağlanması halinde çocuğa bakım verenlere çocuk adına aylık ekonomik bir destek sağlanabilmesi, bazı durumlarda birden fazla yani 2 çocuğa birden ekonomik destek yardımı yapılabilen. PRO-4 (Erkek, Sosyal Çalışmacı, 6 yıllık mesleki tecrübesi var)

Tek ebeveyn olup da çocuklarına bakanlara sosyal ve ekonomik destek veriliyor. Özellikle çocuklarının kuruluş bakımına alınmaması için bunun önemli bir destek olduğunu düşünüyorum. PRO-5 (Kadın, Sosyolog, 3 yıllık mesleki tecrübesi var)

Şimdi sosyal hizmetlerde tek ebeveynli ailelerin bir kriz durumu söz konusuysa, gelir yoksunluğu içindelerse biz sosyo-ekonomik destek hizmeti sunuyoruz. PRO-7 (Kadın, Psikolog, 8 yıllık mesleki tecrübesi var)

Profesyonellerin ilk olarak ifade ettikleri hizmet sosyal ve ekonomik destek hizmeti olarak belirlenmiştir. Bu durum, Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlükleri veya Sosyal Hizmet Merkezlerine gelen tek ebeveynli aile temelli başvuruların büyük bir çoğunluğunun ekonomik destek başvurusu olmasıyla açıklanabilir. Sosyal ve ekonomik destek hizmetinin yanı sıra ücretsiz kreş ve gündüz bakım evi hizmetinin de profesyoneller tarafından öne çıkarıldığını söylemek mümkündür.

Tek ebeveynli ailelerde çalışmak isteyip de çocuğunu emanet edebileceği bir yeri olmayan ya da gelir düşüklüğünden dolayı çocuğunu kreşe gönderemeyen ebeveynler için ücretsiz kreş imkanımız var. Yine belirli şartları sağlayan aileler bu hizmet modelinden de yararlanabilmektedirler. PRO-4 (Erkek, Sosyal Çalışmacı, 6 yıllık mesleki tecrübesi var)

Çalışan tek ebeveynlere ücretsiz kreş desteği var. Yani ebeveyn çalışıyorsa, çalıştığı saatlerde çocuğun kreşe alınması ve bakılmasına yönelik politikalar var. PRO-5 (Kadın, Sosyolog, 3 yıllık mesleki tecrübesi var)

Bunun haricinde ailenin incelenmesi ve gerekli mesleki çalışmanın yapılması sonrasında kreş hizmetinden faydalanılması sağlanıyor. Yani biz ücretsiz kreşten yararlandırabiliyoruz. PRO-7 (Kadın, Psikolog, 8 yıllık mesleki tecrübesi var)

Tek ebeveyn bireyin herhangi bir sağlık problemi yok ve çalışabilecek bir durumda ama çocuğunun bakımını sağlayacak kimsesi yok. Bu noktada ücretsiz kreş hizmeti var. PRO-8 (Kadın, Sosyolog-ASDEP Personeli, 5 yıllık mesleki tecrübesi var)

Profesyonellerin ücretsiz kreş ve gündüz bakımevi hizmetini öne çıkarmaları, bu hizmetin tek ebeveynli ailelere dönük refah artırıcı kapsamda önemli bir uygulama aracı olarak değerlendirilmesinden kaynaklı olduğu düşünülebilir. Bu uygulamanın etkinliği ve kapsamının genişletilmesi halinde tek ebeveyn bireylerin istihdama girmeleri ve kalıcı olmaları yolunda önemli bir uygulama olarak değerlendirilmesi mümkündür. Sürekli ve kalıcı istihdamın sağlanması ebeveynleri ve beraberinde hanedeki çocukları daha güçlü hissettirecek bir süreci doğuracaktır.

İŞKUR başvurusu bağlamında müracaatçıları yönlendiriyoruz ve İŞKUR' a kayıtlarını yaptırıyoruz. PRO-2 (Kadın, Çocuk Gelişimcisi, 10 yıllık mesleki tecrübesi var)

Tek ebeveynli ailelere yönelik psikolojik destek hizmetlerinin var olduğu ve başvuru yapılması halinde bu hizmetten yararlanılabileceği profesyoneller tarafından aktarılmaktadır. Ayrıca aile eğitim programının kapsamının genişletilerek tek ebeveynli aileler odağında bir modülün eklendiği bilgisine de ulaşılmıştır. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından AEP içeriğinde tek ebeveynli ailelere odaklanması bu tür ailelerin gereksinimlerine odaklanan yeni politikaların inşa edilmesi ve hayata geçirilmesi adına umut verici bir gelişme olarak değerlendirilebilir.

Bizim eğitimlerimiz var, aile eğitimleri. Aile eğitim programı dediğimiz. Aile eğitim programı, tek ebeveynli aileler modülü yeni eklenen bir modül mesela. PRO-7 (Kadın, Psikolog, 8 yıllık mesleki tecrübesi var)

Tek ebeveynli ailelere yönelik psikolojik destek ile birlikte aile eğitim programı kapsamında yanlış hatırlamıyorsam bir modül eklendi tek ebeveynli ailelerle ilgili. Çünkü tek ebeveynli aile sayıları oldukça artmaya başladı ve bakanlık da bunun farkında. PRO-9 (Kadın, Sosyolog, 5 yıllık mesleki tecrübesi var)

Tek ebeveyn bireylere yönelik talep gelmesi halinde psikolojik destek hizmetimiz var. Psikolojik destek sağlarken temel prensibimiz müracaatçının güçlenmesine katkı sağlamaktır. PRO-10 (Kadın, Psikolog, 14 yıllık mesleki tecrübesi var)

PRO-2'nin anlatısı yukarıda yer alan mevcut uygulamaları bir paragrafta bütünleştirmektedir. PRO-2 (Kadın, Çocuk Gelişimcisi, 10 yıllık mesleki tecrübesi var), “tek ebeveynli ailelerde vakalara bütüncül yaklaşıyoruz. Hem ekonomik destek veriyoruz

hem de diğ er tedbir kararlarını uygulayabiliyoruz, danışmanlık tedbiri gibi. Çocuk sayısına göre de sıkıntı düzeyinin değı ştiğini görüyoruz. Hani biz bu olumsuz süreç atlatsın, kriz dönemi geçirilsin diye bu desteği veriyoruz. Genelde de annelere yardımda bulunuyoruz çünkü velayet çoğunlukla annelerde oluyor, erkeklerin cezaevinde olma durumu da fazlaca görü lüyor. Annenin eğitim durumu olanak tanı yorsa onu çalışmaya yönlendiriyoruz. Eğer eğitim durumu düşükse, iş e girme durumu sıkıntılıysa iş te çocukların durumuna göre çocuklar reş it oluncaya kadar biz desteklemeye devam ediyoruz. Tek ebeveynli ailelerde genellikle kadın tek başına kalıyor. Kreş döneminde çocuğu var ise tek ebeveyn bireye diyoruz ki sen çalış, biz çocuğunu ücretsiz kreş kontenjanından faydalandıralım” şeklinde açıklamaktadır.

4.2.2.2. Mevcut Uygulamaların Etkililiği

Bir önceki başlık altında sayılan ve yararlanıcılarının büyük çoğunluğunun tek ebeveynli ailelerden oluştuğu anlaşılan mevcut uygulamaların etkililiği ve yeterliliğine ilişkin profesyonel görüşlerine bu başlık altında yer verilmektedir. Bu kapsamda sosyal ve ekonomik destek hizmetinin etkinliğine ilişkin PRO-1, PRO-2 ve PRO-6'nın anlatıları aşağıda paylaşılmaktadır.

Sosyal ve ekonomik destek miktarının, tek ebeveyn bir aile ya da normal bir ailenin gereksinimlerini karşılayabilecek düzeyde olmadığını söyleyebiliriz. Yani ihtiyaçların tamamına cevap verebilecek düzeyde değil. Bu nedenle ailelerimiz, bu konuda daha çok problem yaşıyorlar diye düşünüyorum. PRO-1 (Erkek, Sosyal Çalışmacı, 6 yıllık mesleki tecrübesi var)

Biz ekonomik destek verelim bireye, destek olsun diyoruz ama aylık verilen miktar 700-800 lira arasında değı şiyor. O parayla da bir bireyin, çocuklarının ihtiyaçlarını karşılaması çok zor. PRO-2 (Kadın, Çocuk Gelişimcisi, 10 yıllık mesleki tecrübesi var)

Tabi aylık verilen sosyal ekonomik destek miktarı ailenin geçimini sağlayacak düzeyde, hayat şartlarını düşündüğümüzde bu miktarın yeterli olmadığını düşünüyorum. Günümüzde geçim koşulları daha da zorlaştığı için, fiyatlar arttığı için bence bu sosyal yardım miktarı yeterli değil. PRO-6 (Erkek, Sosyal Çalışmacı-ASDEP Personeli, 5 yıllık mesleki tecrübesi var)

Sosyal ve ekonomik destek hizmetinin ihtiyaçlara cevap verme noktasında yetersiz kaldığı profesyoneller tarafından ortaya konmaktadır. Bu doğrultuda sosyal ve ekonomik

destek hizmetinin iyileştirmeye ihtiyacı olduğu yönünde bir yorum yapılabilir. Sosyal ve ekonomik destek hizmetinin yanı sıra ücretsiz kreş ve gündüz bakım evi hizmetine ilişkin profesyonellerin etkililik değerlendirmesinde, ücretsiz olarak uygulanan kontenjanın yetersizliğine vurgu yapılmaktadır. Dolayısıyla ücretsiz kreş ve gündüz bakımevi hizmetinin de iyileştirmeye ihtiyacı olduğu yönünde bir değerlendirme yapılması mümkündür.

Tek ebeveyn bireylerin çocuklarının potansiyel yararlanıcı oldukları ücretsiz kreşte %3' lük kotasının bulunması bence yetersiz. PRO-1 (Erkek, Sosyal Çalışmacı, 6 yıllık mesleki tecrübesi var)

Tek ebeveynin istihdama girmesi halinde ücretsiz kreş hizmetinin bir kotaya tabi olması hizmetin etkinliğini azaltıyor. PRO-8 (Kadın, Sosyolog-ASDEP Personeli, 5 yıllık mesleki tecrübesi var)

PRO-2 (Kadın, Çocuk Gelişimcisi, 10 yıllık mesleki tecrübesi var), “eğer bireyin kreş döneminde çocuğu var ise tek ebeveyn bireye diyoruz ki sen çalış, biz çocuğunu ücretsiz kreş kontenjanından faydalandıralım. Ama kadın işe giremezse başka bir alternatif olması lazım” diyerek ücretsiz kreş kotasına ilişkin bir değerlendirmede bulunmazken kadının çalışmadığı durumlara ilişkin alternatif üretilmesi gerektiğine işaret etmektedir.

Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlükleri ve Sosyal Hizmet Merkezleri aracılığıyla tek ebeveyn bireylere İŞKUR yönlendirmeleri yapıldığı ancak İŞKUR yönlendirmelerinin bağlayıcılığının bulunmadığı ifade edilmektedir. Bu bağlamda İŞKUR ve istihdam bağlantılı iyileştirme gereksinimi ön plana çıkmıştır.

İstihdam konusunda İŞKUR'a yönlendirme ve kayıtlarının sağlanması noktasında bir takibimiz var. Ama İŞKUR 'a yaptığımız yönlendirmenin bir bağlayıcılığı yok. PRO-10 (Kadın, Psikolog, 14 yıllık mesleki tecrübesi var)

Psikolojik destek hizmetinin etkililiğini değerlendiren profesyoneller öncelikle tek ebeveynli ailedeki bireylerin ve çocukların psikolojik gereksinimlerinin bulunduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca en önemli beklentilerinin bu ve benzeri özellikteki ailelerin psikolojik destek hizmeti, danışmanlık hizmeti ve aile eğitim programlarına başvurularının çoğalması olduğunu ifade edilirken psikolojik destek hizmeti, danışmanlık hizmetleri ve aile eğitim programlarının bu müracaatçı kitlesi açısından ön plana çıkan

hizmetler olmadığı paylaşılmaktadır. Bu da müracaatçıların ekonomik gereksinimlerini incelemeleri ve psikolojik destek almanın damgalayıcı olduğunu düşünme nedeniyle çekimser olma eğilimi ile ilişkilendirilebilir.

Psikolojik destek açısından birey eğer gelip başvuruda bulunursa ve çözüm arayışı içinde ise gönüllü olarak gelip destek alıyorsa kesinlikle bir faydası oluyor. Ama bireylerin, psikolojik destek alma ve bu hizmete başvurma noktasında biraz geri durduklarını düşünüyorum. Birey bize bir şekilde başvurusunu yapıp çözüm arıyorsa gerçekten arkadaşlarımız bir çözüm üretmeye çalışıyor. Yani psikolojik desteğin faydası oluyor. PRO-6 (Erkek, Sosyal Çalışmacı-ASDEP Personeli, 5 yıllık mesleki tecrübesi var)

Tek ebeveynli ailelerin en büyük problemlerinden bir tanesinin psikolojik kökenli olduğunu söyleyebilirim. Ama tabii psikolojik bağlamda bize çok fazla başvuruda bulunmuyorlar. PRO-9 (Kadın, Sosyolog, 5 yıllık mesleki tecrübesi var)

Profesyonellerin gözlem ve değerlendirmeleri tek ebeveyn bireylerin anlatılarıyla desteklenmektedir. TEB-16, psikolojik desteğe başvuru noktasında çekimser kalındığına örnek teşkil ederken psikolojik destek mekanizmasının yararlanıcısı olan TEB-10 ise hizmetin etkililiğine yönelik önemli bilgilere yer vermektedir.

Psikolojik sorunlar yaşadım bir ara birkaç yıl sonra atlattım bunu. Kendi kendime atlattım bu süreci ama devletin herhangi bir şeyine başvurmadım. TEB-16 (45 yaş, kadın, 15 yıl önce boşanmış, 1 çocuğu var)

Aslında annem ve kızım profesyonel psikolojik destek aldıktan sonra daha çok bizim hayatımız da değişmeye başladı. Onlara tavsiyede bulunuldu işte. Böyle yapın, böyle edin falan derken şu an en büyük güç ailem. Yani o uzmanlar en ufak şeyde, şu an bile kızım ile ilgili aşamayacağımız bir konu olduğu zaman devreye giriyorlar. Diyoruz ki nasıl yapalım, nasıl edelim falan diye, danışıyoruz onlara sürekli. TEB-10 (35 yaş, erkek, 2 yıl önce boşanmış, 1 çocuğu var)

PRO-10 ise mevcut hizmetlerin etkililiğine yönelik genel bir değerlendirmede bulunmuş ve Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının sağladığı hizmetlerin yeterli olduğunu ifade etmiştir. Ancak kapsamlı uygulamaların ve politikaların hayata geçirilmesi için diğer kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler, sivil toplum örgütleri gibi paydaşların sorumluluk yüklenmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Bakanlığımız tarafından sunulan ve tek ebeveynli ailelerin de yararlandığı hizmetlerimizin yeterli olduğunu düşünüyorum. Ama sadece sosyal hizmetlerle olmuyor tabii. Diğer paydaşlar açısından yapılanları yeterli olarak görmüyorum maalesef. PRO-10 (Kadın, Psikolog, 14 yıllık mesleki tecrübesi var)

Mevcut politika ve hizmetlerin etkinliğine yönelik olarak profesyoneller tarafından yapılan değerlendirmelerde hizmetlerin etkililiğinin ve kapsamının artırılması gerektiği sonucu ön plana çıkmaktadır. Bununla birlikte tek ebeveynli ailelerin gereksinimlerine odaklanan ayrı politikalara ihtiyaç duyulduğu ve kapsayıcı tek ebeveynli aile politikalarının inşa edilmesi için adım atılması gerektiği anlaşılmaktadır.

4.2.3. Tek Ebeveynli Ailelerin Politika ve Uygulama Beklentileri

Aşağıda katılımcıların ve profesyonellerin bu doğrultuda ortaya koydukları anlatılara yer verilmektedir. Mevcut durumda tek ebeveynli aile örüntüsünde bulunan katılımcılar, kendi gereksinimlerini düşünerek daha iyi koşullarda tek ebeveynlik sürecinin yönetilebilmesi adına benzer koşullara sahip olan birey ve ailelere yönelik bazı politika önerileri paylaşmaktadır. İş olanağının sağlanması, sosyal yardımların verilmesi, mevcut sosyal yardım miktarlarının artırılması, çocuk bakımı noktasında destek olunması, psikolojik destek hizmetlerinin yaygınlaştırılması öne çıkan taleplerdir.

Ekonomik, istihdam ve gelir elde etme, çocuk bakımı, konut yardımı, pozitif ayrımcılık ile aile eğitimi ve takibinin sağlanması konularındaki beklentiler öne çıkan taleplerdir.

4.2.3.1. Ekonomik Beklentileri

Tek ebeveynli aileler tarafından en fazla başvuru yapılan kamusal hizmetlerin başında ekonomik destek hizmetleri gelmektedir. Bu bağlamda tek ebeveyn bireylerin ekonomik gereksinimlerinin giderilmesi noktasındaki beklentilerinin ön plana çıktığı anlaşılmaktadır. Katılımcılar, çocukları ya da kendileri için düzenli ve garantili gelir desteği olsa yaşamlarının daha iyi olabileceğini paylaşmaktadırlar.

Devletimiz bu gibi durumlarda çalışan olsun, çalışmayan olsun yapması gereken öncelikle refah bir hayat. Refah bir hayat için de benim üzerine durduğum konu kesinlikle maddiyat. TEB-12 (41 yaş, erkek, 8 yıl önce boşanmış, 1 çocuğu var)

Devlet bence özellikle çocuklar için erzak konusunda yiyecekleri, içecekleri bittiğinde yardım edebilir. Hani kirasını ödeyemeyen, elektriğini ödeyemeyen insanlara, tek ebeveyn kadınlara yardım edilebilir. Zor durumda olanların zorluğu zaten ekonomik oluyor çünkü başka konuda desteğe ihtiyacımız olmuyor. TEB-26 (33 yaş, kadın, 3 yıl önce eşi cezaevine girmiş, 3 çocuğu var)

Mesela devletimiz asgari ücret bir maaş verebilirdi bizim durumumuzda olan insanlara. Ben de kimseye minnet etmezdim, kimseden bir ekmek istemezdim, komşularımdan yiyecek ekmek istemezdim gidip kendim alabilirdim evimin eksiklerini. Rahat geçinirdim yani. TEB-27 (44 yaş, kadın, 5 yıl önce eşi cezaevine girmiş, 3 çocuğu var)

Mevcut durumda istihdam yaşamında olan TEB-20 devletin garantili, sürekli ve asgari geçimine yetecek düzeyde bir gelir desteği olsaydı çalışmayıp çocuklarının bakımını sağlayabileceğini ifade etmiştir. Eşinin ölümü sonrası bağlanan maaşın düşüklüğünden kaynaklı olarak mecburen çalışmaya başladığını eklemektedir.

Eşim öldükten sonra devlet beni çok düşük miktarda maaşa bağlamasaydı ben şu an çalışıyor olmazdım. Yani bana şu an çocuklarıma ve onların eğitimine yetecek bir şekilde maaş bağlasa mesela ben şu an çalışmazdım yani çocuklarımla başında olurdu. Bu gibi durumlarda kalanların giderlerini rahatlıkla karşılayacağı bir geliri devlet verebilir. Tabi benim çocuklarım evde yalnız kalabildikleri için evde kaldılar ben çalışmaya başladığımda. Daha küçük olsalardı bilmem ne yapardım?" TEB-20 (36 yaş, kadın, 8 yıl önce eşi ölmüş, 2 çocuğu var)

TEB-4 ve TEB-23 kendilerine ve benzer özellikteki bireylere her konuda destek olunması gerektiğini dile getirirken kadınların daha fazla mağduriyet yaşadıklarına değinmekte ve özellikle kadın odaklı taleplerini paylaşmaktadırlar.

Ama gerçekten yalnız bir kadına yardım edilmeli, eğer gerçekten bir geliri falan yoksa özellikle destek olunmalı. Devlet geçim sağlama konusunda yardım etsin mesela. Eğer böyle bir sistem olsaydı ben çalışmak istemezdim çünkü ben çok çalıştım, hep çalıştım o yüzden eşim öldükten sonra çalışmak istemezdim. Gerçekten bir bayan eğer tek başına ise ve tek bir geliri yoksa kesinlikle o insana yardım etsinler. Yani bir maaş tutarı kadar para versinler. Ev ve iş imkanı bilmiyorum o bayana kalmış bir şey ama oturup çocuklarını

yetiştirsinler çok isterim. TEB-4 (39 yaş, kadın, 10 yıl önce eşi ölmüş, 2 çocuğu var)

Tek ebeveyn kadın, elektriksiz oturuyorsa bir kadın, elini uzatabilirsin ona demek ki gerçekten yok elinde. Ekmeği yoksa insan olarak bilmesi gerek, hissetmesi gerek yani o çocukların zaten babaları yok, zaten yeterince bir yokluk yaşıyorlar. Neyse (derin nefes)...Neyse özellikle bebekli aileler için bez ve mama desteği yapabilir devlet diye düşünüyorum. Bundan sonra yaşayacaklarım için bir kere, her türlü maddi desteği vermesi gerekiyor. Her türlü ve yüksek meblağlarda vermesi gerekiyor devletin. Yani bebekli bir tek anneye tutup da siz 400 lira bir yardım bağlayamazsınız. O bebeğin zaten 10 günlük masrafı 400 lira. E bu kadının geçimi hiç mi olmayacak? Evin ihtiyacı, faturaları hiç mi bir şeyi olmayacak? O da insan! Çıkıp bir nefes alamayacak mı? TEB-23 (33 yaş, kadın, 4 yıl önce eşi cezaevine girmiş, 3 çocuğu var)

4.2.3.2. İstihdam ve Gelir Elde Etme Beklentileri

İstihdam yaşamına girerek düzenli bir gelir sahibi olma isteği ve kendi ayakları üzerinde durma arzusu çalışmayan tek ebeveyn bireyler tarafından ortaya konulmuştur. Bu kapsamda katılımcıların anlatıları aşağıdaki gibidir:

Mesela ben lisans mezunuyum, sosyoloğum ve tek ebeveynim, 3 tane çocuğun sorumluluğu benim üzerimde. Hani bana bir iş imkanı sunabilir. TEB-2 (35 yaş, kadın, 3 yıl önce boşanmış, 3 çocuğu var)

Kamunun, şu an İşkur-TYP (toplum yararına programlar) kapsamında bir programı var ve zaten ben o program kapsamında çalışıyorum ama sürekli değil süreli bir iş. Yani 24 ay kuralımız var bu zaman dolunca çalışmaya devam edemeyeceğim. Ya sadece iş imkanı olabilir bayan için. Çünkü ben 15 yaşında evlendim, hiçbir mesleğim yok, güvenlik görevlisi oldum hani birkaç sertifika aldım. Ama bu kesinlikle yeterli değil benim için. Sadece toplum yararı için ya da kadın için iş imkanı olması gerekiyor. TEB-8 (32 yaş, kadın, 3 yıl önce boşanmış, 2 çocuğu var)

Sürekli ve kalıcı istihdama yönelik katılımcı beklentileri ön plana çıkarken çalışmanın gerekliliği vurgulanmakta özellikle de çocukların ihtiyaçlarının giderilmesi çalışma isteğinin altındaki en önemli nokta olarak belirmektedir.

Devletin sürekli bir iş vermesi daha iyi olurdu. Yani oturup para kazanmak istiyorum, çalışmak istiyorum ama sürekli olsun ki çocukların ihtiyacını görebileyim, evin ihtiyacını görebileyim ben onu istiyorum. TEB-17 (40 yaş, kadın, 5 yıldır boşanma aşamasında, 3 çocuğu var)

Yukarıda paylaşılan istihdam odaklı anlatılarda düzenli bir gelir için çalışmanın gerekliliğine vurgu yapılırken ekonomik bir iyileşmenin tek ebeveyn birey ve beraberindeki çocuk için bir iyileşmeyi getireceği öngörülmektedir. TEB-24 (51 yaş, erkek, 20 yıl önce boşanmış, 1 çocuğu var), “*ben şunu diyorum gerçekten bir insan için iş çok önemli*” diyerek tek ebeveynlik süreci olmasa dahi istihdamın önemli bir gereksinim olduğuna vurgu yapmaktadır.

4.2.3.3. Çocuk Bakımı Konusunda Beklentileri

Çocuk bakımı odaklı destek beklentileri kurumsal bakımlar ve bakıcı desteği etrafında toplanmaktadır. Bu taleplerin altında yatan temel etkenler bireyin sorumluluğunun çok fazla olması, günlük işlerini yerine getirebilir şekilde işlevsel hareket edebilme isteğiyle ilişkili olarak değerlendirilebilir. Tabi ki kalıcı ve sürekli istihdamın sağlanması için de çocuk bakımı konusunda kamusal desteklere ihtiyacın fazla olduğunu söylemek mümkündür.

Çocuklar konusunda da anne çalıştığı dönemde çocukları böyle hani bakıcı, kreş gibi ya da yaş grubuna göre bırakılabilecek bir mekanizma ve destek olmalı. Çocukların emanet edebileceği, okul çıkışlarında bırakabileceği böyle güvenli bir ortam devlet tarafından sunulabilir. TEB-2 (35 yaş, kadın, 3 yıl önce boşanmış, 3 çocuğu var)

Yani çocuk bakımı noktasında destek olunmalı. TEB-5 (46 yaş, kadın, 15 yıl önce boşanmış, 2 çocuğu var)

Her ne kadar çocuklarımdan birisi engelli olsa da bu noktada bir kreş her zaman için büyük bir artı oluyor. TEB-7 (46 yaş, kadın, 14 yıl önce boşanmış, 2 çocuğu var)

Çalışacak olsam, çocuğum ile zor bir süreç olacak yine ama hani devletin bana verdiği imkanlarla çocuğumun da bakımını sağlatabilmem gerek. TEB-13 (30 yaş, kadın, 8 yıl önce boşanmış, 1 çocuğu var)

Günlük saatlik bakım desteği ile de yaşamlarının daha kolay ve konforlu olacağı yönünde paylaşımda bulunan katılımcılar da söz konusudur. Bireylerin kendilerine zaman ayırma ve kişisel ihtiyaçlarını giderme gereksinimlerinin ön plana çıkmasından kaynaklı bu tarz anlatıların öne çıktığı değerlendirilmektedir.

Devlet iyileştirme anlamında ne yapsın mesela? Bir çocuğun evine günü birlik bir bakıcı gönderebilir, evin temizliğinin yapılması anlamında yardımcı olabilir. Maddi anlamda bilmiyorum benim hani çok şükür maddi bir sıkıntım yok ama çocuklar daha ön planda olabilir. TEB-25 (47 yaş, erkek, 3 yıl önce boşanmış, 4 çocuğu var)

Çocuklarımın mesela benden başka bakacak kimsesi yok. Götürüp getiriyorsunuz, gidip almazsanız ve işiniz için çarşıya giderseniz çocuklar eve gelemiyor ki. Çocuklara bakım konusunda destek olsa anne de kendi işine bakabilir mesela diyorum. Ben o yönden çok sıkıntı çektim. TEB-29 (32 yaş, kadın, 8 yıl önce eşi cezaevine girmiş, 3 çocuğu var)

4.2.3.4. Konut Yardımı Konusunda Beklentileri

Konut yardımı konusunda bir gereksinim olduğu TEB-13 tarafından ortaya konulmuştur. Böyle bir uygulamanın özellikle kadınları koruyacağı yönünde bir öngörü katılımcı tarafından paylaşılmaktadır. Katılımcının beklentisi kendini güvende hissetmesi ve iyilik halinin artması açısından önemli bir durum olarak değerlendirilebilir.

Ya mesela ne isterdim ben kendi açımdan destek almamış olsam, ortada kalmış olsam, devletin bana bir kucak açıp bana bir imkan, yaşayabileceğim bir ev, bir ortam sağlamasını çok isterdim. Boşanmış bir kadın da tabi ki her konuda her zaman geri planda kaldığı için, bakış açıları da farklı olduğu için hani o şekilde uygulamalar olsun isterdim. TEB-13 (30 yaş, kadın, 8 yıl önce boşanmış, 1 çocuğu var)

4.2.3.5. Pozitif Ayrımcılık Beklentileri

Tek ebeveyn bireylerin pozitif ayrımcılık beklentisi öne çıkmaktadır. Eğitim, iş, evlilik ve sosyal yaşam gibi birçok alanda dezavantajlarla bireylerin özellikle de kadınların bu taleplerinin haklı bir talep olduğu değerlendirilmektedir. Çalışma yaşamına girme ve çalışma yaşamını sürdürmeye yönelik pozitif ayrımcılık tanınması istihdam oranlarını artıracığı gibi bireyin güçlenmesine de katkı sağlayacaktır.

Benim gibi kadınlara daha öncelik tanınması, pozitif ayrımcılık yapılması gerektiğini düşünüyorum. Çünkü ne yapabilir ki bir kadın? Ben rastgele bir yerde çalışmam burası küçük bir yer. Tacize uğrayan kadınları duyuyoruz. Yani medeni durumundan dolayı tek başına ayakta durmak, kadınlar için zor bir süreç. TEB-2 (35 yaş, kadın, 3 yıl önce boşanmış, 3 çocuğu var)

Çalışan tek ebeveyn bireyler için iş yerinin artıları olmalı. Bir tek ebeveynli ailede kadın zaten ailenin reisi oluyor çocukları ile birlikte. Bu hastalıktır, şudur budur o konularda da destek alması gerektiğini düşünüyorum. Destekler; iş yerinden, devletten olmalı. TEB-7 (46 yaş, kadın, 14 yıl önce boşanmış, 2 çocuğu var)

Çalışabilirdim mesela, çocuklar da okula giderdi. Okul bittikten sonra de öğlen bitiyorsa, iş yerinde çalıştıyorsam benim yanıma da durmak için gelebilirlerdi yani iş yeri yöneticisi izin verebilirdi. İdare ederdim iş yerinden. TEB-15 (33 yaş, kadın, 4 yıl önce boşanmış, 3 çocuğu var)

Yukarıdaki anlatılarda iş yaşamına girme, iş yaşamında esnek çalışma ve çocukların çalışma hayatında ebeveyninin yanında kalabilmesi adına pozitif ayrımcılık beklentileri öne çıkmaktadır. Bu durum kadın tek ebeveyn bireyler tarafından daha çok vurgulanmaktadır. Erkek tek ebeveyn bireyler doğrudan pozitif ayrımcılığa vurgu yapmazken TEB-12 (41 yaş, erkek, 8 yıl önce boşanmış, 1 çocuğu var), tek ebeveyn odaklı ayrıcalık beklentisini “devletin bizlere biraz daha imkan sağlaması gerekiyor” diyerek paylaşmıştır.

4.2.3.6. Aile Eğitimi ve Takibi Konusunda Beklentileri

Süreçte bilgisizlikten kaynaklı olarak yanlışlar yapıldığını düşünen katılımcılar ise mutlaka aile eğitimlerine ağırlık verilmesi gerektiği ayrıca ailelere yönelik kapsamlı bir takip programının sürdürülmesi yönündeki beklentilerini dile getirmişlerdir.

Devlet boşanmış kişilere, bir kere birebir eğitim vermeli diye düşünüyorum. Çocuğu da tamamen önce bir kendi korumasına alıp belli bir süre gözlemleyebilir. Biz ailelerin sınavdan geçirilmesi lazım. Yani ben özellikle devlet bana diyecek ki bana bir eğitim verecek. Baktı ki devlet ben bu eğitim aldıysam bu çocuğu bana verecek. Devlet, ben artık sizi karı koca yaptım diyorsa bunu takip de etmesi lazım. Devletin daha çok böyle birebir çocukla falan ilgilenmesi lazım anne ile baba ile sürekli görüşmesi lazım. Anne ile daha çok ilgilenmesi lazım. TEB-10 (35 yaş, erkek, 2 yıl önce boşanmış, 1 çocuğu var)

Şöyle bir şey var. Yani kadınlara yönelik yasalar çıktı. Yani benim gibi durumda olanlara da erkek olarak bir şeyler yapılmalı diye düşünüyorum. Şükürler olsun benim anam babam var onların yanında ikamet ediyorum, beraber yaşıyoruz ama bir de anamın babamın olmadığı zamanı düşünüyorum. Ne yapmam gerektiğini, kimden yardım almak isteyeceğimi bilemiyorum. Mesela devlet olarak, kurum olarak bunun da gündeme

gelmesini istiyorum. Erkeklere de yani öksüz kalmış, yetim kalmış çocuklara da böyle bir destekleme olabilir. Böyle bir düşüncem var benim. TEB-22 (39 yaş, erkek, 7 yıl önce eşi ölmüş, 2 çocuğu var)

Mevcut durumda istihdam yaşamı içinde olan tek ebeveyn bireyler için esnek çalışmayı destekleyen ve nöbet usulü çalışma sistemlerinin dışında tutuldukları bir çalışma düzeninin inşa edilmesi yönünde iyileştirmelere gereksinim olduğu vurgulanmaktadır. Bu durumu TEB-6 (44 yaş, kadın, 14 yıl önce boşanmış, 2 çocuğu var)'nın anlatısında da görebiliyoruz. *“Benim gibi bir süreci yaşayanlara bir esneklik, bir kolaylık tanınırsa çok çok sevinirim. Ben yaşadım geldi geçti ama benden sonrakiler için çok iyi olur çalışma konusu ayarlanırsa. Benim en benim büyük sıkıntım oydu, nöbet tutmaktı. Çünkü çocukların da hani bana ihtiyacı vardı o sıkıntılı süreçte; benim de çocuklarıma ihtiyacım vardı başka bir şey de gelmiyor aklıma.”* Yine tek ebeveyn birey olmanın güçlüklerini yaşayan bir başka katılımcının çocuğunun fiziksel engelli olması yaşadığı dezavantajlı süreci daha dezavantajlı bir hale getirmektedir. Her katılımcı özellikle mevcut durumda içinde bulunduğu durumu referans olarak öncelikli gereksinimlerini ortaya koymaktadır. Bu kapsamda TEB-9 (54 yaş, erkek, 6 yıl önce eşi terk etmiş, 2 çocuğu var), *“bu süreçte evin içinde bir bayan olsaydı yani engelli kızım için diyorum daha güzel olurdu. Yani bir erkeğin çocuğa bakması ile bayanın bakması bir olmuyor bayan daha güzel ilgilenebiliyor. Bakıcı desteği olsaydı kızım için daha güzel olurdu”* ifadesiyle engelli çocuğu için bakıcı desteği olsa yaşamının daha kolay olabileceğini aktarmaktadır.

4.2.4. Profesyonellerin Politika ve Uygulamalara İlişkin Önerileri

Profesyonellerin sahadaki müracaatçı deneyimlerini referans olarak bu ve benzeri özellikteki tek ebeveynli ailelere yönelik olarak mevcut uygulamaları iyileştirme ve yeni uygulamaların hayata geçirilmesi yönünde önerileri bulunmaktadır. Profesyonellerin önerileri; ekonomik, istihdam ve gelir elde etme, çocuk bakımı, konut yardımı, eğitim-danışmanlık ve aile takibi, hizmetlerin tanıtımı ve sürece yönelik bütüncül öneriler şeklinde paylaşılmıştır. Bu çerçevede elde edilen bulgular oluşturulan alt temalar aracılığıyla aşağıda paylaşılmıştır. Profesyonellerin önerilerinin tek ebeveynli ailelerin gereksinimlerine cevap verecek şekilde paylaşıldığı ifade edilebilir.

4.2.4.1. Ekonomik Yardımlar ve İyileştirmeye Yönelik Öneriler

Tek ebeveynli ailelerin ekonomik gereksinimlerinin karşılanarak güçlüklerinin üstesinden gelme adına profesyoneller somut öneriler paylaşmaktadır. Sosyal ve ekonomik destek miktarının artırılması ile dul ve yetim aylığı olarak bağlanan maaşın miktarının artırılması bu açıdan öne çıkmaktadır. Aylık ödenen sosyal yardım miktarının artırılması elbette bu ailelerin gereksinimlerini giderme noktasında daha kapsayıcı olmakla birlikte sosyal yardımların kriz anında ve süreci atlatmak adına yapılan ödemeler olduğu, aslında müracaatçı olarak nitelenen bireylerin ya da grupların kendilerine yetebilir bir noktaya taşınmasının temel sosyal hizmet hedefi olarak konulmasının önemli olduğu gözden kaçırılmamalıdır.

Sosyal ve ekonomik destek hizmetinden faydalanan ama çalışamayacak durumda olan ebeveynler de olacaktır mutlaka. Bunlarla ilgili sosyal ve ekonomik destek miktarının çocuk sayısına bakılmadan en az asgari ücret düzeyinde verilmesi gerektiği kanaatindeyim. PRO-1 (Erkek, Sosyal Çalışmacı, 6 yıllık mesleki tecrübesi var)

Benim gözlemlediğim, verilen ekonomik destek miktarının çocuk başına en az 1000 TL olması gerektiğini düşünüyorum. Hayat koşullarına göre tabii ki bu miktar değişkenlik gösterebilir. Bu manada benim gördüğüm tek sıkıntı hani tek ebeveyn bireyin, kadının ya da adamın okul öncesi çağıdaki çocuğuna verilen ekonomik destek miktarının düşük olduğu ve bu tarz ailelerde sıkıntı olduğunu düşünüyorum. PRO-2 (Kadın, Çocuk Gelişimcisi, 10 yıllık mesleki tecrübesi var)

Maddi olarak sunulan hizmetlerin miktarının kesinlikle artırılması gerektiğini düşünüyorum. Çünkü hayat koşulları bunu gerektiriyor. PRO-6 (Erkek, Sosyal Çalışmacı-ASDEP Personeli, 5 yıllık mesleki tecrübesi var)

PRO-8, dul ve yetim aylığı miktarlarının artırılması gerekliliğine işaret ederken özellikle hanedeki çocukların ekonomik gereksinimlerinin giderilmesi için okul servis ücreti desteği, bez ve mama yardımları yapılması gerektiğine özel bir yer ayırmaktadır.

Mesela dul ve yetim aylığı miktarlarının daha yaşanabilir düzeye yükseltilmesi gerçekleştirilebilir. Çocuklar için okul servisleri bağlamında bir destek olabilir. Bu tür ailelerin çocuklarının servis ücretleri direkt devlet tarafından karşılanabilir. Çok küçük çocuğu ya da bebeği olan bireylere bez ve mama yardımı kesinlikle yapılmalı. Biz bunu incelemelerde de görüyoruz.

Bu şekilde talepler de alıyoruz. PRO-8 (Kadın, Sosyolog-ASDEP Personeli, 5 yıllık mesleki tecrübesi var)

4.2.4.2. İstihdam ve Gelir Elde Etmeye Yönelik Öneriler

Kalıcı ve sürekli bir ekonomik gelirin en önemli sağlayıcısı istihdam olarak ifade edilebilir. Bu kapsamda profesyonellerin bir kısmı kalıcı ve sürekli istihdamın olmazsa olmaz olduğuna değinmektedir.

İŞKUR aracılığıyla sosyal ve ekonomik destek şartlarını sağlayan ailelerin düzenli ve kalıcı bir işlerinin olması sağlanabilir. Yani bu kalıcı bir çözümdür, yaptığımız hizmetlerde ailelere geçici desteklerde bulunuyoruz yani onların bir tık daha iyi şartlara sahip olmalarını sağlamaya çalışıyoruz. Ancak şahsi fikrim bu gibi bir hizmet olursa yaşam şartlarının iyileştirilmesi aynı zamanda kalıcılığı da beraberinde getirebilir. Bu noktada bir istihdam projesi geliştirilebilir. PRO-1 (Erkek, Sosyal Çalışmacı, 6 yıllık mesleki tecrübesi var)

Gerçek şu ki istihdam tek ebeveynli ailelerin sorunlarına kalıcı bir çözüm sunabilir. İstihdam durumunun daha fazla önemsenerek belki de protokollerle artırılması uygun olabilir. PRO-3 (Kadın, Sosyal Çalışmacı, 8 yıllık mesleki tecrübesi var)

İstihdamsız kesinlikle tam manasıyla bu iş olmuyor, istihdam süreci geliştirilmelidir. PRO-8 (Kadın, Sosyolog-ASDEP Personeli, 5 yıllık mesleki tecrübesi var)

Profesyonellerin sürekli istihdama yönelik önerileri çok değerli ve ivedilikle hayata geçirilmesi gereken bir öneri olarak değerlendirilebilir. Bu durumun kapsamı PRO-4 tarafından biraz daha detaylandırılmış ve çalışma ortamının çocuk bakımını da destekleyecek nitelikte geliştirilebileceği bir model önerisi paylaşılmıştır.

Tabi maddi destek vermekten ziyade kişinin eğitim alarak bir iş sahibi olabilmesi, istihdama katılabilmesi daha da güzel olacaktır. Yani özellikle tek ebeveyn bireyin hem eğitim alabileceği hem çalışabileceği hem de bu alanda çocuğuna bakım olanağı sağlanabileceği bir model geliştirilebilir. Bu tarz merkezlerinin açılması halinde güzel sonuçlar alacağımızı düşünüyorum. PRO-4 (Erkek, Sosyal Çalışmacı, 6 yıllık mesleki tecrübesi var)

PRO-9 ve PRO-10'un anlatılarında yine istihdamın önemine vurgu yapılırken yalnızca kamusal istihdam odaklı bakılmaması gerektiği vurgulanmıştır. Gerekli alt yapının ve

eğitim desteğinin sağlanması halinde girişimcilik anlamında da bireylerin başarılı olabilecekleri paylaşılmaktadır. Bu durumun gelişmesi için paydaş kurum ve kuruluşlarla anlaşmaların yapılabileceği eklenmiştir. Ayrıca bu süreçte kadınlara öncelik verilmesi gerektiği ön plana çıkmaktadır.

Özellikle kadın tek ebeveynlere yönelik olarak maddiyatı düşünmeyecekleri bir sistem inşa edilmeli. İşte kadınlara yönelik bizim önceliğimiz mesela bir kurs olabilir, meslek edindirme kursu yaygınlaştırılabilir. İstihdam olanakları arttırılabilir. Üretim yapmaları için imkanlar tanınabilir. Böylelikle de üretim yapan birey kendini daha iyi, daha değerli hissedecektir ve çocuğuna da çok daha faydalı olacaktır. Kadınlara sağlanacak iş imkanlarında pozitif ayrımcılığın olması gerekir. Yani kadınlar çocuklarına da vakit ayırabilir pozisyonda istihdama katılabilmelidirler, esnek çalışma olabilir mesela. PRO-9 (Kadın, Sosyolog, 5 yıllık mesleki tecrübesi var)

Her konuda, herkese yönelik kamunun istihdam sağlaması mümkün olmayabilir. Dolayısıyla girişimciliği destekleyen uygulamalar hayata geçirilmeli. Özellikle de kadın girişimciliği desteklenmeli, verilen destekler artırılmalı. Yiyecek, giyecek vb. üretim atölyeleri kurulabilir. Bu atölyelerde tek ebeveyn kadınların üretim yapması sağlanabilir. Sektörle bağlantı kurma noktasında da destek olunabilir. Eğer üretim yapılırsa bu ürünlerin internet satışı gerçekleştirilebilir. Yöresel ürünlere yönelik çalışmalar yapıp yine özellikle tek ebeveyn kadınların gelir problemleri ortadan kaldırılabilir. Yerel yönetim, sivil toplum ve kooperatiflerin arasında bir protokol yapılabilir. PRO-10 (Kadın, Psikolog, 14 yıllık mesleki tecrübesi var)

PRO-11 ise düzenli ve kalıcı istihdamın hanedeki çocuklara ve tek ebeveyn bireylerin özgüven gelişimine yararlı olacağına vurgu yapmaktadır. PRO-11 (Kadın, Sosyal Çalışmacı-ASDEP Personeli, 2 yıllık mesleki tecrübesi var), “ebeveynin düzenli ve sürekli iş bulmasına teşvik, iş bulduğu takdirde çocuğun iş saatlerinde kreş olanaklarından yararlandırılması gibi hizmetler yardım edilmiş bireylerden ziyade yardıma muhtaç olan bireyin aslında çalışma hayatına katılarak kendini daha özgüvenli hissetmesine bu sayede çocuğuna da bu özgüveni hissettirebilmesine olanak sağlayacak modellerin artırılması yararlı olacaktır” diyerek ekonomik gereksinimlerin daha erişilebilir olmasının ailenin iyilik halini arttırdığına dikkat çekmektedir.

4.2.4.3. Çocuk Bakımına Yönelik Öneriler

Çocuk bakımı konusunda sağlanacak desteklerle tek ebeveyn bireylerin refahlarının artacağı, sosyal yaşam ve istihdam içinde daha görünür olacakları düşünülmektedir. Dolayısıyla profesyoneller etkin çocuk bakımı politikaları olması gerektiğine dikkat çekmişlerdir. PRO-3 ve PRO-7'nin anlatılarında ücretsiz kreş ve gündüz bakımevi kontenjanının artırılması önerisi öne çıkarken PRO-8, bu hizmetin hiçbir kriter olmaksızın yaygınlaştırılması gerektiğine vurgu yapmaktadır.

Tek ebeveyn bireylerin, çocuklarının bakımı noktasında bir bakım yükü söz konusu oluyor. Bu kapsamda da ücretsiz kreş hizmetinin kontenjan kotasının biraz daha artırılması yararlı olabilir. Ya da bireyin çalıştığı yerde olabilir ya da sosyal hizmetlerin ücretsiz kreşlerinde olabilir mutlaka kontenjan artırılmalı ve imkan sağlanmalıdır. PRO-3 (Kadın, Sosyal Çalışmacı, 8 yıllık mesleki tecrübesi var)

Hiçbir kriter olmaksızın ücretsiz kreş hizmetinin yaygınlaştırılması gerektiğini düşünüyorum. PRO-8 (Kadın, Sosyolog-ASDEP Personeli, 5 yıllık mesleki tecrübesi var)

Büyükanne ve büyükbabalar tarafından sağlanan geleneksel bakımın kuşak çatışması ve anlaşmazlık gibi durumları doğurabildiğine dikkat çekilmektedir. Bu gerekçeyle PRO-9 çocuk bakımında tek ebeveynli ailelere destek sağlanması gerektiğini ifade etmekte bununla birlikte çocuk bakımına yönelik eğitim verilmesi gerektiğine işaret etmektedir.

Çocuk bakımı konusunda belki destek sağlanabilir. Tek ebeveyn erkeklerde istihdam noktasında çok sorun yok ama çocuğun bakımı büyük anne ya da büyük baba tarafından sağlanıyor. Yaşlıların bakımını sağladığı çocuklarda da kültüre dayalı, yaşa bağlı kuşak çatışmaları yaşanabildiğini görüyoruz. Çocuk bakımı konusunda ekonomik destek ile birlikte sürecin nasıl sürdürüleceğine dair eğitimler verilmesi gerekir. PRO-9 (Kadın, Sosyolog, 5 yıllık mesleki tecrübesi var)

PRO-10, verilecek çocuk bakımı desteğini daha somut hale getirerek yerel yönetimler ve milli eğitim müdürlüklerine de sorumluluk verilmesi ve mahalle kreşleri şeklinde uygulamaların yaygınlaştırılmasını önermektedir.

Tek ebeveyn yanındaki çocuk ya da çocukların bakımının sağlanması için yerel yönetimler ve milli eğitim müdürlükleri ortaklığıyla mahalle kreşleri kurulabilir. Öğretmenin ve bakıcı annenin bulunduğu bir yapılanma olabilir.

Bu durumda da tek ebeveyn bireyler istihdama katılma noktasında daha avantajlı bir noktaya gider. Ayrıca çocuğun kendi mahallesinde bir kreşte vakit geçirecek olması onu psiko-sosyal açıdan da daha rahat hissettirecektir. Bu kreşler tam gün hizmet vermeli ama bunun yanı sıra saatlik de uygulamaları olmalı bence. PRO-10 (Kadın, Psikolog, 14 yıllık mesleki tecrübesi var)

Ücretsiz kreş ve gündüz bakımevi hizmetinde kontenjan artırılması gerektiği profesyoneller tarafından ilk öneri olarak sunulmaktadır. Ücretsiz kreş ve gündüz bakımevi hizmetinin tek ebeveyn bireylerin istihdama katılımını kolaylaştıracağı düşünülmektedir. Ancak PRO-11, çalışmasa da tek ebeveyn bireylerin bu hizmete ihtiyacı olduğunu dile getirmektedir.

Sadece çalışan anne babalarının çocuklarının kreş yardımından faydalanmasından ziyade çalışmayanlar için de kreş yardımından faydalanabilmesi bu konuda politikalar geliştirilmesinin olumlu olacağı düşüncesindeyim. PRO-11 (Kadın, Sosyal Çalışmacı-ASDEP Personeli, 2 yıllık mesleki tecrübesi var)

4.2.4.4. Konut Yardımına Yönelik Öneriler

Konut yardımı kapsamında profesyoneller tarafından aynı yardım olarak eşya desteğinin sağlanması, bununla birlikte kira yardımlarının yapılması ve şehit yakınları, gaziler ve engellilere konut sahibi olmada sağlanan pozitif ayrımcılığın tek ebeveynli ailelere de sağlanması gerektiği vurgulanmaktadır. Konut açısından ailelerin kendilerini rahat ve güvende hissetmeleri iyilik hallerinin yükselmesine ve çocuklara sağlanan olanakların daha iyi olmasına katkı sağlayabilir.

Belki bu tarz ailelerin konut ihtiyacını gidermek adına politika üretilebilir. Devlet eşya ihtiyaçlarını giderebilir, çocuklarının eğitim giderleri ve benzeri giderlerini karşılayabilir. PRO-5 (Kadın, Sosyolog, 3 yıllık mesleki tecrübesi var)

Özellikle tek ebeveyn annelerin belki de sosyal yardımlaşma vakıfları aracılığıyla yürütülecek bir süreçle kira yardımından yararlanmaları ya da çok düşük ödeme miktarlarıyla faizsiz ev sahibi olmalarına destek olacak bir uygulama geliştirilebilir. Ya da kira yükü için hafifletici bir düzenleme olabilir diye düşünüyorum. PRO-7 (Kadın, Psikolog, 8 yıllık mesleki tecrübesi var)

Mesela TOKİ'lerde şehit yakınlarına, gazilere ve engellilere sağlandığı gibi bir konut desteği tek ebeveynli ailelere yönelik de sağlanabilir. PRO-8 (Kadın, Sosyolog-ASDEP Personeli, 5 yıllık mesleki tecrübesi var)

4.2.4.5. Eğitim, Danışmanlık ve Ailelerin Takibine Yönelik Öneriler

Tek ebeveynli ailelerin eğitim, danışmanlık ve rehberlik gereksinimlerinin olduğu ve bu kapsamda çalışmalar yapılması gerektiği profesyoneller tarafından ortaya konmaktadır. Eğitim, danışmanlık ve rehberlik vasıtasıyla kalıcı bir iyilik hali ve kendi kaderini tayin etme sürecinin gelişebileceği değerlendirilmektedir. Yapılacak takip ve değerlendirmelerde okul sosyal hizmeti gibi özel alanlara duyulan gereksinim de vurgulanmaktadır.

Peki daha kapsamlı ne yapılabilir? Yani ailenin takibi belirli aralıklarla müdürlüğümüzce yapılır, çocuk görüşmeleri yapılır, eğitim noktasında çocuğun takibi yapılır. Çocuğun, okul sosyal hizmeti programlarına dahil edilmesiyle etkinliklere katılması sağlanır. Okul rehber öğretmenleri ve idarecileri bu konularda bilgilendirilir. Yani uzun vadede ve kalıcı bir çözüm bu şekilde oluşturulabilir, şahsi düşüncem bu. PRO-1 (Erkek, Sosyal Çalışmacı, 6 yıllık mesleki tecrübesi var)

Danışmanlık süreçlerinin daha etkin yürütülebilmesi için mahkeme tarafından verilen danışmanlık tedbirlerini sürdürecektir personel ataması yapılması gerektiğini düşünüyorum. Özellikle bakanlığımızın bu danışmanlık tedbiri için personel atamasının süreçten yarar sağlamak adına çok daha iyi olacağını düşünüyorum. PRO-2 (Kadın, Çocuk Gelişimcisi, 10 yıllık mesleki tecrübesi var)

Ben hep çocuk açısından bakıyorum nedense. Ama psikolojik danışmanlık süreci yaygınlaştırılabilir. Bunun bir politika olarak benimsenmesi gerektiğini düşünüyorum. Yani mahkeme tarafından gerekli yönlendirme yapılacak akabinde de sürece yönelik raporları yani geri bildirimleri mahkeme bizden isteyecek. Çocukların ve tek ebeveyn bireylerin gelecek yaşantılarının bu yolla daha kaliteli olacağını düşünüyorum. PRO-7 (Kadın, Psikolog, 8 yıllık mesleki tecrübesi var)

PRO-6 Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının eğitim içeriklerinin donanımlı olduğunu paylaşıyor ve yaygınlaştırılmasının önemini vurguluyor.

Çok güzel eğitim içeriklerimiz var. Bu eğitimleri çoğaltabiliriz. Tabi boşanma tek ebeveynli aileye dönüşümde önemli bir gerekçe dolayısıyla boşanma

süreçlerine de odaklanmak gerektiğini düşünüyorum. PRO-6 (Erkek, Sosyal Çalışmacı-ASDEP Personeli, 5 yıllık mesleki tecrübesi var)

PRO-8'in paylaşımında ise tek ebeveynli ailelerdeki çocukların akademik başarısına dikkat çekilerek etüt ve derslane desteği verilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Kalıcı bir akademik başarı için günümüz koşullarında ek desteklere duyulan ihtiyaca işaret edilmektedir.

Ayrıca tek ebeveynli ailelerdeki çocuklara etüt, derslane desteği gibi hizmetler sağlanabilir. Eğitim açısından en azından geri kalmalarının önüne bu şekilde geçilebilir. Çünkü artık özel bir eğitim desteği almaksızın akademik başarı elde etmek çok mümkün değil. PRO-8 (Kadın, Sosyolog-ASDEP Personeli, 5 yıllık mesleki tecrübesi var)

Eğitim açısından öneriler genel olarak tek ebeveynli ailelerin eğitim düzeylerinin artırılması ve eğitime teşvik edilmesi boyutuyla PRO-10 tarafından dile getirilmektedir. PRO-10 (Kadın, Psikolog, 14 yıllık mesleki tecrübesi var), “*eğitim düzeyinin müracaatçılar açısından çok düşük olduğunu görüyoruz. Eğitim faaliyetleri ve yeterliliklerini artırma noktasında çalışmalar yapılabilir.*”

4.2.4.6. Hizmetlerin Tanınırlığını Artırmaya Yönelik Öneriler

Profesyonellerin bir kısmı aslında var olan hizmet ve uygulamalardan müracaatçı kitlesinin haberdar olmadığını ifade etmektedir. Bu gerekçeyle hizmetlerin yaygınlaştırılabilmesi adına tanınırlığının artırılması gerektiği dile getirilmektedir.

Aile ve Sosyal Hizmetler müdürlükleri, hizmetleri ve çalışma alanlarını tanıtmak adına tüm topluma daha detaylı bilgilendirme yapabilir. Ne bileyim belki köylere gidebilir ve hizmetlerini tanıtabilir. Aile kurumuna yönelik, aile kurumunun önemine yönelik eğitimlerin artırılması gerektiğini düşünüyorum. Bu da belki boşanma odaklı tek ebeveynli aileliği azaltabiliriz. PRO-5 (Kadın, Sosyolog, 3 yıllık mesleki tecrübesi var)

Kesinlikle bir rehberlik ve yönlendirme ihtiyacı olduklarını düşünüyorum. Bu açıdan da bireylerin çok bilgisi yok. Biz görüştüğümüz bireylere diyoruz ki neden bu zamana kadar bize gelmediniz. Onlar da diyor ki hocam ben böyle bir şey olduğunu bilmiyordum, böyle bir hizmeti alabileceğimizi bilmiyordum. Yani ben açıkçası kurum olarak kendimizi ve hizmetlerimizi tanıtmaya daha fazla ihtiyacımız var diye düşünüyorum. PRO-7 (Kadın, Psikolog, 8 yıllık mesleki tecrübesi var)

4.2.4.7. Sürece Yönelik Bütüncül Öneriler

Yukarıda sıralanan alan bazlı tüm önerilere ek olarak profesyoneller bütüncül öneriler de paylaşmaktadır. Bu kapsamda okul sosyal hizmeti, tek ebeveynli aile gereksinimlerine odaklanan özel bir programın geliştirilmesi, paydaş kurumların aktive edilmesi ve sorumluluk alması ve aile sağlığı merkezlerine psikolog istihdamının sağlanması önerilmektedir. Tüm bu önerilerin çok önemli öneriler olduğu, bu tarz uygulamaların hayata geçmesiyle toplumsal farkındalık düzeyinin artacağı ve koruyucu-önleyici boyutta yapılabilecek çalışmaların daha etkin olacağı düşünülmektedir.

Okul sosyal hizmeti, okullarda sabit personelle ve sürekli sürdürülmesi gereken bir hizmettir diye düşünüyorum. Sürekli olarak sabit bir şekilde okul sosyal hizmeti alanında çalışacak personelin de öncelikle Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının hizmet modelleri ve uygulamaları hakkında eğitim alması gerektiği kanaatindeyim. Çoğu zaman sokakta çalıştırılan ve dilendirilen çocuklarla ilgili yapılan çalışmalar yetersiz kalıyor. Bununla ilgili de kapsamlı bir planlama yapılması gerektiği kanaatindeyim. PRO-1 (Erkek, Sosyal Çalışmacı, 6 yıllık mesleki tecrübesi var)

Etkili ve yerinde mesleki müdahalede hem personel donanımı gerekliliğini hem de güçlüklerin önceden tespiti için okul sosyal hizmetini işaret eden PRO-1, sokakta çalıştırılan çocuklarla da daha fazla mesleki çalışma yapılmasını önermektedir. Özellikle sokakta çalıştırılan çocukların bir kısmının da tek ebeveynli ailelerden geldiği dikkate alındığında önerinin son derece önemli olduğu düşünülmektedir. Tek ebeveynli ailelerin gereksinimlerine odaklanan özel uygulama ve programlar geliştirilebileceği PRO-3 tarafından dile getirilmektedir.

Özellikle tek ebeveynli hanelerin ihtiyaçları kapsamında bütüncül bağlamda bir program geliştirilebilir. Çözümü biraz daha uzun vadede değerlendirme gerekliliği olduğunu düşünüyorum. Yani tüm hizmetlerin içerisinde bu gruba yönelik özelleştirilmiş hizmetlerin olması daha iyi olabilir. PRO-3 (Kadın, Sosyal Çalışmacı, 8 yıllık mesleki tecrübesi var)

PRO-4 ve PRO-9 paydaş kurum ve kuruluşlar arasında iş birliği ve yeni projeler geliştirilmesinin yararlı olacağına değinmektedir.

Özellikle bu konularda daha fazla uygulamaya ihtiyaç olduğu görünüyor. Bu durum da sadece bizim bakanlığımızla ilgili değil. Özellikle de Milli Eğitim, Sağlık Bakanlığı ve Gençlik Spor Bakanlığı ile bir araya gelip çeşitli projeler geliştirilebilir ve disiplinler arası çeşitli uygulamalar yapılabilir. Koruyucu ve önleyici hizmetlerin önemi daha çok ön plana çıkarılmalıdır. Sorun ortaya çıkmadan kaynağa yönelik politika geliştirme gerekliliği her alanda ön plana çıkıyor. PRO-4 (Erkek, Sosyal Çalışmacı, 6 yıllık mesleki tecrübesi var)

Çocuklara da daha kolay ulaşabilmek adına Milli Eğitim ve Sosyal Hizmetler arasında bir protokol geliştirilebilir. PRO-9 (Kadın, Sosyolog, 5 yıllık mesleki tecrübesi var)

Yerinden mesleki müdahalenin gerçekleştirilmesi için PRO-10 her aile sağlığı merkezine bir psikolog istihdam edilmesinin yararlı olacağını paylaşmaktadır.

Aile hekimliklerine psikolog alımı yapılarak bu ve benzeri dezavantajlı bireylerin sorunlarına daha yakından müdahale etme olanağı sağlanabilir. PRO-10 (Kadın, Psikolog, 14 yıllık mesleki tecrübesi var)

Böyle bütüncül bir bakış açısının geliştirilmesi halinde tek ebeveynli aileler ve aile üyelerinin yaşadığı ya da yaşayabileceği dezavantajları asgari seviyeye çekmek mümkün olabilir. Tam da bu noktada PRO-7'nin anlatısı süreci özetler niteliktedir.

Toplumsal cinsiyet açısından bakışımızda bir sıkıntı var zaten. Hani zihniyet dönüşümünü de sağlamak adına bir şeyler yapılabilir. PRO-7 (Kadın, Psikolog, 8 yıllık mesleki tecrübesi var)

5. BÖLÜM: SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada, tek ebeveynli ailelerin durumu, bu ailelerin güçlükleri, gereksinimleri, sorumlulukları, gelecek planları, herhangi bir kamusal hizmetten haberdar olma ve hizmetlerden yararlanma durumlarının katılımcıların deneyimleriyle ortaya konması amaçlanmıştır. Ayrıca sahada tek ebeveynli ailelerle mesleki çalışma yapma olanağı bulan meslek elemanlarından, halihazırda var olan tek ebeveynli aile politikalarını ve bu politikaların etkililiğini profesyonel olarak değerlendirmeleri istenmiştir. Genel çerçevede tek ebeveynli ailelerin yaşamlarının nasıl daha iyi hale gelebileceğine dair sosyal politika önerilerinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu genel çerçeve doğrultusunda tek ebeveyn anne, tek ebeveyn baba ve profesyonellerin anlatıları üzerinden bütüncül bir değerlendirme gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir.

Araştırmaya katılım gösteren tek ebeveyn bireylerin büyük bir kısmının kadınlardan oluştuğu; tek ebeveynli aileye dönüşümde boşanmanın başat neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte eşin ölümü ve eşin cezaevinde olması katılımcıların tek ebeveynli aileye dönüşümünde diğer önemli nedenler olarak kendini göstermektedir. Kadın-çocuk şeklindeki tek ebeveynli aile örgütlenmesinin yaygınlığı, toplumsal cinsiyet bağlamında çocuk bakım sorumluluğunun birinci derecede anneye verilmesiyle ilişkili olarak değerlendirilebilir.

Boşanma nedeniyle bireylerin tek ebeveyn olma sürecine aldatılma, kök aile sorunları, şiddete maruz kalma (özellikle fiziksel ve psikolojik) ve eşin madde bağımlılığının neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Özellikle boşanma gerçekleşene kadar toplumsal baskı ile karşı karşıya kalındığı anlaşılmıştır. Toplumsal baskının boşanmayı engellemeye dönük olduğu ve kadınların bu baskıya daha fazla maruz kaldığı belirlenmiştir.

Boşanma odaklı tek ebeveynlik sürecinde velayetin annede olması halinde (çoğunlukla durum böyle) babaların çocuğa karşı daha ilgisiz ve uzak kaldıkları gözlenmektedir. Bu tarz sürdürülen baba çocuk ilişkisi durumu Maldonado (2005) tarafından “ziyaret eden amcalar” ve “disneyland babaları” şeklinde betimlenmiştir. Günümüz koşullarında bu ve

benzeri ebeveyn-çocuk ilişkileri için “Hafta sonu ebeveynliği” ya da “AVM babalığı” gibi kavramların da kullanılması yanlış olmayacaktır.

Boşanma sonrası tek ebeveynli aile örgütlenmesinde katılımcıların sorumluluklarında artış yaşansa dahi genel olarak bireyler tarafından boşanmanın arzu edildiği ve şu anda kendilerini daha iyi hissettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Eşin baskısı, ilgisizliği ve şiddeti bu durumun nedenini açıklar niteliktedir.

Eşin ölümü nedeniyle oluşan tek ebeveynli ailelerde, eşlerin kaybindan kaynaklı olarak daha travmatik bir algılayışın olduğu ve yas süreçlerinin halen yaşandığı sonucuna ulaşılmıştır. Eşin cezaevinde olduğu tek ebeveynli ailelerde ise tek ebeveynlik sürecini yürütenlerin tamamının kadın olduğu belirlenmiştir. Kadınların tek başına bu sürecin zorluklarını sürdürmeye çalıştıkları anlaşılırken bazılarının yeniden gebe olduğu öğrenilmiştir. Bu tarz gebeliklerin, cezaevindeki eş ile tek ebeveyn birey arasındaki bağın korunabilmesi adına gerçekleştirilebildiği düşünülmektedir.

Tek ebeveynli ailelerin; ekonomik güçlükler, psikolojik güçlükler, sosyal destek yoksunluğu ve yalnızlaşma, damgalanma, istihdam ve hanedeki çocuklarına dair güçlükleri ve gereksinimleri olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Katılımcıların ekonomik güçlüklerinde; yoksulluk yaşadıkları veya yoksulluk riskinin ön plana çıktığı, aynı zamanda kişisel giderlerin karşılanamadığı, çocuklarının gereksinimlerinin giderilmesinde güçlüklerin yaşandığı sonuçlarına ulaşılmıştır. Tek ebeveyn bireyin çalışma hayatında olması bu güçlüklerin yaşanmamasında temel belirleyici olmaktadır. Yani istihdamda olma ve gelir elde edebilme durumu ekonomik risklerin önlenmesinde belirleyici olmaktadır. Çalışma hayatına aktif katılımın sağlanması için çocukların bakımının bir engel oluşturduğu ve bu duruma dair adımların atılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Çocuk bakımı konusunda destekler sağlanıp bu gereksinim giderilse dahi bağlayıcı bir şekilde tek ebeveyn bireylere yönelik istihdam garantili politikalar olmadığı sürece çalışabilecek yeterlilikte olmasına rağmen iş bulma konusunda güçlükler devamlılık gösterecektir. Kadınların istihdama girme düşüncesi bulunurken toplumda var olan “dul ya da boşanmış kadın” algısı nedeniyle kaygıları olduğu ve bu kaygıyla ilişkili olarak toplumsal yaşamdan ve çalışma hayatından geri

çekildikleri sonucuna da ulaşılmıştır. Gelir elde etmek adına tek ebeveyn kadınların ilk tercihinin sosyal güvencesiz “temizlik işleri” olduğu belirlenmiştir.

Tek ebeveynli aile olduktan sonra katılımcıların büyük bir çoğunluğunun psikolojik ya da psikiyatrik tedavi sürecine dahil oldukları anlaşılmıştır. Süreçten psikolojik olarak olumsuz etkilenmelerine rağmen katılımcıların bir kısmının ise profesyonel psikolojik destek alma sürecine dahil olmadıkları belirlenmiştir. Bu hanelerdeki çocukların da benzer psikolojik problemler yaşadıkları aktarılmıştır. Depresyon ve yas süreçlerinin görülebildiği geçici ya da kalıcı süreçler yaşanmıştır.

Tek ebeveyn bireylerin bir kısmının sosyal destek yoksunluğu içinde buldukları ve yalnızlaştırıldıkları belirlenmiştir. Bu durum cezaevinde eşi bulunan tek ebeveyn kadınlar ve mahkum çocukları için daha fazla öne çıkmaktadır. Ayrıca, erkekler de tek ebeveyn olduktan sonra eşleriyle birlikte olduğu gibi sosyalleşemediklerini aktarmışlardır. Bu durumun toplumsal bakış açısı ve değerlendirmeleriyle ilgili olduğu düşünülmektedir. Yani toplum, tek ebeveyn bireylere yalnız olduklarında eşleriyle birlikteyken davrandıkları gibi davranamayacaklarını dayatmaktadır. Eşi olmayan erkekler özellikle evli akrabaları, arkadaşları ve eşleriyle çok sınırlı görüşüklerini ifade etmektedir. Yaşanılan sürecin olumsuz etkilerini asgari düzeye indirebilmek adına sosyal destek ihtiyaçları olduğunu vurgulamaktadırlar. Ekonomik destek ihtiyacından kaynaklı, bazı tek ebeveyn bireyler yakın çevrelerinin kendilerinden uzaklaştığını eklemektedir.

Katılımcıların boşanma nedeniyle tek ebeveyn olmalarından sonra boşanılan eşten destek göremedikleri, çoğunlukla eski eşten nafaka talep etmeksizin boşandıkları belirlenmiştir. Ayrıca mahkeme tarafından nafaka ödenmesine hükmedilmiş olsa dahi bireylerin büyük çoğunluğunun düzenli olarak nafaka ödemesi alamadıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Katılımcıların tek ebeveyn birey olduktan sonra sorumluluklarında genel bir artış olduğu belirlenmiştir. Burada sorumluluklar artış gösterirken, eşi ölen tek ebeveyn bireyler eşlerinin kaybının üzüntüsünü paylaşmaktadır. Eşinden boşanmış olanlar ise sorumlulukları artsa dahi eşlerinin yükünün omuzlarından kalktığını eklemektedir. Tek ebeveyn erkekler ise çoğunlukla sorumluluk artışını çocuk bakımı ve ev içi işlerle ilgili olarak açıklamaktadır. Bu durumun nasıl ilerlediği ise tamamen tek ebeveynli ailelerin

mevcut durumdaki yeterlilikleri ve olanaklarıyla ilişkili olarak değerlendirilmektedir. Yani sorumluluk değişimleriyle ne kadar baş edilebildiği ve sürecin olumsuz etkilerinin ne kadar azaltılabildiği; tek ebeveyn bireylerin sahip oldukları olanaklar ve kendilerini ne kadar yeterli tanımladıklarıyla ilgili olarak farklılaşmaktadır.

Tek ebeveynli aile olmanın fırsatlara erişim ve sosyal yaşama aktif katılım noktasında güçlükleri olduğu belirlenmiştir. Ayrıca katılımcılardan elde edilen bulgular doğrultusunda tek ebeveyn bireyin sahip olduğu her bir dezavantajın, süreci daha da olumsuz etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Örneğin tek ebeveynli aile örgütlenmesi içinde bakımı sağlanan çocuğun engellilik durumunun olması diğer tek ebeveynli aile örgütlenmelerine kıyasla ek bir dezavantaj olarak değerlendirilmektedir. Engelli çocuğa sahip olan bir tek ebeveynin sosyal yaşama aktif katılımı diğer tek ebeveynlere göre daha zor olmaktadır. Ya da tek ebeveynli aile örgütlenmesinde tek ebeveyn kadın olmak bir dezavantaj doğurabilirken eşin cezaevinde olması toplumsal bakışların bir derece daha olumsuz olmasına neden olarak yaşanan dezavantaj durumunu artırmaktadır.

Katılımcılara yönelik genelde kök ailelerin ve yakın arkadaş çevresinin geleneksel destek mekanizması işlevi sağladığı görülürken; kadınların, erkeklere kıyasla toplum tarafından daha fazla yargılandıkları, boşanmış kadınların eşi ölmüş kadınlara kıyasla daha az destek aldıkları sonuçlarına ulaşılmıştır. Ayrıca eşi ölmüş olan kadınların kök aileleri tarafından kontrol edilme ve kısıtlanma süreçlerine maruz kaldıkları anlaşılmıştır. Kadınların ekonomik bağlamda kök ailelerinden destek aldıkları; erkeklerin ise çocuklarının bakımı noktasında kök ailelerinden destek aldıkları ön plana çıkmaktadır. Bununla birlikte süreçte, yalnız kalan ve yalnız mücadele eden tek ebeveyn bireylerin olduğu da araştırma sonuçlarına yansımıştır.

Katılımcılara yönelik toplumsal bakış açısının olumsuz olması, elde edilen bir diğer sonuçtur. Özellikle kadınlara yönelik yapılan olumsuz değerlendirmelerin bulunması, topluma eleştiri imkanı tanımamak adına kadınları yeni bir sürece zorlamıştır. Toplumsal eleştiriden kurtulmak adına, kadınların büyük bir çoğunluğu toplum içine fazla girmediklerini, giyimlerine ve makyajlarına azami derecede dikkat ettiklerini, erkek arkadaş edinmediklerini belirtmektedirler. “Namussuz kadın” şeklinde damgalanmaktan çekindiklerini ayrıca eşlerinin olmamasının onları namussuz olarak etiketlemek için bir

kriter olamayacağını ifade etmişlerdir. Bu durum namus kavramının kadınlara atfedilmesi ile ilişkili olarak değerlendirilebilir. Bu kapsamda özellikle tek ebeveyn kadınların toplumsal yaşam içinde daha dezavantajlı bir konumda değerlendirildikleri bu bağlamda tacizlere maruz kaldıkları, rahatsız edildikleri ve iş yaşamında mobbinge uğradıkları anlaşılmıştır.

Katılımcılar, profesyonel destekler bağlamında Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü ile Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları tarafından sağlanan ekonomik desteklere başvuru noktasında bir eğilim göstermektedirler. Ekonomik destekler açısından çocuk adına gerçekleştirilen sosyal ve ekonomik destek hizmetinden, mevzuatta yer alan kriterlerin sağlanması koşuluyla yararlanılmaktadır. Ayrıca tek ebeveyn bireylerin bir kısmının ve çocukların profesyonel destek bağlamında psikolojik destek hizmetinden yararlandıkları sonucuna ulaşılmıştır. Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlükleri aracılığıyla sağlanan ücretsiz kreş ve gündüz bakımevi uygulamasının ana yararlanıcı kitlesinin tek ebeveynli hanedeki çocuklar olduğu anlaşılmaktadır. Ancak görüşme yapılan tek ebeveyn bireylerin çocuğunun bu hizmetten yararlanmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu hizmet tek ebeveyn bireyler tarafından bilinmemektedir. En yaygın bilinen hizmet; “çocuk parası”, “mahkum aylığı”, “cezaevi maaşı” gibi isimlerle katılımcılar tarafından adlandırılan “sosyal ve ekonomik destek hizmeti” dir.

Katılımcıların geleceğe dair planlarında, çocuklarını merkeze aldıkları görülmektedir. Buna bağlı olarak çocuklarına yönelik eğitimin tamamlanması, işe girilmesi ve çocukların evliliklerini yapması gibi gelecek planları olduğu belirlenmiştir. Tek ebeveyn bireylerin çok azının ise kendine dair kişisel planı olduğu görülürken; yeni bir evlilik yapma düşüncelerinin olmadığı, yeni bir evlilik yapsalar dahi sorumlulukları altındaki çocuklarının evden ayrılmalarını bekledikleri ortaya çıkmıştır. Ancak eşinin cezaevinde olması nedeniyle tek ebeveynlik sürecini yaşayan bireylerin gelecek planlarında, eşlerinin cezasını tamamlaması ve yeniden çekirdek aile örgütlenmelerini sürdürebilmeleri isteği ön plana çıkmıştır. Kişisel gelecek planı açısından elde edilen sonuçlarda; yeni bir iş, eğitim hayatına devam etme ve ilgilere (hobi, seyahat gibi) yönelmenin hedeflendiği belirlenmiştir.

Katılımcıların kamusal anlamda sağlanan hizmetlerden genel olarak haberdar oldukları ve birçoğunun hizmetlerden yararlanma durumlarının devam ettiği ya da başvuru aşamasında sürecin takip edildiği sonucuna ulaşılmıştır. Mevcut durumda sosyal ve ekonomik destek hizmetinden yararlanmak üzere yapılan başvuruların öne çıktığı anlaşılmıştır.

Katılımcıların sosyal politika bağlamında öne çıkan talepleri; kalıcı istihdam olanaklarının sağlanması, sosyal yardım uygulamaları olması ve verilen destek miktarının artırılması, çocuk bakımı konusunda destek sağlanması, psikolojik destek hizmetlerinin erişilebilir olması ve yaygınlaştırılması, ölüm aylığı miktarlarının artırılması, konut yardımı sağlanması ve genel olarak pozitif ayrımcılığa tabi tutulmaları şeklindedir.

Profesyonellerden elde edilen sonuçlar, katılımcıların sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Profesyonellerden elde edilen bulgular doğrultusunda; bu tür ailelerin en temel güçlüklerinin ekonomik kökenli olduğu, psikolojik destek alma konusunda müracaatçıların başvuruda bulunmakta daha çekimser davrandıkları; temel olarak tek ebeveynli ailelerden en çok müracaatın, sosyal ve ekonomik destek birimine yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Mevcut durumda tek ebeveynli ailelerin gereksinimlerine özel olarak odaklanan uygulamalar bulunmamakla birlikte sosyal ve ekonomik destek hizmeti ve ücretsiz kreş ve gündüz bakımevi hizmetinin potansiyel yararlanıcı kitlesinin tek ebeveynli ailelerden oluştuğu sonucuna ulaşılmıştır.

Profesyoneller, mevcut durumda uygulanan politikalar ve hizmetlerin tek ebeveynli ailelerin gereksinimlerini giderme açısından yeterli olmadığını belirtmişlerdir. Özellikle istihdam olanakları, sosyal yardım miktarları, çocuk bakım destekleri, ücretsiz kreş ve gündüz bakımevi hizmeti, konut yardımı, eğitim-danışmanlık ve aile takibi konularında eksiklikler olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Mevzuattaki koşulların sağlanması halinde tek ebeveynli ailelerin, toplumun geneline yönelik olarak sunulan hizmetlerden yararlanabildiği öğrenilirken politika ve uygulamaların tek ebeveynli ailelerin gereksinimlerine cevap verecek nitelikte programlanması, yeni politikaların geliştirilmesi ve mevcut uygulamaların

iyileştirilmesine dönük bir ihtiyaç olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu genel sonuç doğrultusunda aşağıdaki önerilere yer verilmektedir.

5.2. ÖNERİLER

Araştırmanın bu bölümünde tek ebeveyn olarak yaşamını sürdüren bireylerin gereksinimlerinin belirlenmesi, mevcut sosyal politika uygulamalarının ortaya konulması ve politika uygulayıcısı durumundaki profesyoneller tarafından sürecin değerlendirilmesiyle yukarıda paylaşılan sonuçlara ulaşılmıştır. Tek ebeveynli hanelerin gereksinim ve beklentilerine yönelik neler yapılabileceğine ilişkin bilgi üretmek amacıyla gerçekleştirilen araştırmanın sonuçlarıyla ilişkili olarak sosyal politikalar ve sosyal hizmet mesleki bakış açısını temel alarak öneriler geliştirilmiştir. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda koruyucu-önleyici boyuttaki hizmetlere yönelik önerilere yer verilmiştir. Ayrıca ekolojik-sistem yaklaşımı doğrultusunda mikro, mezzo ve makro sistem boyutlarını kapsayacak şekilde öneriler kurgulanmıştır. Bu bağlamda, tek ebeveynli hanelerdeki bireyler odağında öneriler, grup, aile ve yerel toplum odağında öneriler ve politika, kurumsal destekler ve uygulamalar odağında öneriler başlıklarında önerilere yer verilmiştir.

5.2.1. Koruyucu-Önleyici Boyutta Öneriler

Tek ebeveynli ailelere yönelik olarak süreçte yaşanabilecek olumsuzlukların asgari düzeye indirilebilmesi için gereksinimlerin önceden belirlenerek koruyucu-önleyici boyutta uygulamaların artırılması gereklidir. Bu kapsamda özellikle Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından sağlanan Aile Eğitim Programı (AEP), Evlilik Öncesi Eğitim Programı (EÖEP) ve Ebeveyn Okulu gibi eğitim odaklı ve farkındalık artırıcı uygulamaların yaygınlaştırılması yararlı olacaktır. Özellikle sağlanan hizmetlerin tanınırlığının az olduğu, ekonomik destek hizmeti dışındaki hizmetlere yönelik başvuruların oldukça düşük olduğu paylaşılmaktadır. Bu bağlamda evlilik öncesinden itibaren sağlanacak eğitim desteklerine talebin artırılması adına yeni evlilik yapacak bireylere yönelik bu eğitimlerin verilmesi sağlanmalıdır.

Tek ebeveyn bireylere yönelik sağlanacak bireysel danışmanlık ve rehberlik hizmetleri aracılığıyla tek ebeveynlik sürecindeki güçlüklerle nasıl baş edilebileceğine yönelik bir uygulama süreci geliştirilebilir. Bu hizmetin, koruyucu ve önleyici boyutta etkin bir şekilde işletilebilmesi için Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının uygulamalarından Aile Sosyal Destek Programı (ASDEP) kapsamında çalışan meslek elemanlarınca kapsamlı bir takip sürecinin gerçekleştirilmesi yerinde olacaktır. Bu doğrultuda mevcut durumda var olan ASDEP uygulamasının yeniden revize edilerek her mahalle özelinde personel sayısı artırılarak kurgulanması ve mahallelerde yerleşik bir şekilde sürdürülmesi önerilir. Bu uygulama, gereksinimlerin yerinde ve erkenden tespiti ve güçlüklerin asgari seviyeye çekilmesi için son derece önemli bir uygulama olarak değerlendirilmektedir.

Tek ebeveyn bireylerden özellikle kadınların eğitim düzeyinin düşük olduğu belirlenmiş olup bu bağlamda istihdamdan geri kalma ve ekonomik gelir elde edememe durumları söz konusudur. Bu kapsamda tüm bireylerin eğitim olanaklarından azami düzeyde yararlanmaları özellikle de kız çocukların yetişmesi döneminde güçlen(diril)meye yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Bu durumun eğitim yaşamının başından itibaren hayata geçirilmesi ve bu kapsamda Milli Eğitim Bakanlığının (MEB) eğitim müfredatının daha eşitlikçi ve cinsiyetçi olmayan bir bakış açısıyla revize edilmesi gerekir. Ayrıca okul yaşamının daha sağlıklı sürdürülmesi, akademik başarıdaki aile-çevre kaynaklı olumsuzlukların giderilmesi ve olası güçlüklerle daha erken ve yerinde mesleki müdahalede bulunulabilmesi adına “Okul Sosyal Hizmeti” uygulamasının tüm okullarda ivedilikle hayata geçirilmesi önerilir. Bu uygulama hayata geçirilirken özellikle sosyal çalışmacıların (sosyal hizmet uzmanlarının) okullarda istihdamının sağlanması ve bu personelin MEB bünyesinde atamasının gerçekleştirilmesi önerilir.

Özellikle boşanma odaklı tek ebeveynlik sürecinde anne ve babanın ebeveynlik sorumluluklarını yerine getirmesi adına çalışmalar yapılabilir. TMK, 262-264. maddelerinde “*ana-baba çocuğu yetiştirmek, ona sevgi ve şefkat göstermekle yükümlüdür*” ibaresi bulunmaktadır (TMK, Mad/262-264). Bu hükme göre evlilik birlikteliği devam ederken de tek ebeveynlik sürecinde de ebeveynlerin çocuklarına karşı sorumluluklarını yerine getirmeleri yönündeki gereklilik ön plana çıkmaktadır. Bu doğrultuda ilgili maddelerin daha bağlayıcı ve yaptırımları bulunan bir noktaya getirilmesi önerilir. Bu bağlamda çocuk-ebeveyn arasındaki ilişki tesisinin sürdürülebilir

bir noktaya gelmesi için ebeveynlik becerilerinin edinilmesi ve sürdürülmesi doğrultusunda danışmanlık hizmetleri verilebilir. Ayrıca danışmanlık hizmeti verilmesine rağmen çocuğuyla ilişki kurmayan ve çocuğunun gereksinimlerini gidermeyen ebeveynlere yönelik cezai uygulamaların da artırılması önerilir.

Toplumsal bakış açısının tek ebeveyn bireylere yönelik eleştirel, damgalayıcı ve suçlayıcı olarak ortaya konulması, toplum temelli çalışmalar yapılmasına ihtiyacı doğurmaktadır. Bu bağlamda toplumun tek ebeveynli aile örgütlenmesine kabulünü artırmalı ve tek ebeveynlik sürecinin olası ve normal bir durum olduğunun toplum düzeyinde işlenmesi gerekir. Bu kapsamda basın ve yayın organlarının farkındalık artırıcı çalışmalara destek olması hedeflenen farkındalığa ulaşmayı kolaylaştıracaktır.

5.2.2. Tek Ebeveynli Hanelerdeki Bireyler Odağında Öneriler

Bu kapsamdaki öneriler tek ebeveynli hanelerdeki çocuklar, anneler ve babalar boyutunda paylaşılmaktadır.

Çocuklar İçin Öneriler

Tek ebeveynli hanelerdeki her çocuk için genelleme yapmak mümkün değilken süreçte yaşanması muhtemel güçlükler psikolojik, ebeveyn yoksunluğu, akademik başarıda gerileme, bakım eksikliği ve ekonomik gereksinimler olarak öne çıkmaktadır.

Bu çerçevede; psikolojik sağlamlığını desteklemek adına ebeveyn yoksunluğu, sorun çözme becerileri, iletişim ve sosyal uyum gibi konuları içeren bir psikolojik destek modülü oluşturulabilir. Bu doğrultuda, psikolojik destek hizmetinin Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlükleri ve Milli Eğitim Müdürlükleri aracılığıyla yürütülmesi önerilir.

Çocukların iyilik halini artırmak ve yüksek yararını gözetmek sosyal hizmet mesleğinin öncelikli hedefidir. Bu kapsamda Sağlık Müdürlükleri aracılığıyla koruyucu-ruh sağlığı uygulamalarının yaygınlaştırılması ve çocukların desteklenmesi önerilir.

Çocukların akademik başarıda düşüş yaşama riski bağlamında eğitim odaklı desteklemelere gereksinim vardır. Bu desteklerin ücretsiz okul servisi hizmeti, beslenme hizmeti, kırtasiye yardımı ve derslere yönelik ücretsiz kurs şeklinde Milli Eğitim Müdürlükleri tarafından koordine edilmesi ve sunulması önerilir.

Çocukların bakımı ve desteklenmesi bağlamında İsveç modelindeki bakım desteği uygulamasının benzeri bir uygulama geliştirilebilir. Özellikle 12 yaşın altındaki çocuklara yönelik bakım desteği kaymakamlıklar veya yerel yönetimler aracılığıyla sağlanabilir. Bakım desteğinin kamusal olarak sağlanmasında kar amacı güdülmeyeceğinden bakım hizmetinin tamamen ücretsiz olması ya da cüzi miktarlarda ücrete tabi olması gerekir. Ücretli bakım noktasında İsveç, hane gelirinin en fazla %3'ü oranında bir ücret talep edebilmektedir. Gelirle bağlantılı olarak Türkiye için de benzer bir sistem kurulabilir. Ayrıca kapsamı açısından; herhangi bir prim ödemesi gerekmeksizin tüm çocukların sağlık güvencesi altına alınması; ücretsiz sağlık bakımı ve diş bakımı gibi desteklerin sağlanması önerilir.

Çocukların ekonomik gereksinimlerini gidermek adına standardize edilmiş bir ekonomik destek programının oluşturulması ve aylık ödeme miktarının çocuğun içinde bulunduğu durum çerçevesinde meslek elemanları tarafından hazırlanacak sosyal inceleme raporu ile belirlenmesi önerilir. Böylelikle her çocuk için biriciklik ilkesinin ekonomik yardımlara yansımaları görülmüş olacaktır. Ayrıca aylık verilmesi gereken çocuk destek yardımı miktarının asgari ücret tutarının 1/3'ünden aşağıda olmaması gerekir. Yıllara göre güncellenen asgari ücrete göre çocuk destek yardım miktarı da güncellenir. İngiltere, gündüz bakımı ebeveyni tarafından sağlanamayan 3-6 yaş grubundaki çocuklar için ücretsiz kreş desteği sağlarken; ebeveyni yanındaki her bir çocuğa aylık net 200 avro ödeme yapmaktadır. Çocuk sayısının üçü geçmesi halinde ödenen tutar artırılmaktadır. Bu bağlamda İngiltere modeli de incelenerek yeni bir uygulama hayata geçirilebilir. Ayrıca çocuğun engel durumunun bulunması halinde aylık çocuk destek miktarı belirlenen rakamın iki katı tutarında ödenebilir.

Anneler ve Babalar İçin Öneriler

Tek ebeveynli hanelerdeki annelerin sosyal, ekonomik ve psikolojik güçlüklerle karşı karşıya kalma riski, sosyal destek yoksunluğu ve yalnızlaşma, çocukların bakım yükünü tek başına sürdürme, istihdama katılamama, istihdama katılım sağlansa dahi mobbinge, tacize maruz kalma riski ve toplumsal olarak damgalanma olasılığı ön plana çıkmaktadır.

Bu çerçevede, yeni doğum yapan tek ebeveyn annelere yönelik İsveç'te uygulanan ebeveyn izni modeline benzer olarak uzun süreli ücretli izin olanağı sağlanabilir. En azından doğumdan sonraki 24 aylık sürenin büyük bir kısmında aylık ücret ikamesi sağlanarak anneler desteklenebilir. Sosyal güvenlik sistemi içerisinde yer alan ücretli ebeveyn izni 24 ayı kapsayacak şekilde düzenlenebilir. Buna ek olarak ücretsiz izin süreci bireyin ve çocuğunun durumuna göre tüm zaman aralıklarında alınabilmelidir. Çocuk ya da çocukların özel gereksinimli birey olması ya da çoğul gebelik sürecinin yaşanmış olması yukarıda belirtilen süreleri iki kat artırımlı olarak uygulanmasını gerektirir. Ayrıca ücretsiz izinde üst zaman sınırı bulunmamalıdır.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından ödenen bir defaya mahsus doğum yardımı miktarlarının her bir çocuk için en azından bir aylık net asgari ücret miktarına yükseltilmesi önerilir. Bu uygulama İspanya için bir defaya mahsus 1000 Avro tutarında ödenmektedir.

Tek ebeveyn anneler için özel bir ekonomik destek programı geliştirilebilir. Özellikle yaşanan ekonomik güçlüklerin hazırlanacak sosyal inceleme raporuyla belirlenmesi uygun olabilir. Özellikle bebeklik çağında çocukları bulunan tek ebeveyn anneler için bez, mama ve süt vb. gibi masraflar için ücretsiz destek sağlanması önerilir. Bu doğrultuda Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından ekonomik destek programı geliştirilebilecekken, Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) tarafından da diğer desteklerin gerçekleştirilmesi sağlanabilir. Bu doğrultuda insan onuruna yakışır ve özgürleştirici bir destek mekanizması oluşmuş olacaktır.

Kadın-erkek eşitliğini esas alan toplumsal bakış açısının öncelikle kadınlar tarafından benimsenmesi için tek ebeveyn annelere yönelik eğitim ve destek içerikleri sağlanması

önerilir. İçerikte toplumsal cinsiyet, ataerkil toplum yapısı ve eşitlikçi ilişkilere özel bir yer verilmelidir.

Ayrıca barınma olanakları kapsamında Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın sağladığı Kadın Konukevi hizmet kapasitesinin ve yaygınlığının artırılması önerilir. Bu kapsamda gereksinim oluşması halinde tek ebeveyn anne-çocuk kalınabilecek şekilde ihtisaslaşan kadın konukevleri modelinin hayata geçirilmesi önerilir.

Tek ebeveyn annelere ve babalara İsveç'te uygulanan ve ücretli olarak 480 güne kadar yararlanılabilen ebeveyn izni modeline benzer bir ebeveyn izni modeli geliştirilebilir. 480 günün tamamında ücret ikamesi devlet tarafından sağlanabilir. Bu uygulamanın hem anneler hem de babalar için hayata geçirilmesi, çocuk bakımının ortak bir sorumluluk olduğuna yapacağı vurgu açısından oldukça önemlidir. Sosyal Güvenlik sisteminde buna ilişkin bir iyileştirmeye gidilebilir.

Ataerkil toplumsal yapıyla ilişkili olarak babaların ev işleri ve çocuk bakım sorumluluğuyla ilgilenmiyor olmaları tek ebeveynlik sürecinde bu doğrultudaki gereksinimleri ön plana çıkarmaktadır. Öncelikle erkeklerin de ev içi sorumlulukları alması ve çocuk bakımı konusunda aktif olmaları adına toplumsal bir değişikliğin hayata geçmesi gerekmektedir. Ayrıca mevcut durumda ev içi işlerin sürdürülmesi ve çocuk bakımı konusunda tek ebeveyn babaların eğitimlerle desteklenmeleri önerilir. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, aile eğitim içeriklerinde bu durum daha kapsamlı olarak ele alınabilir.

Ayrıca barınma olanakları kapsamında Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın sağladığı Erkek Konukevi hizmetinin kapasitesinin ve yaygınlığının artırılması önerilir. Bu kapsamda gereksinim oluşması halinde tek ebeveyn baba-çocuk kalınabilecek şekilde ihtisaslaşan erkek konukevleri modelinin hayata geçirilmesi önerilir.

5.2.3. Grup, Aile ve Yerel Toplum Odağında Öneriler

Daha bölgesel ve yerel düzeyde tek ebeveynli ailelere yönelik geliştirilebilecek uygulama önerileri aşağıdaki gibidir:

Sosyal Hizmet Merkezlerinde grup odaklı olarak tek ebeveynli hanelerdeki bireylere yönelik grup çalışmaları planlanabilir. Yapılacak grup çalışmalarında sürecin zorluklarının bireysel düzeyde olmadığı, aslında yaşanan zorlukların tek ebeveynli ailelerin ortak zorlukları olduğunun anlaşılması sağlanabilir. Sürecin sorunlu olarak etiketlenmesinden ziyade grup dinamikleriyle birlikte iyilik halinin artırılması hedeflenebilir. Bu tarz grup çalışmaları; çocuklar, anneler ve babalar özelinde kurulacak gönüllü gruplarla sürdürülebilir.

Çocuk ya da çocuklarının bakımını yalnız sürdürmek oldukça güç bir süreç olduğundan tek ebeveynlerin günlük işlerini halledebilmeleri için yerel yönetimlerin geçici-saatlik bakıcı destek hizmetini sağlaması önerilir. Bu uygulama İsveç'te yerel yönetimler tarafından sürdürülmektedir. Bakıcı desteği, bakım personelinin evlere gönderilmesiyle sürdürülebileceği gibi kalıcı boyutta tek ebeveynli ailelerin ikametine en yakın lokasyonlarda mahalle kreşlerinin kurulması ve bakım hizmetinin yaygınlaştırılması önerilir.

Tek ebeveynlere yönelik yerel düzeyde çalışmalar yürüten sivil toplum kuruluşları, kooperatifler, dernekler ve vakıflar harekete geçirilebilir. Özellikle girişimcilik, istihdam ve güçlen(dir)me odaklı çalışmalar yapılabilir. Bu bağlamın, kamusal anlamda sosyal hizmet merkezleri tarafından sağlanması önemli olarak görülürken; işleyişte eğitim, meslek edindirme, kişisel gelişim ve kurs içeriklerini barındıran eski toplum merkezleri bakış açısının uygulamada daha hakim kılınması gerekmektedir.

Üniversitelerin birçoğunda var olan Aile Uygulama ve Araştırma Merkezleri aracılığıyla tek ebeveynli ailelere yönelik çalışmalar yapılabilir. Yerel dinamikler dikkate alınarak şehrin olanakları doğrultusunda il ölçekli projeler geliştirilebilir.

5.2.4. Politika, Kurumsal Destekler ve Uygulamalar Odağında Öneriler

Tek ebeveynli ailelere yönelik çocuk vergi indirimi sisteminin geliştirilmesi önerilir. Çocuk sayısı arttıkça sağlanan vergi indirim miktarının da artması gerekir. Bu kapsamda tek ebeveynli ailelerden alınan vergiler Almanya örneğinde yarı yarıya azaltılmış;

İspanya’da ise yıllık 1200 avro tutarında bir indirim gerçekleştirilmektedir. Bu uygulamalara benzer bir vergi indirimi uygulaması hayata geçirilmelidir.

Fatura, kira ödemeleri gibi ödemeler ekonomik yoksunluk yaşayan tek ebeveynli aileler açısından oldukça güç olabilmektedir. Bu kapsamda tek ebeveynli ailelere yönelik hazırlanacak sosyal inceleme raporu doğrultusunda ödemelerde en az %50 oranında indirim sağlanabilir. İndirim yapılan tutarın devlet bütçesi tarafından karşılanması önerilir.

Konut yardımı kapsamında özellikle TOKİ konutları çerçevesinde şehit aileleri, gaziler ve engelliler gibi gruplara sağlanan faizsiz ya da düşük faiz olanakları ile ev sahibi olabilme önceliği tek ebeveynli ailelere de sağlanabilir. Bu kapsamda 180-240 ay/vadeli, sabit ödeme olanakları ile destek sağlanması önerilir. Ayrıca ev sahibi olamayacak durumda aileler olursa onlara yönelik de kira yardımı uygulaması yapılabilir. Kira ödemelerinin en az %50’si devlet tarafından karşılanabilir.

Kalıcı ve sürekli istihdamın sağlanması için İŞKUR vasıtasıyla yapılan iş başvuru kayıtlarının bağlayıcılığının olması ve sürekli istihdam sürecinin hayata geçirilmesi gerekir. İstihdam yaşamında olmakla birlikte esnek çalışma modeli ve esaslarının tek ebeveynli ailelere yönelik pozitif ayrımcılığı sağlayacak şekilde düzenlenmesi yararlı olacaktır. Çalışamayacak durumda olan bilgi, beceri, tecrübe ve alt yapı açısından eksik olduğu öngörülen tek ebeveynlere yönelik İŞKUR’un sürdürdüğü ve katılımcılara harçlık da verdiği meslek edindirme ve kişisel gelişim kurslarında öncelik tanınması önerilir. Bireylerin istihdama girmesiyle sosyal hizmetin self-determinasyon ilkesi bağlamında özgürleştirici bir uygulamanın hayata geçirilmiş olacağı vurgulanmaktadır.

Adalet Bakanlığı bünyesinde, İsveç gençlik ofisi uygulaması örneğinde olduğu gibi özel bir çalışma birimi kurularak çocuk nafaka sistemi hayata geçirilebilir. Geliştirilecek olan çocuk nafaka sistemiyle nafaka yükümlülüğü bulunan ebeveynlerden nafakanın tahsil edilmesi devletin sorumluluğunda olmalıdır. Nafaka ödeme yükümlülüğünün yerine getirilmemesi halinde belirlenen nafaka miktarının devlet tarafından bireylere ödenmesi; nafakayı ödemeyen ebeveynlerden ise icra yoluyla nafaka miktarının yasal faiziyle tahsil edilmesi önerilir. Ayrıca Almanya’da uygulandığı gibi nafaka yükümlülüğünü yerine

getirmeyen ebeveynin işvereninden nafaka miktarı doğrudan tahsil edilebilir. Çalışanın maaşından kesilebilir. Ek olarak nafaka yükümlülüğünü yerine getirmeyen aynı zamanda istihdamda olmayan ebeveynler için İŞKUR-TYP kapsamındaki işlerde istihdamlarının sağlanarak nafaka yükümlülüğünü sağlayabilmeleri için katkı verilebilir.

Tek ebeveynli hanelerdeki çocuklar için aylık sürekli gelir destek sisteminin hayata geçirilmesi önerilir. Sosyal güvence ve istihdam kriteri olmaksızın aylık her bir çocuk için ödeme yapılması, memur zam oranları tutarında ödeme miktarının artırılması gerekir. İngiltere gelir desteği uygulaması ve Almanya çocuk bakım desteği uygulaması şeklinde aylık düzenli nakdi destek sağlamaktadır.

Çocukların bakımının sağlanması için herhangi bir gelir kısıtına bakılmaksızın ücretsiz kreş ve gündüz bakımevi kotasının %3 seviyesinden en az %10'a çıkarılması önerilir. Bu öneri çerçevesinde kreş ve gündüz bakımevinde bakımı sağlanan çocukların aylık bakım ücretleri devlet tarafından finanse edilmelidir. Ayrıca aktif istihdama girilebilmesi için çocukların bakımını sağlayan tek ebeveynlere ve birer enformel destek mekanizması olarak kabul edilen büyükanne, büyükbaba veya diğer akrabalara yönelik sosyal inceleme yapılarak çocuk bakım desteği sağlanması (ücret desteği ve aynı yardımlar yapılması) önerilir.

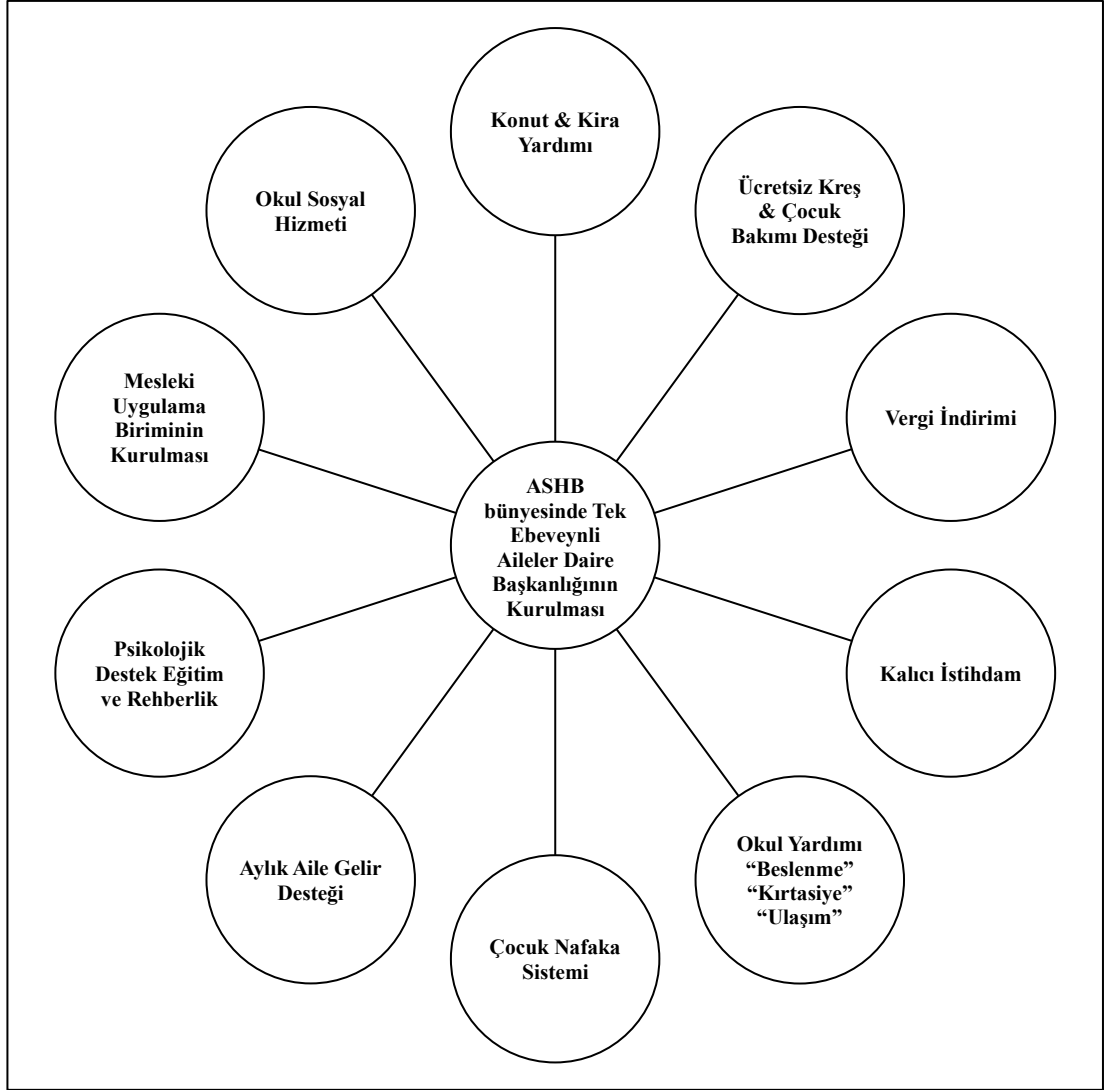
Mevcut durumda var olan sosyal ve ekonomik destek, psikolojik destek, ücretsiz kreş ve gündüz bakımevi hizmeti ve aile eğitimleri gibi tek ebeveynli ailelerin yararlanabileceği hizmetlere yönelik kapsamlı bir tanıtım yapılmalıdır. Bu doğrultuda kamu spotu uygulamaları, reklamlar aracılığıyla süreç yürütülebilir. Ayrıca tek ebeveynli ailelerin tanınırlığını artırmak adına kamusal yaşam içinde daha görünür olmaları için toplum temelli farkındalık çalışmaları yapılması önerilir.

Tek ebeveynli hanelerle ilgili mesleki çalışmaların koordine edilmesi ve takip sürecinin inşa edilmesi için Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığında "Tek Ebeveynli Aileler Daire Başkanlığı" kurulabilir. Ayrıca ilgili İl Müdürlüklerine bağlı olarak "Tek Ebeveynli Aileler" uygulama birimleri hayata geçirilebilir. Bu kapsamda yalnızca tek ebeveyn bireylerin ve bu ailelerdeki çocukların gereksinimlerine odaklanan mesleki çalışmalar daha etkin bir şekilde gerçekleştirilebilir.

Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlükleri, Sosyal Hizmet Merkezleri tarafından sağlanan danışmanlık tedbiri uygulama hizmetlerine daha fazla önem verilerek sürecin yürütülmesi, takibinin ve devamlılığının sağlanması ayrıca danışmanlık yapacak meslek elemanlarının iş yükünün azaltılması gerekir. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın bu ve benzeri hizmetleri daha etkin bir şekilde yürütmesi için özellikle sosyal çalışmacı (sosyal hizmet uzmanı) olmak üzere "sosyal çalışma görevlisi" kapsamında yer alan meslek gruplarının istihdamında artış sağlanması önerilir. Tek ebeveynli ailelere yönelik hizmetler sunan ve uygulamalar yapan meslek elemanlarının tek ebeveynli aile örüntüsü odaklı hizmet içi eğitimlere tabi tutulması ve mesleki müdahale sürecinin geliştirilmesi yararlı olacaktır.

Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), Gençlik Spor Bakanlığı (GSB), Adalet Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı ve Üniversitelerle tek ebeveynli aile odaklı protokoller yapılarak makro düzeyde bilimsel projeler yapılması ve yaygınlaştırılması önerilir.

Tek ebeveynli aile odaklı akademik çalışmalar genelde tek ebeveyn birey odaklı yürütülmekte özellikle de tek ebeveyn kadınlara odaklanmaktadır. Bu kapsamda tek ebeveyn kadın çalışmalarının devamlılığı desteklenmeli; tek ebeveyn baba odaklı ve özellikle hanedeki çocuk odaklı psiko-sosyal temelli akademik çalışmalar yapılması önerilir.

Şekil 2. Tek Ebeveynli Ailelere Yönelik Uygulama Önerileri Şeması

KAYNAKLAR

- Aassve, A. Goisis, A. ve Sironi, M. (2012). Happiness and childbearing across Europe. *Social Indicators Research*, 108, 65-86.
- Acar, H. (2001). Tek Ebeveynli Ailelere Yönelik Feminist Sosyal Hizmet Müdahalesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 12(3), 13-25.
- Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, (2011). Tek ebeveynli aileler. Erişim tarihi: 20 Ekim 2020. Erişim adresi: <https://ailetoplum.aile.gov.tr/>
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, (t.y.). Evlilik Öncesi Eğitim Programı, Erişim Tarihi: 17 Ağustos 2021, Erişim Adresi: <https://www.aile.gov.tr/media/5002/evlilik-oencesi-e%C4%9Fitim-program%C4%B1.pdf>
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, (t.y.). Aile Eğitim Programı, Erişim Tarihi: 17 Ağustos 2021, Erişim Adresi: <https://www.aile.gov.tr/media/5001/aile-e%C4%9Fitim-program%C4%B1.pdf>
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, (t.y.). Ebeveyn Okulu Programı, Erişim Tarihi: 17 Ağustos 2021, Erişim Adresi: <https://www.aile.gov.tr/media/5004/ebeveyn-okulu.pdf>
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, (2013). Türkiye Aile Yapısı Araştırması Tespitler, Öneriler. İstanbul.
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, (2016). Türkiye Aile Yapısı Araştırması Tespitler, Öneriler. İstanbul.
- Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, (2015). Evlilik Tercihleri Araştırması, Ankara.
- Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, (t.y.). Aile Danışmanlığı Hizmeti, Erişim Tarihi: 17 Ağustos 2021, Erişim Adresi: <https://www.aile.gov.tr/athgm/uygulamalar/aile-danismanligi-hizmeti/>
- Alcock, P. ve Rowlingson, K. (2011). *Sosyal politika: Kuramlar ve uygulamalar*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Alıcı, A. (2017). Devrim Çağı 1789-1848. *Medeniyet ve Toplum Dergisi*, 1(1), 161-162.

- Alman Federal Eğitim ve Araştırma Bakanlığı. (2021). Support For Families, Erişim Tarihi: 10 Eylül 2021, Erişim Adresi: <https://www.research-in-germany.org/en/plan-your-stay/family/support-for-families.html#:~:text=The%20most%20important%20assistance%20provided,the%20third%20and%20subsequent%20children>
- Alman İstatistik Ofisi. (2017). Statistisches Bundesamt, Alleinerziehende, Ergebnisse des Mikrozensus, Erişim Tarihi: 12 Nisan 2021, Erişim Adresi: https://www.destatis.de/DE/Themen/Gesellschaft-Umwelt/Bevoelkerung/Haushalte-Familien/Publikationen/Downloads-Haushalte/alleinerziehende-tabellenband-5122124179004.pdf?__blob=publicationFile
- Alman İstatistik Ofisi. (2019). Ailede yaşam biçimlerine ve çocuk sayılarına göre aileler, Erişim Tarihi: 10 Eylül 2021, Erişim Adresi: <https://www.destatis.de/DE/Themen/Gesellschaft-Umwelt/Bevoelkerung/Haushalte-Familien/Tabellen/2-1-familien.html>
- Alman İstatistik Ofisi, (2020). Hane Halkı İstatistikleri, Erişim Tarihi: 12 Nisan 2021, Erişim Adresi: https://www.destatis.de/EN/Themes/Society-Environment/Population/Households-Families/_node.html
- Almeda, E., Vergés, N., Obiol, S. ve Moreno, A. (2016). Monoparentalidades y políticas públicas. *Arxius de Ciències Socials*, 34, 43-57.
- Amato, P.R. ve Keith, B. (1991). Parental divorce and adultwell-being: A meta-analysis. *Journal of Marriage and the Family*, 53, 43–58.
- Amato, P.R. (2000). The consequences of divorce for adults and children. *Journal of marriage and family*, 62(4), 1269-1287.
- Amato, P.R. (2001). Children of divorce in the 1990s: An update of the Amato and Keith (1991) meta-analysis. *Journal of Family Psychology*, 15, 355–370.
- Anderson, C.M. (2017). Normal Aile Süreçleri: Büyüyen Çeşitlilik ve Karmaşıklık İçinde: *Tek Ebeveynli Hanelerin Çeşitliliği, Güçlü Yanları ve Zorlukları*. Editör: Froma Walsh.
- Ankara Büyükşehir Belediyesi, (2021). Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığı, Erişim Tarihi: 08 Kasım 2021, Erişim Adresi: <https://ankara.bel.tr/sosyal-hizmetler>
- Anne-Çocuk Eğitim Vakfı, (2021). Erişim Tarihi: 08 Kasım 2021, Erişim Adresi: <https://www.acev.org/>

- Arıcan, B. ve Canatan, K. (2019). Tek Ebeveynli Kadınların Sosyal Psikolojik Sorunları ve Bu Sorunlarla Başetme Yöntemleri. *İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(14), 109-128.
- Arıkan, Ç. (1996). *Halkın Boşanmaya İlişkin Tutumları Araştırması*. T.C. Başbakanlık Ankara: Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı.
- Ashman, K.K. ve Grafton H.H. (1999). *Understanding Generalist Practice*, Chicago, Nelson Hall Publishers.
- Aslantürk, H. ve Koç, F. (2019). Sosyal Hizmet Lisans Öğrencilerinin Evlat Edinme Yoluyla Kurulmuş Tek Ebeveynli Aileler Hakkındaki Görüş Ve Düşünceleri: Kocaeli Üniversitesi Örneği. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 30(3), 814-842.
- Avrupa Birliği İstatistik Ofisi Eurostat, (t.y.). AB’de doğumların %40’ı evlilik dışıdır, Erişim Tarihi: 11 Nisan 2021, Erişim Adresi: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/ddn-20200717-1>
- Avrupa Birliği İstatistik Ofisi Eurostat (t.y.). Evlenme ve Boşanma İstatistikleri (1965-2017), Erişim Tarihi: 03 Mart 2021, Erişim Adresi: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Marriage_and_divorce_statistics#Further_Eurostat_information
- Avrupa Konseyi (t.y.) Sağlık Politikaları, Tek Ebeveynli Ailelerin Psiko-sosyal Yönleri Üzerine Rapor, Erişim Tarihi: 11 Nisan 2021, Erişim Adresi: https://www.coe.int/t/dg3/health/Reportsingleparents_en.asp
- Avrupa Birliği İstatistik Ofisi Eurostat (2017), Hane Halkı İstatistikleri, Erişim Tarihi: 06 Mart 2021, Erişim Adresi: <https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-eurostat-news/-/ddn-20170905-1>
- Avrupa Birliği İstatistik Ofisi Eurostat (2020). Cinsiyete Göre İstihdam Verileri, Erişim Tarihi: 18 Ocak 2021, Erişim Adresi: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tesem010/default/table?lang=en>
- Avrupa Birliği İstatistik Ofisi Eurostat (2021). How many single-parent households are there in the EU? Erişim Tarihi: 19 Mart 2021, Erişim Adresi: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/edn-20210601-2>
- Aydıner-Boylu A. ve Öztop, H. (2013). Tek Ebeveynli Aileler: Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Sosyoekonomi*, 1, 208-220.
- Barker, R.L. (1999). *The Social Work Dictionary*, NASW Press: Washington DC.

- Barnow, S. ve Freyberger, H.J. (2003). The family environment in early life and aggressive behavior in adolescents and young adults. In M. Mattson (Ed.), *Neurobiology of aggression: Understanding and preventing violence* (ss: 213–229). New York, NY: HumanaPress.
- Baş, E. (2021). Evlilik: Modernleşme Sürecinde Kuşaklararası Yaşanan Değişim, *Gaziantep University Journal Of Social Sciences*, 20(2), 821-845.
- Başar-Sarıpek, D. (2017). Hak Temelli Sosyal Politikadan Hayırseverlik Temelli Sosyal Politikaya Geçişte Sivil Toplum Örgütlerinin Rolü. *İnsan ve İnsan*, 4(11), 81-99.
- Bayer, A. (2013). Değişen toplumsal yapıda aile. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4(8), 101-129.
- Baykara Acar, Y. ve Acar, H. (2002). Sistem Kuramı-Ekolojik Sistem Kuramı ve Sosyal Hizmet: Temel Kavramlar ve Farklılıklar. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 13(1), 29-35.
- Bedel, A. ve Işık, E. (2015). A comparison of interpersonal problem solving and life satisfaction level between students with single parents and two parents. *Journal of Theoretical Educational Science*, 8(1), 70-85.
- Behere, A.P., Basnet, P. ve Campbell, P. (2017). Effects of family structure on mental health of children: A preliminary study. *Indian journal of psychological medicine*, 39(4), 457-463.
- Belsky, J. (2008). Family influences on psychological development. *Psychiatry*, 7(7), 282-285.
- Bengtson, V.L. (2001). Beyond the nuclear family: the increasing importance of multigenerational bonds: the burgess award lecture. *Journal of marriage and family*, 63(1), 1-16.
- Beşpınar, F.U. ve Beşpınar, L.Z. (2017). Türkiye’de hane halkı yapıları ve evlilik pratiklerinde ikili resim: geleneklerin yani sıra değişimin yansımaları. *Nüfusbilim Dergisi*, 39(1), 109-149.
- Biblarz, T.J. ve Savci, E. (2010). Lesbian, gay, bisexual, and transgender families. *Journal of Marriage and Family*, 72(3), 480-497.
- Birleşik Krallık Hükümet Sitesi (t.y.). Annelik doğum izni, Erişim Tarihi: 20 Eylül 2021, Erişim Adresi: <https://www.gov.uk/employers-maternity-pay-leave>
- Birleşik Krallık Hükümet Sitesi (t.y.). Babalık izni, Erişim Tarihi: 20 Eylül 2021, Erişim Adresi: <https://www.gov.uk/paternity-pay-leave>

- Birleşik Krallık Hükümet Sitesi (t.y.). Ebeveyn izni, Erişim Tarihi: 20 Eylül 2021, Erişim Adresi: <https://www.gov.uk/parental-leave/entitlement>
- Birleşik Krallık Ulusal İstatistik Ofisi, (t.y.). *Number of lone parent families by sex, UK, 1999 to 2019*. Erişim Tarihi: 8 Kasım 2020, Erişim Adresi: www.ons.gov.uk
- Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Konseyi (t.y.), Cinsiyete Göre Ortalama İlk Evlenme Yaşı İstatistikleri, Erişim Tarihi: 07 Eylül 2020, Erişim Adresi: https://w3.unece.org/PXWeb2015/pxweb/en/STAT/STAT_30-GE_02_Families_households/052_en_GEFHAge1stMarige_r.px/?rxid=6962d26c-37a1-402d-beb2-42121f8accf0
- Birol, S., Temel, V. ve Aydın, E. (2017). Kadınların Boşanma Sonrası Yaşamlarının Psiko-Sosyal Açıdan İncelenmesi. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 19(32):47-54.
- Bogensneider, K. ve Corbett, T.J. (2010). Family policy: Becoming a field of inquiry and subfield of social policy. *Journal of Marriage and Family*, 72(3), 783-803.
- Brown, S.L. ve Lin, I.F. (2012). The gray divorce revolution: Rising divorce among middle-aged and older adults, 1990–2010. *The Journals of Gerontology: Series B*, 67(6), 731-741.
- Budig, M.J., Misra, J. ve Boeckmann, I. (2012). The motherhood penalty in cross-national perspective: The importance of work–family policies and cultural attitudes. *Social Politics*, 19(2), 163-193.
- Bumpass, L.L. ve Raley, R.K. (1995). Redefining single parent families: Cohabitation and changing family reality, *Demography*, 32, 97-109.
- Burden, D.S. (1986). Single Parents and the Worksetting: The Impact of Multiple Job and Home life Responsibilities [Special Issue]. *FamilyRelations*, 35, 37-43.
- Burnett, G., Jones, R.A., Bliwise, N.G. ve Ross L.T.(2006). Family unpredictability, parental alcoholism, and the development of parentification. *The American Journal of Family Therapy*, 34(3):181-189.
- Bursa Büyükşehir Belediyesi, (2021). Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığı, Erişim Tarihi: 08 Kasım 2021, Erişim Adresi: <https://www.bursa.bel.tr/hizmet-kat/sosyal-hizmetler-22>
- Buz, S. (2015). Yaşlı Bireylere Yönelik Yaş Ayrımcılığı. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(53), 268-278.

- Büyüköztürk, Ş. Çakmak, E.K. Akgün, Ö.E. Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2015). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Pegem Yayınları.
- Carlson, J. ve Sperry, L. (1993). The future of families: New challenges for couples and family therapy. *Family Counseling and Therapy*, 1(1), 1-16.
- Carr, E.S. (2003). Rethinking empowerment theory using a feminist lens: The importance of process. *Affilia*, 18(1), 8-20.
- Clarke-Stewart, A. ve Brentano, C. (2006). *Divorce: Causes and Consequences*. New Haven and London: Yale University Press.
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, (2019). 7. Aile Şurası, Erişim Tarihi: 08 Kasım 2021, Erişim Adresi: <https://www.csgb.gov.tr/cgm/haberler/7-aile-%C5%9Furas%C4%B1/>
- Çamur Duyan, G., Acar, H., Baykara-Acar, Y. ve Karataş, K. (2007). Boşanmış Kadınların Yaşam Öyküleri ve Yoksullukla Baş Etme Biçimleri. *Kriz Dergisi*, 15(1), 25-38.
- Çavlin, A. (2014). Türkiye’de boşanma. Mustafa Turgut ve Semiha Feyzioğlu (Der.) *Türkiye aile yapısı araştırması: tespitler, öneriler*. Araştırma ve Sosyal Politika Serisi 07. İstanbul: Çizgi Tanıtım ve Kırtasiye Ltd. Şti, 198-217.
- Çelebioğlu, N. (1988). Atatürk döneminde Türkiye’nin sanayileşme faaliyetleri 1923-1938, Ankara. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara).
- Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, (t.y.). Ücretsiz Kreş ve Gündüz Bakımevi Hizmeti, Erişim Tarihi: 17 Ağustos 2021, Erişim Adresi: <https://www.aile.gov.tr/sss/cocuk-hizmetleri-genel-mudurlugu/ozel-kres-gunduz-bakimevleri-cocuk-klupleri/>
- Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, (t.y.). Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmeti, Erişim Tarihi: 17 Ağustos 2021, Erişim Adresi: <https://www.aile.gov.tr/chgm/uygulamalar/sosyal-ve-ekonomik-destek-hizmeti/>
- Demir, S. ve Çelebi, Ş. (2017). Tek Ebeveynli Ailelerin Sorunları: Nitel Bir Araştırma. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(13), 111-128.
- Demirgöz-Bal M. (2014). Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğine Genel Bakış. *Kadın Sağlığı Hemşireliği Dergisi*, 1(1), 15-28.
- Devlet Planlama Teşkilatı (1995). Sosyal Hizmetler ve Yardımlar Özel İhtisas Komisyonu Raporu.

- Dijanac, I. (2016). Growing up in a single-parent family and danger in adulthood, *Journal of Loss and Trauma*, 21(4), 259-264.
- Doğan, İ. (2002). *Sosyoloji Kavramlar ve Sorunlar*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Downey, D.B. (1994). The school performance of children from single-mother and single-father families: Economic or interpersonal deprivation?, *Journal of Family Issues*, 15, 129–147.
- Duben, A. (2002). *Kent, Aile, Tarih*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Duckett, E. ve Richards, M. (1995). Maternal employment and the quality of daily experience for young adolescents of single mothers. *Journal of Family Psychology*, 9(4), 418.
- Dinisman, T., Andresen, S., Montserrat, C., Strózik, D. ve Strózik, T. (2017). Family structure and family relationship from the child well-being perspective: Findings from comparative analysis. *Children and Youth Services Review*, 80, 105-115.
- Duyan, V. (2010). *Sosyal Hizmet: Temelleri, yaklaşımları, müdahale yöntemleri*. Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayınları.
- Duyan, V. ve Özgür Bayır, Ö. (2016). *Sosyal hizmete giriş*. Ankara: Sosyal Çalışma Yayınları.
- Dünya Bankası Göstergeleri (1960-2020), BM Nüfus Bölümü Dünya Kentleşme Beklentileri: 2018 Revizyonu. Erişim Tarihi: 04 Şubat 2021, Erişim Adresi: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.URB.TOTL.IN.ZS?contextual=default>
- Esping-Andersen, G. (2010). Toplumsal Riskler ve Refah Devletleri. (B. Y. Çakar ve U. B. Balaban, Çev.). A. Buğra ve Ç. Keyder (Der.). *Sosyal Politika Yazıları* (s. 33-54). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Feyzioğlu, S. ve Kuşçuoğlu, C. (2011). Tek ebeveynli aileler. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 26(26), 97-110.
- Finch, N. (2008). Family Policies in the UK. In *Family Policies in the Context of Family Change* (pp. 129-154). VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- Finn, D. ve Gloster, R. (2010). *Lone parent obligations: a review of recent evidence on the work-related requirements within the benefit systems of different countries* (Research Report No. 632). London: Department for Work and Pensions.

- Franz, M., Lensche, H. ve Schmitz, N. (2003). Psychological distress and socioeconomic status in single mothers and their children in a German city. *Soc Psychiatry Psychiatr Epidemiol*, 38, 59–68.
- Gardner, J. ve Oswald, A.J. (2006). Do divorcing couples become happier by breaking up?. *Journal of the Royal Statistical Society: Series A (Statistics in Society)*, 169(2), 319-336.
- Gates G.J. (2013). *LGBT parenting in the United States*. Rep., Williams Inst., Los Angeles. Erişim Tarihi: 18 Ocak 2021, Erişim Adresi: <http://williamsinstitute.law.ucla.edu/wp-content/uploads/LGBT-Parenting.pdf>
- Gladding, S.T. (2012). *Aile terapisi: tarihi, kuram ve uygulamaları*. Keklik İ, Yıldırım İ, editörler. 2. baskı. Ankara: Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği Yayınları.
- Gmag Haber Sitesi, Erişim Tarihi: 11 Kasım 2020, Erişim Adresi: <https://gmag.com.tr/tag/gabriel-fernandez-olayi>
- Goldenberg, H. ve Goldenberg, I. (2002). *Counselling today's families*: Wadsworth Group. Florence, KY.
- Gordon, L. ve McLanahan, S. (1991). Single parenthood in 1900, *Journal of Family History*, 16, 97–116.
- Gülendam, R. (2007). Türk Kadınının Aile İçindeki Yeri ve Rolünün Yeri ve Rolünün Modern Türk Edebiyatına Yansıması: 1960-1980. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (15), 165-182.
- Güzel, C. (2020). Sosyal Medyanın Neliği, Gelişimi Ve Kullanım Alanları Üzerine Kuramsal Bir İnceleme. *Sosyolojik Düşün*, 5(2), 93-112.
- Haberler İnternet Sitesi, Erişim Tarihi: 11 Kasım 2020, Erişim Adresi: <https://www.haberler.com/tutuklanan-anne-amanet-bende-onun-cocuklarini-13558559-haberi>
- Halisdemir, D. (2020). Boşanmaya Uyum Programının Velayeti Üstlenmiş Anne ve Çocuklarının Boşanmaya Uyum, Psikolojik Sağlık ve Aile Yaşam Doyumlarına Etkisi, Ankara. (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara).
- Heintz-Martin, V.K. ve Langmeyer, A.N. (2020). Economic situation, financial strain and child wellbeing in stepfamilies and single-parent families in Germany. *Journal of Family and Economic Issues*, 41(2), 238-254.

- Hewitt, B. ve Turrell, G. (2011). Short-term Functional Health and Well-Being After Marital Separation: Does Initiator Status Make a Difference? *American Journal of Epidemiology*, 173(11), 1308–1318.
- Hill, M. (2011). Liberal Piyasa Topluluklarında Sosyal Politika. *Sosyal politika: Kuramlar ve Uygulamalar* içinde, 573-581.
- Hines, P. M., Preto, N.G., McGoldrick, M., Almeida, R. ve Weltman, S. (1999). Culture and the family life cycle. *The expanded family life cycle: Individual, family, and social perspectives*, 69-87.
- Holden, K.C. ve Smock, P.J. (1991). The economic costs of marital dissolution: Why do women bear a disproportionate cost?, *Annual review of sociology*, 17(1), 51-78.
- IFSW (2014). Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu. Erişim Tarihi: 29 Eylül 2021, Erişim Adresi: <http://ifsw.org/2014>
- İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, (2021). *Toplum Yararına Çalışan Dernekler*, Erişim Tarihi: 08 Kasım 2021, Erişim Adresi: <https://www.siviltoplum.gov.tr/kamu-yararina-calisan-dernekler>
- İspanya İstatistik Ofisi INE (2019). Continuous Household Survey (CHS), Erişim Tarihi: 12 Aralık 2020, Erişim Adresi: https://www.ine.es/en/prensa/ech_2019_en.pdf
- Kağıtçıbaşı, Ç. ve Cemalcılar, Z. (2014). *Dünden Bugüne İnsan ve İnsanlar*. İstanbul: Evrim Yayınları.
- Kalaycıoğlu, S. (2013). Dünden bugüne Türkiye'nin toplumsal yapısı. Zencirkıran, M. (Ed.) içinde, “*Toplumsal Yapı: Toplumsal Kurumlar, Gruplar ve Toplumsal Değişme* (s.3-18). Bursa: Dora Yayıncılık.
- Karabıyık, İ. (2012). Türkiye’de çalışma hayatında kadın istihdamı. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 32(1), 231-260.
- Karaca-Aydın, S. (2019). Kadınlar İçin Tek (Yalnız) Ebeveynlik ve Zorlukları. *Atatürk Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 23-34.
- Karagöz, S. (2020). Türkiye’de Sosyal Devletin Sosyal Yardım Bağlamında Değerlendirilmesi. *Ekonomi İşletme ve Maliye Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 146-169.
- Karakaya, H. (2018). Toplumsal Cinsiyet Algısı, Din ve Kadın. *Journal of Analytic Divinity*, 2(2), 36-62.

- Karaoğlan, M.U. (2020). *Toplumsal Değişme Üzerine Kısa Bir Anekdote*. Erişim Adresi: <http://www.toplumveutopya.com/toplumsal-degisme-uzerine-kisa-bir-anekdot-ugur-karaoglan/>
- Karataş, K. (2001). Toplumsal Değişme ve Aile. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 12(2), 89-98.
- Keim, S. (2018). Are lone mothers also lonely mothers? Social networks of unemployed lone mothers in Eastern Germany. In *Lone parenthood in the life course* (pp. 111-140). Springer, Cham.
- Kesici, M.R. ve Selamoğlu, A. (2005). Genel Hatlarıyla Avrupa İstihdam Stratejisi ve Geçirdiği Dönüşüm, *İş, Güç, Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 7(2), ss.25-51.
- Kıray, M.B. (1982). *Toplumbilim Yazıları*. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Koray, M. (2003). Avrupa refah devleti: Anlamı, boyutları ve geleceği. *Görüş Dergisi*, 57(1), 70-101.
- Koray, M. (2007). Sosyal Politikanın Anlamı ve İşlevini Tartışmak. *Çalışma ve Toplum*, 4(15), 19-56.
- Koruncuk Vakfı, (2021). Erişim Tarihi: 08 Kasım 2021, Erişim Adresi: <https://koruncuk.org/>
- Krauth, L.D. (1995). Single-parent families: The risk to children. *Family Therapy News*, 26(6), 14.
- Leitner, S., Ostner, I. ve Schmitt, C. (2008). Family policies in Germany. *Family policies in the context of family change*, 175-202.
- Maldonado, S. (2005). Beyond economic fatherhood: Encouraging divorced fathers to parent. *University of Pennsylvania Law Review*, 153(3), 921-1009.
- Maldonado, LC. ve Nieuwenhuis, R. (2015). Family policies and single parent poverty in 18 OECD countries, 1978–2008. *Community, Work&Family*, 18(4), 395–415.
- Martin, G. ve Kats, V. (2003). Families and work in transition in 12 Countries, 1980–2001. *Monthly Labor Review*, 126(9), 3–32.
- Martin-West, S. (2019). The Role of Social Support as a Moderator of Housing Instability in Single Mother and Two-Parent Households, *Social Work Research*, 43(1), 31–42.

- Mattson, M.P. (2003). *Neurobiology of aggression: Understanding and preventing violence*. New York, NY: HumanaPress.
- May, M. (2011). Sosyal Politikada Karşılaştırmalı Çalışmanın Rolü. *Sosyal politika: Kuramlar ve Uygulamalar* içinde, 543-554.
- McLanahan, S. (1983). Family Structure and Stress: A Longitudinal Comparison of two parent and female-headed families. *Journal of Marriage and Family*, 45, 347-357.
- McLanahan, S. ve Booth, K. (1989). Mother-Only Families: Problems, Prospects and Politics. *Journal of Marriage and Family*, 51, 557-580.
- McLanahan, S. ve Percheski, C. (2008). Family structure and the reproduction of inequalities. *Annu. Rev. Sociol.*, 34, 257-276.
- McLanahan, S. ve Sandefur, G. (1994). *Growing up with a single parent: What hurts, what helps?* Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Meydaneri, Y. (2006). Sosyolojik açıdan kadınlarla ilgili kalıp yargılar: Kırıkkale Örneği, Kayseri. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes üniversitesi, Kayseri).
- Miley, K.K., O'Melia, M. ve DuBois, B. (1998). *Generalist Social Work Practice: An Empowering Approach*. Boston: Allyn & Bacon.
- Millar, J. (2011). Sosyal politika ve aile politikası. *Sosyal politika: Kuramlar ve uygulamalar* içinde, 222-230.
- Muindi, A., Ileri, N. ve Menecha, J. (2020). The Prevalence of Psychological Problems of Students from Single Parent Families and Their Academic Performances: A Case of Mukaa Sub-County, Makueni County, Kenya. *Journal of Sociology, Psychology & Religious Studies*, 2(1), 30-50.
- Nichols, M.P. (2013). *Aile terapisi: Kavramlar ve yöntemler*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Nieuwenhuis, R. (2020). Directions of thought for single parents in the EU. *Community, Work & Family*, 1-8.
- Nordic Health and Social Statistics, (2019). *Families by country, family type, marital status and year*, Erişim Tarihi: 13 Aralık 2020, Erişim Adresi: <https://www.nordicstatistics.org/population/family-structure/>
- OECD (2010). *Lone Parent Benefits*. Erişim Tarihi: 10 Nisan 2021, Erişim Adresi: http://www.oecd.org/els/soc/Lone-parent_benef.

- OECD (2011). *Doing Better For Families*, Erişim Tarihi: 13 Ekim 2020, Erişim Adresi: <https://www.oecd.org/social/family/47849499.pdf>
- OECD (2012). *The Future of Families to 2030 A Synthesis Report*, Erişim Tarihi: 5 Temmuz 2020, Erişim Adresi: <https://www.oecd.org/futures/49093502.pdf>
- OECD (2016). *Family Database*, Erişim Tarihi: 18 Ocak 2021, Erişim Adresi: <http://www.oecd.org/els/family/database.htm>
- OECD (2017). *Bir Bakışta Eğitim İstatistikleri*, Erişim Tarihi: 20 Şubat 2021, Erişim Adresi: <https://www.oecd.org/education/skills-beyond-school/EAG2017CN-Turkey-Turkish.pdf>
- OECD (2018). *Elderly population, 1970-2018*. Erişim Tarihi. 06 Mayıs 2020, Erişim Adresi: <https://data.oecd.org/pop/elderly-population.htm#indicator-chart>
- OECD (2019). *Doğurganlık Oranları, 2000-2019*. Erişim Tarihi: 13 Ocak 2021, Erişim Adresi: <https://data.oecd.org/pop/fertility-rates.htm>
- OECD (2021a). *Fertility Rates*, Erişim Tarihi: 24 Eylül 2021, doi: 10.1787/8272fb01
- OECD (2021b). *Working age population*, Erişim Tarihi: 24 Eylül 2021, doi: 10.1787/d339918b
- OECD (t.y.). *Specific Policies to Support Sole-parent families*, Erişim Tarihi: 21 Eylül 2021, Erişim Adresi: <https://www.oecd.org/els/family/47852162.pdf>
- Ostner, I. ve Schmitt, C. (2008). *Family Policies in the context of Family Change*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- Örnek, A. (2006). Türkiye’de Değişen Kültürel Değerlerin Reklamlara Yansıması: Televizyon Reklamları Üzerine Bir İçerik Analizi, Konya. (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya).
- Özpolat, A. (2010). Ailede demokratik sosyalleşme. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 20(20), 9-24.
- Özügürlü, M. (2003). Sosyal Politikanın Dönüşümü ya da Sıfatın Suretten Kopuşu. *Mülkiye Dergisi*, 239, 59-74.
- Pan, R. (2004). Why being single?: A research for the delayed marriage among people (aged 25-35) in Shanghai, China. Erişim Adresi: <https://lup.lub.lu.se/student-papers/search/publication/1328263>

- Parke, M. (2003). Are Married Parents Really Better for Children? What Research Says about the Effects of Family Structure on Child Well-Being.
- Politakis, V.A. Pregelj, P. Paska, A.V. ve Zupanc, T. (2017). Association between alcohol abuse, childhood adverse events and suicide. *Zdrav Vestn*, 86, 365-372.
- Punch, K.F. (2013). *Introduction to social research: Quantitative and qualitative approaches*. Sage publications.
- Rathi, P. ve Pachauri, P. (2018). Problems faced by divorced women in their pre and post-divorce period: A sociological study with reference to District Meerut. *Journal of Pharmacognosy and Phytochemistry*, 7(1), 207-212.
- Ridge, T. (2011). Çocuklar. *Sosyal politika: Kuramlar ve Uygulamalar* içinde, 491-501.
- Samadova, V. (2021), Bilgi Toplumu, *Ayrıntı Dergisi*, 8, 94, 69-73.
- Sarah, K., Spillman, L.F. ve Wickramma, H. (2006). Divorce leads to poor psychological and physical health in women. *Institute for Social and Behaviour Research*.
- Satir, V. (2017). *İnsan yaratmak: Aile terapisinin başyapıtı*. (Çev: Yeniçeri, Selim-2. Baskı) Beyaz Yayınları.
- Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001). Sosyal Hizmetler ve Yardımlar Özel İhtisas Komisyonu Raporu.
- Sevinç, G., Davran, M.K. ve Sevinç, M.R. (2018). Türkiye’de Kırdan Kente Göç ve Göçün Aile Üzerindeki Etkileri. *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, 3(6), 70-82.
- Shields, M. ve Wooden, M. (2003). Marriage, children and subjective well-being. Paper presented at the Eighth Australian Institute of Family Studies Conference, Step Forward for Families: *Research, Practice and Policy*, Melbourne Exhibition Centre, Melbourne, Victoria, Australia.
- Sorrentino, C. (1990). The changing family in international perspective. *Monthly Labor Review*, 113 (3), 41–58.
- Sosyal Hizmetler Kanunu. (1983). Erişim Tarihi: 09 Şubat 2021, Erişim Adresi: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2828.pdf>
- Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, (t.y.). Doğum Yardımı, Erişim Tarihi: 17 Ağustos 2021, Erişim Adresi: <https://www.aile.gov.tr/sygm/programlarimiz/sosyal-yardim-programlarimiz/>

- Strauss, A. ve Corbin, J. (1990). *Basics of qualitative research*. Sage publications.
- Strong, B. ve DeVault, C. (1986). *The marriage and family experience*. (3rd ed.) St. Paul, MN: West.
- Sucu, İ. (2019). Sosyolojinin Doğuşuna Devrim Etkisi: Endüstri ve Fransız Devrimleri. *İçtimaiyat*, 3(1), 23-46.
- Suhrcke, M. de Paz Nieves, C. Otano, C. ve Coutts, A. (2009). *Lone parents policies in the UK: the impact of the new deal for lone parents (NDLP) on socioeconomic and health inequalities*. London, University College London (UCL).
- Sutton, J. ve Austin, Z. (2015). Qualitative research: Data collection, analysis, and management. *The Canadian journal of hospital pharmacy*, 68(3), 226.
- Swenson, C.R. (1998). Clinical social work's contribution to a social justice perspective. *Social Work*, 43(6), 527-537.
- Şahin, M. (2019). Kültür Değişimleri ve Eğitim. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, 5(3), 426-434.
- Şahin, M. (2020). Küresel Kamusal Bir Mal (Veya Kötü) Olarak Göç. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 30(2), 353-366.
- Talas, C. (1990). *Toplumsal Politika*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Tamutiene, I. (2018). Alcohol-related child maltreatment: reports to the child rights protection service in Kaunas Municipality. *Nordic Studies on Alcohol and Drugs*, 35(1):9-23.
- Thompson, N. (2016). *Güç ve Güçlendirme*. Ö. Cankurtaran (Çev. (Ed.)). Ankara: Nika Yayınevi.
- Timur, S. (1972). *Türkiye'de Aile Yapısı*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Tiyek, R. ve Yertüm, U. (2016). Güney Avrupa Refah Rejimi Bağlamında Türkiye: Bir Değerlendirme. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(1), 26-51.
- Tokol, A. ve Alper, Y. (2014). *Sosyal Politika*, Bursa: Dora Yayıncılık.
- Turner, S.G. ve Maschi, T.M. (2015). Feminist and empowerment theory and social work practice. *Journal of Social Work Practice*, 29(2), 151-162.

Türk Medeni Kanunu [TMK], (2001).

Türkiye Cumhuriyeti Mevzuat Bilgi Sistemi, *Cumhurbaşkanlığı 1 No'lu Kararnamesi*, Erişim Tarihi: 08 Kasım 2021, Erişim Adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/19.5.1.pdf>

Türkiye İstatistik Kurumu (2018). *İstatistiklerle Aile, 2017*. Erişim Tarihi: 15 Haziran 2020, Erişim Adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Aile-2017-27597>

Türkiye İstatistik Kurumu (2019a). *İstatistiklerle Aile, 2018*. Erişim Tarihi: 16 Haziran 2020, Erişim Adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Aile-2018-30726>

Türkiye İstatistik Kurumu (2019b). *Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi, 2018*. Erişim Tarihi: 05 Ocak 2021, Erişim Adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2018-30709>

Türkiye İstatistik Kurumu (2020a). *İstatistiklerle Aile, 2019*. Erişim Tarihi: 17 Mayıs 2020, Erişim Adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Aile-2019-33730>

Türkiye İstatistik Kurumu (2020b). *Doğum İstatistikleri, 2019*. Erişim Tarihi: 5 Temmuz 2020, Erişim Adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dogum-Istatistikleri-2019-33706>

Türkiye İstatistik Kurumu (2020c). *Evlenme Boşanma İstatistikleri, 2019*. Erişim Tarihi: 6 Temmuz 2020, Erişim Adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2019-33708>

Türkiye İstatistik Kurumu (2021a). *Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi, 2020*. Erişim Tarihi: 15 Mart 2021, Erişim Adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2020-37210>

Türkiye İstatistik Kurumu (2021b). *İstatistiklerle Aile, 2020*. Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2021, Erişim Adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Aile-2020-37251>

Türkiye İstatistik Kurumu (t.y.). *Toplumsal Yapı ve Cinsiyet İstatistikleri (2001-2019)*, Erişim Tarihi: 07 Mart 2021, Erişim Adresi: <https://data.tuik.gov.tr/tr/main-category-sub-categories-sub-components2/#>

- Uzunoğlu, N. (2016). Türkiye’de boşanma nedenleri: Bolu ili örneği, Bolu. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu).
- Van Manen, M. (2003). *Investigación Educativa ve Experiencia Vivida: Ciencia Humana Para una Pedagogía de la Acción y la Sensibilidad*, Fikir Kitapları: İspanya.
- Van Voorhis, R.A. (2002). Different Types of Welfare States-A Methodological Deconstruction of Comparative Research. *J. Soc. & Soc. Welfare*, 29, 3.
- Virupaksha, H.G., Kumar A. ve Nirmala B.P. (2014). Migration and Mental Health: An interface Journal of Natural Science. *Biology and Medicine*. <http://doi.org/10.4103/0976-9668.136141>
- Walsh, F. (2017). Normal aile süreçleri büyüyen çeşitlilik ve karmaşıklık içinde, *Yeni Normal 21. Yüzyıl Ailelerinin Çeşitliliği ve Karmaşıklığı*, 3-30.
- Wang, H. ve Abbott, D.A. (2013). Waiting for Mr. Right: The meaning of being a single educated Chinese female over 30 in Beijing and Guangzhou. *Women's Studies International Forum*, 40, 222-229.
- Wells, M.B. ve Bergnehr, D. (2014). Families and family policies in Sweden. In *Handbook of family policies across the globe* (pp. 91-107). Springer, New York, NY.
- Yıldırım, B. ve Şahin F. (2019). Esping-Andersen’in refah devleti sınıflandırması ve makro sosyal hizmet uygulamaları temelinde Türkiye’nin konumu. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 11(18), 2525-2554.
- Yıldırım, İ. (2021). Neoliberal Küreselleşme ve Ailenin Dönüşümü. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(17), 98-120.
- Yıldırım, M.E. (2017). *Yeni Bir Hayat Kurmak: Kadınlar Anlatıyor: Babalık, Evlilik ve Boşanma*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yıldırım, N. (2004). Türkiye’de boşanma ve sebepleri. *Bilig/Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 28, 59-81.
- Zencirkıran, M. (2017). *Sosyoloji*. Bursa: Dora Yayıncılık.
- Zengin Taş, E. (2019). LGBT’lerin Sosyal Dışlanma Yaşantıları, Cezaevi Süreçleri ve Sosyal Hizmet İhtiyaçları, Ankara. (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara).

Diğer İnternet Kaynakları

<https://www.asinta.com/> İnternet Sitesi, İspanya’da Babalık İzni, Erişim Tarihi: 10 Eylül 2021, Erişim Adresi: <https://www.asinta.com/news/paternity-leave-in-spain/>

<https://www.euraxess.es/> İnternet Sitesi, İspanya’da Doğum Yardımı, Erişim Tarihi: 10 Eylül 2021, Erişim Adresi: <https://www.euraxess.es/spain/information-assistance/spanish-social-security-and-pensions/subsidies>

<https://www.expatica.com/> İnternet Sitesi, Almanya’da Çocuk Bakımı, Erişim Tarihi: 10 Eylül 2021, Erişim Adresi: <https://www.expatica.com/de/living/family/finding-childcare-in-germany-106276/>

<https://www.expatica.com/> İnternet Sitesi, İspanya’da Doğum İzni, Erişim Tarihi: 10 Eylül 2021, Erişim Adresi: <https://www.expatica.com/es/working/employment-law/maternity-leave-spain-105033/>

<https://www.forsakringskassan.se/> İnternet Sitesi, İsveç’te Babalık İzni, Erişim Tarihi: 6 Mayıs 2021, Erişim Adresi: <https://www.forsakringskassan.se/english/parents/if-you-are-expecting-a-child/10-days#:~:text=The%20non%2Dpregnant%20parent%20can,other%20children%20in%20the%20family>

<https://www.iamexpat.de/> İnternet Sitesi, Almanya’da Doğum İzni, Erişim Tarihi: 10 Eylül 2021, Erişim Adresi: <https://www.iamexpat.de/career/working-in-germany/sick-holiday-maternity-leave>

<https://www.iamexpat.de/> İnternet Sitesi, Almanya’da Ebeveyn İzni, Erişim Tarihi: 10 Eylül 2021, Erişim Adresi: <https://www.iamexpat.de/expat-info/social-security/maternity-benefit-germany-mutterschaftsgeld>

<https://www.norden.org/en> İnternet Sitesi, İsveç’te Çocuk Yardımı, Erişim Tarihi: 6 Mayıs 2021, Erişim Adresi: <https://www.norden.org/en/info-norden/child-support-sweden>

<https://sweden.se/> İnternet Sitesi, İsveç’te Ebeveyn İzni, Erişim Tarihi: 6 Mayıs 2021, Erişim Adresi: <https://sweden.se/life/society/work-life-balance>

EK 1. BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAM FORMU

ARAŞTIRMANIN ADI

Sosyal Hizmet Bakış Açısıyla Tek Ebeveynli Ailelerin Gereksinimleri ve Sosyal Politika Uygulama Süreci Üzerine Bir Değerlendirme

Değerli Katılımcı,

Eşin ölümü, boşanma, evlilik birlikteliği olmaksızın çocuk sahibi olma vb. nedenlerle oluşan tek ebeveynli ailelerin gereksinimlerinin belirlenmesi ve sosyal politika uygulama sürecinin alanda çalışan profesyoneller aracılığıyla değerlendirilmesi hedeflenmektedir. Bu bağlamda katılımcılara yönelik yarı yapılandırılmış veri toplama formları oluşturulmuştur. Araştırmanın yürütülebilmesi için Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonundan onay alınmıştır.

Görüşme süreçlerine katılım tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır ve istediğiniz zaman mazeret belirtmeden araştırmadan geri çekilebilirsiniz. Araştırmadan geri çekilmeniz halinde herhangi bir yaptırımla karşılaşmanız söz konusu değildir. Araştırma bitiminde elde edilen bilgi ve bulgular için gizlilik esası ile hareket edilecek olup katılımcıların kişisel bilgileri kullanılmayacaktır. Bulgular tamamen bilimsel amaçlarla değerlendirilecektir. Araştırmaya katılım sağlamadan önce sormak istediğiniz soruları yöneltmenizi ve sonrasında onay vermenizi rica ederiz.

Sorulara vereceğiniz cevaplardaki objektif tutum, araştırmanın bilimselliği açısından son derece önemlidir. *Katılımınız için teşekkür ederiz.*

Araştırmacılar: Sema BUZ¹ & Barış DEMİREL²

¹ Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet ABD Öğretim Üyesi, Prof. Dr., Doktora Tez Danışmanı.

² Kırıkkale Üniversitesi Delice Meslek Yüksekokulu Sosyal Hizmetler Programı Öğr. Gör., Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmet ABD Doktora Öğrencisi.

Tarih:

Araştırmacı:

Adı, soyadı:

Adres:

Tel:

e-posta:

İmza:

Katılımcı:

Adı, soyadı:

Adres:

Tel:

İmza:

EK 2. VERİ TOPLAMA FORMU (PROFESYONEL)

(PROFESYONEL) VERİ TOPLAMA FORMU
<p>1. Kendinizi tanıtır mısınız? (yaş, eğitim, meslek, iş durumu, gelir durumu, medeni durum, görev yaptığımız ildeki görev süreniz vb.)</p>
<p>2. Çalışma yaşamınızı anlatır mısınız? (Çalışma süresi, çalışılan birimler, deneyim, mesleki doyum vb.)</p>
<p>3. Size göre tek ebeveynli ailelerin gereksinim ve güçlükleri nelerdir? Açıklar mısınız? Bu gereksinim ve güçlüklerin diğer ailelerle benzeşen ve farklılaşan yönlerini anlatır mısınız?</p>
<p>4. Tek ebeveynli ailelere dönük olarak hangi sosyal hizmet uygulamaları ve sosyal politikalar mevcuttur? Var olan sosyal hizmet uygulamaları ve sosyal politikalar hangi gereksinimleri ne kadar karşılıyor? Açıklar mısınız?</p>
<p>5. Mevcut durumda tek ebeveynli ailelere dönük var olmayan ve sizin eksik olduğunu düşündüğünüz sosyal hizmet uygulamalarını ve sosyal politikaları nasıl açıklarsınız? Bu uygulamaların tek ebeveynli ailelerin iyilik haline etkisi neler olabilir?</p>
<p>6. Tek ebeveynli ailelere yönelik sunduğunuz hizmetlerin yeterliliği ve etkililiğini nasıl değerlendirirsiniz? Daha iyi bir noktaya taşınması için neler yapılabilir? Hangi politikalar üretilebilir? Hangi uygulamalar geliştirilebilir?</p>

EK 3. VERİ TOPLAMA FORMU (TEK EBEVEYN)

(TEK EBEVEYN) VERİ TOPLAMA FORMU	
1. Kendinizi tanıtır mısınız? (yaş, eğitim, meslek, iş durumu, gelir durumu, genel çocuk sayısı, sorumluluğunuzdaki çocuk sayısı vb.)	
2. Tek ebeveyn birey olma sürecinizi, öncesinden başlayarak (evlilik, boşanma, evlilik bağı olmaksızın birliktelik, yapay dölleme, taşıyıcı annelik ve evlat edinme) ve çocuk sahibi olma sürecinizi anlatabilir misiniz?	
3. Mevcut durumunuzu anlatabilir misiniz? (Birlikte yaşanan bireyler, çocuk durumu, tek ebeveyn olduktan sonra diğer (çocuk yanında bulunmayan) eşten destek görme --psikolojik, sosyal ve ekonomik-nafaka-- durumu)	
4. Tek ebeveyn olmadan önceki süreçte ve tek ebeveyn olduktan sonra sorumluluklarınızı (hane içi, çocuklar ve sosyal çevreye yönelik sorumluluklar) nasıl ifade edersiniz? Nasıl değişimler oldu?	
5. Tek ebeveyn olduktan sonra hayatınızdaki gereksinimleri ve güçlükleri nasıl ifade edersiniz? Nasıl değişimler olmuştur?	
6. Özellikle tek ebeveyn birey olmanızla ilgili toplumun size karşı bakış açısını nasıl anlatırsınız? (Toplumsal Bakış-Yargılama-Destek vb.)	
7. Tek ebeveyn bir birey olduktan sonra sorumluluklarınız, gereksinimleriniz ve yaşadığınız güçlüklerle nasıl baş ediyorsunuz? Destek mekanizmalarınızı açıklar mısınız? (Aile büyükleri, arkadaş çevresi, profesyonel yardım vb.)	
8. Tek ebeveyn birey olarak yürüttüğünüz bu süreçte profesyonel (psikolojik destek, hukuksal destek, sosyal yardım vb.) destek mekanizmalarına başvuruda bulundunuz mu? Size geri dönüşler nasıl oldu? Hangi hizmet ve uygulamalardan yararlanma olanağı bulabildiniz? Açıklar mısınız?	
9. Tek ebeveyn bir birey olarak kamusal hizmetler kapsamında siz ve sizinle benzer koşullara sahip tek ebeveynli ailelere yönelik hangi hizmetlerin verilmesini, hangi politikaların uygulanmasını isterdiniz? Mevcut durumda karşılanamayan gereksinimleriniz nelerdir? (Sizin yaşamınızı kolaylaştıracak ve sizi destekleyecek uygulamalar neler olabilir?)	
10. Gelecekle ilgili planlarınızı nasıl açıklarsınız? (Eğitim, iş, evlilik, duygusal birliktelik, çocuklarla ilgili plan vb.)	
Ses kaydımın alınmasına izin veriyorum. (İşaretleyiniz)	☐

**EK 4. AİLE VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI ARAŞTIRMA
İZNİ**